

І. В. Ковальчук

**КРАЙОВІ СУДИ У ГАЛИЧИНІ
(1850–1918):
ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Монографія

Львів – 2023

УДК 34(477)(091)
К 56

Рецензенти:

Гавриленко О. А. – доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Зварич Р. В. – доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права, декан юридичного факультету Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Науковий консультант

Бойко Ігор Йосипович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

*Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 15 від 18 жовтня 2023 р.)*

Ковальчук І. В.

К 56

Крайові суди у Галичині (1850–1918): історико-правові аспекти: монографія / І. В. Ковальчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. – 304 с.

ISBN 978-617-10-0815-1

Здійснено історико-правове дослідження правових основ організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). Показано, що створення крайових судів у Галичині стало результатом політичних змін та реформування судової системи Австрійської імперії внаслідок революції 1848–1849 рр. Конкретизовано, що у середині 1850-х років на території Галичини і Буковини було створено дев'ять крайових судів. Діяльність з розгляду справ по суті крайові суди у Галичині розпочали з 29 вересня 1855 р. Встановлено, що крайові (окружні) суди відіграли роль судів другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судів першої інстанції у визначеному окрузі – при розгляді кримінальних та цивільних справ, вартість предмета спору яких складала понад 1 тис. крон. Крайові суди в Галичині як суди першої інстанції розглядали: цивільні справи – сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами; кримінальні справи – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. Спори гіричного, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмета спору, розглядали спеціальні сенати лише декількох крайових (окружних) судів у Галичині.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, юристів-практиків, широкого загалу читачів.

УДК 34(477)(091)

ISBN 978-617-10-0815-1

© Ковальчук І. В., 2023

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. ІСТОРИОГРАФІЧНІ, ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
1.1. Історіографія проблеми	12
1.2. Джерельна база дослідження	27
1.3. Методологічна основа дослідження	41
Висновки до розділу 1	54
Розділ 2. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ АВСТРІЙСЬКОЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ПОШИРЕННЯ У ГАЛИЧИНІ (XVIII – середина XIX ст.)	56
2.1. Особливості становлення австрійської правової системи (XVI–XVIII ст.).....	56
2.2. Характерні риси здійснення судочинства в Галичині напередодні приєднання до складу Австрійської монархії	82
2.3. Судоустрій і судочинство у Галичині в складі Австрійської монархії (1772–1848)	102
Висновки до розділу 2	118
Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ, СТРУКТУРА І КОМПЕТЕНЦІЯ КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ	120
3.1. Соціально-політичні передумови реформування судової влади в Австрійській імперії у середині XIX ст.	120

3.2. Правові засади утворення крайових судів у Галичині та їхня підсудність.....	141
3.3. Правовий статус суддів та структура крайових судів у Галичині.....	161
Висновки до розділу 3	186
Розділ 4. ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ.....	188
4.1. Характерні риси здійснення цивільного судочинства	188
4.2. Особливості кримінального провадження.....	209
4.3. Контролююча функція та порядок розгляду апеляцій.....	234
Висновки до розділу 4	246
Висновки	249
Список використаних джерел	256

*Моїм дорогим батькам
Лідії Олексіївні та Василю Івановичу
присвячую з любов'ю, повагою і вдячністю*

ПЕРЕДМОВА

Процеси реформування судової системи в сучасній Україні покликані забезпечити справедливість у правосудді на основі європейських стандартів. Сучасна судова реформа як одна з найактуальніших і доволі значущих в Україні повинна передбачати демократичний спосіб формування судової влади, що забезпечуватиме її здійснення незалежними і справедливими судами. Завдання судової влади полягає у здійсненні чесного і справедливого правосуддя, гарантуванні процесуальних прав громадян, забезпеченні соціальної стабільності та законності у державі виключно засобами правового характеру. Судову владу повинні здійснювати професійні судді та, у визначених законом випадках, присяжні засідателі. Особливого значення під час добору суддів необхідно надавати морально-психологічним якостям претендентів. Судова система сучасної України має бути простою, зрозумілою, доступною й ефективною, що сприятиме справедливому розгляду справ судами всіх інстанцій та підвищить довіру до суду в суспільстві.

Значний інтерес у цьому аспекті становить історико-правовий аналіз правових засад організації та діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини (1850–1918 рр.), що сприяє розумінню особливостей розвитку судової влади в Україні. Теоретичне усвідомлення та переосмислення досвіду діяльності крайових судів у Львові 1850–1918 рр. дозволить краще зрозуміти й передбачити

перебіг сучасних суспільних і державних процесів, виробити ефективну державну політику, уникнути помилок і невдалих рішень щодо удосконалення судової влади у сучасній Україні. Вивчення особливостей створення, структури та компетенції крайових судів у Галичині в досліджуваний період дасть змогу використати в доцільних межах набуті знання та правовий досвід для з'ясування витоків та закономірностей у розвитку судової влади у сучасній Україні. Актуальність цього історико-правового дослідження визначається також тим, що крайові суди в Австрійській монархії було утворено відповідно до тогочасних європейських державно-правових традицій і здійснювали судочинство у Галичині упродовж 1850–1918 рр. Корисним буде врахування вивченого історико-правового досвіду у сучасній Україні стосовно чіткого визначення предметної сфери діяльності судової влади, щодо її компетенції та належного фінансування судової системи тощо. Важливо, щоб сучасна судова система стала зрозумілою і прозорою, справедливою і доступною для громадян, що в значній мірі підвищить довіру до закону, суду і держави загалом.

Мета монографічного дослідження – виявити закономірності та історико-правові особливості організації і діяльності крайових судів у Галичині 1850–1918 рр. У контексті досягнення поставленої мети особливого значення набуває необхідність вирішення таких завдань: проаналізувати історико-правову літературу, джерельну базу, особливо австрійські нормативно-правові акти та архівні матеріали, у яких відображена історія становлення й розвитку крайових судів у Галичині протягом 1850–1918 рр., а також організаційні та правові засади їхньої діяльності; розкрити основні методологічні підходи щодо дослідження становлення й розвитку крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.); охарактеризувати суспільно-політичні передумови реформування судової влади Австрійської імперії та визначити особливості становлення й розвитку єдиної судової системи після Весни народів, що знайшло

закріплення в імператорському положенні про суди 1849 р. та імператорському патенті 1851 р.; виявити характерні риси та особливості організації крайових судів у Галичині, виокремити етапи їх еволюції та уточнити структуру і конкретизувати їх компетенцію; з'ясувати соціально-правові умови, в яких функціонували крайові суди у Галичині, та проаналізувати нормативно-правові акти, що регулювали їхню організацію і діяльність; розкрити характерні риси та визначити особливості цивільного й кримінального судочинства у крайових судах Галичини (1850–1918 рр.); сформулювати пропозиції щодо використання історико-правового досвіду діяльності крайових судів у Галичині в досліджуваній період з метою вдосконалення сучасної судової системи України та інше.

У монографії обґрунтовано, що становлення і розвиток крайових судів у Галичині в австрійський період відбувалися у два етапи: після буржуазно-демократичної революції (1850–1867) та після прийняття останньої австрійської Конституції (1867–1918), що зумовлювалося виявленими під час дослідження закономірностями їхньої діяльності; конкретизовано, що правовою основою формування й функціонування нової австрійської судової системи з середини ХІХ ст. були імператорське положення про суди 1849 р. та імператорський патент від 31 грудня 1851 р., згідно з якими було передбачено утворення крайових судів у Галичині; на основі вивчення принципів організації та діяльності австрійських крайових судів та засад їхньої взаємодії з іншими державними органами доведено, що практична діяльність крайового суду у Галичині в другій половині ХІХ – першій половині ХХ ст. базувалася на правовій основі австрійської держави.

Отримано нові додаткові дані про те, що крайові суди у Галичині під час здійснення судочинства застосовували таке австрійське законодавство: Цивільний кодекс 1811 р.; Цивільний процесуальний кодекс 1895 р.; Кримінальний кодекс 1852 р.; Кримінальні процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр.; імператор-

ське «Положення про суди» 1849 р. та імператорські патенти (від 29 вересня 1850 р., 6 грудня 1851 р., 1 вересня і 26 листопада 1852 р., 3 і 22 травня 1853 р., 29 вересня 1855 р.); Конституції 1849 і 1867 рр.; Основні Закони від 21 грудня 1867 р., 11 червня 1868 р., 20 квітня 1873 р., 1 серпня 1895 р., 27 листопада 1896 р.; розпорядження Міністерства юстиції (від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. та 9 червня і 29 червня 1855 р.) та Міністерства внутрішніх справ Австрії (від 24 квітня 1854 р., 4 липня 1855 р.); інструкції Вищого крайового суду у Львові. У монографії з'ясовано, що вища державна влада Австрійської імперії, запроваджуючи крайові суди у Галичині, прагнула створити єдину систему крайових судів у державі, передбачити у законодавстві їх правовий та процесуальний статус, визначити єдині професійні вимоги до кандидатів у судді, встановити єдині вимоги щодо касаційного та апеляційного перегляду справ у крайових судах. Встановлено, що австрійська судова реформа після Весни народів була дещо непослідовною та недовершеною, що у подальшому зумовило її новелізацію у черговій судовій реформі після прийняття австрійської Конституції 1867 р.; конкретизовано, що крайові (окружні) суди виступали судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді кримінальних та цивільних справ, вартість предмету спору яких складала понад 1 тис. крон; на основі аналізу австрійських нормативно-правових актів та архівних справ розкрито особливості розгляду й вирішення апеляційних справ у цивільному і кримінальному сенатах крайових судів у Галичині. Конкретизовано, що на ефективність діяльності крайових судів у Галичині позитивно впливало перебування у їхньому віданні крайової табулі (управління ґрунтових книг), сенату в торговельних справах, судової канцелярії для ведення діловодства, відділу цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарної служби, відділу у торгових справах; уточнено територіальну і предметну підсудність крайових судів у Галичині у досліджуваний період. Зважа-

ючи на предметну підсудність, розподіл справ поміж судами визначали за предметом й ціною позову. Крайові судді розглядали справи, вартість предмету спору яких складала понад 1 тис. крон. Зокрема, встановлено, що юрисдикція крайових судів поширювалася на один-два судові округи, залежно від кількості населення (як правило, один округ до 300 тис. осіб, хоча бували винятки). Зважаючи на це, кількість повітових судів, які обслуговувалися крайовими судами, коливалася від декількох до понад двадцяти. Найменшим був округ Коломийського суду, а найбільшими – Самбірський, Львівський і Перемишльський. На основі вивчення конкретних архівних цивільних та кримінальних справ у монографії конкретизовано і деталізовано, що крайові суди в Галичині як суди першої інстанції розглядали переважно такі цивільні справи: сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами; кримінальні справи – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, нанесення тілесних ушкоджень, справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмету спору, розглядали спеціальні сенати крайових (окружних) судів за участі спеціальних засідателів (у Східній Галичині – Самбірський і Станіславівський суди). Для розгляду складних кримінальних справ з 1873 р. при крайових судах на непостійній основі діяли суди присяжних. Зазначено, що діяльність крайових судів у Галичині після судової реформи 1867 р. стала ефективнішою.

Методологічна основа монографії побудована на використанні таких найважливіших концептуальних дослідницьких підходів, як діалектичний, цивілізаційний, антропологічний, герменевтичний, які визначено з урахуванням його об'єкта і предмета, мети та завдань. Провідним став

діалектичний підхід, який дав змогу охарактеризувати розвиток історико-правових явищ і процесів у взаємозв'язку та взаємодії в досліджуваній період. У процесі дослідження поєднано використання філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Серед застосованих методів найрезультативнішим став історико-правовий метод, який застосовано при розкритті соціально-політичних й правових передумов утворення крайових судів у Галичині та встановленні організаційних та правових засад їхньої діяльності. Завдяки методу структурно-функціонального аналізу з'ясовано порядок формування крайових судів у Галичині та визначено їхню компетенцію, структуру й склад. Порівняльно-правовий метод дав змогу порівняти діяльність крайових судів у Східній і Західній Галичині, інших коронних краях Австрії й Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). У монографії широко використано герменевтико-правовий метод, зокрема для історико-правового дослідження й інтерпретації судових рішень і вироків крайових судів у Галичині, архівних матеріалів, які стосувалися діяльності крайових судів у Галичині тощо.

Джерельною основою монографії є опубліковані та неопубліковані архівні матеріали, австрійське законодавство (конституційні акти Австрії 1848 р., 1849 р., 1867 р., закони рейхсрату, патенти, декрети і листи австрійського імператора, постанови і розпорядження міністерств, обіжники), які відображають окремі аспекти діяльності крайових судів у Галичині 1850–1918 рр. Найціннішим першоджерелом у монографії є архівні матеріали, частина з яких вперше впроваджується до наукового обігу. Загалом опрацьовано 87 справ із 11-ти фондів Центрального державного історичного архіву м. Львова: «Магістрат м. Львова» (ф. 52); «Галицьке намісництво, м. Львів» (ф. 146); «Шляхетський суд м. Львова» (ф. 149); «Вищий крайовий суд у м. Львові» (ф. 150); «Апеляційний суд у Львові» (ф. 151); «Крайовий суд м. Львова» (ф. 152); «Вища державна прокуратура» (ф. 156); «Галицька крайова фінансова дирекція, м. Львів» (ф. 160); «Кра-

йова табуля» (ф. 166); «Графи Лянцкоронські» (ф. 181); «Наукове товариство ім. Т. Шевченка» (ф. 309). Здебільшого виявлені архівні документи складають окремі цивільні та кримінальні справи, обвинувальні акти і рішення, листування, звіти, обіжники, розпорядження та інші справи крайових судів (насамперед Крайового суду у Львові).

Наукові результати пропонованого монографічного дослідження вже знайшли висвітлення в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право» та публікаціях автора.

Автор висловлює глибоку вдячність науковому колективу кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, очолюваної доктором юридичних наук, професором І. Й. Бойком, за слушні та доброзичливі поради, рекомендації, конструктивну критику і позитивну оцінку монографії упродовж усього періоду її написання.

Особливі слова щирої вдячності автор висловлює високоповажним рецензентам монографії, знаним і авторитетним ученим – доктору юридичних наук, професору О. А. Гавриленку; доктору юридичних наук, професору Р. В. Зваричу за надання ґрунтовних пропозицій, що сприяли удосконаленню окремих положень монографічного дослідження.

Автор безмежно вдячний своїм батькам за любов і турботу, розуміння і підтримку на шляху написання цієї монографії.

ІСТОРИОГРАФІЧНІ, ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

У сучасних умовах суспільно-політичної трансформації українського суспільства історико-правові дослідження дають можливість об'єктивно проаналізувати і переосмислити широке коло актуальних питань. Серед важливих, але водночас малодосліджених наукових проблем, значний інтерес становить історико-правовий аналіз правових основ організації і діяльності крайових судів у Галичині 1850–1918 рр. В українській юридичній науці ця тема не розглядалася як самостійний об'єкт історико-правового дослідження. Діяльність крайових судів у Галичині лише фрагментарно висвітлювали в своїх історичних й історико-правових працях українські та зарубіжні (передусім австрійські, польські) науковці у контексті висвітлення функціонування судової системи Австрії та Австро-Угорщини. Разом з тим порушена в монографічній праці проблема дотепер комплексно не вивчалася, низка її історико-правових аспектів залишається нерозкритою. Зокрема, досі у науковій літературі детально не вивчалися: питання про правові засади організації і діяльності саме крайових судів; особливості структури і порядку призначення керівного складу крайових судів; порядок формування та компетенція

крайових судів. Детально не досліджено основні напрями діяльності крайових судів у Галичині, їхню судову практику, ґрунтовно не проаналізовано їхню діяльність як апеляційної інстанції, порядок та особливості апеляційного розгляду і вирішення цивільних та кримінальних справ тощо. Не повністю з'ясовано у досліджуваній період співпрацю крайових судів з органами прокуратури, адвокатурою, нотаріатом; не піддавалися ґрунтовному аналізу австрійські нормативно-правові акти, якими регулювалася діяльність крайових судів у Галичині протягом 1850–1918 рр.

Історико-правову літературу, присвячену організації і діяльності крайових судів у Галичині в досліджуваній період, можна поділити на чотири групи. В основу цього поділу покладено проблемно-хронологічний принцип. У процесі дослідження даної теми використовувалися: наукові праці, видані в австро-угорський період (1867–1918), міжвоєнний період (1918–1939), радянський період (1917–1991); праці, опубліковані у сучасних умовах державної незалежності України (1991–2019).

У монографії історико-правову літературу також розмежовано за іншими критеріями: за місцем її видання – на українську та зарубіжну; за науковим напрямом дослідження – юридичну, джерелознавчу, політологічну, біографічну тощо; за географічними межами дослідження – на таку, що стосується Австрійської монархії загалом, та таку, у якій досліджується державно-правовий статус Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини; за предметною ознакою – на наукову літературу, у якій досліджуються австрійські судові органи, які діяли у Галичині в XIX – на початку XX ст.

Традиційно використовуючи тематичний підхід щодо історико-правового дослідження, історико-правову літературу можна поділити на шість груп: 1) загальні наукові праці з історії держави і права, судової системи; 2) наукові праці, присвячені аналізу правової системи Австрії та Австро-Угорщини;

3) роботи, в яких розкрито особливості судоустрою в імперії Габсбургів і Галичині зокрема; 4) дослідження, що стосуються австрійського цивільного права і цивільного процесу у судах; 5) праці, що розкривають характерні риси кримінального права і кримінального процесу; 6) роботи, в яких висвітлено діяльність правових інституцій, з якими співпрацювали крайові суди, або ж вони безпосередньо діяли при крайових судах – прокуратура, нотаріат, адвокатура.

У межах *першої групи* історико-правових праць, які присвячені історії держави і права та судовій системі, необхідно виділити узагальнюючі дослідження та посібники українських учених, зокрема: «Вступ до науки про право і державу» українського правника, фахівця у сфері юридичної термінології Лева Окіншевича (1898–1980)¹; «Держава і політичне право» громадсько-політичного діяча, юриста Володимира Старосольського (1878–1942)²; «Історія держави і права України» Володимира Кульчицького і Бориса Тищика³ та однойменну працю Бориса Тищика й Ігоря Бойка⁴; «Судова влада в Україні» за редакцією Ігоря Усенка⁵; «Історія держави і права України (Доновітній час)» Івана Терлюка⁶. У перелічених

¹ Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу. Мюнхен : Український Вільний Університет, 1987. 223 с.

² Старосольський В. Держава і політичне право. Частина друга. Подєбради : Видання «Видавничого т-ва при Українській Господарській Академії», 1924. 465 с.

³ Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Львів : Світ, 1996. 296 с.; Кульчицький В., Тищик Б. Історія держави і права України : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2007. 624 с.

⁴ Тищик Б., Бойко І. Історія держави і права України: академічний курс : підручник. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с.

⁵ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ : Наукова думка, 2014. 504 с.

⁶ Терлюк І. Історія держави і права України (Доновітній час) : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2006. 400 с.

працях висвітлено становлення та розвиток державно-правовий інститутів на західноукраїнських землях (у тім числі в Галичині) упродовж певних історичних періодів.

У доробку польських правознавців «Нарис загальної історії державного устрою і права» професора Вроцлавського університету Іво Яворського¹, «Порівняльна історія державних устроїв» професора Ягеллонського університету у Кракові Станіслава Гродзіцького², «Історія адміністрації і адміністративної думки» завідувача кафедри історії права Гданського університету Тадеуша Мацієвського³, «Історія права в Польщі» (у 2-х частинах) завідувача кафедри історії польського права Ягеллонського університету Станіслава Плази⁴.

У межах цієї групи літератури доцільно звернути увагу на низку досліджень, присвячених функціонуванню державних органів влади і права в Галичині. Найвідомішим українським ученим у галузі історії держави і права, основоположником Львівської наукової історико-правової школи, автором численних досліджень з історії держава і права був професор Львівського університету Володимир Кульчицький (1919–2009). Він ґрунтовно досліджував організацію державного управління Галичиною в складі Австрійської монархії, а згодом Австро-Угорської імперії, апарат управління краєм, формування судової системи. Не втратили своєї наукової актуальності посібники професора В. С. Кульчицького «Державний лад і

¹ *Jaworski I. Zarys Powszechnej historii ustrojów państwowych i prawa. Wrocław : Nakładem sekcji wydawniczej koła prawników Wrocławskiego Uniwersytetu, 1947. 218 s.*

² *Grodziski S. Porównawcza historia ustrojów państwowych. Kraków : Universitas, 1998. 364 s.*

³ *Maciejewski T. Historia administracji i myśli administracyjnej. Czasy nowożytne i współczesne (XVI–XX w.). Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2013. 392 s.*

⁴ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. 208 s.*

право Галичини (в другій половині XIX – початку XX ст.)»¹ та «Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини» (виданий 2002 р. у співавторстві з іншими науковцями).

Історико-правові дослідження щодо організації та діяльності органів державної крайової влади у Галичині в австрійський період здійснює доцент Христина Моряк-Протопопова. Вона є автором низки цікавих і ґрунтовних наукових публікацій про Галицьке намісництво та інші органи місцевої влади в Галичині². Водночас регіональний аспект історії держави і права, а саме аналіз норм австрійського права у регіоні, формування адміністративно-територіального поділу й органів державного управління, представлений у статтях Романа Петріва³.

Другу групу спеціальних історико-правових досліджень складають праці, в яких висвітлено особливості австрійської правової системи. Базовою у цій сфері можна вважати працю професора історії польського права Львівського університету 1887–1933 рр., ректора університету протягом 1895–1896 рр. Освальда Бальцера (1858–1933)⁴. Бальцер заснував львівську історико-юридичну школу, представники якої досягли значних успіхів у юриспруденції. Починаючи з 1894 р. він читав у Львівському університеті лекції з «Історії державного устрою Австрії». Професор критично підійшов до аналізу польського судочинства напередодні поділів Речі Посполитої, констатував

¹ *Кульчицький В.* Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. Львів, 1966. 66 с.

² *Моряк-Протопопова Х.* Становлення у Галичині органів місцевої влади і самоврядування у 1772–1918 роках // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2017. Вип. 64. С. 64–78.

³ *Петрів Р.* Право Австрії та Східної Галичини (70-ті роки XVIII – 70-ті роки XIX ст.) // Право України. 2000. № 6. С. 117–118; *Петрів Р.* Адміністративно-територіальний поділ і місцеві органи управління Східної Галичини (70-ті роки XVIII ст. – 70-ті роки XIX ст.) // Право України. 2000. № 9. С. 114–115.

⁴ *Balzer O.* *Historia ustroju Austrii w zarysie.* Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1908. 512 s.

застарілість системи судоустрою і тих норм шляхетського права, за якими здійснювалося тогочасне судочинство.

Важливе значення для монографічного дослідження мають ґрунтовні наукові праці професора кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка Бориса Тищика, зокрема його навчальний посібник «Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст.–1918 р.)»¹.

Для розуміння змін у судовій системі в австрійський період обов'язковим було ознайомлення із особливостями польської правової системи і судочинства у Галичині в складі Речі Посполитої. У цьому контексті варто відзначити: ґрунтовні дослідження О. Бальцера про Коронний трибунал (його докторська дисертація)²; перевидання праці Бартоломея Гроїцького про судочинство за магдебурзьким правом³; праці краківського правника Станіслава Кутшеби (1876–1946) про джерела права, гродські і земські суди⁴; адюнкта Варшавського університету Адама Монюшка про судове право шляхетської Речі Посполитої⁵; сучасного львівського історика Степана Білостоцького про організацію та діяльність судової влади м. Львова протягом XVI–XVIII ст. та про кримінальне судочинство на прикладі

¹ Тищик Б. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст.–1918 р.) : навч. посібник. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2003. 80 с.

² Balzer O. Geneza Trybunału Koronnego: studium z dziejów sądownictwa polskiego w XVI wieku. Wyd. 2. Warszawa : Muzeum Historii Polski, 2009. 383 s.

³ Groicki B. Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej. Warszawa : Wyd. K. Koranyi, 1953. 259 s.

⁴ Kutrzeba S. Sądy grodzkie i ziemskie w wiekach średnich. Kraków : Akademii Umiejętności w Krakowie, 1901. 386 s.

⁵ Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. 192 s.

війтівсько-лавничого суду у Львові періоду XVI–XVIII століть¹.

Частина праць присвячена: політиці Габсбургів як у Галичині, так загалом у Австрії та Австро-Угорщині; поширенню австрійського законодавства на територію Галичини, правовому регулюванню цивільних, кримінальних та процесуальних відносин (І. Бойко, А. Гужва)²; етапам та особливостям кодифікації права в імперії Габсбургів (Т. Галабурда, Х. Думич)³; реформуванню судоустрою. Чимало досліджень присвячено конституційним перетворенням в імперії Габсбургів, зокрема прийняттю австрійської Конституції 1849 р. (Н. Гриб)⁴, діяльності судів із забезпечення особистих прав і свобод громадян в австрійських Конституціях (П. Едер,

¹ Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. // Історико-правовий часопис. 2016. №1(7). С. 16–22; Білостоцький С. Провадження в кримінальних справах у Львівському лавничому суді XVI–XVIII століть // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1999. Вип. 33. С. 80–85.

² Бойко І. Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині: деякі дискусійні питання // Часопис Київського університету права. 2015. Вип. 3. С. 8–11; Бойко І. Вплив державної політики Австрійської монархії на соціально-економічний розвиток у Галичині (друга половина XVIII–XIX століть) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2018. Вип. 66. С. 42–57; Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.; Гужва А. Рецепція Римського права у Цивільному кодексі Східної Галичини 1797 р. // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 72–75.

³ Галабурда Т. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX століть) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2018. Вип. 66. С. 58–66; Думич Х. Соціально-політичні і правові передумови кодифікації австрійського цивільно-процесуального законодавства у XIX ст. // Часопис цивілістики. 2016. Вип. 20. С.180–187.

⁴ Гриб Н. Австрійська конституція 1849 р.: особливості її прийняття, структура та основні положення // Часопис Київського університету права. 2011. Вип. 4. С. 83–86.

І. Терлюк)¹; функціонуванню конституційної Австро-Угорської монархії (професор Ягеллонського університету Анджей Дзядзьо)².

Третя група історико-правових досліджень включає праці, в яких висвітлено специфіку судоустрою в монархії Габсбургів і в Галичині зокрема. Першим, хто детально дав характеристику судоустрою в Галичині після її приєднання до складу Австрії, був польський правник, історик, радник імператорсько-королівського двору Йозеф Вавель-Луїс (1832–1898)³. Він проаналізував судові реформи імператриці Марії Терезії та зміни, ініційовані й здійснювані австрійським імператором Йосифом II у духу освіченого абсолютизму.

Серед сучасних українських дослідників, хто порушував це питання, передусім потрібно виділити Олександра Кондратюка – автора дисертаційного дослідження про становлення та історичний розвиток судової системи й судочинства у Східній Галичині під владою Австро-Угорщини (1867–1918 рр.)⁴. У

¹ *Едер П.* Система австрійських судових органів у Галичині та їхня діяльність щодо захисту прав і свобод людини за австрійськими конституціями (1849–1918 рр.) // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6–2. Том 1. С. 24–27; *Терлюк І.* Австрійсько-імперське конституційне законодавство як джерело права забезпечення особистих прав і свобод громадян на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття // *Життя і право.* 2004. № 8. С. 17–20.

² *Dziadzio A.* Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867–1914). Władza–Obywatel–Prawo. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2001. 312 s.

³ *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galici (1772–1784). Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. 416 s.

⁴ *Кондратюк О.* Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : автореф. дис.[...] канд. юрид. наук. 12.00.01 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2006. 23 с.; *Кондратюк О. В.* Правове регулювання судочинства в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) [Електронний ресурс] // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2009. № 2. Режим

загальному О. Кондратюк проаналізував компетенцію різних судових органів у Галичині, структуру судів, визначив деякі особливості здійснення судочинства за діючим австрійським законодавством XIX ст.

Питаннями професійної підготовки суддів, їхніх повноважень, процесуального статусу займалися польські науковці, зокрема: старший викладач Інституту міжнародних відносин, член Палати адвокатів у Жешуві Томаш Котлінський (про керівництво у галицьких судах)¹; професор Познанського університету Малгожата Матерняк-Павловська (про професію судді в Польщі і вплив австрійського періоду)²; професор Інституту історії і міжнародних відносин Ришард Томчик (про соціальний статус суддів в Австро-Угорщині)³.

Деякі наукові праці з даної проблематики стосуються діяльності окремих судів за географічним принципом або залежно від їхньої специфіки. Наприклад, у дисертації та статтях львівського дослідника Павла Едера охарактеризовано утворення та діяльність Вищого крайового суду у Львові, який виступав другою інстанцією для крайових (окружних) судів у Східній Галичині⁴; стаття згадуваного уже Т. Котлінського

доступу : http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2009/09kovata.pdf [27.10.2018].

¹ *Kotliński T.* Zwierzchnicy sądownictwa galicyjskiego; przedmowa Stanisław Dąbrowski. Warszawa : Redakcja «Palestry», 2013. 160 s.

² *Materniak-Pawłowska M.* Zawód sędziego w Polsce w latach 1918–1939 // *Czasopismo prawno-historyczne*. 2011. Tom LXIII. Zeszyt 1. S. 63–110.

³ *Tomczyk R.* Pragmatyka służbowa ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa płacowo-emerytalnego w monarchii konstytucyjnej w Austrii przed dużą nowelizacją w 1914 roku // *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria prawnicza*. Rzeszów. 2013. Zeszyt 77. S. 155–182.

⁴ *Едер П.* До питання про передумови створення Вищого крайового суду у Львові в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) // *Митна справа*. 2014. № 3(93). Ч. 2. С. 36–41.

про окружний суд у Вадовіцах наприкінці ХІХ ст.¹, а Роберта Табашевського – про організацію окружного суду в Новому Сончі (належав до Львівського апеляційного округу)². Водночас певну увагу дослідники звертали на перипетії навколо створення, а пізніше рівня фаховості судів присяжних при кримінальних сенатах (відділах) крайових судів у Галичині (П. Стебельський, М. Матерняк-Павловська)³. Зауважимо, що на юридичному факультеті Львівського університету до Першої світової війни діяла авторитетна наукова школа кримінального права, одним із найвідоміших представників якої був вищезгаданий український професор Петро Стебельський (1857–1923). Він у своїх працях досліджував деякі питання щодо діяльності судів у Галичині під владою монархії Габсбургів. Наукові праці цього вченого-правознавця містять цінний матеріал про тогочасні суди, особливості судочинства у досліджуваний період. Його наукові праці було використано під час розкриття підсудності крайових судів у Галичині при розгляді кримінальних справ. Цьому професорові належить також науково-практичний коментар до австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р.

Четверту групу літератури, значну за наповненістю, складають дослідження з цивілістики, зокрема ті, які висвітлюють цивільний процес у судах Галичини. Найавторитетнішим знавцем австрійського цивільного права, на нашу думку, був український юрист і громадсько-політичний діяч Станіслав

¹ Kotliński T. Sąd Obwodowy w Wadowicach. Jego prezydenci i radcy (1882–1899) // Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny. 2015. Nr 18. S. 26–41.

² Tabaszewski R. Powstanie i organizacja c.k. Sądu obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855–1914 // Rocznik Sądecki. 2017. T. XLV. S. 93–120.

³ Stebelski P. Sądy przysięgłych i sądy ławnicze. Lwów, 1910. 28 s.; Materniak-Pawłowska M. Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w ХІХ wieku // Czasopismo prawno-historyczne. 2014. Tom LXVI. Zeszyt 1. S. 121–148.

Дністрянський (1870–1935)¹. Здобувши ґрунтовну юридичну освіту в європейських університетах (Відень, Берлін, Лейпціг) і захистивши докторат з права, починаючи з 1899 р. він очолював у Львівському університеті кафедру австрійського цивільного права з українською мовою викладання.

З-поміж інших українських юристів кінця ХІХ – початку ХХ ст., які здійснювали наукові дослідження у сфері австрійського цивільного права і цивільного процесу, виокремимо: правознавця Олександра Менцинського²; історика, правознавця, громадського діяча Андрія Яковліва (1872–1955)³. Значні напрацювання в галузі дослідження цивільного процесу належать українському громадсько-політичному діячеві, юристові Костеві Левицькому (1859–1941). Випускник юридичних факультетів Віденського і Львівського університетів захистив докторат з права, займався адвокатською практикою. Кость Левицький – автор критичних заміток стосовно австрійського Цивільно-процесуального кодексу 1895 р., проблеми неважності у цивільному процесі, здійснення виконавчого провадження, подання апеляцій⁴. Так само в цій

¹ Дністрянський С. Цивільне право. Відень : Накладом автора, 1919. 1063 с.; Дністрянський С. Табулярне засиджене. Львів : Б.в., 1910. 100 с.

² Менцинський О. Про заочність в австрійському процесі цивільному // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка. Львів. 1898. Рочникъ VIII. С. 1–97.

³ Яковлів А. Цивільний процес : курс лекцій. Регенсбург; Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1948. 79 с.

⁴ Левицький К. Про неважність в новім процесі цивільнім. Львів : Накладом Наукового Товариства імені Шевченка, 1900. 46 с.; Левицький К. Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка. Львів. 1896. Рочникъ VI. С. 105–179; Левицький К. Про новий цивільний процес в Австрії. Студія критична // Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики. Львів. 1894. Рочникъ IV. С. 1–26.

сфері працював професор Львівського університету Олександр Огоновський (1848–1891), декан юридичного факультету (1886–1887), котрий був автором праць з історії і теорії австрійського приватного, сімейного, облігаційного та спадкового права¹.

Серед сучасних науковців, хто досліджував проблематику цивільного права і процесу в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини, можна згадати професора І. Бойка, який висвітлив окремі історико-правові аспекти законодавчого регулювання цивільних правовідносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини², а Х. Думич розкрила структуру, зміст та запропонувала власну оцінку австрійського Цивільного процесуального кодексу 1895 року³.

З-поміж дослідників цивільного процесу в Галичині було багато львівських учених-правознавців польського походження, серед яких професор австрійського цивільно-процесуального права, декан юридичного факультету, а згодом ректор Львівського університету Август Баласітс (1844–1918). Він був автором праць, присвячених сторонам процесу; найбільш ґрунтовна робота написана у співавторстві з Ксаверієм Фейріхом (1860–1928)⁴. З наукової точки зору, варті уваги дослідження іншого львівського правника Владзімежа Годлевського (1865–

¹ *Огоновський О.* Систем австрійського права приватного. Т. 1. Науки загальні і право річеве. Львів : З друкарні НТШ, 1897. 337 с.

² *Бойко І.* Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX – XX ст.): навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Київ: Атіка, 2013. 348 с.; *Бойко І.* Правове регулювання цивільних відносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2013. Вип. 57. С. 88–96.

³ *Думич Х.* Структура, основні положення та оцінка австрійського цивільного процесуального кодексу 1895 р. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 118–126.

⁴ *Balasits A., Fierich F. X.* Prawo procesowe cywilne. Część I. Rzecz o stronach i zastępcach. Kraków : W Drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1905. 199 s.

1932), який аналізував застосування австрійського цивільно-процесуального права у Галичині на практиці¹.

Окремі аспекти цивільного процесу вивчали професор Станіслав Мадейський (1841–1910) – про сутність «сумаричного» (резюмуючого) процесу, захист приватного права, австрійський конституціоналізм²; професор Львівського університету Ернест Тіль – про речове право³; професор Познанського, а згодом Ягеллонського університетів Владислав Седлецький (1911–1998) – про загальну історію цивільного процесу⁴; австрійська дослідниця Мартіна Фашінг – про історичне значення конфесії у цивільному та кримінальному процесі⁵.

П'ятью групами використаної літератури складають праці, присвячені австрійському кримінальному праву і кримінальному процесу в судах Галичини. До них відносимо дисертацію про природу злочинів декана юридичного факультету Варшавського університету Станіслава Будзінського

¹ *Godlewski W.* Ograniczenie zwłoki w procesie. Wedle najnowszego projektu procedury cywilnej // *Przegląd prawa i administracji*. Rocznik dwudziesty. Lwów, 1895. S. 713–722; *Godlewski W.* Austriackie prawo procesowe cywilne. Podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1900. 516 s.

² *Dziędzielewicz A.* Kwestye stanu adwokackiego w przyszłej procedurze cywilnej // *Przegląd sądowy i administracyjny*. 1889. S. 473–486; *Lutostański K.* Z badań nad pierwiastkiem prywatnym i publicznym w procesie cywilnym. Warszawa : Druk Nosakowskiego, 1907. 93 s.; *Madeyski S.* Projekt do ustawy o postępowaniu sumarycznym // *Przegląd sądowy i administracyjny*. 1889. S. 321–331.

³ *Till E.* Wykład nauk ogólnych prawa prywatnego austriackiego. Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. 504 s.; *Till E.* Wykład prawa rzeczowego austriackiego. Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1888. 302 s.

⁴ *Siedlecki W.* Zarys postępowania cywilnego. Warszawa : Państwowe wyd. naukowe, 1966. 582 s.

⁵ *Fasching M.* Die historische und aktuelle Bedeutung des Geständnisses im Zivil- und Strafprozess. Dissertation angestrebter akademischer Grad Doktorin der Rechtswissenschaften (Dr. iur.). Wien, 2013. 285 s.

(1824–1895)¹. Значні напрацювання в галузі кримінального права належать Петру Стебельському (1857–1923)² та українсько-американському правнику Юрію Старосольському (1907–1991)³.

Значний інтерес мають наукові дослідження І. Бойка та І. Терлюка⁴, у яких розкрито характерні риси кримінального права на українських землях у досліджуваній період. Певне зацікавлення має праця львівських істориків Андрія Козицького і Степана Білостоцького, у якій вони охарактеризували «кримінальний світ середньовічного і ранньомодерного Львова» включно зі змінами, які принесли на інкорпоровані землі австрійці⁵. Дослідник історії держави і права Володимир Макарчук простежив політичні процеси в Галичині, пов'язані з місцевими москвофілами⁶.

Певну увагу привертають деякі статті Н. Худоби, присвячені австрійським Кримінально-процесуальним кодексам 1853 та 1873 рр., адже саме на їхній основі здійснювалося кримінальне судочинство у крайових судах Галичини⁷. Подібні проблеми

¹ *Budziński S.* O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i Galicyi Austryackiej. Warszawa : W drukarni S. Orgelbranda Synów, 1883. 353 s.

² *Stebelski P.* Komentarz do austriackiego postępowania karnego. Lwów, 1901.

³ *Старосольський Ю.* Нарис карного процесу. Мюнхен, 1947. 133 с.

⁴ *Бойко І.* Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Випуск 59. С. 71–79; *Терлюк І.* Вітчизняне кримінальне право: основні етапи та напрямки розвитку від Середньовіччя до Нового часу // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. 2004. № 2. С. 160–163.

⁵ *Козицький А., Білостоцький С.* Кримінальний світ старого Львова. Львів : Афіша, 2001. 230 с.

⁶ *Макарчук В.* Галицькі москвофіли та австрійський суд: досвід конституційної монархії // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 837. С. 474–481.

⁷ *Худоба Н.* Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 року та його застосування на території Галичини // Форум права. 2009. № 2. С. 417–422.

порушував польський правознавець Мацей Гондек, аналізуючи застосування кримінально-процесуальних кодексів у практиці краківських судів¹. Дотичними до цих досліджень є праці Кшиштофа Краузи (реформування кримінального процесу), Малгожати Морас (зміни кримінального процесу в Австрії, починаючи від реформ Йосифа II) і Ришарда Томчика (нарис історії кримінального процесу в монархії Габсбургів)².

І, нарешті, *шоста група* використаних досліджень охоплює праці, присвячені діяльності прокуратури (О. Кондратюк, Р. Лемик, Н. Панич)³, адвокатури (І. Гловацький, К. Гузяк,

¹ *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 245–266.

² *Krauzka K.* Reformy austriackiej procedury karnej w dobie Wiosny Ludów // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2013. No 16. S. 225–243; *Moras M.* Ordynacja karnoprosesowa Józefa II na tle przemian procesu inkwizycyjnego w monarchii habsburskiej w XVIII wieku // *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego*. 2011. No 14. S. 97–113; *Tomczyk R.* Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku // *Edukacja humanistyczna*. Szczecin. 2013. Nr. 1(28). S. 67–79.

³ *Кондратюк О.* До питання утворення і місця органів прокуратури Галичини в судовій системі Австро-Угорщини // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 4. С. 20–24; *Лемик Р.* Завдання і форми участі прокурора в цивільному процесі // *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2011. Вип. 54. С. 232–238; *Панич Н. Ю.* Правове регулювання організації та діяльності органів прокуратури в Галичині (1849–1918 рр.) // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2007. Вип. 2. С. 44–53; *Панич Н. Ю.* Передумови створення Вищої державної прокуратури та її діяльність у Галичині (1855–1918 рр.) // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2007. Вип. 3. С. 124–132; *Панич Н. Ю.* Участь у справах приватного обвинувачення органів прокуратури в Галичині (1849–1918 рр.) // *Університетські наукові записки*. 2008. Вип. 3. С. 26–30.

Д. Малець)¹ і нотаріату (М. Долинська)². Всі ці органи виступали або складовими крайових судів (при судах, наприклад, існували адвокатські палати), або ж тісно з ними співпрацювали з огляду на їхню компетенцію.

Загалом проблематика функціонування крайових судів у Галичині в австрійський період (1850–1918 рр.) порушувалася і висвітлювалася в історико-правових дослідженнях лише фрагментарно. Історико-правовий аналіз за темою монографії засвідчує, що окремого історико-правового дослідження про правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) до цього часу немає.

1.2. Джерельна база дослідження

Використані в монографічному дослідженні джерела можна поділити на два загальні блоки: неопубліковані (архівні) й опубліковані матеріали. Зі свого боку, кожен з цих блоків поділяється на окремі групи джерел, об'єднаних як за

¹ Гловацький І. Заснування та правовий статус адвокатських палат у Галичині в другій половині XIX ст. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsy/02_2008/08giyrxs.pdf [8.04.2019]; Гловацький І. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939). Львів : Тріада Плюс, 2003. 348 с.; *Guziak K.* Adwokat w postępowaniu cywilnym w sprawach objętych przymusem adwokackiem na terenie b. zaboru austriackiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego: wybrane zagadnienia // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2010. Nr 13. S. 87–105; *Malec D.* Szkic z dziejów adwokatury galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku // *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego*. Kraków–Lublin–Łódź, 2011. Nr. XIV. S. 199–213.

² *Долинська М.* Нотаріат і нотаріальне законодавство на західно-українських землях за часів Австро-Угорщини (на прикладі Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р.) // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. № 3. С. 85–99.

характером документа, так і за тематичною спрямованістю. Зокрема, варто виділити законодавчі акти та підзаконні нормативно-правові акти.

Отже, для з'ясування особливостей судочинства в Галичині напередодні її приєднання до складу Австрійської монархії в монографії використано збірники законодавчих актів *Volumina legum*. Ці неофіційні збірники містять, крім законів, Конституції, сеймові постанови, привілеї, розпорядження, що діяли у Галичині у складі Речі Посполитої до 1772 р., тобто часу інкорпорації цієї території до складу монархії Габсбургів. *Volumina legum* спершу видавалися релігійним Орденем піарів і призначалися для практичної роботи тогочасних юристів, а згодом, у ХІХ ст., були перевидані¹.

Характерні риси розвитку австрійської судової системи дає змогу простежити терезіанський кодекс – Кодекс кримінального права, складений 1768 р. (*Nemesis Theresiana*)². Зазначений кодекс складався з двох частин: одна регулювала питання матеріального, а інша – процесуального права. *Codex Theresianus* визначав види злочинів і покарання за їх вчинення, однак, з точки зору нинішнього права, був недосконалим. Часті юридичні колізії призвели до необхідності опрацювання наприкінці ХVІІІ ст. – на початку ХІХ ст. нових кодексів.

Практику поширення австрійського права у Галичині простежуємо на основі різноманітних за характером

¹ Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom I. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. 288 s.; Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom II. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. 482 s.; Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom VII. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860. 403 s.; Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom VIII. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860. 590 s.

² Constitutio Criminalis Theresiana [Electronic resource]. Access mode : <https://archive.org/details/ConstitutioCriminalisTheresiana-1768> [10.11.2018].

документів. Цінним джерелом є австрійський Цивільний кодекс 1797 р., який став одним із перших модерних кодифікацій цивільного права у Європі загалом. Значний вплив на зміст кодексу справили римське право, впроваджувана політика освіченого абсолютизму, ідеї природного права. Цивільний кодекс 1797 р. складався з трьох частин, статті яких містили загальні положення цивільного права, регулювали сімейні, майнові та спадкові правовідносини¹.

Попри всю інноваційність, для Кодексу 1797 р. теж була властива наявність низки правових колізій, що ускладнювало застосування його норм у судовій практиці. Відтак 1811 р. було затверджено австрійський Цивільний кодекс, покликаний регулювати приватно-правові відносини. Характеристика норм цього кодексу була важливою складовою дослідження з огляду на потребу проаналізувати цивільне судочинство в крайових судах Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини. Навіть після розпаду Австро-Угорської монархії 1918 р. норми Цивільного кодексу 1811 р. широко використовувалися і використовуються у правових системах держав, які утворилися на території колишньої Габсбурзької імперії. Австрійське цивільне уложення (така інша назва цього кодексу) містило статті, які обґрунтовували поняття цивільних законів, право громадян, майнове (речове) й особистісне (приватне) право².

Подібний дослідницький інтерес викликав і Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., який зі змінами і доповненнями діє в Австрії й досі. Кодекс, підготовлений зусиллями професора права Віденського університету Франца Кляйна, складався з таких двох частин: Загальні положення [про цивільний процес]; Провадження в судах першої

¹ Цивільний кодекс Галичини / пер. з нім. Мар'яна Мартинюка, Олени Павлишинець. Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека, 2017. 272 с.

² Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Teil 1–3. Wien : k. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1811. 760 s.

інстанції. Саме друга частина регламентувала порядок провадження цивільних справ у судах першої інстанції, зокрема, в крайових судах. Варто відзначити, що процедура цивільного судочинства, згідно з нормами Цивільного процесуального кодексу 1895 р., відповідала принципам усності, публічності (гласності), відкритості, безпосередності та вільної оцінки доказів¹. Закон про цивільну юрисдикцію від 1 серпня 1895 р. не тільки регламентував здійснення судочинства, але й визначав компетенцію загальних судів у цивільних справах.

Розумінню порядку розгляду кримінальних справ крайовими судами у Галичині сприяло ознайомлення з положеннями Кримінального кодексу Австрії 1852 р. та Кримінально-процесуальних кодексів 1853 і 1873 років². Кримінальний кодекс 1787 р., виданий імператором Йосифом II, виражав ідеї Просвітництва та політику освіченого абсолютизму. Політичні зміни першої половини XIX ст. спричинилися до затвердження нового Кримінального кодексу, впровадженого 1852 р. Порівняно із попередніми законодавчими актами, цей кодекс ширше впроваджував ліберально-демократичні ідеї, зокрема правової рівності, однак містив і низку застарілих норм, що відображалось на ефективності діяльності судів.

¹ Jurisdiktionsnorm und Civilprozessordnung vom Jahre 1895 samt Einführungsgesetzen: Textausgabe mit Hinweisen auf zugehörige Gesetze und Verordnungen und sonstigen Anmerkungen und einem. Abt. 1 / Herausgegeben von Edmund R. von Herzfeld. Leipzig : Ph. Reclam, 1895. 483 s.; Kommentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895 / Von G. Neumann. Wien : Manzschke Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1898. 1323 s.

² Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27 maja 1852 r. Z późniejszemi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza. Kraków : Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. 162 s.; Strafgesetz 1852 (Österreich) [Elektronische ressource]. Zugviffs modus: <https://www.sbg.ac.at/ssk/bgbl/Strafgesetz%201852-wiki.pdf> [1.04.2019].

Для поточного розуміння ситуації і прослідковування законодавчих змін корисним стало ознайомлення з публікаціями джерельного характеру у тогочасних періодичних виданнях фахового спрямування. Наприклад, «Часопись правнича» (видавали з 1889 р.) була першим україномовним періодичним виданням на юридичну тематику. Крім статей і розвідок з історії права та власне права таких авторитетних юристів, як Кость Левицький, Євген Олесницький, Олександр Огоновський, у «Часописі правничій» друкували чинні в Австро-Угорщині закони і коментарі до них¹. Цінними, з наукової точки зору, були коментарі до австрійського законодавства на шпальтах польських періодичних видань, таких як «Prawnik» (місячник, що видавався у Львові при Бібліотеці слухачів права) і «Przegląd Sądowy i Administracyjny» (його редактором у свій час був відомий правник Ернест Тіль)².

Зрозуміти специфіку судочинства в Галичині – на рівні повітових, окружних/крайових і Вищого крайового судів – дозволяють *спогади* правника і громадського діяча Степана Шухевича (1877–1945). Після закінчення юридичного факультету Львівського університету С. Шухевич проходив судову практику у Львові і Відні; упродовж 1903–1911 років працював суддею в Раві-Руській, Долині та Дрогобичі; з 1911 р. і до початку Першої світової війни займався адвокатською практикою³.

¹ Вь справъ доповнення книгъ ґрунтовихъ // Часопись правнича. Львовъ. 1891. Рочникъ III. Чис. 1–6; Перегляд законодавства Австрій в році 1894 // Часопись правнича. Для теорії і практики. Львів. 1894. Рочникъ IV (За третій і четвертий чверть).

² Do ustawy adwokackiej z 6 lipca 1868 r. // Prawnik. Lwów. 1874. Rok V. 23 wresień. S. 315–316; Ogłoszenia urzędowe // Przegląd Sądowy i Administracyjny. 1888. Rok 13; Praktyka cywilno-sądowa // Przegląd Sądowy i Administracyjny. 1888. Rok 13.

³ Шухевич С. Мое життя. Спогади. Лондон : Видання української видавничої спілки, 1991. 619 с.

З метою порівняння діючих на території Галичини в складі Австро-Угорщини кодексів кримінального, кримінально-процесуального, цивільного і цивільного-процесуального права використано чинні в Україні кодекси та окремі коментарі до чинного законодавства¹.

Окрім кодексів, важливе значення для вивчення системи судочинства в Галичині становлять *імператорські декрети, циркуляри і патенти*. Це пояснюється тим, що Австрія та Австро-Угорщина тривалий час була абсолютистською монархією, де суд становив складову виконавчої гілки влади. Імператорські циркуляри кінця XVIII–XIX ст. могли визначати часові рамки впровадження того чи іншого кодексу або зобов'язуючого документа²; розмежовувати судову юрисдикцію, у тім числі між панами і підданими³; визначати процедуру ведення при

¹ Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [27.03.2019]; Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> [4.03.2019]; Практика винесення судами окремих ухвал (постанов) у кримінальних справах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022700-07> [1.03.2019].

² *Justitiae administratio praecipitur. Requiritur informatio de forma judiciorum, non nulla observanda iudicibus praescribuntur, 20 octobris 1772 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. S. 7–8; Informacya. Nowy Codex judicialis w niektórych sprawach ante jannuarium 1784 ma bydź zażywany, 1 marca 1784 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 56–57.*

³ *Uniwersał. Zażalenia i spory poddanych naprzeciw ich zwierzchności (jak takie poszukiwac maja) obwieszczający, 1 wresnia 1781 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emantorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 58–64; Uniwersał. Zażalenia i spory poddanych naprzeciw ich zwierzchności (jak takie poszukiwac maja) obwieszczacy // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die*

судах ґрунтових (табулярних) книг¹; встановлювати порядок судочинства, обов'язки свідків і сторін процесу, винесення вироків². Загалом імператорські патенти стосувалися правового регламентування діяльності судів в імперії і навіть визначення компетенції їхньої діяльності³.

1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 58; Cyrkularz. Oznaczący jurysdykcja między cywilnym i militarnym duchowieństwem, 10 października 1808 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1808 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1808. S. 151–155.

- ¹ Cyrkularz. Przepis, jak z proźbami o uchylenie i wymarzenie Prenotacyi z ksiąg gruntowych lub tabularnych względem stemplu postępować należy // Contynuacya wyroków y rozkazów powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Królestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1816 wypadłych. Leopoli : Typis Josephi Piller, 1817. S. 138–139.
- ² Przepisuje porządek sądów tribunalskich, 15 junii 1774 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium. A die 23 Mensis juni Anno 1773 initaie possessionis promulgata. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1774. S. 86; Supplement. Do Przepisu sądowego tu w Kraju dnia 15 Czerwca 1774 względem Swiadkow obwieszczonego, 10 sierpnia 1781 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 38; Uniwersał. Do iakiej Jurysdykcyi Sprawy należeć mają, 9 kwietnia 1784 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 73–76.
- ³ Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1849&page=301> [21.08.2018]; Allerhöchstes Cabinetsschreiben Seiner Majestät des Kaisers vom 31. Dezember 1851 [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1852&page=114&size=45> [21.08.2018]; Wir Franz Joseph der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich; König von Hungarn und Böhmen... [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/1848/content/pageview/2237019> [23.08.2018].

У результаті революції 1848–1849 рр., що відома як «Весна народів», імперія Габсбургів трансформувалася у конституційну монархію, влада якої визнавала за своїми громадянами певні ліберальні права на зразок свободи друку, зібрань, петицій тощо. Відповідно, ці зміни спричинили початок перетворень у судовій системі Австрії. І саме під впливом тогочасних політичних подій у наступні роки була встановлена нова система судоустрою, яка передбачала функціонування повітових, окружних/крайових і вищих крайових судів. Разом з тим 1848 р. відбулася спроба відмежувати судові органи від виконавчої гілки влади (невдало), але тільки під час перетворення Австрії на дуалістичну Австро-Угорську монархію це вдалося реалізувати (Конституція 1867 р.)¹. Важливими законодавчими актами у дослідженні судової системи в Галичині XIX ст. є конституційні закони про судову владу від грудня 1867 р., в яких визначені конституційні засади організації судової влади, компетенція вищих судових органів, принципи та засади судочинства. Додатково нами опрацьовані підзаконні акти та дотичні нормативні документи, поміщені в опублікованих приватних збірниках².

¹ Pillersdorfsche Verfassung Allerhöchstes Patent vom 25. April 1848 Verfassungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: https://www.jku.at/fileadmin/gruppen/142/pillersdorfsche_Verfassung.pdf [1.08.2018]; Państwowa ustawa zasadnicza z d. 21 grudnia 1867, dz. u. p. Nr. 144 (o władzy sędziowskiej) // Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawil przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. S. 650–655; Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000006> [15.08.2018].

² Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawil przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. 1069 s.; Pamiętniki

Значне інформативне значення при здійсненні дослідження відіграли опубліковані щорічники – альманахи або шематизми, які розкривають деталі функціонування різних адміністративних органів, подають статистичні дані тощо. Австрійський щорічник для Галичини під назвою «Шематизм Королівства Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським» видавався з 1782 р. – спершу німецькою, а з 1870 р. також і польською мовами. Шематизми містять опис компетенції, подають систематизований особовий склад, географічні межі судового округу крайових судів, нормативну базу їхньої діяльності. На основі таких шематизмів можна простежити деякі зміни в системі судів і судових округів, організаційно-правові та структурні доповнення, що стосувалися правового статусу крайових судів у Галичині. Ознайомлення із зазначеними щорічниками дало також змогу встановити час займання тих чи інших посад у крайових судах Галичини та у підзвітних їм інституціях (інформацію подано у відповідних таблицях)¹.

urzędników galcyjskich / Przygot. I. Homola, B. Łopuszański. Kraków : Wyd-wo Literackie, 1978. 450 s.; Texte zur österreichischen Verfassungsgeschichte. Von der Pragmatischen Sanktion zur Bundesverfassung (1713–1966). Wien, Geyer-Edition, 1970. 375 s.

¹ Almanach royal de Gallicie et de Lodomerie pour L'Année 1776. Leopol : Chez Antonie Piller, 1776. 206 s.; Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1868. Lemberg : Aus der k. k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1868. 645 s.; Hof und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856. Wien : Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1856. 556 s.; Handbuch des Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1864. Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1864. 645 s.; Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1873. Lwów : Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1873. 790 s.; Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1875. Lwów : Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1875. 837 s.; Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1881. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1881. 851 s.; Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1896. Lwów : Z drukarni Władysława

Використані у монографічному дослідженні *неопубліковані матеріали* Центрального державного історичного архіву України у м. Львові висвітлюють діяльність крайових судів у період їх існування – від середини XIX ст. до Першої світової війни. З метою простеження еволюції судоустрою в Галичині опрацьовано окремі архівні документи кінця XVIII – початку XIX ст.

Тематично архівні справи висвітлюють: повідомлення, обіжники, розпорядження та інші документи австрійських Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ і Вищого крайового суду у Львові¹; документи передечі справ від одного суду іншому²; рекомендації з ведення судового діловодства Крайовим судом у Львові та попередніми судами³; звіти про

Łoziński, 1896. 1040 s.; Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1907. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1907. 1342 s.; Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1911. 1546 s. та ін.

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 2 (Листування з окружними та повітовими судами); ЦДІА України у м. Львові, ф. 181 (Графи Лянцкоронські), оп. 2, спр. 643 (Інструкції про порядок судочинства при розгляді апеляцій, розлучень, видані Надвірною канцелярією, м. Відень, 1800–1811 рр.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 3066 (Справа про організацію судових округів на території Галичини, 1896 р.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4042 (Лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового кримінально-процесуального кодексу, 1872 р.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4306 (Лист Міністерству внутрішніх справ щодо постанови Крайового сейму про питання покращення судочинства й організації судів у цивільних справах, 1883 р.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2517 (Книга загальних обивательських законів для всіх країв, успадкованих Австрійською монархією, 1862 р.).

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 52, оп. 1, спр. 978 (Протокол комісії для передачі спірних майнових документів за 1784–1856 рр. Крайовому суду у Львові).

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 1, спр. 184 (Переписка з окружним управлінням, судовими органами та ін. з питань розгляду майнових суперечок, ведення судових процесів, 1784–1793).

діяльність судів різних інстанцій, листування, судові рішення, скарги¹; документи про номінування та переведення суддів, адвокатів, нотаріусів, прокурорів²; призначення експертів з різних питань³; внутрішня документація крайових судів, у тім числі директиви про права та обов'язки службовців судів⁴.

Кримінальні справи, що розглядалися крайовими судами, стосувалися: публічної образи монархії, імператора та його родини⁵; образ, виступів проти представників влади або чинення їм опору (держслужбовцям, поліціантам, судовим

¹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові), ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 1, спр. 92 (Копіарій заяв, судових рішень, скарг та ін. документів, розглянутих Львівським апеляційним судом, 1781–1782).

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 149 (Шляхетський суд, м. Львів), оп. 1, спр. 134 (Іспити на посаду службовців суду); ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 2972 (Справа про заснування посади прокурора з цивільних і кримінальних справ при судах Галичини, 1873–1907 рр.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 3694 (Листування з крайовими судами про відкриття судових і адвокатських закладів, 1861–1864 рр.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 344 (Списки кандидатів на посади суддів, 1917–1918); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 163 (Рішення про призначення судових захисників, 1912 р.).

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 23, спр. 2275 (Список експертів по сільському господарству для округу Вищого крайового суду у Львові, 1914 р.).

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 151, оп. 1а, спр. 4 (Розпорядження, інструкції, директиви про права та обов'язки службовців судів, 1863); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 87 (Розпорядження Вищого крайового суду про права і обов'язки возних, 1902 р.).

⁵ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 11911 (Справа про звинувачення Патковського Августа в образі членів сім'ї імператора, 1858 р.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 13985 (Справа Грімманн Анни та Паляниці Тимофія, обвинувачених в образі монархії, 1867–1868); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 21060 (Справа Мікулов Марії, жительки с. Кривче, обвинуваченої в публічній образі імператора, 1902–1903).

виконавцям, лісничим тощо)¹; підробки цінних паперів або ж документів²; лихварства³, вчинення підпалу чужого майна⁴; хабарництва⁵; крадіжок чужого приватного майна⁶;

¹ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152 (Крайовий суд, м. Львів), оп. 1, спр. 61 (Книга протоколів засідань сесій Крайового суду в політичних питаннях від 1 січня по 31 грудня 1857); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 13998 (Справа Грубецького Едварда, жителя м. Львова, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1869–1870); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14163 (Справа Розвадовського Людвіга, жителя м. Львова, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1871–1872); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14458 (Справа Бішка Андрія, жителя с. Любича, обвинуваченого в діях, спрямованих проти лісничого, 1877); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 16400 (Справа Хмелиновича Андрія, жителя с. Рава-Руська, обвинуваченого у публічній образі чиновника, 1891 р.); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 16532 (Справа Веприка Тимофія, обвинуваченого в публічній образі вїйга, 1892); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 24982 (Справа Борейко Марії, жительки с. Передмістя, обвинуваченої в опорі судовому виконавцю, 1910–1911).

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 2а, спр. 3 (Справа про підробку цінних паперів, 1901 р.); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 15293 (Справа Кац Адольфа та Елянда Ісаака, обвинувачених у спробі підробки грошей, 1883); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 18289 (Справа Рейнголда Якуба, жителя м. Перемишля, обвинуваченого у підробці військового документу, 1897); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 19495 (Справа Гана Самуеля, обвинуваченого у підробці векселів, 1900).

³ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 13971 (Справа Бранда Антонія та інших, обвинувачених у лихварстві, 1866–1868); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 15183 (Справа Шпінер Ітлі, жителя Львова, обвинуваченого у лихварстві, 1881); ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 17178 (Справа Бабата Йохвата, жителя Угнева, обвинуваченого у лихварстві, 1894).

⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14195 (Справа Когут Парасковії, жительки с. Вербіж, обвинуваченої у підпалі, 1872).

⁵ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 23749 (Справа Кислінга Вінценти, жителя м. Львова, обвинуваченого у хабарництві, 1907).

⁶ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 17206 (Справа Зенбковського Олександра, жителя с. Острів, обвинуваченого у краді

нанесення тілесних ушкоджень, у тім числі побиття батьків, дітей, дружин¹; ненавмисного вбивства²; навмисного вбивства, у тім числі дітовбивства³. Окремо варто згадати низку справ, яку провадила державна прокуратура щодо вилучення тих чи інших друкованих видань, які, на думку чиновників, шкодили державі⁴.

зерна, 1894); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 25225 (Справа Рубінштейна Арона та інших жителів м. Львова, обвинувачених у краді дорогоцінностей, 1910); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 25230 (Справа Галущинського Михайла, жителя м. Львова, обвинуваченого у краді спиртних напоїв, 1910).

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14352 (Справа Ширия Василя, жителя с. Жовтанці, обвинуваченого у побитті батьків, 1876); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14974 (Справа Дідушко Марини, жительки с. Камінобрід, обвинуваченої у побитті своєї дитини, 1880); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 15619 (Справа Соннештайна Давида і Соннештайна Лейби, жителів м. Чорткова, обвинувачених у побитті жінки, 1886 р.).

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14965 (Справа Кашуби Францішки, обвинуваченої у ненавмисному вбивстві дітей, 1880).

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 16150 (Справа Максимишин Параньки, обвинуваченої у дітовбивстві, 1890); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 18156 (Справа Андрущишин Ганни, жительки м. Городка, обвинуваченої у дітовбивстві, 1897); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 20644 (Справа Вергуна Григорія, жителя с. Черляни, обвинуваченого у навмисному вбивстві, 1901); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 20645 (Справа Сенюк Варвари, жительки м. Сокаля, обвинуваченої у вбивстві своєї дочки, 1901); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 20655 (Справа Лесика Кирила, жителя м. Сокаля, обвинуваченого у вбивстві своєї жінки, 1901–1902).

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 156 (Вища державна прокуратура), оп. 1, спр. 106 (Розпорядження прокуратури м. Станіславова про конфіскацію газети «Кур'єр станіславовський», 1873 р.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 156, оп. 1, спр. 107 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Шутек», 1873 р.); ЦДІА України у м. Львові, ф. 156, оп. 1, спр. 108 (Розпорядження прокуратури м. Чернівці про конфіскацію газети «Буковинер цайтунг», 1873 р.);

Цивільні справи, які розглядали крайові суди в Галичині, переважно стосувалися розгляду майнових суперечок (здебільшого вирішення земельних суперечок), спадкових справ, сімейних спорів тощо¹. Судові спори, предметом яких було право власності на нерухоме майно, стали явищем надзвичайно поширеним у Галичині через проблему малоземелля. Зауважимо, що кількість цивільних справ, розглянутих Крайовим судом у Львові, була суттєво меншою за кількість кримінальних справ. Це можна пояснити тією обставиною, що цивільні справи за дрібним позовом мали право розглядати повітові суди, тоді як кримінальні справи розглядали, здебільшого, в окружних/крайових судах.

Дисциплінарні справи головно пов'язані зі зловживанням службовим становищем суддів, адвокатів, нотаріусів², порушенням судового статуту, неправильним винесенням судових вироків³, неправдивими свідченнями на суді⁴. Окрема

ЦДДА України у м. Львові, ф. 156, оп. 1, спр. 111 (Розпорядження прокуратури м. Станіславова про конфіскацію журналу «Руська рада», 1873 р.); ЦДДА України у м. Львові, ф. 156, оп. 1, спр. 112 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Страхопуд», 1873 р.).

¹ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1 б, спр. 13 (Справа про повернення Новаторській Марії земельної ділянки в с. Унятичі, проданої Соломці Юрку); ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1 б, спр. 32 (Справа про позов Урбанович Францишки до Юби Бартоша про повернення захопленої ділянки в с. Губищі); ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 3, спр. 2905 (Рішення за позовом громади с. Кам'янка до релігійного фонду про порушення права власності на земельну ділянку (1865–1871 рр.)).

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 7 (Справа про службову діяльність нотаріуса Орського Альфреда, 1874–1907).

³ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 215 (Протоколи засідань дисциплінарної комісії про розгляд справ службовців суду, звинувачених в порушенні службового закону, 1898).

⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14197 (Справа Кацбахової Хаї, жительки с. Ульянів, обвинуваченої у неправдивому свідченні на суді, 1872).

категорія справ стосувалася поведінки службовців в'язниць, підконтрольних крайовим судам, та обстеження цих в'язниць (Львів, Станіславів)¹.

Загалом під час дослідження опрацьовано 87 справ з 11-ти фондів (Магістрат м. Львова, Галицьке намісництво, Шляхетський суд, Вищий крайовий суд у Львові, Апеляційний суд у Львові, Крайовий суд у Львові, Вища державна прокуратура, Галицька крайова фінансова дирекція, Крайова табуля, Графи Лянцкоронські, Наукове товариство ім. Т. Шевченка) Центрального державного історичного архіву України у м. Львові.

Отже, дослідження діяльності крайових судів у Галичині за 1850–1918 рр. здійснено на основі аналізу різних за змістом й характером історико-правових джерел, насамперед неопублікованих та опублікованих архівних матеріалів, а також історичної порівняльно-правової характеристики австрійських нормативно-правових актів (закони, декрети, патенти, циркуляри, розпорядження, кодекси кримінального, цивільного, цивільно-процесуального права, кримінально-процесуального права тощо). Їх критичний аналіз і співставлення дають змогу комплексно висвітлити організацію, структуру, юрисдикцію, правові засади діяльності крайових (окружних) судів у Галичині (XIX – початок XX ст.).

1.3. Методологічна основа дослідження

Як відомо, серед різних напрямів наукових досліджень важливе місце займають історико-правові дослідження: вони спрямовані на пізнання загальних закономірностей становлення і розвитку типів, форм, механізму та апарату

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 151 (Апеляційний суд у Львові), оп. 1а, спр. 2 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1861); ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 31 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1895).

держави, становлення права, правової системи, правового регулювання суспільних відносин на українських землях від найдавніших часів і до сьогодні. Історико-правові дослідження передбачають вивчення історичного процесу, який об'єднує риси історичного і правового та встановлення історичної правди. Тому будь-яке історико-правове дослідження ґрунтується на знаннях минулого, важлива його особливість – допомогти краще зрозуміти й передбачити перебіг сучасних суспільних і державних процесів, виробити правильний політичний курс, уникнути помилок і невдалих рішень.

Історико-правові дослідження спрямовані також на вивчення історичних умов розвитку державно-правових інститутів, типів і форм державних органів влади різних країн і народів, які існували на території сучасної України¹. З допомогою історико-правових досліджень можна з'ясувати характерні риси становлення і розвитку на українських землях правового статусу конкретних державних органів, соціальних груп населення, джерел права і правових систем у хронологічній послідовності. Історико-правові дослідження зорієнтовані на вивчення саме правових аспектів розвитку держави та суспільства, які реально зводяться до історико-правової характеристики форм, механізму і апарату держави, правового статусу державних органів, їхньої структури та компетенції, правового становища окремих груп населення тощо².

Кожне наукове дослідження має методологічну основу, яка складається з сукупності системних методів пізнання, спрямованих на вирішення складних наукових проблем. На думку І. Гриценка, методологія є тим науковим інструментарієм,

¹ Бойко І., Безклубий І., Гриценко І., Козюбра М. та ін. Методологія і методи дослідження історії держави і права України // Методологія в праві : монографія / за загальною редакцією І. Безклубого. Київ : Грамота, 2017. С. 66–73.

² Там само.

який дає відповіді на багато дискусійних питань, що виникають при дослідженні правових явищ¹. Серед вагомих завдань сучасної методології є формування як теоретичних (наукових), так і практичних (досліджених, вивчених) узагальнених знань, що дає змогу забезпечити ефективне використання наукових результатів на практиці². У вузькому розумінні методологія – це вчення про шляхи пізнавальної діяльності. Корисне функціонування методології в конкретних сферах пізнавальної діяльності виражається в критичному аналізі можливих варіантів вирішення проблеми і дискредитації антинаукових шляхів дослідження³. Сучасні науковці по-різному подають визначення поняття «методологія». На їхню думку, це найбільш загальний (філософський) метод пізнання; система методів, які використовуються тією чи іншою наукою; особлива галузь знань, покликана служити своєрідним джерелом, основою для полегшення вивчення проблемних питань інших конкретних наук; філософське вчення про метод пізнання і практики⁴. Як видається, доволі вдалим є розуміння методології професором Н. М. Пархоменко, яка вважає, що «методологія – це не лише сукупність методів наукового пізнання, а це єдина фундаментальна наука про способи з'ясування, виявлення закономірностей становлення і розвитку держави й права та їх використання на практиці. Методологія права містить певну сукупність знань про методи вивчення права, яка носить конкретно-історичний характер.

¹ Папковская П. Я. Методология научных исследований : курс лекций. 2-е изд., изм. Минск : Информпресс, 2006. С. 22.

² Там само. С. 22–23.

³ Оніщенко Н., Безклубий І., Гриценко І., Козюбра М. та ін. Про методологію наукового знання (деякі узагальнені міркування щодо теорії держави і права) // Методологія в праві : монографія / за загальною редакцією І. Безклубого. Київ : Грамота, 2017. С. 78.

⁴ Папковская П. Я. Методология научных исследований : курс лекций. 2-е изд., изм. Минск : Информпресс, 2006. С. 11.

Тому методологія права знаходиться в постійному розвитку, удосконаленні, доповнює уявлення про методи більш повними і точними знаннями»¹. Під методологією історико-правового дослідження варто розуміти способи, підходи щодо з'ясування закономірностей та особливостей становлення та розвитку держави і права, характерних рис встановлення причинно-наслідкових зв'язків та критерії оцінки історико-правових явищ і процесів, діяльності державних діячів тощо.

Сучасна українська історико-правова наука сформувала власну методологію раціонального опрацювання досліджуваних історико-правових явищ і процесів. Згідно з її основними положеннями, наукові методи представляють сукупність спеціальних прийомів, правил, процедур, певну послідовність дій, виконання яких необхідне для досягнення заздалегідь поставлених дослідницьких завдань, наприклад, підтвердження, спростування чи заперечення досліджених певних історико-правових явищ чи процесів тощо². Науковий метод можна визначити також як упорядкований і організований спосіб діяльності, спрямований на досягнення певної практичної або теоретичної мети. Призначення методу полягає у з'ясуванні істинних шляхів вирішення конкретних практичних завдань³.

Системне та комплексне наукове дослідження процесу організації та діяльності крайових судів у Галичині спрямоване на виявлення сутності пізнання історико-правових процесів функціонування австрійської судової системи і судочинства на

¹ Пархоменко Н., Безклубий І., Гриценко І, Козюбра М. та ін. Сучасні засади методології правознавства // Методологія в праві : монографія / за загальною редакцією І. Безклубого. Київ : Грамота, 2017. С. 89–111.

² Гончаренко В. Д., Єрмолаєв В. М., Рум'янцеv В. О. та ін. Історія держави і права України : підручник / за ред. В. Д. Гончаренка. Харків : Право, 2013. С. 7.

³ Методы изучения историко-правовых явлений : учебное пособие / М. Н. Настюк, М. В. Костицкий, П. Ф. Гураль, Б. И. Тищик. Львов : ЛГУ, 1986. С. 6.

західноукраїнських землях. Історико-правова характеристика правових основ організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) сприяла дослідженню формування і функціонування австрійської судової системи у Галичині, тобто з'ясуванню причин та соціально-політичних умов утворення крайових судів у Галичині. Вивчений історичний правовий досвід можна в доцільних межах використати для удосконалення чинного законодавства про судоустрій у сучасній Україні.

У процесі написання монографії ставилося також завдання порівнювати особливості реформування австрійського судочинства зі сучасністю, що даватиме змогу перевірити минулі правові ідеї, норми і положення стосовно їхньої актуальності, ефективності й необхідності реалізації у правовій практиці сучасної України. Історичний досвід формування і функціонування судової влади на українських землях в австрійській та інших періоди засвідчує, що українське суспільство в минулому і тепер прагнуло й прагне справедливої судової влади, забезпечення кожній людині права на швидкий і справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Тому автором проаналізовано не лише організацію і діяльність крайових судів у Галичині, а й їхній статус у державно-правовій системі Австрії, а згодом Австро-Угорщини.

Важливими науково-пізнавальними принципами, які покладено в основу методології даного дослідження, є принципи об'єктивності та повноти, за допомогою яких діяльність крайових судів у Галичині вивчено плюралістично, всебічно та у взаємозв'язку з іншими австрійськими органами державної влади у визначений період. Зокрема, правові ідеї формування в Австрії крайових судів у Галичині розглянуто в контексті реалізації політики освіченого абсолютизму з позиції парламентарів та з позиції австрійського імператора. При цьому історико-правові події та факти досліджено об'єктивно. Основною метою було з'ясування об'єктивної істини, пошук справедливості.

Традиційним для даного історико-правового дослідження є принцип історизму, який полягає у з'ясуванні генезису та еволюції крайових судів у Галичині з урахуванням конкретних фактів, причинно-наслідкових зв'язків тощо. Це, зокрема, дало змогу конкретизувати причини, через які Австрійська імперія трансформувалася 1848 р. в конституційну монархію. У контексті цих трансформаційних процесів важливо уточнити соціально-політичні передумови створення крайових судів у Галичині 1850 р. як апеляційних інстанцій, що було вагомим заходом на шляху демократизації австрійського судочинства після Весни народів.

Під час історико-правового дослідження ефективно використано принципи комплексності та послідовності. За допомогою комплексного використання загальнонаукових та спеціальних методів (зокрема, історико-правових) вдалося показати необхідність запровадження крайових судів у Галичині та поетапно розкрити їхнє створення, структуру, підсудність та судову практику.

Одними з найважливіших у монографії були принципи аналітичності та критичності, які застосовувалися під час пошуку та критичного аналізу наукової літератури, австрійського законодавства тощо. Автор критично аналізував насамперед австрійську, польську та радянську літературу про діяльність крайових судів у Галичині, здійснив всебічний аналіз тогочасної соціально-політичної дійсності у Східній Галичині у XIX – на початку XX ст., щоб відстежити тенденції чи закономірності у дослідженні діяльності крайових судів у Галичині. Певні твердження чи виявлені факти не розглядались як безсумнівні, неспростовні чи догматичні, а піддавались критичному аналізу крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.). Під час аналізу історико-правових явищ автор намагався виокремити історичні паралелі й аналогії, котрі можуть підказати сучасним державотворцям оптимальні шляхи удосконалення організаційно-правових форм діяльності судових органів тощо.

У методологічну основу дослідження покладено поєднання застосування традиційних для історико-правового дослідження концептуальних підходів, а також комплексу філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів з метою дослідження маловивченої теми та вирішення складної наукової проблеми.

Найважливішим концептуальним підходом у даному історико-правовому дослідженні є антропологічний підхід, згідно з яким основним творцем державно-правових інститутів, зокрема в організації і діяльності судів, розглянуто людину. Адже пошук людиною, певною спільнотою ефективних способів організації суспільного і державного життя, зокрема організації ефективної судової влади, є першопричиною тих суттєвих соціальних і державних змін, передусім у судовій системі, які відбувалися з 1848 р. в Австрійській імперії. Це привело до утворення 1850 р. крайових судів у Галичині, перетворення 1867 р. конституційної Австрії на Австро-Угорську дуалістичну монархію. Людський чинник став визначальним у реалізації досягнень після Весни народів 1848 р., зокрема щодо діяльності судових органів, коли 1849 р. було видано закон про перебудову судової системи. У Східній Галичині тоді було створено, зокрема, крайові суди і Вищий крайовий суд у Львові. Застосування антропологічного підходу дало змогу відстежити роль людини, особистості, індивіда, у тім числі в організації і діяльності крайових судів у Галичині. Досягненням австрійського законодавства середини XIX ст. було те, що воно передбачало право людини на апеляційне оскарження судових рішень у цивільних і кримінальних справах (за винятком тих вироків, які виносились судом присяжних) у вищу судову інстанцію, що мала право переглядати справи. Організація та діяльність крайових судів у Галичині як судів другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів (здебільшого цивільних справ) та судів першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді цивільних та кримінальних справ передбачала

дотримання законності й обґрунтованості прийнятих судових рішень нижчими судами.

Особливу роль під час написання монографії відіграв діалектичний підхід, який застосовано для виявлення історико-правових джерел розвитку крайових судів у Галичині від часу їхнього створення (1850) до припинення існування (1918). Цей підхід дає змогу під час вивчення історії держави і права виявити прояви закону переходу кількісних змін у якісні, дослідити внутрішні та зовнішні чинники, які вплинули на організацію та діяльність крайових судів у Галичині у визначений історичний період (1850–1918 рр.). Зазначений підхід полягає у дослідженні суспільних відносин, у межах яких виникла необхідність у створенні крайових судів в Австрійській імперії, зокрема у Галичині, а також розкритті взаємозв'язків між крайовими судами у Галичині та Вищим крайовим судом у Львові, окружними і повітовими судами, між крайовими судами у Галичині та Львівською вищою державною прокуратурою, Галицькою крайовою табульою тощо. Використання цього підходу дало змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки між згаданими вище судовими та іншими державними установами Галичини в досліджуваній період. Досліджуючи, зокрема, причини утворення крайових судів у Галичині, завдяки діалектичному підходу було виявлено причинно-наслідковий зв'язок між буржуазно-демократичною революцією 1848 р. в Австрії і переходом до конституціоналізму. Це привело до відносної лібералізації суспільних і державних відносин в Австрійській монархії, відтак формування нової австрійської судової системи, нових принципів австрійського права, які були спрямовані на визнання цінностей людини, її життя і здоров'я, прав і свобод, законодавчого передбачення судового захисту та апеляційного оскарження судових рішень тощо.

Для дослідження діяльності крайових судів у Галичині використано також потребовий підхід. Згідно з цим підходом, діяльність крайових судів у Галичині розглядалася як їхня

необхідність в австрійській судовій системі, як їхня здатність здійснювати перегляд апеляцій на судові рішення нижчих судів, які ще не набрали законної сили. Активізація соціально-економічних і політичних відносин у середині XIX ст. в Австрійській імперії викликала гостру потребу в реформуванні судової системи в Австрії, а відтак створення, зокрема для коронного краю Галичини і Володимирії, крайових судів у Галичині.

Важливим для дослідження правових основ діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) є цивілізаційний підхід. За допомогою цивілізаційного підходу вивчено ідейно-духовні та культурологічні чинники, які формувалися і функціонували у конкретний період історичного розвитку Галичини, зокрема в XIX ст. Величезною цінністю для людини є її духовність як результат культурного розвитку. Адаже саме духовна культура стала однією з найважливіших сфер самореалізації, саморозвитку, самосвідомості людини. Культура представляє людину як істоту духовну, що підвищується над обмеженістю матеріально-заземленого буття. Людина духовна розглядається як людський індивід, якому властиві високі почуття відповідальності за гармонійне життя, збереження моральних чеснот, здатність до поширення корисного для розвитку суспільного середовища¹. Використовуючи потенціал цього підходу, досліджено місце крайових судів в австрійській судовій системі. Свідчення сучасників того періоду вказують на те, що запровадження, зокрема, крайових судів у Галичині часто супроводжувалось протидією бюрократичного апарату, міжнаціональною боротьбою за право бути суддями у крайових судах Галичини.

Важливою була також участь суддів-галичан у діяльності крайових судів у Галичині, адже галицькі українці в основному

¹ *Оніщенко Н., Безклубий І., Гриценко І., Козюбра М. та ін.* Про методологію наукового знання (деякі узагальнені міркування щодо теорії держави і права) // *Методологія в праві : монографія / за загальною редакцією І. Безклубого.* Київ : Грамота, 2017. С. 82.

здобували вищу юридичну освіту на юридичному факультеті Львівського університету, що давало їм право займати суддівські посади в крайових судах у Галичині. Загалом цивілізаційний підхід дає змогу розглядати процес організації і діяльності крайових судів у Галичині як важливий процес розвитку державно-правових інститутів Австрії, а згодом Австро-Угорщини.

Зазначені концептуальні підходи реалізовано за допомогою низки методів, які класифіковано залежно від рівня наукового пошуку. У ході історико-правового дослідження організації та діяльності крайових судів у Галичині використано філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи.

У монографії використано філософські методи, за допомогою яких висвітлено складність тогочасного соціально неоднорідного суспільства, тогочасні соціально-політичні відносини в Австрійській монархії до революції 1848 р. та після неї, їхній вплив на формування австрійської державної політики у сфері суду й судочинства. Найсуттєвіше значення мав діалектичний метод, завдяки якому відбулося світоглядне осмислення об'єкта цього наукового дослідження. За допомогою діалектичного методу вдалося розглянути зародження, становлення та розвиток державно-правових ідей створення крайових судів як апеляційних судових органів у австрійській судовій системі в їхньому взаємозв'язку з органами прокуратури, державної поліції і жандармерії. Завдяки діалектичному методу вдалося визначити роль крайових судів у правовому житті Галичини в досліджуваний період.

До найбільш використаних загальнонаукових методів під час даного історико-правового дослідження можна зачислити системний, логічний, історичний, історично-порівняльний, структурно-функціональний аналізи та ін.

Системний метод в історико-правовому дослідженні спрямований на вивчення процесів становлення держави і права як систем, що складаються з окремих елементів. Між елементами

кожної системи існує взаємозв'язок, з яким обумовлюється місце і роль усіх елементів у цій системі¹. Системний аналіз використано для цілісного дослідження організації діяльності крайових судів у Галичині як важливої складової державного механізму Австрії, а згодом Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). У монографії системно охарактеризовано зміни в організації судових органів згідно з австрійським законодавством, досліджено їхній вплив на захист у судах прав і свобод громадян у Галичині в австрійський період.

Серед загальнонаукових методів важливим є логічний метод, який використано з метою пояснення, інтерпретації змін і перетворень у соціально-політичних та правових сферах багатонаціональної Австрійської імперії. Автором виокремлено зовнішні та внутрішні чинники, які спричинили перехід до конституціоналізму в Австрійській імперії. Наведено історико-правову характеристику етапності становлення та розвитку австрійської судової системи у Галичині в складі Австрійської імперії до революції 1848 р. та після неї.

Великого методологічного значення набув історичний метод, завдяки якому розкрито історико-правові аспекти процесуального статусу крайового суду у Галичині під час здійснення судочинства відповідно до австрійського процесуального законодавства. Здійснено історико-правовий аналіз найважливіших політичних, економічних та соціальних умов розвитку в Австрії, а відтак Австро-Угорщині, що сприяли діяльності крайових судів у Галичині.

У монографії активно застосовувався історично-порівняльний метод, який передбачає різні напрями порівняння історико-правових явищ, які мають подібну правову природу. Історично-порівняльний аналіз державно-правових

¹ *Оніщенко Н., Безклубий І., Гриценко І., Козюбра М. та ін.* Про методологію наукового знання (деякі узагальнені міркування щодо теорії держави і права) // *Методологія в праві : монографія / за загальною редакцією І. Безклубого.* Київ : Грамота, 2017. С. 87.

інститутів на різних історичних етапах сприяє встановленню певних особливостей, характерних рис, ознак, тенденцій та закономірностей їхнього розвитку. Виходячи з цього, можна виявити наявність чи відсутність спадкоємності та наступності в розвитку держави і права на українських землях в їхньому історичному розвитку. У результаті наукових досліджень, як видається, можна дійти висновку про потребу у використанні історико-правового досвіду в сучасних умовах утвердження української держави¹. Завдяки цьому методу автор порівнює особливості впливу австрійського конституціоналізму на правову культуру українського населення Галичини та інших коронних країв досліджуваного періоду.

Структурно-функціональний метод дав змогу розкрити статику (структурний аспект) і динаміку (функціональний аспект) розвитку історико-правового матеріалу. Структурний аспект (статика) у даному монографічному дослідженні характеризує завдання та компетенцію крайових судів у Галичині, їхню внутрішню будову; функціональний (динаміка) – виникнення і розвиток крайових судів у Галичині, їхню взаємодію з іншими державними органами влади Австрії, а відтак Австро-Угорщини. Завдяки використанню методу структурно-функціонального аналізу показано, що упродовж другої половини XIX ст. – початку XX ст. кількість крайових судів у Галичині зростає до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини та 7 – для Західної Галичини. Структурно крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи), внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля (управління ґрунтових книг), сенат у торговельних справах, судова канцелярія, відділ судових депозитів, управління в'язницями, санітарна служба, відділ у торгових справах.

¹ Оніщенко Н., Безклубий І., Гриценко І., Козюбра М. та ін. Про методологію наукового знання (деякі узагальнені міркування щодо теорії держави і права) // *Методологія в праві : монографія / за загальною редакцією І. Безклубого*. Київ : Грамота, 2017. С. 86.

У монографії серед спеціально-наукових методів застосовано історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний (техніко-юридичний), герменевтико-правовий та ін.

Основним спеціально-науковим методом у монографії є історико-правовий метод, використання якого дало змогу проаналізувати становлення і розвиток крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.). Його залучення полягає у розкритті соціально-правових, політичних та державних передумов створення крайових судів у Галичині, з'ясувати їхню роль і значення у функціонуванні австрійської судової системи тощо.

Порівняльно-правовий метод полягає у сукупності прийомів виявлення загальних та специфічних закономірностей виникнення, розвитку, функціонування державно-правових інститутів шляхом їхнього порівняння через зіставлення певних ознак, властивостей, характерних рис. Це дає змогу встановити подібність або відмінність у розвитку державно-правових інститутів, зокрема на прикладі крайових судів у Галичині в досліджуваний період¹. Застосування порівняльно-правового методу дало змогу порівняти організацію крайових судів у Східній і Західній Галичині, інших коронних краях Австрії та Австро-Угорщини.

Герменевтико-правовий метод застосовано з метою аналізу текстів австрійського законодавства, змісту апеляційних скарг, рішень і вироків крайових судів у Галичині, інтерпретації вперше введених у науковий обіг архівних матеріалів, які стосувались розкриття особливостей діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.).

Формально-догматичний (техніко-юридичний) метод передбачає вивчення державно-правових інституцій у так

¹ *Оніщенко Н., Безклубий І., Гриценко І., Козюбра М. та ін. Про методологію наукового знання (деякі узагальнені міркування щодо теорії держави і права) // Методологія в праві : монографія / за загальною редакцією І. Безклубого. Київ : Грамота, 2017. С. 87.*

званому «чистому вигляді», без їхньої взаємодії з іншими суспільними явищами: економікою, політикою, ідеологією. Використання у монографії зазначеного методу сприяло якісному аналізу сутності, змісту чинного австрійського законодавства у ХІХ ст., на основі якого було організовано крайові суди у Галичині, та практики діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.).

Ці та інші підходи та методи дали змогу здійснити системне і комплексне історико-правове дослідження щодо організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.).

Висновки до розділу 1

Історико-правова характеристика літератури і джерел сприяла розкриттю визначеної теми дослідження. Історико-правову літературу за темою даного монографічного дослідження систематизовано за чотирма періодами: 1) праці австро-угорського періоду (1867–1918 рр.); 2) праці міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.); 3) праці радянського періоду (1917–1991 рр.); 4) праці, опубліковані в умовах державної незалежності України (1991–2022 рр.). Дану тему у радянський період активно вивчали дослідники австрійського (австро-угорського) та міжвоєнного періодів. У радянський період кількість науковців до вивчення діяльності крайових судів на західноукраїнських землях була незначною. Увага українських правознавців до вивчення історії суду і судочинства на українських землях активізувалася після проголошення державної незалежності України, тобто з 1991 р. Попри те, системного та комплексного наукового історико-правового дослідження проблеми організації і діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) досі не було.

В основу джерельної бази покладено аналіз австрійських нормативно-правових актів та архівних матеріалів. Джерела першого блоку опубліковані в спеціальних виданнях. Опра-

цьовано 87 справ із 11-ти фондів Центрального державного історичного архіву в м. Львові. Здебільшого виявлені архівні матеріали – це листування, звіти, розпорядження, обвинувальні акти і рішення крайових судів у Галичині.

Методологічна основа монографії представлена філософськими, загальнонауковими і спеціально-науковими методами. Найважливіше значення мали діалектичний, історичний, системний, структурно-функціональний, історико-правовий, порівняльно-правовий та ін. Для розкриття наукової новизни та основних наукових положень у монографії автором використано такі правові й загальнонаукові категорії та поняття, як «держава», «правова основа», «судова система», «апеляційна інстанція», «підсудність», «цивільне судочинство», «кримінальне провадження» та ін. Їх уточнення і розкриття дало змогу докладніше проаналізувати предмет цього монографічного дослідження.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ АВСТРІЙСЬКОЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ПОШИРЕННЯ У ГАЛИЧИНІ (XVIII – середина XIX ст.)

2.1. Особливості становлення австрійської правової системи (XVI–XVIII ст.)

До XVIII ст. правова система Австрійської монархії базувалася на римському праві і до здійснення кодифікаційних робіт складала комплекс правових актів, які видавалися залежно від особливостей застосування звичаєвого права конкретного регіону¹. Зважаючи на прогалини як у цивільному, так і в кримінальному судочинстві, звичаєве право тривалий час мінімізувало ці недоліки. Водночас безсумнівний вплив на австрійську правову систему справили європейські (зокрема, німецькі) юридичні традиції, однак та правова система, що склалася в монархії Габсбургів у XVIII ст., вирізнялася своєю оригінальністю². Кримінальний процес в австрійських судах базувався на загальнонімецьких нормах т. зв. Кароліні –

¹ *Till E.* Wykład prawa rzeczowego austriackiego. Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1888. S. 11.

² *Леже Р.* Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход / пер. с фр. Москва : Волтерс Клавер, 2009. С. 165.

збірнику законів 1532 р. (*Constitutio Criminalis Karolina*)¹. Крім цього, у Нижній Австрії в середині XVI ст. було впроваджено *Motivenbuch*, куди записували судові рішення, що ґрунтувалися на місцевому праві. Тоді ж було видано збірник *Consuetudinaria*, який містив актуальні принципи і норми звичаєвого права. Фактично у XVI ст. в австрійських провінціях були видані збірники автентичних регіональних законів (*Landtafeln*). Найшвидше, а саме 1492 р., було розроблено і затверджено крайовий правовий статут Чехії, 1538 р. – Моравії, 1573 р. – Тіролю та Нижньої Австрії, 1574 р. – Штирії, 1629 р. – Верхньої Австрії. Збірний характер мала видана 1662 р. юридична збірка «*Consuetudines austriacae*»². Таким чином, у монархії Габсбургів певний час паралельно існували державні та приватні законодавчі збірники. Така ситуація, на нашу думку, ускладнювала ефективне функціонування всього державного механізму імперії.

Оскільки урядові збірники були малодоступними, а приватні не викликали абсолютної довіри, за правління імператора Леопольда I (1704) був укладений і виданий узагальнюючий збірник норм австрійського права «*Codex austriacus Leopoldinus*» («*Codicis austriaci ordine alphab. ordinate pars I*») за редакцією Ф. Антона фон Кварієнта. Кодекс складався з 2-х томів, які містили усе загальнообов'язкове австрійське законодавство, укладене для зручності застосування в алфавітному порядку: I том – від літери А до L; II том – від літери L до Z. Згодом до цього кодексу видали спеціальні додатки «*Supplementa Codicis*», які містили закони, ухвалені вже

¹ Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.): навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 727.

² Огоновський О. Система австрійського права приватного. Т. 1. Науки загальні і право річеве. Львів : З друкарні НТШ, 1897. С. 2–3.

після публікації основної частини кодексу¹. Закони, розроблені упродовж 1704–1720 рр., були видані тільки 1748 р. за редакцією С. Герренлебена (перший додаток), а закони періоду 1721–1740 рр. – через чотири роки після того (другий додаток). Третій додаток (1740–1758 рр.) за редакцією барона Пьйока був опублікований 1777 р., а четвертий (1758–1770 рр.) – ще пізніше². Після 1771 р. видання спеціальних додатків до кодексу на державному рівні припинилося і пізніші закони містилися у приватних колекціях, зокрема у 9-томному збірнику Кропачека (1740–1780 рр.)³.

Загалом за правління Леопольда I (1658–1705) Австрійська імперія пережила державно-правове відродження, стоячи на межі розпаду після неоднозначного для країни Вестфальського мирного договору 1648 р. Сам імператор увійшов в історію як захисник права в широкому розумінні того слова, а свою діяльність намагався розгорнути відповідно до букви закону⁴. Зокрема, змінилася процедура обговорення й ухвалення законів імперії: від часів Леопольда I до права почали ставитися з повною відповідальністю. Варто відзначити, що одним із ключових радників імператора був авторитетний юрист Крістоф Ігнац фон Абеле. Юристи при імператорському дворі почали користуватися більшою довірою і потрохи витісняли релігійних діячів, які в суспільних цивільно-правових практичних питаннях мало чим могли зарадити. Радники-правники приділяли велику увагу тим інструментам політики, які були покликані сприяти тіснішій інтеграції земель імперії. Серед найбільш радикальних

¹ *Огоновський О.* Систем австрійського права приватного. Т. 1... С. 3.

² Там само.

³ *Думич Х.* Соціально-політичні і правові передумови кодифікації австрійського цивільно-процесуального законодавства у XIX ст. // *Часопис цивілістики.* 2016. Вип. 20. С. 182.

⁴ *Шиндлинг А., Циглер В.* Леопольд I (1658–1705) // *Кайзеры (Священная Римская империя, Австрия, Германия) / пер. с нем.* Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. С. 208.

кроків Леопольда I варто звернути увагу на те, що він залишив для підданих відкритим шлях в імперські суди зі скаргами на своїх сеньйорів¹. Такими діями він зробив особистий внесок у становлення правової системи імперії Габсбургів.

Кодифікувати регіональне законодавство австрійських провінцій намагався імператор Йосиф I (1705–1711 рр.), котрий 1709 р. створив спеціальні комісії з метою вироблення спільних правових засад для провінцій. На правових поглядах імператора відобразилися ідеї його вчителя, юриста Йоганна Георга фон Буйоля. Безпосередній вплив на зміст пропозицій комісій справили принципи природного права, ідеї якого поширювалися у той час Європою². Однак на перешкоді загальнодержавної кодифікації в імперії стояли інтереси дворянства, представники якого прагнули зберегти вплив на місцеве управління й надалі отримувати користь від різноманітних привілеїв³.

Наступний імператор Карл VI протягом 1711–1740 рр. основну увагу зосередив на виробленні юридичної процедури успадкування габсбурзького престолу, оскільки в нього не було спадкоємців чоловічої статі. Так 19 квітня 1713 р. з'явилася Прагматична санкція, покликана не тільки дозволити право успадкування престолу особами жіночої статі (на цій основі імператрицею стала донька Карла VI Марія Терезія), але й скріпити союз усіх земель монархії. Як і його попередник на монаршому престолі, Карл VI намагався організувати управління державою на правовій основі⁴.

¹ Шиндлинг А. Циглер В. Леопольд I (1658–1705) // Кайзеры (Священная Римская империя, Австрия, Германия)... С. 221.

² Till E. Wykład nauk ogólnych prawa prywatnego austriackiego. Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. S. 15.

³ Godlewski W. Austriackie prawo procesowe cywilne. Podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1900. S. 9.

⁴ Шмидт Г. Карл VI (1711–1740) // Шиндлинг А., Циглер В. Кайзеры (Священная Римская империя, Австрия, Германия)... С. 248.

Під впливом ідей освіченого абсолютизму XVIII ст. австрійська влада вдалася до модернізації та кодифікації законодавства й ініціювала роботу над новим Кримінальним та Цивільним кодексами, що означало початок трансформації правової системи держави загалом¹. Зокрема, відбувалися зміни у напрямі вдосконалення судової процедури. Австрійське цивільно-процесуальне право передбачало змагальність сторін та письмову форму процесу. Доказову базу безпосередньо забезпечували сторони процесу, надаючи судові претензії та заперечення (спростування). Після ознайомлення з поданими доказами суд розпочинав розгляд справи по суті. На судовому засіданні могли бути присутніми представники обох сторін – прокуратури (сторона обвинувачення) й адвокатури (захисники обвинуваченого). Судове рішення можна було оскаржити упродовж десяти днів у суді вищої інстанції. Стосовно апеляційного рішення могла бути винесена «ревізія», яка полягала в експертному висновку юристів одного з юридичних факультетів імперії Габсбургів².

У кримінальному праві домінував інквізиційний процес (*inquisitio* – розслідування, розшук) – форма процесу, при якій розслідування злочинів здійснювалося безпосередньо судом. Інквізиційний процес у судочинстві монархії Габсбургів був узаконений 1532/1533 р. кримінально-судовим кодексом «*Constitutio Criminalis Carolina*», названим на честь імператора

¹ *Uruszczak W.* Zasady ustrojowe na ziemiach polskich w okresie zaborów. Od suwerenności monarchy do suwerenności narodu. Przyczynek do historii administracji w XIX w. [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: http://tcn.pwzstar.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/02_uruszczak.pdf [25.11.2018].

² *Кондратюк О. В.* Правове регулювання судочинства в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2009. № 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2009/09kovata.pdf [27.10.2018].

Карла V «Кароліною», і поширювався на всі німецькі землі¹. Обвинувачуваний самостійно повинен був доводити свою невинуватість, тобто існувала «презумпція вини». Велику роль у процесі відігравали свідки: за наявності свідчень свідків злочин вважався вчиненим². Положення кодексу діяли в окремих частинах імперії до другої половини XVIII ст. (документ не поширювався на Угорщину), коли внаслідок кодифікації кримінально-процесуального права 1768 р. був підготовлений новий компілятивний кодекс – «Терезіана» (*Constitutio criminalis Theresiana*), що одночасно регулював процесуальне й матеріальне право³.

Починаючи з 1753 р. розпочалася робота над проектом нового австрійського цивільного кодексу⁴. Компіляційна комісія, яку склали провідні австрійські юристи на чолі з професором Йозефом фон Аццоні, уніфікувала наявне законодавство, враховуючи елементи звичаєвого, римського і природного права⁵. Так було розроблено новий цивільний кодекс 1767 р., який канцлер А. В. Кауніц вважав недосконалим і запропонував спростити деякі положення, що й було зроблено⁶.

¹ *Jaworski I. Zarys Powszechniej historii ustrojów państwowych i prawa. Wrocław : Nakładem sekcji wydawniczej koła prawników Wrocławskiego Uniwersytetu, 1947. S. 118.*

² *Ströhmer M. Carolina (Constitutio Criminalis Carolina, CCC). Die Peinliche Halsgerichtsordnung Kaiser Karls V. im Kontext der frühneuzeitlichen Hexenprozesse [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: https://www.historicum.net/themen/hexenforschung/lexikon/sachbegriffe/art/Carolina_Const/html/artikel/1586/ca/9334b35039/ [12.11.2018].*

³ *Тищик Б., Бойко І. Історія держави і права України: академічний курс : підручник. Київ : Ін Юре, 2015. С. 372.*

⁴ Там само. С. 345.

⁵ *Думич Х. Соціально-політичні і правові передумови кодифікації австрійського цивільно-процесуального законодавства у XIX ст. // Часопис цивілістики. 2016. Вип. 20. С. 182.*

⁶ *Szabo F. Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753–1780. New York : Cambridge University Press, 1994. P. 182.*

Для вироблення положень кримінального кодексу Марія Терезія 1752 р. створила спеціальну комісію юристів (як теоретиків, так і практиків) з великим досвідом професійної практичної діяльності. Вони 1768 р., тобто через рік після підготовки цивільного кодексу, розробили компілятивний документ, який, попри свої численні недоліки, підсумував епоху старого абсолютистського німецького права і відкрив новий період його розвитку. Він фактично розпочався з 1770 р., з часу впровадження у життя «Терезіани» – кримінального кодексу¹. Однак австрійська влада, розуміючи недоліки цього кодексу, не впровадила «Терезіану» у приєднаній 1772 р. Галичині у сфері матеріального права².

«Терезіана» практично не зазнала впливу Просвітництва, зокрема, природного права, і була розроблена в традиційному стилі³. Щоправда, кодекс скасовував найжорсткіші види покарань на зразок утоплення чи поховання живцем. Збірник й надалі базувався на інквізиційному процесі, передбачаючи застосування тортур (у виданні навіть розміщувалися малюнки із зображенням знарядь тортур і поясненнями щодо їхнього правильного застосування; наводився перелік знарядь тортур, як-от лещата для затискання рук і ніг, т. зв. «іспанські чоботи»)⁴. Наприклад, зберігалися такі види смертної кари, як повішання, четвертування, відрубання голови та колесування⁵.

¹ *Plaza S.* Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 23.

² *Ibid.* S. 103.

³ *Huber A.* Österreichische Reichsgeschichte: Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechts. Prag; Wien : F. Tempsky; Leipzig : G. Freytag, 1895. S. 199.

⁴ *Тищик Б.* Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст.–1918 р.) : навч. посіб. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2003. С. 58.

⁵ *Бойко І.* Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 73.

У душі інквізиційного процесу суддя виступав одночасно в ролі обвинувача, захисника, виносив вирок за закритими дверима, дотримуючись формальностей письмового судочинства¹. Окремі покарання могли призначатися на розсуд судді, зокрема, позбавлення майна або ж певних особистих прав. Загалом можемо відзначити, що «Терезіана», зважаючи на її форму, була радше правовим актом для судових органів, а не для підданих імперії².

Кримінальний кодекс поділяв злочини на публічні (ті, що стосувалися захисту й охорони інтересів держави) і приватні (ті, що стосувалися захисту й охорони інтересів приватних осіб). За своїм характером злочини в Терезіані поділялися на дев'ять груп: 1) проти релігії і церкви (таким чином поволі обмежувалася церковна юрисдикція); 2) проти імператора і держави; 3) проти фінансової системи держави; 4) проти існуючого правопорядку; 5) проти моралі; 6) проти життя і здоров'я; 7) проти майнових прав; 8) проти честі і доброго імені інших осіб; 9) інші злочини. «Терезіана» значне місце приділяла злочинам проти моралі, а також впроваджувала покарання за злочини, вчинені шляхом друку (наприклад, різного роду пасквілі). За складністю злочини поділялися на тяжкі (*schwere*) і легкі (*geringere*)³.

Судовий процес в Австрійській державі XVIII ст. поділявся на дві стадії: на першій констатувалося вчинення злочину, збирання за вказівкою судді доказів винуватості підозрюваного,

¹ Constitutio Criminalis Theresiana [Electronic resource]. Regimen accessum: <https://archive.org/details/ConstitutioCriminalisTheresiana-1768> [10.11.2018].

² Moras M. Ordynacja karnoprocesowa Józefa II na tle przemian procesu inkwizycyjnego w monarchii habsburskiej w XVIII wieku // Studia z dziejów państwa i prawa polskiego. 2011. No 14. S. 100.

³ Тищик Б. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст.–1918 р.): навч. посіб. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2003. С. 58.

заслуховувалися свідки; на другій стадії підозрюваного у вчиненні злочину ув'язнювали і допитували. Докази у справі поділялися на: достатні (повні), коли під присягою свідчили принаймні два свідки, гідні довіри; недостатні (неповні, непрямі) – знайдені на місці злочину знаряддя вбивства чи докази лише одного свідка. За таких умов суддя отримував можливість на власний розсуд визначати не тільки рівень «гідності» свідків, але й «достатності» доказів. Тільки в умовах поширення ідей освіченого абсолютизму імператори та Міністерство юстиції стали видавати інструкції, покликані врегульовувати кримінальний процес. Поширення набула думка, згідно з якою суддя не мав права винести вирок, якщо вина підозрюваного не була достатньо доведена¹.

Процесуальні права для селян забезпечував терезіанський патент від 18 березня 1775 р. Його положення доповнив Йосиф II своїм розпорядженням від 1 вересня 1781 р. Згідно з ним, окружна адміністрація стала другою інстанцією, до якої можна було скаржитися після звернення до місцевої домінії – поміщицького двору як органу державної влади. Третьою інстанцією вважалася губернія, а четвертою – надвірна канцелярія. І хоча третя та четверта інстанції мали займатися податковими справами, насправді їхня компетенція поширювалася на всі селянські скарги. На нашу думку, подібне розширення повноважень місцевих органів влади суттєво звужувало функції судових установ та впливало на якість розгляду і вирішення спірних справ.

У другій половині XVIII ст. відбулися помітні зміни в судоустрої імперії Габсбургів. Тогочасні монархи втілювали в життя ідеї освіченого абсолютизму і вважали себе найвищими

¹ Кондратюк О. В. Правове регулювання судочинства в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) [Електронний ресурс] // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2009. № 2. Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2009/09kovata.pdf [27.10.2018].

суддями. Марія Терезія ініціювала поступове відокремлення адміністрації від судових органів, усунення із законодавства застарілих юридичних норм, уніфікацію розрізнених правових систем¹. Держава зосередила в своїх руках все судочинство, поволі позбавляючи такого права дворянську верству, яка традиційно здійснювала суд над своїми підданими. У «Терезіані» 1768 р. було проголошено, що всі судові органи підвладні монархові, а належну йому судову владу він здійснював через призначуваних судових чиновників. Таким чином, усі приватні суди, які існували до того, підлягали ліквідації².

Реальне відокремлення судової гілки влади відбулося дещо пізніше. Ідейний натхненник реформи правової системи в дусі освіченого абсолютизму Йоганн Зонненфельс узагалі відкидав ідею розподілу влади, не приділяючи значної уваги і конституційним теоріям Монтеск'є. Утім концепція управління державою, осмислена австрійськими просвітниками, суттєво вплинула на становлення сучасної нормативної теорії правової держави й утвердження принципу «Один закон для всіх»³. Однак реальне відокремлення гілок влади, попри розбудову судової системи в монархії Габсбургів у XVIII ст., відбулося дещо пізніше.

Новий, досконаліший судовий порядок імперії Габсбургів (*Gerichts-Ordnung*) був прийнятий 15 червня 1774 р. Він визначав процесуальні питання судочинства, такі як права й

¹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові), ф. 146, оп. 2, спр. 6 (Доповідна записка канцлеру про план адміністративної, державної і суспільно-політичної відбудови Галичини, 1773 р.), арк. 12–15.

² *Maciejewski T.* Historia administracji i myśli administracyjnej. Czasy nowożytne i współczesne (XVI–XX w.). Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2013. S. 173.

³ *Huber A.* Österreichische Reichsgeschichte: Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechts. Prag; Wien : F. Tempsky; Leipzig : G. Freytag, 1895. S. 208.

обов'язки сторін процесу, участь свідків у судових засіданнях, процедура звернень до суду, виконання судових вироків, подання апеляцій на рішення судів¹. *Gerichts-Ordnung* складався із семи розділів: 1) права й обов'язки адвокатів і прокурорів; 2) правила провадження судового процесу і внесення звернень; 3) переслуховування свідків; 4) побічні (додаткові) суперечки; 5) терміни судових розглядів; 6) відшкодування судових витрат і виконання вироків; 7) перегляд рішень судів й подання на них апеляцій². Новий судовий порядок базувався на середньовічних принципах писемності, паперового формалізму, надання доказів без належної перевірки, диспозиції, вільного заслуховування сторін процесу. Загалом була встановлена змагальна модель судового процесу, яка давала змогу сторонам вільно оперувати своїми правами³. Такий порядок судочинства діяв до початку 1780-х років.

Упродовж 1781–1788 рр. імператор Йосиф II (1780–1790) видав низку патентів, які регулювали австрійське судочинство. В рамках суспільної лібералізації розпорядженням 1781 р. було дозволено заслуховувати як свідків жінок і євреїв. В умовах проведення політики освіченого абсолютизму імператорський двір продовжував підпорядкування судових інституцій державі⁴. Так, починаючи з 30 березня 1781 р., жодне письмове звернення до вищих цісарсько-королівських судів не могло бути подане без візи відповідального чиновника Надвірної

¹ Przepisuje porządek sądów tribunalskich, 15 junii 1774 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium. A die 23 Mensis juni Anno 1773 initae possessionis promulgata*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1774. S. 86.

² *Ibid.*

³ *Ibid.* S. 86–92.

⁴ Тищик Б. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст.–1918 р.) : навч. посіб. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2003. С. 38.

канцелярії¹. Водночас відбувалася подальша регламентація процесуальних дій. Наприклад, було видано роз'яснення стосовно послідовності дій свідків, яких, зважаючи на письмову форму подання доказів, зобов'язували подавати покази у формі власноруч підписаних реплік². Роз'яснення (*Supplement*) містило сім положень щодо процесуальних дій свідків. Свідки повинні були бути рівновіддаленими від сторін процесу, не переслідували «жодного зиску, ані бажання шкоди». Якщо котрийсь із покликаних свідків помер, перш ніж надав покази, суд володів правом викликати інших свідків, якщо такі були. Суддя самостійно не мав права змінювати кількісного складу свідків, якщо не виникало жодних непередбачуваних обставин; кількість свідків як з боку позивача, так і відповідача мала бути однаковою³.

Відштовхуючись від просвітницького принципу рівності всіх людей перед законом, Йосиф II ініціював створення єдиної системи судоустрою та впровадження загального для всіх країв імперії судового порядку. Відтак 1 травня 1781 р. затверджено Загальний судовий порядок (*Allgemeine Gerichtsordnung*)⁴. Цей важливий нормативно-правовий акт ґрунтувався на нових принципах здійснення цивільного судочинства, включаючи положення про виконання судових рішень. Значним

¹ Uniwersał. Iż żadne Suppliiki do Najwyższych Ces. Krol. Sądow bez podpisu Nadwornego Agenta podawane bydz nie powinni, 30 marca 1781 // *Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emantorum. Leopoli* : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 15–16.

² Supplement. Do Przepisu sądowego tu w Kraju dnia 15 Czerwca 1774 względem Swiadkow obwieszczonego, 10 sierpnia 1781 // *Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emantorum. Leopoli* : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 38.

³ Ibid..

⁴ *Balzer O. Historia ustroju Austrii w zarysie. Lwów* : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1908. S. 440.

позитивом у розвитку австрійського права було відокремлення кримінального судочинства від цивільного судочинства. З того часу австрійське цивільно-процесуальне право стало правом закону, а судді зобов'язувалися не тільки дотримуватися букви закону, але й «тлумачити дух закону»¹. Загальний судовий порядок 1781 р. передбачав принципи безкоштовного переслуховування сторін та письмового провадження. Дрібні справи, предмет спору яких становив менше 25 зол., могли розглядатися в усній формі. Нововведенням варто вважати впровадження попереднього слідства (*Voruntersuchung*) з боку поліції, після завершення якого справу підозрюваного розглядав кримінальний суд².

Загальний судовий порядок декларував рівність сторін у судовому процесі, дещо зменшив попередній формалізм, чим пришвидшив процесуальний розгляд. Передбачалося три етапи розгляду справи з двома наступними етапами для апеляції³. Загальний судовий порядок 1781 р. у частині судової юрисдикції передбачав можливість судового розгляду усіх питань щодо спірної справи без огляду на їхню природу (§ 1). Закон наголошував, що суперечки між панамі і їхніми підданими повинні були розглядатися у домінальних судах (§ 3). У ситуаціях, коли спір торкався торговельних і вексельних питань, він підлягав розглядові у спеціалізованих судах (§ 4). Питання нерухомого майна відносилися до юрисдикції тих

¹ Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 719.

² Moras M. Ordynacja karnoprocesowa Józefa II na tle przemian procesu inkwizycyjnego w monarchii habsburskiej w XVIII wieku // Studia z dziejów państwa i prawa polskiego. 2011. No 14. S. 103.

³ Uniwersał. Do iakiey Jurisdycyi Sprawy należeć mają, 9 kwietnia 1784 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 73–76.

судів, де це майно знаходилося. До тієї ж самої юрисдикції (територіальної), що й чоловік, мала належати і його дружина, а також їхні неповнолітні діти (§ 9–10). Натомість слуги не підпадали під ту ж юрисдикцію, що їхній господар (§ 12)¹. У частині визначення повноважень й обов'язків суддів йшлося, що суддя не мав права розглядати тих справ, які не підлягали його юрисдикції (§ 13). Важливим пунктом було й таке: якщо суддя розпочав розгляд справи, то він повинен був довести її до завершення. Від судді вимагалось здійснювати судочинство об'єктивно, в інтересах права і загальної справедливості (§ 18)².

Створена Йосифом II компіляційна комісія, очолювана Йоганном Гортеном (1735–1786), уклала 1785 р. першу частину цивільного кодексу, присвячену приватному праву³. Цю частину 1 листопада 1786 р. було проголошено імператорським патентом з наступного року загальнообов'язковим законом у Галичині⁴. Ця частина кодексу отримала назву Йосифінської книги законів або Йозефіни (*Josefinisches Gesetzbuch; Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) і діяла з 1 січня 1787 року до 31 грудня 1811 року⁵. Кодекс складався з п'яти розділів: 1) про закони; 2) про права підданих; 3) про права подружжя; 4) про права батьків і дітей; 5) про права сиріт та інших осіб, не здатних управляти своїми справами⁶. «Йозефіна» була кроком уперед,

¹ Uniwersał. Do iakiey Jurisdykcyi Sprawy nalezeć maja, 9 kwietnia 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 73.

² *Ibid.* S. 74–75.

³ Думич Х. Соціально-політичні і правові передумови кодифікації австрійського цивільно-процесуального законодавства у XIX ст. // *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 182.

⁴ Till E. *Wykład nauk ogólnych prawa prywatnego austriackiego*. Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. S. 19–20.

⁵ Огоновський О. Система австрійського права приватного. Т. 1. Науки загальні і право річеве. Львів : З друкарні НТШ, 1897. С. 4.

⁶ Тищик Б. Історія держави і права Австрії і Австро-Угорщини... С. 57.

порівняно з «Терезіаною», змінивши не тільки окремі правові трактування, але й вдосконаливши судову процедуру. Певний час у Європі, охопленій ідеями освіченого абсолютизму, їй не було рівних¹.

«Йозефіна» складалася з 266-ти параграфів, поділених на дві частини: перша частина (184 параграфи) розкривала сутність злочинів і кримінальних покарань, що належали до юрисдикції кримінальних судів (злочини проти влади і держави, замах на життя і здоров'я громадян, злочини проти честі і свободи, посягання на майно); друга частина (82 параграфи) була присвячена злочинам і покаранням, які підпадали під юрисдикцію місцевих адміністрацій – т. зв. політичні злочини².

Новаторським варто вважати підхід «Йозефіни» до злочинів у державі, які отримали чіткі та зрозумілі дефініції. Зокрема, злочином вважалася тільки дія, прописана в кодексі, та не інакше. Тобто трактувати, що є злочином, а що ним не є, не допускалося. Під впливом політики освіченого абсолютизму відбулися зміни у формулюванні складу окремих видів злочинів. Наприклад, повстання відтепер вважалися злочином проти держави, а не тільки проти особи монарха. Крім того, впроваджено покарання за дуелі, злочини проти релігії віднесено до категорії політичних злочинів³.

Істотні зміни «Йозефіна» впровадила щодо покарання за вчинені злочини. Кари могли застосовуватися тільки такі, які були прописані в кодексі (*nulla poena sine lege*), причому кодекс запобігав використанню судом покарань на власний розсуд, як це допускала «Терезіана». Зміни, які відбувалися в напрямі гуманізації кримінального процесу, призвели до обмеження практики використання кари смерті. Покарання смертю залишили тільки в надзвичайних випадках, наприклад,

¹ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami...* S. 23.

² *Ibid.* S. 104.

³ *Ibid.*

учасникам повстань проти державного ладу¹. Зокрема, в кодексі було прописано, що «смертна кара не може бути дозволена інакше, як у випадку, якщо винний вчинив замах, що підлягає військовому закону»². Єдиним видом страти військовослужбовця, який вчинив злочин, прописаний в «Терезіані», було повішання. У випадку вчинення меншого злочину передбачалися: биття батогами (не більше ста ударів за один раз), виставлення біля ганебного стовпа, заковування в кайдани, ув'язнення. Практично на той час припадає відмова від судово-слідчих тортур, а обвинуваченому навіть гарантувалося обмежене право на захист³.

Детально були прописані покарання шляхом ув'язнення, які поділялися на короткотермінові (від одного місяця до 8-ми років), тривалі (від 8-ми до 15-ти років) і довготривалі (від 15-ти і більше років). Характерно, що залежно від злочину були передбачені ув'язнення навіть терміном до 100 років. Перебування у в'язниці могло супроводжуватися, знову ж таки залежно від злочину, різними ускладненнями: прикуттям ланцюгами, перетягуванням кораблів до Дунаю, суворим постом і т. п. Така суворість покарання мала компенсувати скасування кари смерті у багатьох випадках, а також слугувати запобіжним засобом («страхаючим») для тих, хто задумував вчинити той чи інший злочин. Покарання мало бути пропорційним до вчиненого злочину, а його вимір не залежав від станового походження злочинця⁴.

¹ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 104.*

² *Бойко І. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 74.*

³ Там само. С. 73.

⁴ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 105.*

Австрійський імператор Йосиф II затвердив 1 червня 1788 р. Загальний кримінальний судовий порядок («Кримінально-процесуальна ординація Йосифа II»). Він передбачав інквізиційний підхід, публічність звинувачення, а також поширював принцип офіційності, відповідно до якого визначення предмета судового розгляду перебувало в компетенції суду (§ 1). Попри відмову від тортур у судовому процесі за правління Марії Терезії, допити за допомогою сили й надалі застосовували (випадки катувань під час слідства у Галичині траплялися і під час правління Йосифа II¹). За Загальним кримінальним судовим порядком, суддя виступав носієм судової влади і слідчим, який здійснював слідство, але його повноваження, порівняно з попередньою ординацією, виявилися обмеженими². Йому доводилося враховувати при винесенні вироку пом'якшуючі і обтяжуючі обставини вчинення злочину. Про гласність кримінального процесу, попри вплив Просвітництва, мови ще не було³.

Перебуваючи під впливом філософських ідей Монтеск'є, імператор Леопольд II (1790–1792) був прихильником правової держави. Подібно, як і його брат Йосиф II, він вважав, що «суверен, навіть якщо він став таким за правом успадкування, є лише делегатом народу, над яким він поставлений і зобов'язаний всю працю, турботу і безсонні ночі посвячувати народові... Виконавча влада повинна належати суверену, а

¹ ЦДДА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке намісництво), оп. 1, спр. 2088 (Листування з Міністерством поліції про скаргу представників шляхти на судові органи в зв'язку з застосуванням катувань під час судового слідства, 1799), арк. 1–2.

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 150 (Вищий крайовий суд, м. Львів), оп. 1, спр. 40 (Розпорядження, інструкції та пояснення вищих судових установ про порядок ведення судових засідань), 1784–1813 рр., арк. 16.

³ *Бойко І.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 723.

законодавча – народу і його представникам»¹. Тобто бачимо, що імператор не виділяв окремо судової гілки влади, трактуючи суд як складову виконавчих органів держави. Більше того, Леопольд II відступив від заданих його попередником темпів здійснення державно-правових реформ. Свідченням цього стала зміна підходів до провінцій імперії. Наприклад, на звернення галицької шляхти імператор надав Королівству Галичини і Володимирії окрему Конституцію, названу за його іменем «*Charta Leopoldina*». Всупереч намаганням Йосифа II послабити становий характер держави, Леопольд II вдався до гарантування прав шляхти і їхньої земельної власності².

Правлячи у Відні перед тим, як посісти імператорський престол у Великому князівстві Тосканському, Леопольд II під впливом просвітницьких ідей 1786 р. ініціював запровадження нового прогресивного Кримінального кодексу, названого на його честь «Леопольдіною». Кодекс достатньо вичерпно трактував процедуру винесення покарань, базуючись на реформаторських ідеях нового часу. Зважаючи на реформу кримінального права в Тоскані, були певні сподівання, що Леопольд II перенесе прагнення удосконалити кримінальну процедуру і в Австрії³. Безперечно, новий імператор прагнув пом'якшити суворість покарань за кримінальні злочини, прийняті за своїх попередників. Відбулася відмова від публічних покарань, таких як удари, таврування і заковування в кайдани⁴.

¹ Циглер В., Шиндлинг А. Франц II (1792–1806) // Кайзеры (Священная Римская империя, Австрия, Германия)... С. 344–345.

² Grodziski S. Porównawcza historia ustrojów państwowych. Kraków : Universitas, 1998. S. 269.

³ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 103.

⁴ Бойко І. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 75.

Леопольд II створив 1790 р. кодифікаційну комісію для підготовки змін і доповнень до цивільного кодексу¹ на чолі з професором Віденського університету Карлом Антоном фон Мартіні. Проект комісії розглянули спеціально створені крайові комісії та юридичні факультети австрійських університетів, у тім числі Львівського університету². Подані пропозиції полягали в потребі вдосконалення положень про обов'язки суддів, права дітей тощо³. Першу частину цивільного кодексу підготували 1794 р., а кінцевий проект представили лише через три роки. Тоді він набув чинності в окремих частинах імперії. Зокрема, з 13 лютого 1797 р. – у Західній Галичині (звідси часто вживана назва «Західногалицька книга законів» – *Westgalizische Gesetzbuch*). На думку І. Й. Бойка, зазначений термін не зовсім науково коректний, оскільки «Галичина не мала і не могла мати власного Цивільного кодексу через те, що була провінцією, однією з багатьох коронних земель Австрійської імперії, вона не мала свого законодавчого органу, відповідних повноважень щодо прийняття такого важливого нормативно-правового акта»⁴.

Загальний судовий порядок для Галичини 1797 р. складався із 43-х розділів, які містили 638 статей, що регулювали усі стадії цивільного процесу – від позовної заяви до виконання судового рішення⁵. У Східній Галичині цей цивільний кодекс набув

¹ *Petpis P.* Право Австрії та Східної Галичини (70-ті роки XVIII – 70-ті роки XIX ст.) // *Право України.* 2000. № 6. С. 117.

² *Бойко І.* Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX – XX ст.): навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Київ : Атіка, 2013. С. 268.

³ *Тищик Б., Бойко І.* Історія держави і права України: академічний курс: підручник. Київ : Ін Юре, 2015. С. 372. С. 346.

⁴ *Бойко І.* Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині: деякі дискусійні питання // *Часопис Київського університету права.* 2015. Вип. 3. С. 8.

⁵ *Цивільний кодекс Галичини / пер. з нім. Мар'яна Мартинюка, Олени Павлишинець.* Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека, 2017. 272 с.

чинності лише через десять років¹. Так відбувся остаточний відхід від старопольського права у Галичині і впровадження австрійського права.

Австрійський Цивільний кодекс 1797 р. впроваджено в Галичині з метою його апробації. Логіка імператорського двору в даному випадку була цілком зрозумілою: ламати усталену практику судочинства в коронних краях імперії було недоцільно, адже правники чітко не розуміли, як діятимуть нововведення; в Галичині ж впровадження юридичних новацій видавалося не таким болісним кроком, бо офіційний Відень і так прагнув відмовитися від старого польського права в краї. В основу Цивільного кодексу 1797 р. було покладено природне право, що відповідало політиці освіченого абсолютизму і прогресивним європейським правовим досягненням. Проте деякі норми цього кодексу були застарілими, зокрема щодо власності поміщиків чи найму працівників².

Практичне застосування Цивільного кодексу 1797 р. дозволило австрійським юристам внести потрібні корективи. На цій основі 1803 р. було розроблено новий кодекс – «Книгу законів про повстання та тяжкі поліцейні злочини», названий за іменем імператора «Францисканою»³, оскільки була опублікована за правління імператора Франца II (1792–1806). Він пробув на австрійському престолі понад сорок років і з ним пов'язана ціла епоха в історії державного розвитку монархії Габсбургів. Імператор не тільки відомий як правитель великої держави, але й як знавець у сфері державного права.

¹ *Огоновський О.* Система австрійського права приватного. Т. 1. Науки загальні і право річеве. Львів : 3 друкарні НТШ, 1897. С. 5.

² *Plaза S.* Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 45.

³ *Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizey-Uibertretungen (Strafgesetzbuch), vom 3. September 1803 [Elektronische Ressource].* Zugriffsmodus: <http://www.e-archiv.li/textDetail.aspx?etID=44764> [2.11.2018].

«Францискану» впровадили 1 січня 1804 р. у всій монархії Габсбургів, у тім числі на територіях, приєднаних в результаті першого і третього поділів Речі Посполитої.

Новий кодекс складався з двох книг: перша книга стосувалася повстань; друга книга – злочинів, що перебували в юрисдикції адміністративних органів. Кожна з книг складалася з двох розділів – матеріального і процесуального права; кожен з розділів поділявся на загальну і конкретну частини. Порівняно з «Йозефіною», «Францискана» містила декілька новацій, наприклад, стосовно задавнення злочину¹. Водночас новий кодекс розширив перелік злочинів проти держави, що в контексті наполеонівських воєн було достатньо логічним і виправданим кроком. Так само були деталізовані трактування майнових злочинів, що варто вважати результатом на становлення ринкових відносин². Злочини проти релігії знову опинилися в переліку злочинів проти держави. В черговий раз деталізовано класифікацію злочинів, за які передбачалася смертна кара: «головний злочин» (тобто злочин проти держави і її правителя), мародерство, вбивство, повстання і з підпалами, фальшування цінних паперів і грошей³.

За імператором залишилося право помилування, що в умовах освіченого абсолютизму додатково створювало образ «доброго правителя і батька», монарха, який дбає про своїх громадян. Із 1 304 смертних вироків, винесених австрійськими судами до початку Весни народів, було виконано лише 448 (тобто приблизно третину), всі інші були замінені ув'язненням на різні терміни⁴. Ув'язнення в тюрмі поділялося на звичайне,

¹ Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizey-Uibertretungen (Strafgesetzbuch), vom 3. September 1803 [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: <http://www.e-archiv.li/textDetail.aspx?etID=44764> [2.11.2018].

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ *Бойко І.* Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 75.

тяжке і найтяжче. Укладачі кодексу відмовилися від попередньої практики конфіскації маєтку ув'язненого. За «злочини поліційні» передбачалися такі покарання: конфіскація товару (якщо це купець), бичування, штраф і арешт. «Францискана» також передбачала можливість дочасного звільнення з в'язниці, що було детально прописано. Таким чином, «Францискану» вважають найбільш ліберальним кримінальним кодексом у Європі першої половини ХІХ століття¹.

Суд був оголошений єдиним учасником процесу, а суддя одночасно виступав як обвинувач, захисник і власне суддя. Судочинство базувалося на принципах таємності, писемності й ініціювання судового процесу покривдженням. Принцип змагальності фактично не використовувався; залишалася залежність судів від місцевих адміністрацій; суспільство не мало можливості контролювати перебіг судового процесу, оскільки судові засідання не можна назвати відкритими².

Крайові комісії, які працювали над проектом Цивільного кодексу і пропонували доповнення, завершили роботу 1801 р. Після цього Надвірна комісія на чолі з Францом фон Цейлером почала вивчати й аналізувати пропозиції та вносити зміни й доповнення. Незмінними залишалися такі принципи римського права, як індивідуалізм й охорона приватної власності³. Надвірна комісія 28 жовтня 1800 р. видала спеціальний декрет, що регулював судочинство щодо євреїв (*decretum aulicium in objecto exceptionum ex lege connubiali iudais comedandaram editum*)⁴;

¹ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 106.

² Галабулда Т. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (ХVІІІ–ХІХ століть) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2018. Вип. 66. С. 60.

³ Гужва А. М. Рецепція римського права у Цивільному кодексі Східної Галичини 1797 року // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 72.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 181 (Графи Лянцкоронські), оп. 2, спр. 643 (Інструкції про порядок судочинства при розгляді апеляцій,

4 серпня 1801 р. – інструкцію, що стосувалася порядку судочинства при розлученнях (*appellatorium communicat decretum aulicum ratione modi procedendi in causis nullitatis aut valoris matrimonii*)¹.

На доповнення до згаданих правових актів циркуляр від 14 жовтня 1808 р. визначив відмінності між цивільним і військовим судочинством². Надвірна канцелярія 9 грудня 1808 р. видала циркуляр, яким встановлювався єдиний спосіб оголошення судових рішень. Оскільки австрійський Цивільний кодекс 1797 р. не сповна врегулював питання цивільного судочинства, то комісія доопрацьовувала проект Цивільного кодексу аж до 1808 р. Після підтримки відредагованого Цивільного кодексу Державною радою й імператором Францом I його було затверджено і впроваджено в дію на основі імператорського патенту від 1 червня 1811 р. На території Австрії кодекс був упроваджений з 1 січня 1812 р. Проте через певні міжнародні події цей кодекс набув чинності з 1 лютого 1816 р. на територіях Буковини і в Тернопільському окрузі³. Це було пов'язано з подіями під час наполеонівських воєн, оскільки Тернопільський округ декілька років перебував у складі Російської імперії і повернувся під владу Габсбургів щойно після 1815 р. У Кракові норми Цивільного кодексу 1811 р. впровадили тільки 1852 р. після ліквідації такого утворення, як Вільне місто Краків⁴.

розлучень, видані Надвірною канцелярією, м. Відень, 1800–1811 рр.), арк. 1зв.–2.

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 181, оп. 2, спр. 643 (Інструкції про порядок судочинства при розгляді апеляцій, розлучень, видані Надвірною канцелярією, м. Відень), арк. 1.

² *Syrkularz. Oznaczający jurysdykcja między cywilnym i militarnym duchowieństwem*, 10 października 1808 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1808 emanatorum*. Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1808. S. 151–155.

³ *Історія держави і права України: підручник / за ред. А. С. Чайковського*. Київ: Юрінком Інтер, 2003. С. 258.

⁴ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami*. Kraków: W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 46.

Формально цей Цивільний кодекс діяв в Австрії, а згодом і в Австро-Угорщині до 1914 р. – початку Першої світової війни. В роки війни юристи вдалися до новелізації шляхом розробки змін і доповнень, намагаючись не порушити його первісної конструкції. Загалом зміни торкнулися 250-ти параграфів, які стосувалися приватного, речового, спадкового і зобов'язального права. Безпосередній вплив на внесені корективи справили положення німецького Цивільного кодексу 1896 р., а також німецьке пандектне право¹. Кодекс 1811 р. містив «розвинуті правові положення і конструкції римського права на високому, як для того часу, рівні», які регулювали цивільні відносини, відображали тогочасні європейські правові традиції»².

Після набуття чинності Загального цивільного кодексу Австрійської імперії 1811 р. (*Allgemeins Burgerliches Gesetzbuch*) чинне доти загальне приватне право, у тім числі окремі провінційні статути і звичаєве право, втратили чинність³. Безпосередній вплив на Цивільний кодекс 1811 р. справили римське приватне право, деякі положення наполеонівського цивільного кодексу 1804 р., прусський Цивільний кодекс 1794 року⁴. Документ був громіздким і складався з трьох частин та 1 502 статей. У вступі визначалися загальні принципи цивільного законодавства й окремі аспекти судової процедури. Наголошувалося на тому, що незнання законів не звільняє від відповідальності, а звичаєве право могло застосовуватися

¹ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 46.

² Бойко І. Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині: деякі дискусійні питання // Часопис Київського університету права. 2015. Вип. 3. С. 10.

³ Бойко І. Правове регулювання цивільних відносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2013. Вип. 57. С. 93.

⁴ Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Львів : Світ, 1996. С. 147.

тільки у випадку, коли воно прямо не суперечило чинному законодавству. Судді ж зобов'язувалися розглядати спірні питання, дотримуючись законодавства і не інакше.

Частина I Кодексу «Про особисте право» (§ 15–284) була присвячена питанням правоздатності громадянина та сімейному праву. Важливо, що у кодексі було передбачено повну цивільну правоздатність жінок, чого, наприклад, не передбачав наполеонівський кодекс. Частина II «Про особисті права стосовно речей» (§ 285–1341) включала такі важливі для регулювання цивільних відносин інститути права, як речове, спадкове і зобов'язальне право. Частина III «Про особливі визначення особистих і речових прав» (§ 1342–1502) стосувалася врегулювання спільних положень, що стосувалися речового та зобов'язального права¹. Таким чином, впровадження кодексу 1811 р. було переломним моментом австрійської цивілістики.

Розвинутим в імперії Габсбургів був інститут представництва сторін у судовому процесі. Такими представниками виступали: «прокуратори», котрі від імені сторін представляли їх в суді; «адвокати», котрі були юридичними порадиниками, займалися підготовкою судових документів, однак виступати в суді не могли. Інститут адвокатів було врегульовано у державі дещо пізніше. Характерно, що прокуратор мав право виконувати функції адвоката, тоді як адвокат не мав права виконувати прокураторських функцій².

¹ Див. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Teil 1–3. Wien : k. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1811. 760 s.

² Кондратюк О. В. Правове регулювання судочинства в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) [Електронний ресурс] // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2009. № 2. Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsv/02_2009/09kovata.pdf [27.10.2018].

Важливим був надвірний декрет від 23 серпня 1819 р., який регламентував порядок вирішення сімейних спорів¹. Проект нового Цивільного процесуального закону був підготовлений 1825 р. для єдиної Австрійської імперії, але його не затвердили. Однак окремі його частини впроваджувалися у життя як самостійні закони. Указом від 24 жовтня 1845 р. були запроваджені в дію положення про т. зв. «звичайний» і «скорочений» процеси. Повноцінним (звичайним) вважався судовий процес, у якому спірні питання розглядали у повному обсязі із застосуванням передбачених процесуальних норм. Під скороченим судовим процесом розуміли неповний судовий процес через недотримання певних формальностей, у результаті чого необхідно було прискорити розгляд і вирішення судової справи².

Отже, у XVIII – на початку XIX ст. відбувалася радикальна і систематична трансформація монархії Габсбургів у напрямі побудови ліберальної держави, яка гарантувала своїм громадянам певне коло особистих, економічних і політичних прав. Це, зі свого боку, неодмінно вело до реформування (фактично модернізації й удосконалення) судово-правової системи. Разом з тим, попри внесені новації під час кодифікацій австрійського цивільного процесуального законодавства (1768, 1788, 1797 і 1803 рр.), залишалася та ж сама інквізиційна модель процесу з окремими середньовічними пережитками. Інакше було з кримінальним процесом, еволюція якого в ліберальному напрямі від «Терезіани» 1768 р. до «Йозефіни» 1787 р. означала впровадження у судочинство норм, базованих на засадах гуманізму й освіченого абсолютизму. Загалом та правова

¹ *Левицький К.* Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична / д-р Кость Левицький // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка. Львів. 1896. Рочникъ VI. С. 107.

² *Бойко І.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 719.

система, яку австрійці принесли у Галичину після її приєднання до імперії Габсбургів, була кроком уперед, порівняно із попередньою польською середньовічною правовою системою.

2.2. Характерні риси здійснення судочинства в Галичині напередодні приєднання до складу Австрійської монархії

У результаті першого поділу Речі Посполитої, здійсненого у Петербурзі 1772 р. Австрійською, Пруською і Російською імперіями, до складу монархії Габсбургів увійшли етнічні польські й українські землі, на території яких було створено окрему провінцію – Королівство Галичини і Володимирії (*Königreich Galizien und Lodomerien*) з князівствами Краківським, Освенцімським і Заторським. Як відомо, коронний край, столицею якого стало місто Львів, спочатку поділили на шість циркулів (округів) і 59 дистриктів (районів, повітів). Згідно з даними конскрипційного (військового) перепису приєднаних земель станом на 1772 р., чисельність населення у Галичині становила 2 млн 628 тис. осіб¹.

Імператриця Марія Терезія 11 вересня 1772 р. видала декрет «*Occupantur Regna Galliciae et Lodomeriae*», згідно з яким, як вона вважала, землі колишнього Галицького князівства проголошувалися невід'ємною частиною Австрії – як «поверненої землі з відновленими правами»². Зважаючи на той

¹ Zamorski K. Transformacja demograficzna w Galicji na tle przemian ludnościowych innych obszarów Europy środkowej w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Kraków : Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1991. S. 19.

² Occupantur Regna Galliciae et Lodomeriae, 11 septembris 1772 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1772 promulgata. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. S. 2.

факт, що сини великого князя Романа Мстиславовича, малолітні Данило і Василько як спадкоємці Галицько-Волинської держави упродовж короткого часу перебували в Угорщині, а її королі титулювали себе rex Galiciae et Lodomeriae, Марія Терезія як правителька Угорщини продовжила цю штучно створену концепцію і прийняла титул Королеви Галичини й Володимирії. Перші ж управлінські кроки віденського двору на приєднаних територіях були обережними і поміркованими, зокрема, це стосувалося і правової системи.

Польське право напередодні поділів Речі Посполитої останньої чверті XVIII ст. характеризувалося декількома особливостями: 1) кожен стан мав власний порядок судочинства; 2) зміни у правовому регулюванні суспільних відносин відбувалися еволюційним шляхом; 3) існувала низка невідповідностей, що призводило до юридичних колізій під час здійснення судочинства; 4) складним було співвідношення і застосування писаного та звичаєвого права; 5) мав місце партикуляризм, що призводив до відмінностей у правових нормах в окремих землях¹ (наприклад, залишався помітний вплив руського (українського) права у Галичині). Основними джерелами польського права виступали: т. зв. Генріхові артикули, Литовський статут 1588 р., Сеймові конституції (з XVIII ст. вони друкувалися у спеціальних збірках *Volumina legum*), а також *Formula processus iudicarij* 1523 р. (прообраз Цивільно-процесуального кодексу)².

Судова система Речі Посполитої базувалася на: засадах інституційності (існували суди I і II інстанцій, існувала можливість апелювати до вищого суду у випадку незгоди із рішенням чи вироком суду); недостатньо чіткому поділі компетенції між окремими судами; обмеженій самостійності

¹ *Moniuszko A.* Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 11.

² *Ibid.* S. 12.

судів; сесійній формі роботи судів, тобто засідання у порядку сесій (інколи терміни сесій були достатньо формальними); низьких вимогах до претендентів на посади суддів; особливій ролі писаря (в контексті письмової форми судового процесу)¹.

Суди, які існували в Галичині на час приєднання до імперії Габсбургів (фактично функціонували до реформи 1784 р.), поділялися на шляхетські, духовні і міщанські. Їхня компетенція визначалася спеціальними сеймовими конституціями й ординаціями. Зі середини XVI ст. усталився сеймовий суд, який після створення Коронного трибуналу перетворився на кримінальний суд, що розглядав злочини проти короля і держави (*crimen laesae maiestati*) та важкі злочини шляхти (*causae mere criminales*). Цей суд також володів правом законотворчості, тобто розглядав справи, відносно яких не було чітко визначених юридичних норм (*causae novae emergentia*)².

Земські суди (*judicia terrestria*) були створені на території Руського воєводства після 1434 р., а Белзького – після 1462 р. Фактично це означало поширення польського права у Галичині (воно прийшло на зміну руському (українському) праву). Ці суди склалися з судді, підсудка і писаря, обраних шляхтою певного повіту. Вони могли відбувати три або чотири річні каденції. Місцем їхньої садиби слугували повітові містечка (усього – 16). Земські суди розглядали усі правно-приватні справи шляхти (маєткові, спадкові, фінансові), вносячи рішення у спеціальні земські книги³. З початку XVII ст. земські суди втратили свою попередню вагу на користь гродських судів. Земські суди у Белзі, Буську, Галичі, Жидачеві, Львові, Переворську, Перемишлі, Сяноку, Тереховлі формально проіснували до 1784 р. – судової

¹ *Moniuszko A.* Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 15.

² *Ibid.* S. 15–16.

³ *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galicji (1772–1784). Łwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 6.

реформи Габсбургів у Королівстві Галичини і Володимирії¹.

Кандидатів на посаду судді королю рекомендували земські сеймики. З-поміж 4-х рекомендованих кандидатів польський король призначав одного з них на довічну посаду судді². Конституція 1578 р. визначала, що судді обираються на спеціальному засіданні (*authoritate praesentis conventus*), як правило, у перший понеділок після Різдва Богородиці³. До підсудності земських судів входили всі цивільні справи місцевої шляхти – майнові справи, питання спадщини, грошові суперечки. Зважаючи на те, що гродські суди засідали постійно (крім святкових днів), а земські – тільки декілька разів на рік (як правило, 2–3 рази в рік (*termini commonibus terrestre*)), то гродські суди у Галичині з часом перебрали на себе частину повноважень земських судів⁴. Крім того, недолік у діяльності земських судів полягав у тому, що такий суд не мав сталого місця осідку і на заваді його роботи часто ставали певні об'єктивні чинники: незабезпеченість судовими працівниками, проблеми у функціонуванні елекційних сеймиків, епідемії і т. п.⁵. Таким чином, на нашу думку, у другій половині XVII – на початку XVIII ст. земські суди увійшли в кризовий період свого функціонування.

Гродські або ж старостинські суди (*judicia castrensia*), які очолювали призначувані королем старости, розглядали

¹ Судово-адміністративні установи // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / відповідальний редактор Д. Пельць; загальна редакція Г. Сварник. Львів-Київ, 2001. С. 62–63.

² Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 97.

³ Konstytucje tworzące Trybunał Koronny w 1578 r. // Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom II. Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. S. 182–183.

⁴ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014.

⁵ *Moniuszko A.* Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa: Campidoglio, 2017. S. 17.

кримінальні справи – згвалтування, вбивства, розбої і напади на шляхту, підпали, втечі залежних селян тощо¹. У Галичині, як, зрештою, і у всій Польщі, вони діяли починаючи з XV ст. Система таких судів значною мірою залежала від регіональних традицій; найчастіше їх створювали у містах – земельних центрах. Зокрема, гродські суди (*Judicium castrense*) функціонували у Львові, Жидачеві, Освенцеми, Перемишлі, Сяноку, Белзі, Буську, Сончі, Бечі, Галичі і Тереховлі².

Будучи заклопотаними адміністративними та іншими справами, старости призначали до розгляду справ своїх заступників (*Vice-Capitaneus*), причому, як правило, з числа фахових правників. Крім заступників, які виконували функції судді (*judex castrensis*), штат гродського суду формували підсудки (*subjudex*) і писарі (*rejenci*). З XVI ст. канцелярії гродських судів отримали право «вічності» – записані у судові книги документи набували юридичної сили³. Загалом діловодство гродських судів охоплювало такі групи документів, як протоколи, індукти (тобто чистові записи на основі протоколів), фасцикули (збірки рукописів, занесених або ж не занесених до судових книг), реєстри (заголовки актів), індекси (предметні, іменні та географічні покажчики)⁴. Актові книги містили: 1) публічно-правові і приватно-правові акти, у тім числі документи про нерухоме майно, різні повідомлення, копії офіційних документів, тексти присяг; 2) судові книги, серед яких книги

¹ *Kutrzeba S. Sądy grodzkie i ziemskie w wiekach średnich. Kraków : Akademii Umiejętności w Krakowie, 1901. S. 337.*

² *Wawel-Louis J. Początkowie sądownictwo austriackie w Galici (1772–1784). Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 6.*

³ *Konstytucja O ważności zapisów z 1588 r. // Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów. Tom II. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. S. 258.*

⁴ *Судово-адміністративні установи // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / відповідальний редактор Д. Пельц ; загальна редакція І. Сварник. Львів-Київ, 2001. С. 59.*

протоколів, кримінальних справ і слідств, рішення суду¹.

У середині XVI ст. у Львові для розгляду цивільних справ був створений Підвоєводський суд (*Judicium visceralatinalne*; *Sąd podwojewodziński Lwowski*). Він підпорядковувався земському суду. Підвоєводський суд складався з суддів, писарів й інстигаторів (тобто обвинувачів (прокурорів)); очолював суд підвоєвода, призначений воєводою. Зазвичай такий суд засідав двічі на тиждень – почергово для міських євреїв і для євреїв з передмість. Крім власне судових функцій, підвоєводська адміністрація в Галичині у складі Речі Посполитої відігравала для євреїв також роль законодавчої і виконавчої влади².

Львівський підвоєводський суд займався розглядом справ євреїв із Львівської землі та Жидачівського округу. Залежно від території проживання (приватні, королівські і міські землі) розрізняли три категорії євреїв: 1) ті, хто перебував у домініальній (тобто панській) юрисдикції; 2) ті, чії справи розглядав старостинський суд; 3) ті, кого судив підвоєводський суд. Попри це існувала гостра проблема чіткого розмежування юрисдикції. Наприклад, дослідник Володимир Меламед наголошує, що «дуже часто підвоєводський суд теоретично визнавав у межах міста Львова старостинську (королівську) юрисдикцію». Проте на практиці підвоєводський суд всіляко протестував проти втручання у сферу своєї діяльності приватної патримоніальної юрисдикції, що пояснювалося прагненням вирішувати спірні справи за своїм національним правом³.

Справи між євреями (гебреями) розглядали рабинські суди, а між негебреями і гебреями – підвоєводський суд. Вироки

¹ Судово-адміністративні установи // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / відповідальний редактор Д. Пельц ; загальна редакція І. Сварник. Львів-Київ, 2001. С. 60.

² Меламед В. Період важких випробувань (XVII–XVIII ст.) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed3.htm> [27.11.2018].

³ Там само.

рабинських судів могли бути оскаржені у підвояводському суді; щоправда тут виникала юридична колізія, адже рабини судили на основі талмуду, а підвояводські судді – на основі польського права. Інстигатор, крім власне судових функцій, виконував й інші обов'язки, наприклад, інспекторські – стежив за мірами, вагами і якістю товарів гебрійських купців¹. З переходом Галичини під владу Австрії окремого судочинства за етнічною чи релігійною ознакою не передбачалося, а часткове урівняння у правах відбулося після прийняття імператором Йосифом II т. зв. Толераційного патенту 1781 року².

У галицьких містах, які володіли магдебурзьким правом, у тім числі у Львові, порядок розгляду судових справ визначався Кодексом Карла V – «Кароліною». Особливість тогочасних судових процесів полягала у відсутності розподілу справ на кримінальні, цивільні чи фінансові. Вони усі трактувалися як приватно-правові³. Водночас варто наголосити і на тому, що, згідно з нормами магдебурзького права, національні громади міст могли користуватися власним судом.

Крім загальноміських судів, у Львові в польській період діяли суди національних громад (для євреїв, вірмен тощо), які зберігали власну судову автономію, а також мішані суди. Відомо, наприклад, про існування окремого вірменського суду, у якому кримінальні справи зі звинуваченням вірмен та між вірменами розглядалися міським війтом за участі вірменських

¹ Меламед В. Період важких випробувань (XVII–XVIII ст.ст.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed3.htm> [27.11.2018].

² Uniwersał wolnego religii exercitium pozwolenia i faworowdla przuchodniowych cudzoziemskich rekzdzielnikow i rolnych, 7 wresnia 1781 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 76.

³ Білостоцький С. Провадження в кримінальних справах у Львівському лавничому суді XVI–XVIII століть // Вісник Львівського університету. Серія історична. 1999. Вип. 33. С. 80.

старійшин¹. Вірменський суд, що складався з 12-ти суддів і президента, діяв у Львові до 1790 р. Вірменський суд складався з 12-ти суддів і президента. Під час здійснення судочинства вірменський суд застосовував Судебник Мхітара Гоша 1184 р., а з 1519 р. – Вірменський статут. Вірменський суд діяв у Львові до 1790 року².

Спори стосовно земельних меж між маєтками шляхтичів суміжних земель розглядали підкоморські суди. Очолювали їх підкоморії, котрі діяли на тих самих юридичних підставах, що й судді земських судів. Коли ж заходило питання про спір навколо так званої королівщини (королівських земель), то таку справу розглядав комісарський суд, склад якого формував король зі спеціальних комісарів (у кожному конкретному випадку призначалися у різній кількості)³.

Селяни підлягали юрисдикції своїх дідичів (панів). Конституція 1768 р. передала важкі кримінальні справи у компетенцію шляхетських судів (земських і гродських) або міщанських (магістратів). Діяльність шляхетських суддівських і підкоморських з'їздів для розгляду граничних спорів, відновлення або створення нових меж була врегульована щойно 11 вересня 1772 р. з приходом австрійської влади⁴.

Для розгляду справ духовенства функціонували спеціальні єпископські суди у Львові, Перемишлі та Кракові⁵. Компетенція єпископських судів розповсюджувалася на кримінальні справи духовних осіб, питання зневаги релігії. Такі суди мали право

¹ Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. // Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 18.

² Бойко І. Здійснення правосуддя у вірменських поселеннях на території Поділля (XIV–XVIII ст.) // Право України. 2003. № 3. С. 141–145.

³ *Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł.* Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 19.

⁴ *Wawel-Louis J. Początkowie sądownictwo austriackie w Galicji (1772–1784).* Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 6.

⁵ *Ibid.* S. 6–7.

позбавляти духовних осіб сану, а за потреби – передавати їхні справи на розгляд світського суду. Традиційно, якщо вирок духовного суду торкався світських справ священнослужителя, то про нього необхідно було повідомити місцеву адміністрацію. Австрійське законодавство окрему увагу відводило і судочинству у справах релігійних дисидентів («*Judicium mixtum*»)¹. З приходом австрійської влади юрисдикцію духовних (єпископських) судів обмежили, що цілком вкладалося в парадигму державно-правової централізації².

Функції міщанських судів у містах і містечках Галичини, на яких розповсюджувалося магдебурзьке право, виконували магістрати. Чисельність магістрату безпосередньо залежала від кількості населення міста і його величини, розвитку в ньому промислів і торгівлі³. Радні суди (*judicium consulare*) склалися з президента чи бурмістра (*Proconsul*) та радних (*Consules*). Вони розглядали цивільні справи, зокрема опікунчі. Війтівські суди (*judicium advocatiale seu scabinale*) склалися з вйта (*advocatus*) та дванадцяти лавників (*scabini*), котрі розглядали кримінальні справи, а також ґрунтові й земельні спори. У великих містах, таких, наприклад, як Львів, війтівський суд поділявся на Вищий суд (*judicium advocatiale majus*) і Нижчий суд (*judicium advocatiale minus*), створений для розгляду дрібних спорів. Крім цього, існували бургграфські суди (*judicium burgrabiale*), які розглядали питання, предмет суперечки яких був меншим за 200 золотих⁴.

¹ Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom VII. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860. S. 264–268.

² *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galici (1772–1784). Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 7.

³ *Петрис П.* Адміністративно-територіальний поділ і місцеві органи управління Східної Галичини (70-ті роки XVIII ст. – 70-ті роки XIX ст.) // *Право України.* 2000. № 9. С. 115.

⁴ *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galici (1772–1784). Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 7.

У магістратах малих містечок Галичини, як правило, не існувало значної відмінності між війтівськими і радними судами. До того ж, цивільні справи з дрібним позовом одноособово мав право розглядати самостійно бурмістр або старші (цехмістри) у цехах. Цехові суди діяли у всіх містах із магдебурзьким правом і розглядали спори всередині цехів (наприклад, між майстрами і підмайстрами) або справи, в яких одна зі сторін виступала членом цеху чи мала претензії до предмета, виробленого у цеху¹.

Для встановлення особи злочинця, проведення розслідування і, нарешті, виконання вироку використовувався інквізиційний процес. З XVII ст. усе частіше суди послуговувалися змагальним процесом, коли розгляд справи починався на підставі заяви-скарги потерпілого або його близьких родичів. Потерпілий закликав свого кривдника до суду, а коли той відмовлявся чи не реагував на виклик, то після третього запрошення суд мав право розглянути справу заочно. Сторони процесу самі збирали докази на підтвердження своєї правоти і проводили розслідування. Роль судді зводилася лише до винесення вироку².

У судовому процесі XVI–XVIII ст. застосовували два типи судового процесу: змагальний (переважно у цивільних справах) й інквізиційний (переважно у кримінальних справах). До найважливіших принципів змагального (скаргового) процесу належали: 1) скарговість – для початку процесу вимагалось, щоби до суду було подану скаргу; 2) усність – усна форма основних етапів процесу (однак запис до судових книг з перебігом процесу також відбувався); 3) явність – означала присутність двох сторін процесу; 4) формалізм –

¹ *Moniuszko A.* Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 22.

² *Ślusarczyk A.* Historia sądownictwa w Muszynie [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.almanachmuszyny.pl/spisy/2000/HISTORIA%20SADOWNICTWA.pdf>. [25.11.2018].

Formula processus iudiciarii; 5) диспозитивність – можливість диспонування перед сторонами своїми процесуальними правами¹. Загалом судовий процес на території Галичини, яка до 1772 р. входила до складу Речі Посполитої, базувався на формальній ієрархії доказів, відкидав вільну оцінку доказів суддею і не містив чітких регулятивних процесуальних норм.

Скарговий процес починався від подання позову через возного. У випадку, якщо справа стосувалася шляхти і міського патриціату, подавали письмовий позов. Що характерно, у позові вказували термін, упродовж якого мала бути розглянута справа (*terminus*). Підставами для відтермінування слугували: 1) важка хвороба (*dilatio verae infirmitatis*); 2) державна або військова служба на користь Речі Посполитої (*dilatio pro maiori*); 3) неповноліття (*dilatio minorennitatis*); 4) недостатня кількість документів (доказів) для провадження справи (*dilatio ad munimenta specificata*)².

У рамках міського скаргового процесу важливим елементом вступної частини виступав т. зв. «гвар», після чого підозрюваний уже не мав права змінити (подати) нові докази³. У наступній стадії процесу переходили до відповіді на поставлені запитання та обґрунтування спору (*litis contestatio*). Після цього суд визнавав переконливість доказів однієї зі сторін. У скарговому процесі доказами слугували: присяга, документи (публічні і приватні), зізнання свідків, свідчення возних, експертизи (здебільшого використовували у містах). Після визначення вини на основі поданих доказів суд оголошував рішення (*sententia definitiva*). На рішення суду передбачалася можливість подати апеляцію у суд II інстанції, де розгляд спору відбувався між тими самими сторонами⁴.

¹ Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 52–53.

² Ibid. S. 54.

³ Groicki B. Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej. Warszawa : Wyd. K. Koranyi, 1953. S. 127.

⁴ Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 56.

З німецького права у середині XVI ст. був запозичений т. зв. інквізиційний процес. Він складався з трьох стадій: встановлення факту злочину (т. зв. генеральна інквізиція), провадження слідства у справі (спеціальна інквізиція), судовий розгляд, винесення і виконання вироку. Для інквізиційного процесу були характерні такі риси: 1) судову справу могли порушувати як окремі особи (приватна ініціатива), так і держава (публічна ініціатива); 2) функції слідчого виконував вїйт з лавниками; 3) розгляд справи відбувався гласно, адже на судовому процесі могли бути присутні й сторонні особи; 4) слідчі дії фіксувалися у письмовій формі, після чого на їхній основі складався текст вироку; 5) судді користувалися свободою дій в оцінці доказів; 6) суд виносив вирок на підставі матеріалів, з якими безпосередньо ознайомилися судді під час слідства і судового процесу; 7) судовий процес був формалізований; 8) обвинуваченому належало доводити свою невинуватість (протилежне до «презумпції невинуватості»); 9) основним доказом винуватості вважалося визнання обвинувачем своєї вини; 10) головним засобом перевірки «достовірності» отриманих свідчень обвинуваченого були тортури¹.

Після повідомлення в суд про злочин потерпілий надіявся правом переслідувати і викривати злочинця. По-суті використовувався принцип «кому кривда діється, той має право шукати». Публічне оголошення про вчинення злочину означало початок збирання доказів. У випадках, коли потерпілий чи його родичі не могли швидко натрапити на слід злочинця, про вчинення злочину оголошувалося для ширшого загалу. При «явних злочинах» потерпілий мав право відразу схопити злочинця і привести того до суду. Наявність доказів перетворювала підозрюваного на обвинуваченого².

¹ Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. // Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 81.

² Там само. С. 82.

Після визнання підозрюваного обвинуваченим наступала друга стадія процесу, на якій проводилася перевірка зібраних доказів шляхом допиту обвинуваченого. Допит проводив віт у присутності двох лавників і писаря. Він мав право ставити тільки запитання, які безпосередньо стосувалися справи. Серед переліку запитань, які задавали обвинуваченому, можна виокремити «стандартні» запитання. Наприклад, до таких запитань належали: 1) мотиви вчинення злочину; 2) час і місце злочину; 3) засоби, за допомогою яких вчинено злочин; 4) наявність чи відсутність співучасників; 5) яким чином відбувся злочин¹. У випадку вчинення злочину групою осіб першим допитували того, хто виявляв бажання добровільно свідчити. Якщо злочин вчинили батько з сином, то першим допитували сина; якщо чоловік з дружиною – дружину².

За потреби, як уже йшлося вище, могли вдаватися до використання тортур (формально така практика зберігалась до 1776 р.)³. Рішення про застосування тортур виносив суд спеціальною постановою (*decretum ad tormentis*)⁴. Тортури не застосовувалися, якщо обвинувачений погодився з доказами, визнав себе винним або його затримали на місці вчинення злочину⁵. Тортури, як правило, не проводили у святкові дні, за винятком обставин, що того вимагали. Тортури також не застосовували до лікарів, шляхтичів, урядовців, осіб молодших 14-ти і старших 70-ти років, психічно хворих, важкохворих

¹ Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. // Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 81.

² Там само.

³ Konstytucja Konwikcje w sprawach kryminalnych z 1776 r. // Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów. Tom VIII. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860. S. 546.

⁴ Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 59.

⁵ Ślusarczyk A. Historia sądownictwa w Muszynie [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.almanachmuszyny.pl/spisy/2000/HISTORIA%20SADOWNICTWA.pdf>. [25.11.2018].

осіб і вагітних жінок. Визначаючи обсяг тортур, суддя (війт) відштовхувався від рівня суспільної небезпеки і шкоди, завданої його діями. Потерпілий мав право бути присутнім на допиті обвинуваченого, ставити (з дозволу війта) запитання своєму кривдникові тощо¹.

У випадку відмови обвинуваченого під тортурами визнати свою вину застосування тортур повторювали. Втретє повторювати допит з допомогою тортур заборонялося і в разі відмови визнавати вину всі докази знімалися. Якщо ж під час перевірки з'ясовувалося, що обвинувачений дав покази, які розходилися з наявними доказами (реальним фактам), то допит повторювали, але вже із застосуванням жорстокіших тортур. Обвинувачений мав право клопотати про відтермінування тортур до представлення доказів своєї невинуватості (ці докази збирали, зазвичай, близькі). Після проведення допиту і встановлення вини звинуваченого справу передавали на судовий розгляд².

Третя стадія судового (інквізиційного) процесу складалася з двох етапів – розпорядчого засідання і дня суду. На першому етапі війт з лавниками вивчали докази, надані сторонами процесу. Усі свідчення мав фіксувати писар і, на пропозицію війта та лавників, підготувати проект вироку. При цьому з'ясовувалися мотиви вчинення злочину, факт зізнання (незізнання) обвинуваченим; вперше вчинений подібний злочин чи ні. Якщо судді не могли дійти згоди щодо чіткого рішення і розходилися в думках, то проводилося додаткове розслідування. Законодавство не встановлювало чітких термінів для судового розгляду справи. Однак вважалося, що справу необхідно розглянути якнайшвидше з метою уникнення додаткових матеріальних витрат. Дату судового

¹ Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. // Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 82.

² *Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł.* Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 59–60.

засідання призначали на вимогу однієї зі сторін процесу¹.

У Львові кримінальні справи розглядали на звичайному та терміновому суді. Звичайний засідав через кожні 15 днів, а терміновий мав право збиратися щодня. Про засідання звичайного суду повідомляв за день перед тим возний (за вказівкою вїта), а про засідання термінового могли повідомити в будь-який момент. Терміновий суд мав відбутися упродовж 24 год. з моменту вчинення злочину. У ситуації, коли упродовж доби справу не було розглянуто і не винесено вирок, справу мав розглядати звичайний суд². Як правило, термінові суди розглядали справи заїжджих до міста гостей або ж злочинців, схоплених на гарячому (т. зв. «суди гарячого права»). Їхній склад міг бути дуже різним і залежав від міста, де такий суд збирався, а також від конкретної справи³.

За неявку на судові засідання без поважних причин застосовувалися санкції у вигляді штрафів. Після початку роботи суду заходити до зали засідань без запрошення заборонялося. Судові засідання починалося з прибуття у залу суду вїта та лавників. За порушення порядку під час судового процесу штрафували, а в крайніх випадках навіть арештовували. На судовому засіданні головував вїт, котрий передусім визначав наявність кворуму для розгляду справи (необхідна була присутність 7-ми з 12-ти лавників). Рішення вважалося ухваленим, якщо його підтримала більшість лавників. Після звірки інформації про присутніх першим на засіданні виступав обвинувач або його представник, склавши перед тим присягу (*praestito iuramento*

¹ Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 59–60.

² Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. // Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 83.

³ Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 23.

generosos)¹. Захист відбувався у двох варіантах. У першому варіанті, коли обвинувачений визнав свою провину, захисник мав право домогтися пом'якшення вироку. У другому випадку, коли обвинувачений не визнавав своєї вини (і не було достатніх доказів), захисник клопотав про скасування звинувачення.

Після представлення нових доказів судді йшли на нараду в окреме приміщення суду для обговорення наслідків розгляду справ та ухвалювали вирок. Повернувшись до зали, війт зачитував вирок і відразу в залі суду оголошувалося, коли і де має бути виконаний вирок. У випадку, якщо було винесено рішення про страту, підсудний мав право зустрітися з родичами і священником, котрий супроводжував обвинуваченого до місця виконання смертного вироку. Кару смерті, зазвичай, виконували публічно, так, щоб поширити серед мешканців страх перед можливими розбоями, крадіжками чи вбивствами².

Судові вироки могли бути обвинувальні або виправдувальні. Вони склалися з трьох частин: вступу, реляції і висновку. У вступній частині зазначали суд, його склад і справу, яку він розслідував. Зазначали сторін процесу, їх соціальний і майновий стан, предмет суперечки. У реляції викладали суть справи, докази, свідчення сторін, покази експертів (якщо вони були), висновок про винуватість чи невинуватість. У висновку зазначали вид покарання і день його виконання³.

Подібним чином, як і у випадку з міським судочинством, сільське судочинство теж не було достатньо впорядкованим. Основним теж вважався лавничий суд, в якому головував солтис або судовий війт, а також обрані лавники. Такий суд збирався

¹ Materiały do historii sądownictwa (zapiski z 1613 r. i 1765 r.). Archiwum Komisji Prawniczej. Wyd. S. Kutrzeba. Kraków, 1909. T. VIII, cz. 2. S. 96.

² Ślusarczyk A. Historia sądownictwa w Muszynie [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.almanachmuszyny.pl/spisy/2000/HISTORIA%20SADOWNICTWA.pdf>. [25.11.2018].

³ Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. // Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 84–85.

за потреби і розглядав цивільні та дрібні кримінальні справи¹. Найвищим сільським судом виступав домініальний суд, який з-поміж усіх польських судів проіснував найдовше у Галичині вже у складі монархії Габсбургів.

Церковні суди розглядали справи, які визначалися як *causae spirituales et spiritualibus annexae* – справи духовні і пов'язані з духовними (до останніх належали сімейні спори). Вони розглядали цивільні, кримінальні та дисциплінарні справи духовенства, спираючись на канонічне право. Зважаючи на це, з апеляцією можна було звертатися до папської нунціатури та до Римської курії².

Судом другої і останньої інстанції для шляхти, тобто для рішень земських і гродських судів, був створений 1576 р. Коронний трибунал у Любліні – найвищий апеляційний суд для всіх станових і шляхетських судів у Речі Посполитій (*Iudicium Ordinarium Generale Tribunalis Regni*)³. Формально трибунал вважався незалежним від волі монарха. Він складався з 9-ти духовних осіб і 21-го світського судді, обраних на шляхетських сеймиках⁴. Люблінський трибунал розглядав скарги на рішення і вироки земський і гродських судів на підставі Литовських статутів. Третій Литовський статут 1588 р. на момент прийняття вважався найдосконалішою книгою законів у тогочасній Європі і сьогодні вважається як перехідний правовий документ від Середньовіччя до Нового часу⁵.

¹ Konstytucja De crimine laesae maiestatis et perduellionis z 1588 r. // Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom II. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. S. 251.

² Moniuszko A. Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa : Campidoglio, 2017. S. 25.

³ Konstytucje tworzące Trybunał Koronny w 1578 r. // Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. Tom I. Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. S. 182.

⁴ Balzer O. Geneza Trybunału Koronnego: studium z dziejów sądownictwa polskiego w XVI wieku. Wyd. 2. Warszawa : Muzeum Historii Polski, 2009. S. 6.

⁵ Терлюк І. Вітчизняне кримінальне право: основні етапи та напрямки розвитку від Середньовіччя до Нового часу // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. 2004. № 2. С. 161.

Засідання коронного Трибуналу відбувалося у трьох містах: у Пьотркові (для справ Великопольщі), у Любліні (для Малопольщі), у Луцьку (для Волині, Брацлавщини і Київщини). З 1589 р. трибунал не засідав у Луцьку, а апеляційні справи, які він розглядав, перейшли у відання Люблінського трибуналу. «Львівське відділення» Люблінського трибуналу для апеляційного розгляду справ шляхти Руського, Белзького, Київського, Брацлавського, Волинського і Чернігівського воєводств було створено 1764 р. Зважаючи на роботу у Львові, його стали називати «Львівським Трибуналом». Він припинив свою роботу 1772 р. після приєднання Галичини до складу Австрії. Водночас Люблінський трибунал на нерегулярній основі діяв до 1795 р. – третього поділу Речі Посполитої, здійсненого Російською, Австрійською та Пруською імперіями.

Вищою інстанцією для єпископських судів був львівський архієпископ, а для магістратських судів – асесорський суд у Варшаві¹. Для дрібних міщанських справ узагалі не передбачалася апеляція, а згодом важливіші справи передавалися на апеляцію до посередницького суду старостинської інстанції або гродського суду. Шляхта також могла апелювати до «влади і ласки королівської»².

При здійсненні судочинства судді послуговувалися латиною та польською мовою (коли розглядалися неспірні питання). Після впровадження 1861 р. автономії для Галичини суди фактично послуговувалися польською мовою³. Це викликало обурення з боку української громади краю, яка, наприклад, у Східній Галичині становила більшість (поляки кількісно домінували у Західній Галичині).

¹ *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galici (1772–1784). Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 8.

² *Ibid.*

³ *Ślusarczyk A.* Historia sądownictwa w Muszynie [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.almanachmuszyny.pl/spisy/2000/HISTORIA%20SADOWNICTWA.pdf>. [25.11.2018].

З огляду на те, що суди стали державними установами, їхні працівники також трактувалися державними службовцями. Кандидат на суддівську посаду повинен був мати не менше 24 роки, диплом про здобуту юридичну освіту, пройти трирічну практику у суді. Після успішного складання екзамену перед Апеляційним судом у Львові кандидат у судді отримував посаду актуаріуса (*aktuariusza*), згодом – протоколіста (*protokolisty*), далі – секретаря і, зрештою, судді¹.

Помітне місце у судовій системі займали возні (*bedetius juris, woźny*), які забезпечували нормальне функціонування лавничих судів. Кандидатуру возного на затвердження раді міста пропонував війт разом з лавниками. Задля того, щоби стати возним, кандидат повинен був мати не менше 21 року віку, володіти нерухомим майном і бути громадянином конкретного міста, де його пропонували призначити. Після свого призначення возний складав присягу перед магістратом. До його повноважень належали: обов'язки забезпечення прибуття сторін процесу на судові засідання; разом із війтом і лавниками володів правом проводити обшуки в будинках підозрюваних, збирати покази, конфісковувати знаряддя злочинів. Для належного виконання обов'язків возним, за потреби, дозволялося використовувати зброю². Зі встановленням австрійської влади в Галичині посада возного при судах збереглася.

Безпосередньо підпорядковувалися війтові і кати, статус яких був прописаний у збірниках магдебурзького права. Характеризуючи правовий статус катів («майстрів справедливості»), автори цікавого і ґрунтового дослідження «Кримінальний світ старого Львова» С. Білостоцький та

¹ Ślusarczyk A. Historia sądownictwa w Muszynie [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.almanachmuszyny.pl/spisy/2000/HISTORIA%20SADOWNICTWA.pdf>. [25.11.2018].

² Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ : Наукова думка, 2014. С. 101.

А. Козицький відзначають: «Вважалося, що своїми діями кати не чинять гріха ні перед Богом, ні перед людьми. Вони були Божими слугами, а тому все, що робили – робили в ім'я справедливості. Кати перебували під правовим захистом короля та місцевих органів влади. Однак, незважаючи на таке теологічне виправдання, кат і члени його родини були позбавлені права брати участь у громадському житті міста»¹. Крім безпосередніх обов'язків – відрубування голови – кат у XVIII ст. здійснював тортури щодо підозрюваних², наглядав за засудженими до настання ув'язнення, супроводжував обвинувачених до суду, а засуджених – до місця страти. Додатково, у «вільний від основної роботи час», кат мав обов'язок здійснювати нагляд за порядком на ринку та вулицях міста. Кат безпосередньо належав до штату магістрату, а його керівником виступав вейт³. У Львові у штаті магістрату була передбачена посада одного ката, але 1774 р. найняли ще одного ката (річна плата 300 золотих; на початку XVIII ст. кат отримував 200 золотих)⁴.

Міська реформа, у тім числі скасування магдебурзького права 1786 р., ліквідувала магістрати, котрі поділялися на три сенати: політичний, цивільний і кримінальний. Особи, які здійснювали судочинство при магістраті, зобов'язувалися скласти додаткові екзамени⁵. Вони формували спеціальні міські сенати, на яких покладалися суддівські функції, але вони весь час обмежувалися. Судові сенати діяли під керівництвом

¹ Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. Львів : Афіша, 2001. С. 9.

² Ślusarczyk A. Historia sądownictwa w Muszynie [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.almanachmuszyny.pl/spisy/2000/HISTORIA%20SADOWNICTWA.pdf>. [25.11.2018].

³ Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. Львів : Афіша, 2001. С. 12.

⁴ Там само. С. 21.

⁵ ЦДІА України у м. Львові, ф. 149 (Шляхетський суд, м. Львів), оп. 1, спр. 134 (Іспити на посаду службовців суду), арк. 2.

міського синдика. Кримінальні сенати великих міст (таких було 13) виконували функції кримінальних судів для свого циркулу. У менших містах цивільне судочинство здійснювали міські райці з синдиком, у маленьких містечках – юстиціарії.

Отже, польське право, яке застосовувалося в Галичині напередодні приєднання краю до монархії Габсбургів, мало становий характер і було спрямоване, передусім, на захист привілейованих верств населення – магнатів і шляхти. Особливостями кримінального права того часу були: 1) неоднозначність поняття «злочин»; 2) трансформація поняття «вини» у напрямі суб'єктивізації; 3) жорстокість покарань (кара повинна була бути суворою і публічною). Підсудність визначалася з огляду на стану чи релігійну приналежність однієї зі сторін процесу, виду та ступеня тяжкості злочину, місця вчинення цього злочину. Основу судоустрою до 1784 р. в Галичині, яка визначалася польським і магдебурзьким правом, становили земські і гродські суди як суди першої інстанції. Крім того, існували підкоморські, підвоеводські, єпископські суди та суди для національно-релігійних громад (наприклад, вірменські, єврейські). Селяни підлягали судовій юрисдикції своїх панів. Судом другої інстанції (апеляційної) виступав Коронний трибунал.

2.3. Судоустрій і судочинство у Галичині в складі Австрійської монархії (1772–1848)

Після приєднання Галичини до складу монархії Габсбургів у результаті першого поділу Речі Посполитої 1772 р. австрійська влада дозволила використовувати колишнє польське право – до завершення кодифікаційних робіт у самій Австрії, ініційованих імператрицею Марією Терезією¹. Іншою

¹ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 45.*

причиною зволікання зі змінами в судочинстві була нестача кваліфікованих фахівців, які могли здійснювати судочинство на основі австрійського права. Імператорським маніфестом від 11 вересня 1772 р. Марія Терезія оголосила про входження Галичини до складу монархії Габсбургів, обумовивши тимчасове збереження старих правових норм¹. Згодом поступово нова влада стала ініціювати укладення спеціальних збірників чинних законів, імператорських мандатів та інших правових актів, що застосовувалися у Галичині. Офіційним виданням правової бази Австрійської держави був «Імперський лист законів», а в Галичині – «Провінційний звід»².

У травні 1773 р. в Галичині було створено центральний орган управління – Крайове губернаторство (*Landesgubernium*) під керівництвом губернатора³. Губернатором зайнятої території, яка отримала назву Королівства Галичини і Володимирії, став Йоанн Антон Перген – кавалер великого хреста ордену Св. Стефана, підкоморій і таємний радник імператриці, колишній заступник губернатора Нижньої Австрії, директор Орієнтальної (Східної) академії у Відні. Саме з його іменем пов'язуємо організацію судоустрою в Галичині на австрійський взірець. Утім початкові роки управління Габсбургів можна трактувати як перехідний період: колишні суди Речі Посполитої продовжували функціонувати, лише частково працювали на нових правових засадах.

¹ Statuitur supremum iudicium Gubernatoriale // Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 in itate possessionis promulgata. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. S. 31–32.

² Бойко І. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 72.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 1, спр. 42 (Проект організаційного устрою і структури губернаторства та формуляри, 1773 р.), арк. 68.

З нагоди іменин імператриці Марії Терезії 15 жовтня 1772 р. й організованого Й. Пергеном з цього приводу святкового обіду губернатор на підставі «Credenciales» видав рескрипт, яким ліквідував владу воєвод і підвоєвод, так само як і інші інституції попередньої влади¹. На пізніші урочистості з нагоди приєднання до Австрії від 6-ти галицьких циркулів (Белз, Галич, Львів, Пільзно, Самбір і Велічка) були обрані шляхетські представники для складання присяги. Львів, зокрема, представляли Францішек Тремблінський, Францішек Стадніцький, Щепан Гординський, Ігнацій Моравський, Анджей Ржечицький, Францішек де Скарбек Падлевський².

Своїм новим рескриптом 20 жовтня 1772 р. на підставі інструкції з Відня від канцлера А. В. Кауніца губернатор подав певні роз'яснення щодо адміністрування у Галичині та здійснення судочинства. Крім загальних фраз про дотримання справедливості як головного завдання держави, у рескрипті йшлося про права й обов'язки суддів та викладалися основні принципи судочинства. Зокрема, судові вироки могли оголошуватися тільки від імені австрійського імператора. Австрійським громадянам надавалося законне право звертатися з апеляцією до вищих судів. Було встановлено заборону звертатися до судів у справах, які перебували поза їхньою підсудністю³.

Суддям усіх інстанцій дозволялося «тимчасово», аж до видачі спеціального розпорядження, виконувати «свої функції згідно

¹ Schnür-Pełowski S. Z przeżołości Galicyi (1772–1862). Lwów : Jakubowski&Zadurawicz, 1895. S. 10.

² *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galicy (1772–1784). Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 13.

³ *Justitiae administratio praecipitur. Requiritur informatio de forma judiciorum, non nulla observanda iudicibus praescribuntur, 20 octobris 1772 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata.* Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. S. 7–8.

з давнім звичаєм і порядком, на звичайній каденції». Головна причина цього полягала у відсутності можливості заповнити суддівські посади новими людьми. До того ж, підготовка суддів вимагала значних затрат, створюючи навантаження на бюджет держави. Тому заміна суддів у Галичині відбувалася повільно, так би мовити, еволюційним шляхом. Виплати суддям були невеликими, що заледве дозволяло їм утримувати сім'ї¹. Зважаючи на заборону (починаючи з 1752 р.) суддям приймати презенти (додаткове джерело доходів), імператорський двір часів Марії Терезії пішов на винагородження судових працівників негрошовими привілеями, які пізніше поступово скасовувалися.

Рішення, видані у справі «життя і смерті», обов'язково висилали разом з достатніми доказами губернаторові. Заборонялося звертатися до суду поза межами юрисдикції суду його приналежності. Також судді зобов'язувалися закінчити розгляд справ, розпочатих ще за польської влади, і надіслати матеріали до губернаторства. Упродовж перехідного періоду, до створення нових апеляційних і касаційних судів, апеляції можна було подавати до губернського управління у Львів, а в крайніх випадках – і до імператора у Відень.

Суддів стосувався імператорський патент від 16 жовтня 1772 р., згідно з яким кожен урядовець упродовж чотирьох тижнів повинен описати свої повноваження, обсяг справ, розмір прибутків (постійних і додаткових), майно (в тім числі за кордоном). Рескриптом від 20 жовтня 1772 р. судді також зобов'язувалися описати доходи з конкретного судового округу та обов'язки канцелярії. Однак губернаторство не отримало достатньої інформації для розуміння ситуації із

¹ Tomczyk R. Pragmatyka służbowa ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa płacowo-emerytalnego w monarchii konstytucyjnej w Austrii przed dużą nowelizacją w 1914 roku // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria prawnicza. Rzeszów. 2013. Zeszyt 77. S. 157.

судами в Галичині. Судді, які без поважних причин не подали інформації, були звільнені із займаних посад. Австрійський імператорський двір виступав проти призначення суддів лише з-поміж шляхтичів. З метою запобігання корупції судді повинні були отримувати заробітну плату від держави, а не сподіватися на оплату від сторін процесу¹.

Спочатку австрійська влада кардинально не втручалася у функціонування галицьких судів, запобігаючи виникненню суддівського вакууму. Старі польські судді працювали фактично до 1796 р. Суддів і судових службовців звільняли переважно через смерть, переведення на інше місце праці, поважний вік або погіршення стану здоров'я². Наприклад, возного апеляційного суду у Львові Йозефа Хоцеборського звільнили з посади у 88 років, а суддю тарновського суду Міхала Павловського – через захворювання ревматизмом і часткову втрату слуху³.

Згідно з інструкцією від 11 листопада 1772 р. судові рішення в Галичині мали оголошувати від імені імператриці, а самі суди стали називати імператорськими-королівськими. Колишні судді могли виконувати свої обов'язки після складення присяги та попереднього схвалення їхніх кандидатур у губернаторстві. Зважаючи на те, що багато суддів цього не робило або робило несвоєчасно, губернатор Королівства Галичини і Володимирії Йоанн Антон Перген у грудні 1772 р. видав патент, який містив серед положень рекомендацію, що судді повинні розглядати справи «за старими звичаями та порядком». Саме з іменем цього державного діяча пов'язуємо низку важливих організаційних заходів, покликаних поліпшити стан судочинства в Галичині⁴.

¹ *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galici (1772–1784). Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. S. 17.

² *Ibid.*

³ *Ibid.* S. 16.

⁴ *Едер П.* До питання про передумови створення Вищого крайового суду у Львові в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) // Митна справа. 2014. № 3 (93). Ч. 2. С. 37.

На початку 1773 р. у Львові на основі імператорських патентів Марії Терезії утворено апеляційну інстанцію для всіх нижчих судів регіону – Вищий губернаторський суд¹. Сама назва свідчила, що керівником суду виступав губернатор Королівства Галичини і Володимирії. Суддями (радниками) стали урядовці, особисто призначені губернатором краю. Вищий губернаторський суд був покликаний розглядати апеляції на рішення і вироки земських і гродських судів, а також деякі справи як суд першої інстанції². Однак імператорський двір виявився незадоволеним його діяльністю і 1774 р. ліквідував цей суд.

Імператриця 4 липня 1774 р. видала декрет, який передбачав створення нового вищого суду – Королівського трибуналу (*tribunale regium*), котрий згодом став називатися Імператорсько-королівським трибуналом (*tribunale caesareo-regium*)³. Трибунал складався з губернатора і королівських радників. Його першим президентом був таємний радник, губернатор Генріх фон Ауершперг⁴. Утім у вересні 1775 р. до Львова з Відня прибув барон Антуан Брунсвік, котрий посів пост віце-президента Королівського трибуналу. Його відрядили задля здійснення контролю за судовою системою краю й оперативного втілення в життя ухвали центральних органів влади. Невдовзі для розгляду апеляцій при Королівському трибуналі було створено окрему

¹ Statuitur supremum iudicium Gubernatoriale // Edicta et mandata universalis Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 inita possessionis promulgata. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. S. 31–32.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 1, спр. 37 (Лист канцлеру Кауніцу про впровадження у Галичині законодавства із судоустрою і судочинства, 1773), арк. 5–8.

³ Balzer O. Historia ustroju Austrii w zarysie. Lwów : Jakubowski, 1908. S. 370.

⁴ Almanach royal de Gallicie et de Lodomerie pour L'Année 1776. Leopoli : Chez Antonie Piller, 1776. S. 77.

Апеляційну раду (*consilium appellatorium*)¹. Імператорсько-королівський трибунал став першою інстанцією, перейняв усі цивільні і кримінальні справи галицької шляхти. Для судів земських і гродських залишили тільки справи, розпочаті перед 1774 р. Компетенція Королівського трибуналу була ширшою, ніж компетенція Вищого губернаторського суду. У певних справах трибунал діяв як перша інстанція (для шляхти), в окремих – як друга інстанція, а також як третя інстанція для справ міських меншої ваги².

На підставі імператорського патенту від 2 грудня 1775 р. польське судочинство залишалось чинним до завершення кодифікації австрійського судового законодавства. Винятком став впроваджений того ж 1775 р. Вексельний кодекс. Пізніше, 1778 р., у Галичині набув чинності Закон про опіку для шляхти, а 1783 р. – Закон про сімейне право³. Загальний судовий порядок Австрійської імперії упродовж 1783–1784 рр. впроваджувався в дію в різних провінціях імперії⁴. У Східній Галичині він набрав чинності 1784 р. одночасно з реформуванням судочинства у краї та поширенням загальноавстрійської судової реформи⁵.

Як суд першої інстанції з 1 січня 1784 р. у Львові почав функціонувати шляхетський суд (*Adelsgericht in Lemberg*,

¹ Almanach royal de Gallicie et de Lodomerie pour L'Année 1776. Leopold : Chez Antonie Piller, 1776. S. 77.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 1, спр. 38 (Листи надвірному канцлеру з питань судочинства і розгляду судових справ й майнових спорів з додатком листів приватних осіб, 1773–1774), арк. 12.

³ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami.* Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 45.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 1, спр. 147 (Доклад імператору й розпорядження про провадження нового положення з діловодства, 1784), арк. 1–3.

⁵ Informacya. Nowy Codex judicialis w niektórych sprawach ante jannuarium 1784 ma bydz zażywany, 1 marca 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum.* Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 56–57.

Forum Nobilium). Він розглядав усі цивільні та кримінальні справи шляхти, справи державної скарбниці, королівських міст, духовенства (кляшторів і капітул), міщан¹. Того ж року Львівському шляхетському суду була підпорядкована Королівська табуля (*Galizische Landtafel*)², створена на зразок подібних чесько-австрійських інституцій. Упродовж 1784–1787 рр. шляхетський суд у Львові був єдиним на всю Галичину і Буковину. Проте 1787 р. уже заснували шляхетський суд у Тарнові і Станіславові (*Landrecht in Stanislawow*), 1796 р. – у Кракові і Любліні, а 1804 р. – у Чернівцях. У Сілезії таких шляхетських судів існувало чотири, а в інших австрійських провінціях – по одному³.

Шляхетський суд у Львові складався з голови, його заступника та суддів (від 6-ти до 15-ти), яких призначав монарх. При суді також працювали протоколісти, судді, реєстратори, канцеляристи та судові виконавці із чітко визначеними повноваженнями. Якщо спершу суддею такого суду мав право бути тільки шляхтич, то згодом австрійська влада почала відмовлятися від такої практики, призначаючи на посади суддів не на основі станового походження, а з огляду на здобуту професійну освіту⁴.

Австрійська влада основну увагу в законодавчій сфері спрямувала на нормативно-правове забезпечення насамперед цивільних правовідносин. Це можна пояснити

¹ Едер П. До питання про передумови створення Вищого крайового суду у Львові в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) // Митна справа. 2014. № 3. Ч. 2. С. 38.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 166 (Крайова табуля), оп. 1, спр. 5644 (Патент австрійської імператриці Марії Терезії про організацію Крайової табулі для Галичини), арк. 1–4.

³ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami*. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 175.

⁴ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ : Наукова думка, 2014. С. 267.

тим, що господарська діяльність приєднаного краю вимагала відповідного правового регулювання¹. Норми Цивільного кодексу 1797 р. виходили з розуміння права як такого, що «формує і породжує добро і справедливість, а також розширює загальне благо»². Це суперечило духові польського права, яке використовувалося у Галичині, а тому з прийняттям Цивільного кодексу 1797 р. в Королівстві Галичини і Володимирії було припинено дію попереднього середньовічного цивільного права та створено передумови для поширення модерного австрійського цивільного законодавства. Як впливає із листування крайового уряду з Віднем, основна мета модернізації полягала у створенні ефективної судової системи³.

Протягом 1784/1785 рр. у Львові створено Апеляційний суд, який складався з президента, віце-президента та крайових радників, призначених імператором. Апеляційний суд розглядав апеляції у цивільних і кримінальних справах від усіх судів першої інстанції – сільських, міських, шляхетських і загальних кримінальних⁴. До Апеляційного суду можна було звертатися і стосовно рішень єпископських судів. Крім того, цей суд здійснював нагляд за судами у своєму окрузі; перед ним, зокрема, складали екзамен судді й адвокати⁵.

У імперії Габсбургів 1787 р. для кожного циркулу було створено окремий кримінальний суд (Criminalgerichte). У

¹ Бойко І. Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині: деякі дискусійні питання // Часопис Київського університету права. 2015. Вип. 3. С. 9.

² Там само.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 1, спр. 184 (Переписка з окружним управлінням, судовими органами та ін. з питань розгляду майнових суперечок, ведення судових процесів, 1784–1793), арк. 33–37.

⁴ Едер П. До питання про передумови створення Вищого крайового суду у Львові в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) // Митна справа. 2014. № 3. Ч. 2. С. 38.

⁵ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 176.

компетенції усіх цих судів перебували карні справи, ув'язнення за які становило більше, ніж півроку. Для Королівства Галичини і Володимирії засновано 19 кримінальних судів, суддів до яких призначали місцеві (повітові) адміністрації. Компетенції цих судів підлягали справи всіх осіб незалежно від станового походження. Створення цих судів означало фактичну ліквідацію окремої шляхетської підсудності. Окремі правопорушення (наприклад, політичні справи: образа монарха (чи династії), державна зрада, організація бунту, підробка грошей і документів) не належали до компетенції кримінальних судів¹.

Кримінальні суди, що були організовані як одноособові, поширювалися на третину всіх циркулів. Причому в Галичині їх було навіть більше, ніж, наприклад, у Чехії і Моравії. Після третього поділу Речі Посполитої кримінальні суди 1797 р. створили в Західній Галичині – Кракові, Сандомирі та Любліні. Кримінальний сенат Львівського магістрату і багатьох інших столичних міст розглядав найскладніші кримінальні справи, у тім числі повстання, бунти, образи імператорської величності, фальшування монет тощо². Імператорський декрет від 1818 р. спростив організацію кримінального судочинства, скоротивши кількість кримінальних судів у Галичині до шести: у Львові, Станіславові, Чернівцях, Ряшеві (Жешуві), Самборі і Вісьнічу³.

Після зайняття Львова австрійці використовували старі польські в'язниці – Низький Замок, міський арсенал і приміщення магістрату. У 1780-х роках у місті почали облаштовувати в'язниці у конфіскованих владою монастирях.

¹ *Balzer O. Historia ustroju Austrii w zarysie. Lwów : Jakubowski, 1908. S. 371.*

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 1, спр. 92 (Копіарій заяв, судових рішень, скарг та ін. документів розглянутих Львівським апеляційним судом, 1781–1782), арк.1 – 15.

³ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 176.*

Наприклад, 1782 р. під цю потребу забрали монастир місіонерів на вулиці Замарстинівській, а 1784 р. з монастиря Кармелітів створили в'язницю кримінального суду (нинішня вул. Князя Романа)¹. Як і на решті території Австрії, у в'язницях Галичини поступово відбувалося скасування тортур і катувань².

Після приєднання Галичини до Австрії функції судових інстанцій, зі згоди імператорського двору, виконували місцеві адміністрації, наділені відповідними повноваженнями³. Якщо ж керівник певного повіту не володів «суддівським цензом» (юридична освіта, успішно складені теоретичний і практичний іспити, пройдене стажування у суді), то провадження судових справ передавали його помічникові, котрий володів таким цензом, а відтак мав право діяти самостійно і на власну відповідальність⁴. Йосиф II 1781 р. видав патент про врегулювання суперечок між панами і підданими (селянами) та розгляд скарг підданих. Першою судовою інстанцією для розгляду скарг селян визнавалась домінія; якщо питання не вдавалося вирішити, то селянин отримував право звертатися до окружної влади, до губернаторства і навіть у придворну канцелярію⁵.

¹ Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. Львів : Афіша, 2001. С. 54.

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке намісництво), оп. 1, спр. 37 (Лист канцлеру Кауніцу про впровадження у Галичині законодавства із судоустрою і судочинства),

³ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1, спр. 8 (Розпорядження, інструкції і роз'яснення вищих судових органів з питання скасування тортур в тюрмах, 1776–1782), арк. 1–3.

⁴ Моряк-Протопопова Х. Становлення у Галичині органів місцевої влади і самоврядування у 1772–1918 роках // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2017. Вип. 64. С. 68.

⁵ Uniwersał. Uciśnienia poddaństwa okreslaicy 5 stycznia 1781 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 5.

Поділ землі і маєтків на т. зв. домініальні й рустикальні відбувся в межах йосифінських реформ. Домініальні маєтки могли набувати тільки представники магнатів і шляхти; рустикальні землі перебували до 1786 р. у розпорядженні селян, але вони не мали жодних пільг¹. Для ведення статистики домініальних маєтків 1780 р. запровадили т.зв. Крайову табулю (звідси поняття «табулярна власність»)². Згідно з нормами на той час чинного Цивільного кодексу 1797 р., зміна форми власності відбувалася внаслідок відповідного запису до ґрунтових книг³.

Ухвалені в період освіченого абсолютизму обмеження домініального судочинства в Галичині стосувалися, зокрема, видів покарань. Наприклад, смертний вирок, який раніше перебував у компетенції домініального судочинства, з 1772 р. мав право ухвалювати тільки австрійський імператор. З 1775 р. відбулося обмеження покарання побиттям. Патент Йосифа II від 1781 р. чітко встановив покарання, які домініальний суд мав право застосовувати до селян: арешт, публічні примусові роботи (звичайні і в кайданах), позбавлення ґрунту і дому. Що характерно, грошових чи тілесних покарань у документі вже не передбачалося⁴.

¹ Бойко І. Вплив державної політики Австрійської монархії на соціально-економічний розвиток у Галичині (друга половина XVIII–XIX століть) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2018. Вип. 66. С. 45.

² *Syrykularz. Przepis, jak z proźbami o uchylenie i wymarzenie Prenotacyi z ksiąg ґруntowych lub tabularnych względem stemplu postępować należy* // *Contynuacya wyroków y rozkazów powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Królewstwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1816 wypadłych*. Leopoli : Typis Josephi Piller, 1817. S. 138–139.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 166, оп. 1, спр. 5649 (Положення про стягнення плати за складання і внесення актів в табулярні книги та видачу табулярних приписів), арк. 19.

⁴ *Uniwersał. Zażalenia i spory poddanych naprzeciw ich zwięrzchności (jak takie poszukiwac maja) obwieszczający, 1 wresnia 1781* // *Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emanatorum*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 58.

Австрійський імператор Йосиф II 5 квітня 1782 р. видав патент, яким скасовував особисту кріпосну залежність селян (*Leibeigenschaft*) у Галичині та надавав їм деякі громадянські права¹. Формально суд над селянами мав здійснювати не пан (дідич), а спеціально призначений державний чиновник². Війт разом із сільськими присяжними вирішував суперечки у цивільних справах³. Та загалом селяни у справі судового захисту були беззахисними, оскільки першою інстанцією був саме поміщик і мандатор – поліційний і судовий урядовець⁴. Коли селяни зверталися зі скаргами на незаконні дії пана, мандатор виступав як адвокат скаржника. У крайньому випадку селянин, що пройшов нижчі інстанції, мав право скаржитися на свого пана до губернаторства і навіть до центрального уряду у Відні⁵.

Імператорський патент від 15 березня 1784 р. скасовував патримоніальне судівництво панів щодо селян і впроваджував посади екзаменованих суддів – юстиціаріїв, які мали займатися

¹ Uniwersał. Względem zniesienia niewolniczego poddaństwa, 5 kwietnia 1782 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1782 emanatorum*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1782. S. 55.

² Мельничук Н. Передумови земельних реформ в Австрійській монархії за Марії Терезії та Йосифа II та їх поширення у Галичині // *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 55.

³ Uniwersał. Zażalenia i spory poddanych naprzeciw ich zwierchności (jak takie poszukiwac maja) obwieszczicy // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 58.

⁴ Uniwersał. Zwierchności w uciemżnieniu poddanych za officialistów swoich odpowiedziec maja, 5 stycznia 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 4.

⁵ Uniwersał. Uciśnienia poddaństwa okreslaicy 5 stycznia 1781 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 5–6.

судовими справами селян¹. У невеликих помістях юстиціарієм і мандатором, як правило, могла бути одна і та ж особа. Водночас часто один юстиціарій призначався на декілька сусідніх доміній. Поміщики не мали права впливати на прийняття відповідного судового рішення. Проте вони мали право здійснювати нагляд за судовим розглядом, а в разі потреби – звертатися до шляхетського суду (чергове роз'яснення компетенції юстиціаріїв відбулося 1787 р.).

У період йосифінських реформ у Галичині постали т. зв. поліційні суди, завданням яких було дотримання порядку і безпеки у селі. Тяжкі злочини («політичні»), що загрожували до півроку арешту, судив спеціальний поліційний суддя, а інколи й юстиціарій. Апеляцію на вироки поліційного суду можна було подавати до циркулу або до губернії. Дрібні проступки судив на селі мандатор, котрий водночас був урядником домінії і призначався паном (дідичем)². Окрім поліційних судів, існували громадські суди, до яких входили вїт і присяжні. Такі суди, як правило, розглядали конфліктні ситуації між селянами, схилиючи тих до обопільного вирішення проблеми. У деяких випадках громадські суди могли присуджувати й тілесні покарання. Задля швидкого розгляду певних справ у Галичині, як і у всій Австрійській імперії, були створені т. зв. «термінові суди» («наглі суди»). Ці суди могли не дотримуватися звичних процесуальних норм, виносячи свої вироки, які вважалися остаточними і виконувалися не пізніше, ніж за добу з часу їх озвучення³.

¹ Uniwersał. Zwierchności w uciemienzeniu poddanych za officialistów swoich odpowiedziec maja, 5 stycznia 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum*. Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 4.

² *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami*. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 174.

³ *Бойко І. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.)* // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Випуск 59. С. 75.

При управлінні державними маєтками у Дрогобичі з початку XIX ст. діяв Камеральний суд (K.k. Cameral-Wirtschaftsamt in Drohobycz), котрий виконував функції домінального суду. Він займався неспірними питаннями – питаннями спадщини (визнання права спадкоємців, верифікація заповітів, інвентарні описи рухомого і нерухомого майна померлих), опіки над неповнолітніми, наданням дозволів на шлюб із переліком приданого. Якщо хтось звертався зі спірними питаннями, то канцелярія Камерального суду передавала ці справи до повітового або ж до окружного суду – залежно від юрисдикції установи. Зона діяльності Камерального суду у Дрогобичі була найбільшою в Галичині¹.

Брошуру «Катехиза галицьких підданих про їхні права та обов'язки щодо уряду, двору і самих себе» опубліковано 1832 р. Видання перелічувало обов'язки підданих перед урядом і двором й констатувало: «З описаних тут прав і повинностей галицьких підданих, останні мусять переконатися, що залишаються під особливою опікою уряду, котрий захищає їх від усякого утиску і не дозволяє чинити їм несправедливості; нехай тільки будуть слухняні, працюючі, старанні й уважні, а для встановлення правди їм відкрито різні шляхи. Єдиним і найголовнішим обов'язком підданого є послухенство щодо будь-якої Зверхності... Найменше непослушенство веде до зухвальства, зухвальство – до виступу, виступ – до злочину; а оскільки ніщо безкарно проминути не може, то такий підданий тратить маєток, добре ім'я і свободу... Нехай собі жоден підданий не думає, що впертістю своєю зможе щось довести проти права, бо Уряд здатен упокорити найупертіших підданих і цілі громади, навіть найбільші»².

¹ Судово-адміністративні установи // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / відповідальний редактор Д. Пельц; загальна редакція Г. Сварник. Львів-Київ, 2001. С. 69.

² Зарянюк А. Ідіоми емансипації. «Визвольні» проекти і галицьке село у середині XIX століття. Київ: Критика, 2007. С. 101.

Правове становище селян реально почало змінюватися ближче до середини ХІХ ст. Революційні події 1848–1849 рр. поклали початок австрійському конституціоналізму¹, що сприяло вдосконаленню правових засад функціонування судової системи в імперії Габсбургів.

Австрійське судочинство діяло у Галичині і в складі міжвоєнної Польської держави фактично до 1928 р. Більше того, австрійський Кримінальний кодекс 1852 р. замінили польським Кримінальним кодексом лише 1932 р., а австрійський Цивільний кодекс з окремими доповненнями та змінами залишався в силі до 1933 р. У результаті зміни судоустрою після Першої світової війни відбулися зміни в назві судів (реформа мало зачепила компетенцію судів). Наприклад, Крайовий суд у Львові був перейменований на Окружний суд².

Отже, зі встановленням австрійської влади в Галичині зміни в судочинстві зумовили часткове відмежування адміністрації від судів, становлення цілісної і впорядкованої системи судів. Цивільне судочинство відділили від кримінального, надали судам понадстанового характеру. Домініальне судочинство над селянами зберігалось, але його контролювали державні інституції. Державний контроль найбільше простежувався в організації судоустрою і формуванні суддівського апарату. До суддів ставили вимоги. Зокрема, йдеться про наявність юридичної освіти, проходження судової практики і складання екзамену перед Апеляційним судом.

¹ Терлюк І. Австрійсько-імперське конституційне законодавство як джерело права забезпечення особистих прав і свобод громадян на західноукраїнських землях другої половини ХІХ – початку ХХ століття // Життя і право. 2004. № 8. С. 17.

² Судово-адміністративні установи // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / відповідальний редактор Д. Пельц ; загальна редакція Г. Сварник. Львів-Київ, 2001. С. 70.

Висновки до розділу 2

Становлення судової системи Австрійської імперії відбувалося в умовах централізації, систематизації та концептуалізації принципів державної політики, у тім числі законодавчої кодифікації (Терезіана, Йозефіна, Леопольдіна). Головною її метою стало вироблення чітких уніфікованих юридичних норм для всіх регіонів імперії. Ці норми базувалися, з одного боку, на постулатах абсолютизму (згодом освіченого абсолютизму) з його раціональністю та суспільною доцільністю, а з іншого боку – на збережених формалістичних засадах (казуїстика, ясність і зрозумілість). Згідно з просвітницькими засадами функціонування держави, закони і розпорядження видавали не для індивідуального, а для суспільного добробуту. Відтак реформи правової сфери, ініційовані Марією Терезією та Йосифом II, ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, справедливості й суспільної користі.

З приєднанням Галичини до складу монархії Габсбургів 1772 р. на зміну польському та магдебурзькому праву в краї поступово утверджуються австрійські норми цивільного, цивільно-процесуального, кримінального і кримінально-процесуального права. Характерно, що інтеграція Галичини до складу імперії Габсбургів співпала з етапом реформування австрійського законодавства у сфері судочинства. Зокрема, відбувався поступовий відхід від середньовічної жорстокості до ліберальніших, а в деяких випадках – демократичніших положень, що передбачали визнання в душі Просвітництва цінності життя людини. Причиною цих змін слугували тенденції у європейському праві і намагання австрійських імператорів вибудувати ефективний механізм абсолютистської держави. Тому на зміну розрізненої системи польського судочинства (гродські, земські, підкоморські, підвоєводські, єпископські) приходить уніфікована система судоустрою без уваги на

становий, етнічний і релігійний чинники. Усе судочинство остаточно було зосереджено в руках держави і державних судів Австрійської імперії.

Якщо до реформ освіченого абсолютизму цивільний і кримінальний процес ґрунтувався на засадах приватної ініціативи, то після їхнього втілення в життя таку ініціативу поступово перебрала на себе держава. Монарх символізував закон і порядок, від його імені виносили судові вирoki й відбувалося помилювання. Із затвердженням Загального судового порядку суддів зобов'язували дослівно дотримуватися тексту закону і не глумити його на свій лад. Водночас відбулося обмеження і звичаєвого права, яке не мало підважувати законодавчо закріпленої правової основи австрійського судочинства.

ОРГАНІЗАЦІЯ, СТРУКТУРА І КОМПЕТЕНЦІЯ КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ

3.1. Соціально-політичні передумови реформування судової влади в Австрійській імперії у середині ХІХ ст.

Удосконалення державно-правового механізму монархії Габсбургів пов'язане з реформами, початок яких сягає другої половини ХVІІІ ст. – періоду правління Марії Терезії (1740–1780) та Йосифа ІІ (1780–1790). Саме тоді закладений новий вектор розвитку судової системи держави, покликаний модернізувати існуючу систему¹. Однак через політичну кон'юнктуру і нестачу коштів на реорганізацію судівництва у першій половині ХІХ ст. офіційний Відень вимушено відмовився від започаткованих реформ у добу «освіченого абсолютизму». Черговий етап змін припадає на середину ХІХ ст., що стало наслідком революції 1848–1849 рр. і спонукало правлячу династію Габсбургів вдатися до політико-правових

¹ Huber A. Österreichische Reichsgeschichte: Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechts. Prag; Wien : F. Tempsky; Leipzig : G. Freytag, 1895. S. 208.

перетворень всередині країни¹. Перебудова державно-правового механізму імперії в другій половині XIX ст. відбувалася в умовах складної зовнішньополітичної ситуації та різної готовності до сприйняття змін в окремих частинах Австрійської, а з 1867 р. – Австро-Угорської монархії.

У середині XIX ст. відбулися значні зміни в системі державного апарату, що були викликані революцією 1848–1849 рр. та стосувалися і судоустрою, й судочинства². Антиабсолютистські виступи у Відні в березні 1848 р. та посилення національно-демократичного руху в австрійських провінціях переросли у революцію й спричинили падіння режиму канцлера Клеменса Меттерніха. Протестуючі вимагали впровадити конституцію, замінити абсолютну монархію конституційною, призначати міністрів, які відповідають перед парламентом, а не перед короною³. Занепокоєне поширенням революційних настроїв у краях імперії Міністерство внутрішніх справ рекомендувало тримати ситуацію під пильним контролем, свідченням чого є листування з губернатором Галичини графом Францом Стадіоном (1806–1853)⁴. Програмні вимоги, висунуті Головною руською радою – репрезентантом українського населення Галичини, стосувалися культурно-національних реформ, покращення матеріального і правового становища на основі затверджених конституційних свобод⁵.

¹ *Karolczak K.* Arystokraci galicyjscy wobec wypadków 1848 r. // Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji. Zbiór studiów pod redakcją W. Wica. Kraków : Wydawnictwo Naukowe AP, 1999. S. 50.

² *Бойко І. Й.* Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918) : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. С. 157.

³ *Пристер Е.* Краткая история Австрии / сокр. пер. с нем. Москва : Издательство иностранной литературы, 1952. С. 359.

⁴ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові), ф. 146 (Галицьке намісництво), оп. 7, спр. 2740 (Листування, 1848 р.), арк. 3–5.

⁵ Головна Руська Рада (1848–1851): протоколи засідань і книга кореспонденції / за ред. О. Турія ; упорядн. У. Кришталович та І. Сварник. Львів : Інститут Історії Церкви УКУ, 2002. С. XXIII.

Під впливом революційних подій імператор Фердинанд I (1835–1848) був змушений пообіцяти широкі демократичні перетворення й проголосив основні демократичні свободи (зокрема, свободу совісті, друку, зборів тощо)¹. Особисті свободи були закріплені 25 квітня 1848 р. у Конституції (конституційній грамоті), підготовленій комісією на чолі з міністром внутрішніх справ Францом фон Піллерсдорфом (1786–1862)². Згідно з Конституцією, Австрія проголошувалася конституційною монархією на чолі з імператором (*Kaiser*), створювався двопалатний парламент – Рейхстаг (*Reichstag*), котрий складався з Палати земель (згодом назва змінена на Сенат) у складі 115-ти депутатів, обраних ландтагами терміном на шість років з ротацією що три роки, та Народної палати (*Volkskammer*, пізніша назва *Kammer der Abgeordneten*) у складі 360-ти депутатів, обраних населенням терміном на три роки. Закони набирали чинності після затвердження більшістю в обох палатах рейхсрату та імператором. Виконавчим органом мало стати Імперське міністерство (*Reichsminister*) на чолі з імперським міністром, а представницькими органами земель ставали ландтаги (*Landtage*), виконавчими органами – крайові губернатори (*Landeshauptmann*), вищим судовим органом – Імперський суд (*Reichsgericht*)³. Як і в інших демократичних конституціях того часу, передбачалося, що суд може бути заснований тільки легітимним шляхом. Ця норма була спрямована проти можливого зловживання з боку виконавчої

¹ Wollstein G. Märzrevolution und Liberalisierung [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://www.bpb.de/izpb/9875/maerzrevolution-und-liberalisierung> [30.07.2018].

² Pillersdorfsche Verfassung Allerhöchstes Patent vom 25. April 1848 Verfassungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : https://www.jku.at/fileadmin/gruppen/142/pillersdorfsche_Verfassung.pdf [1.08.2018].

³ Ibid.

влади, яка могла засновувати суди заради своїх конкретних цілей¹.

Конституція Ф. фон Піллесдорфа викликала критику як радикально налаштованих політиків, так і консервативного дворянства, через спротив якого вже 16 травня 1848 р. Конституція втратила свою чинність. Імператор оголосив вибори до однопалатного парламенту, однак на початку червня 1848 р. був ухвалений новий виборчий закон, а скликаний на основі цього закону рейхстаг, що також складався із верхньої палати (*Oberhause*) та нижньої палати (*Unterhause*), проголосив скасування панщини – повинності селян, а також провів низку інших перетворень. У грудні 1848 р. імператор Фердинанд I зрікся престолу, а його наступник Франц Йосиф I (1848–1916) 4 березня 1849 р. «дарував» державі нову Конституцію («октройовану» – *Oktroyierte Märzverfassung* або Оломоуцьку – за місцем підписання)². Уже 7 березня 1849 р. було розпущено установчий рейхсрат, який так і не спромігся розглянути необхідні закони для модернізації країни.

Березнева Конституція складалася з 16-ти розділів, а саме: 1) Про державу; 2) Про імператора; 3) Про державне громадянство; 4) Про гімн; 5) Про справи країв; 6) Про державні справи; 7) Про законодавчу владу; 8) Про рейхстаг; 9) Про національні конституції і національні сейми; 10) Про виконавчу владу; 11) Про Державну Раду; 12) Про судову владу; 13) Про Державний суд; 14) Про державне господарство; 15) Про збройні сили; 16) Загальні положення³.

¹ Старосольський В. Держава і політичне право. Частина друга. Подебради: Видання «Видавничого т-ва при Українській Господарській Академії», 1924. С. 137.

² Wir Franz Joseph der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich; König von Hungarn und Böhmen... [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/1848/content/pageview/2237019> [23.08.2018].

³ Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte [Elektronische

За австрійською Конституцією 1849 р., вся повнота влади знову зосереджувалася в руках імператора (він виступав джерелом права і йому належала виконавча влада, яку він здійснював через міністрів і підпорядкованих їм працівників, § 84), відбувалася часткова децентралізація імперії (§ 77) – кожен з 14-ти країв імперії отримував право на свою конституцію та представницькі органи¹. Зокрема, крайову конституцію для Галичини було надано окремим імператорським патентом 29 вересня 1850 р.². Згідно з цією конституцією, Галичина поділялася на три округи – Львівський, Станіславівський і Краківський. Кожен округ мав власну сеймову курію із визначеним числом депутатів на чолі з президентом, підпорядкованим наміснику: Львівська – 50, Станіславівська – 42, Краківська – 58. Спільним виконавчим органом трьох курій виступав крайовий комітет, що складався з 15-ти членів³.

Березнева Конституція 1849 р. дещо обмежила обсяг прав громадян, порівняно з Конституцією 1848 р. Зокрема, в ній не було окремого розділу, присвяченого правам громадян, і детально не закріплювалися права іноземців⁴. З демократичних прав і свобод залишався принцип рівності перед законом (§ 27), а всі австрійські громадяни могли претендувати на державні та

Ressource]. Zugriffsmodus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1849&page=301> [21.08.2018].

¹ Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1849&page=301> [21.08.2018].

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 2988 (Лист Міністерства внутрішніх справ з додатком конституції для Галичини, 1850 р.), арк. 1–2.

³ *Кульчицький В., Тищик Б.* Історія держави і права України : підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Ін Юре, 2007. С. 240.

⁴ *Гриб Н.* Австрійська конституція 1849 р.: особливості її прийняття, структура та основні положення // Часопис Київського університету права. 2011. Вип. 4. С. 83.

громадські служби (§ 28). В дусі тогочасних принципів ринкової економіки кожен громадянин отримав право набувати нерухомість і заробляти гроші легальним шляхом (§ 30)¹.

Однак, з огляду на порушене питання в монографічному дослідженні, зупинимось детальніше на змінах, які зачепили судову гілку влади. Отже, передбачалося, що судовий процес відбуватиметься усно і публічно (відкрито)². Здійснювати судочинство могли лише державні суди, а § 100 скасовував патримоніальні суди. Суддю дозволялося звільнити з посади лише на підставі відповідного судового рішення. Переведення на іншу посаду чи відхід на пенсію дозволявся тільки за згодою цього судді. Щоправда § 101 передбачав можливість усунення судді з посади внаслідок неспроможності його виконувати службові обов'язки, а також в результаті впровадження змін у судову структуру. Значним поступом можна вважати запровадження судів присяжних (§ 103), покликаних розглядати кримінальні справи про вчинення важких злочинів³. Український правник, професор кримінального права Львівського університету, дійсний член НТШ Петро Стебельський (1857–1912) відзначав, що впровадження в монархії Габсбургів судів присяжних відбувалося під французьким впливом і слугувало даниною часу⁴. Проте суди присяжних в Австрійській імперії проіснували

¹ Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1849&page=301> [21.08.2018].

² *Бойко І.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Львів : Видавн. Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 720.

³ Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1849&page=301> [21.08.2018].

⁴ *Stebelski P.* Sądy przysięgłych i sądy ławnicze. Lwów, 1910. S. 7.

недовго, переважно на папері й, відповідно до міністерського розпорядження від 11 січня 1852 р., були скасовані. Водночас кроком назад стало скасування гласності суду і свободи преси¹.

Конституція 1849 р. передбачала утворення найвищого державного суду (§ 106), на який поширювалася компетенція розглядати справи у спірних питаннях між державою й окремими коронними краями². Крім цього, найвищий державний суд, як слідча і найвища судова інстанція, розглядав справи по звинуваченнях міністрів, політичні справи, пов'язані із замахами на монарха та державними зрадами. Однак порядок формування найвищого суду, процедура призначення суддів до нього, їхній кількісний склад не були прописані конституційно, отож треба було видати окремий закон³.

Хоча в умовах військових й політичних невдач під час австро-італійської війни та відцентрових рухів в Угорщині відбулася реставрація старого абсолютистського порядку, саме зі змінами «Весни народів» пов'язуємо формування нового порядку судочинства в Австрії. Зокрема, 14 червня 1849 р. опублікований імператорський патент про засади судочинства, що передбачав однакову підсудність для всіх громадян імперії, відкритий та усний судовий розгляд. Ці перетворення безпосередньо зачепили з наступного року й судоустрій у Галичині⁴.

¹ Терлюк І. Австрійсько-імперське конституційне законодавство як джерело права забезпечення особистих прав і свобод громадян на західноукраїнських землях другої половини ХІХ – початку ХХ століття // Життя і право. 2004. № 8. С. 18.

² Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1849&page=301> [21.08.2018].

³ Гриб Н. Австрійська конституція 1849 р.: особливості її прийняття, структура та основні положення // Часопис Київського університету права. 2011. Вип. 4. С. 84.

⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 309 (Наукове товариство ім. Т. Шевченка), оп. 1, спр. 2510 (Закон про цивільне право, підписаний цісарем Францом Йосифом І, 1849 р.), арк. 7 зв.

Організація судової влади перебувала в компетенції адміністративних органів влади, зокрема Міністерства юстиції Австрії. Технічне та матеріальне забезпечення судів (від приміщень й утримання персоналу до канцелярських товарів) цілковито лягало на плечі місцевих адміністрацій¹. Імператорський патент 14 червня 1849 р. закладав основи нового судоустрою – з повітовими, крайовими, вищими крайовими судами і найвищим трибуналом у Відні. Організація судівництва передбачала існування юридично закріплених судових інстанцій – нижчих і вищих судів, що давало право апелювати на рішення нижчого суду до вищої судової інстанції. У цивільних справах, як правило, існувало три, а в кримінальних – дві інстанції. У найнижчих інстанціях рішення ухвалював один суддя, а у вищих – колегія суддів («сенат»)².

Перехід до модерного судоустрою в Австрії не мав характеру революційного зламу, а відбувався у вигляді суспільної реформи³. Неоабсолютистське десятиліття (1849–1859) характеризувалося прагненням австрійського уряду зміцнити державу зсередини завдяки низці ініціатив, в тім числі через реформування судочинства. Незважаючи на аристократичний ухил австрійської Конституції та зловживання контрольованої поляками адміністрації Галичини, галицькі українці все ж отримали можливість користуватися усіма перевагами конституційної правової держави. Вони могли вільніше, ніж на Наддніпрянщині, друкувати газети і книжки, створювати власні товариства, брати участь у виборах (хай не дуже демократичних), висловлювати скарги з парламентської трибуни⁴.

¹ Старосольський В. Держава і політичне право. Частина друга. Подебради: Видання «Видавничого т-ва при Українській Господарській Академії», 1924. С. 243.

² Там само. С. 138.

³ Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу. Мюнхен: Український Вільний Університет, 1987. С. 186.

⁴ Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ: Основи, 1994. С. 423.

У добу станової середньовічної держави вирішальним чинником того, який суд розглядатиме справу, вважалася станова приналежність людини. Після відходу від становості судівництва в Галичині постала нова організація судів. Судова реформа була викликана тим, що до 1848 р. поміщики виконували на місцях функції державних урядників, у тім числі судили селян. За визначенням дослідника історії держави і права Станіслава Гродзиського, вони виступали своєрідним «виміром справедливості у найнижчій інстанції»¹. Конституційна держава відкинула становий принцип, оскільки поділ на соціальні стани не вважався правовою основою². Скасування старої домінальної системи судів та відмова від станового підходу у розгляді тієї чи іншої справи закономірно спонукали до творення нової мережі судів із чітким розподілом юридичних повноважень серед його працівників. Уже 7 серпня 1850 р. імператорським патентом передбачено створення найвищого судового і касаційного трибуналу.

Виданий у грудні 1851 р. імператорський патент (т. зв. «Грудневий патент», або *Silvesterpatent*) впроваджував триступеневу організацію судівництва³. У першій інстанції як у цивільних, так і в кримінальних справах судочинство мали здійснювати одноособові повітові (*Bezirksgerichte*) та колегіальні повітові (*Bezirkskollegialgerichte*) суди. Останні створювалися в кожному старостві та називалися колегіальними тому, що важливіші кримінальні справи, не підсудні звичайному

¹ Grodziski S. Porównawcza historia ustrojów państwowych. Kraków : Universitas, 1998. S. 273.

² Старосольський В. Держава і політичне право. Частина друга. Подєбради : Видання «Видавничого т-ва при Українській Господарській Академії», 1924. С. 256.

³ Кондратюк О. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : автореф. дис.[...] канд. юрид. наук. 12.00.01 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2006. С. 9.

колегіальному судові, слухалися за участі не менше трьох повітових суддів. Третьою групою нижчих судів виступали крайові суди (*Landesgerichte*), повноваження яких поширювалися на декілька повітів¹. На території Галичини і Буковини було створено дев'ять таких крайових судів. У другій інстанції створено колегіальні Вищі крайові суди (зокрема, один у Львові, компетенція якого поширювалася на всю Східну Галичину й Буковину); в третій інстанції – Найвищий судовий і касаційний трибунал у Відні. У Галичині утворено два апеляційні округи з центрами у Львові та Кракові, де створено Вищі крайові суди².

Попри задекларований у Конституції 1849 р. принцип розмежування виконавчої та судової влади, функції повітових судів покладалися на повітові адміністрації, що можна пояснити нестачею фінансових ресурсів на розбудову системи судів першої інстанції³. Повітові суди знову були об'єднані з місцевими адміністративними органами влади – створеними у той час повітовими управліннями (*Bizirsamat*). У такому повітовому управлінні, як правило, був спеціальний чиновник, котрий займався судовими справами. Він відав цивільними справами, які не належали до підсудності суду першої інстанції. Щодо розгляду кримінальних справ, то до його підсудності належали т. зв. проступки. Замість колишнього поділу на злочини і тяжкі поліцейські проступки Кримінальний кодекс

¹ Allerhöchstes Cabinetsschreiben Seiner Majestät des Kaisers vom 31. Dezember [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1852&page=114&size=45> [21.08.2018].

² Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском Советском Социалистическом Государстве : справочник. Львов : Издательство Львовского государственного университета, 1955. С. 75.

³ *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 246–247.

1852 р. передбачив відповідальність за злочини (*Verbrechen*) і проступки (*Vergehen*)¹. Якщо за злочини передбачали тюремні ув'язнення і навіть смертну кару, то за проступки – грошові покарання, арешт до шести місяців, тілесні покарання (тілесні покарання були скасовані 1867 р., однак у Галичині траплялися випадки їхнього застосування ще на початку ХХ ст.)².

Протягом 1852–1853 рр. на територіях, де існували крайові суди, були впроваджені т. зв. повітові міські делегатські суди (*Städtischdelegierte Bezirksgerichte*), яким доручали розгляд менш важливих цивільних справ³. Звернімо увагу, що реформування судочинства відбувалося водночас із адміністративними нововведеннями, а територія судових округів зазвичай співпадала із межами політико-адміністративних утворень. Зокрема, колишні губернії перетворили на намісництва, хоча компетенція останніх мало чим відрізнялася від тих прав і обов'язків, які покладалися на попередню адміністрацію. Для ефективнішого керівництва Галичину 1850 р. поділили на три урядові округи: західний (Краків), центральний (Львів) і південно-східний (Станіславів)⁴. Розпорядженнями міністрів внутрішніх справ і фінансів від 19 січня 1853 р. було регламентовано функціонування судів першої та другої інстанцій. Унаслідок цих змін колегіальними судами першої інстанції стали крайові суди, які називали окружними (*Kreisgerichte*). Власне назва «крайовий» збереглася за судами у

¹ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszemi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami s. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza. Kraków : Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. S. 7.

² Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Львів, 1966. С. 60.

³ Учреждения Западной Украины... – С. 75–76.

⁴ Pamiętniki urzędników galicyjskich / Przygot. I. Homola, B. Łopuszański. Kraków : Wyd-wo Literackie, 1978. S. 13.

Львові та Кракові¹. Новий судоустрій, впроваджений 1855 р., також опирався на триступеневу систему судівництва.

Хоча імператорські патенти 1849 р. передбачали утворення системи судів, незалежних від адміністрації, проте через політичні та фінансові причини з'явилися патенти, які передбачали подальше поєднання судової й адміністративної влади на місцях. Причиною цього був відхід від ліберально-демократичних принципів судочинства. Це відобразилося і на прийнятих процесуальних кодексах. Наприклад, 17 січня 1850 р. імператорським розпорядженням впроваджено зміни до кримінального процесу: процес став поєднанням письмового та усного розгляду, у початковій фазі отримав інквізиційний характер, а далі опирався на засади скарговості, усності і вільної оцінки доказів. Одним зі знакових нововведень стало впровадження посади судових прокурорів². Утім 29 липня 1853 р. впроваджено новий Кримінально-процесуальний кодекс, побудований на засадах інквізиційності (автор – професор Віденського університету, міністерський радник Антон Гай-Глунок)³. Впроваджений кримінальний процес сприяв поширенню бюрократичного формалізму, а судді були змушені багато часу присвячувати вступному слідству заради збору доказів (зміни відбулися з ухваленням Кримінально-процесуального кодексу 1873 р.)⁴.

¹ Учреждения Западной Украины... С. 75.

² Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku // Edukacja humanistyczna. Szczecin. 2013. Nr. 1 (28). S. 72.

³ Fasching M. Die historische und aktuelle Bedeutung des Geständnisses im Zivil- und Strafprozess. Dissertation angestrebter akademischer Grad Doktorin der Rechtswissenschaften (Dr. iur.). Wien, 2013. S. 126.

⁴ Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku // Edukacja humanistyczna. Szczecin. 2013. Nr. 1 (28). S. 73.

З 1860 р. в Австрії почали здійснювати «конституційні експерименти», першим з яких став конституційний «Жовтневий диплом» (*Oktoberdiplom*). Його автором був поляк Агенор Голуховський. Нова Конституція знаменувала поворот від централізму до федералізму, оскільки прописувала ширші права для регіонів¹. «Жовтневий диплом» передбачав, що створений перед тим рейхсрат із дорадчими функціями в подальшому формуватиметься переважно з представників провінційних ландтагів (сеймів), у тім числі й Галичини². Однак «Жовтневий диплом» не задовольнив аристократію, під впливом якої 26 лютого 1861 р. ухвалено т. зв. «Лютневий патент» (*Februarpatent*), котрий наблизив Австрію до держав з парламентарною системою управління³. До кола повноважень рейхсрату, зокрема, належали: кримінальне, поліцейське і цивільне законодавство (крім встановлення порядку ведення внутрішньої офіційної документації, а також законодавства з таких питань, які, відповідно з правами окремих земель і їх Основними законами, належали до кола повноважень ландтагів)⁴, законодавство з питань торговельного, вексельного, морського, гірничого і боргового права; законодавство з основних питань організації суду й управління; законодавство, пов'язане з впровадженням у життя основних державних законів про загальні права громадян, про імперський суд, про повноваження судової і виконавчої влади⁵. На основі цих

¹ Grodziski S. Porównawcza historia ustrojów państwowych. Kraków : Universitas, 1998. S. 275.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2517 (Книга загальних обивательських законів для всіх країв, успадкованих Австрійською монархією, 1862 р.), арк. 71–73.

³ Пристеп Е. Краткая история Австрии... С. 409.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2517, арк. 165.

⁵ Texte zur österreichischen Verfassungs-Geschichte. Von der Pragmatischen Sanktion zur Bundesverfassung (1713–1966). Wien : Geyer-Edition, 1970. S. 86–91.

суспільно-політичних змін 1862 р. до австрійського парламенту було внесено проект закону про судову владу, ухвалений зі значними змінами щойно через шість років¹.

Упродовж 1860-х років у імперії Габсбургів було створено правову базу для гарантування (а в певних моментах – обмеження) особистих прав і свобод громадян. Основні закони 1861–1867 рр. сукупно склали австрійську Конституцію, що діяла до 1918 р. Наступні зміни в ній торкалися тільки виборчої системи. Попри певні невідповідності, це законодавство стало основою для подальшої демократизації суспільства. Так, 27 жовтня 1862 р. був ухвалений Закон про захист особистої свободи, який передбачав, що ув'язнення особи можливе лише відповідно до судового рішення. Австрійського громадянина можна було затримати без рішення суду не довше, ніж на 48 годин. Подібним чином і обшук в будинку можна було здійснювати лише за попереднім судовим рішенням упродовж 24-х годин з часу його надання. Закон про пресу від 17 грудня 1862 р. регламентував видання газет і журналів. У ньому, зокрема, обумовлювалося, що кожен видавець зобов'язувався надсилати примірник видання до органів безпеки краю не пізніше, ніж за добу з часу публікації. З політичних причин за владою залишалося право конфіскувати окремі статті або номери певного видання². Рішення про конфіскацію, як правило, виносили крайові суди в різних частинах імперії, у тім числі і в Галичині³ (апеляції на конфіскацію подавали у Вищий крайовий суд).

¹ *Malec D.* Szkic z dziejów adwokatury galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku // *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego.* Kraków–Lublin–Łódź, 2011. Nr. XIV. S. 204.

² *Терлюк І.* Австрійсько-імперське конституційне законодавство як джерело права забезпечення особистих прав і свобод громадян на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття // *Життя і право.* 2004. № 8. С. 19.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2517, арк. 270.

Черговий етап модернізації монархії Габсбургів припав на 1867 р., коли внаслідок зовнішньополітичних невдач (зокрема, внаслідок поразки у війні з Пруссією) відбулося перетворення держави на конституційну дуалістичну монархію – Австро-Угорщину. Австрійська Конституція 1867 р. поширювалася на австрійську частину Австро-Угорщини (Ціслейтанію) і складалася з п'яти засадничих законів (конституційних законів): 1) про імперське представництво; 2) про загальні права громадян; 3) про виконавчу владу; 4) про імператора; 5) про судову владу. Варто відзначити, що ст. 1 Конституції 1867 р. встановлювала, що всі піддані королівств і земель, представлених у рейхсраті, підлягають дії єдиного австрійського державного права, ст. 2 – рівність усіх громадян перед законом, ст. 3 – однакову доступність до державних посад усіх австрійських громадян, ст. 4 – свободу пересування, ст. 5 – недоторканність приватної власності, ст. 8 – свободу особистості, ст. 10 – таємницю листування, ст. 11 – право подавати петиції і прохання, ст. 12 – право зібрань, ст. свободу думки (друк не дозволялося обмежувати цензурою), ст. 15 – право віросповідання, ст. 19 – рівність усіх народів у правах, можливість культивувати власну культуру і мову¹. Водночас Основним законом було скасовано попередню цензуру, проголошено свободу віросповідання за умови, що релігійні погляди не завдаватимуть шкоди державі².

Нова австрійська Конституція розширила законодавчі та інші повноваження парламенту, хоча й надала імператорові право видавати надзвичайні закони. Конституція 1867 р. остаточно відмежувала судівництво від адміністрації,

¹ Das österreichische Bundesverfassungsrecht / L. Werner, H. Klecatsky (Hrsg.). Wien : ÖJZ, 1961. S. 358–381.

² Терлюк І. Австрійсько-імперське конституційне законодавство як джерело права забезпечення особистих прав і свобод громадян на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття // Життя і право. 2004. № 8. С. 18.

гарантуючи незалежність судів¹. Згідно з Конституцією, громадянина можна було заарештувати лише на підставі судового рішення впродовж 24 год. з одночасним повідомленням про причини арешту. За задумом авторів Конституції 1867 р., громадянські права австрійських підданих був покликаний захищати не тільки закон, але й судові органи, найвищим з яких був Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні².

Основний закон про функціонування урядової й виконавчої влади від 21 грудня 1867 р. регламентував повноваження імператора. Імператор володів правом присвоювати титули, вручати ордени й інші державні нагороди; здійснювати верховне командування збройними силами. Згідно з документом, імператора трактували священною, недоторканною, невідповідальною особою, котра здійснює виконавчу владу через відповідальних міністрів. До його компетенції входило право призначати і звільняти міністрів, за їхнім поданням призначати чиновників на всі посади у всіх сферах державного управління, якщо це не суперечило австрійському законодавству. Міністри вважалися відповідальними за конституційність і законність урядових ухвал у сфері своїх відомств. Оголошення законів відбувалося від імені імператора із зазначенням їхнього схвалення конституційними законодавчими органами і за підписом одного з відповідальних міністрів (контрасигнація)³.

Спеціально створений конституційний комітет 17 вересня 1867 р. розпочав дебати навколо проекту Закону про суддівську

¹ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, 1867 [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18670004&seite=00000389&zoom=2> [18.08.2018].

² *Едер П.* Система австрійських судових органів у Галичині та їхня діяльність щодо захисту прав і свобод людини за австрійськими конституціями (1849–1918 рр.) // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6-2. Том 1. С. 25.

³ Texte zur österreichischen Verfassungs-Geschichte. Von der Pragmatischen Sanktion zur Bundesverfassung (1713–1966)... S. 97–98.

владу. Найактивнішими диспутантами виступили правники Й. Васер, М. Зиблікевич, Л. Томан. Вони, зокрема, звернули увагу на доцільність чітко прописати використання крайових мов у судах імперії. Іншим дискусійним питанням стало питання про розлучення, правова основа якого впиралася у морально-релігійну складову і суперечила принципам конкордату 1855 р. з Ватиканом. Конкордат передбачав існування церковних судів, що не відповідало засадам загального державного судочинства у монархії Габсбургів. У пункті про незалежність судді міністр юстиції Антон Гай фон Глунок запропонував сформулювати норму закону так, щоб суддю можна було усунути з посади після довготривалої хвороби або поважного віку. Як гарантія суддівської незалежності зберігся припис, що суддю можна було звільнити лише на основі судового рішення¹.

Основний закон про суддівську владу був підписаний імператором 21 грудня 1867 р. Закон опирався на декілька важливих юридичних засад, притаманних для держави нового часу: 1) відокремлення суду від адміністрації в усіх інстанціях; 2) незалежність суду; 3) відповідальність держави за здійснення безперешкодного судочинства і матеріальне забезпечення суддів; 4) усність і гласність при розгляді цивільних і кримінальних справ; 5) створення суду присяжних; 6) організація адміністративного судочинства (наприклад, створення Адміністративного трибуналу)². Про пережиток абсолютистського характеру держави свідчила ст. 1 Закону, в якій йшлося: «Всяке судочинство в державі відбувається від імені імператора»³ (всі вироки суду починалися словами «Іменем Його Цісарської величності...»).

¹ *Dziadzio A.* Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867–1914). Władza–Obywatel–Prawo. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2001. S. 46.

² *Ibid.* S. 47.

³ Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawił przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. S. 650.

Згідно з Законом про суддівську владу від 21 грудня 1867 р., суддю призначали від імені монарха, його вважали безсторонньою і незалежною особою (позбавляли посади лише на підставі рішення суду), він керувався у своїх діях законодавством, що означало відхід від доміняльного судівництва. Більше того, суддя отримував право визначати законність урядових рішень¹. Таким чином, судді в монархії Габсбургів виступали державними урядниками (*richterlichte beamte*)². А 1889 р. навіть йшлося про впровадження спеціально поштої для всіх суддів форми.

Звільнити суддю з посади, згідно з § 91 Закону про суддівську владу від 21 грудня 1867 р., можна було за такими підставами: 1) переведення в інший суд (наприклад, з Крайового у Вищий крайовий суд); 2) рішенням вищого керівництва – Міністерства юстиції; 3) у випадку смерті судді; 4) зміни організації судівництва (наприклад, закриття суду). Згідно зі ст. 2 імператорського розпорядження від 29 грудня 1866 р., державним урядникам, у тім числі суддям, що вийшли на спочинок, передбачалися такі розміри виплат залежно від стажу роботи: від 10 до 15 років – 1/3 ставки, 15–20 років – 3/8, 20–25 років – 4/8, 25–30 років – 5/8, 30–35 років – 6/8, 35–40 років – 7/8 ставки³.

Затверджений з ініціативи Конституційного комітету на основі законопроектів періоду 1848–1849 рр. Державний закон про створення імперського верховного суду (почав діяти 1869 р.)

¹ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 177.

² Ławnikowic G. Spuścizna zaborcza a zagadnienie unifikacji postaw [debaty na temat pożądanego statusu trzeciej władzy [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66129/12_Grzegorz_Lawnikowicz.pdf [18.08.2018].

³ Tomczyk R. Pragmatyka służbowa ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa płacowo-emerytalnego w monarchii konstytucyjnej w Austrii przed dużą nowelizacją w 1914 roku // Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria prawnicza. Rzeszów. 2013. Zeszyt 77. S. 161.

дозволив парламентові реалізувати право на оспорування законодавчих актів уряду¹ і заклав підвалини цивільного судочинства. Водночас Державний закон про здійснення влади і виконавчих повноважень від 21 грудня 1867 р. (*Das Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die richterliche Gewalt*) гарантував незалежність судової гілки влади, змагальність в кримінальному процесі, відновлення судів присяжних при розгляді політичних процесів і судових розглядів з участю преси².

Державна влада Австро-Угорщини й надалі впродовж 1870–1890-х років удосконалювала систему судочинства, перебравши на себе розв'язання цивільно-правових конфліктів між громадянами та обов'язок захисту приватних прав інтересів громадян. З цією метою розбудовувалася мережа судів, покликаних вирішувати правові конфлікти згідно з чинним законодавством. Монарх, як представник верховної волі держави, особисто не брав участі у здійсненні правосуддя, але від його імені суди й надалі чинили правосуддя³.

Після створення імперського суду і судової палати 1873 р. була прийнята чергова спроба розподілу повноважень між судовою і виконавчою гілками влади. За принципової згоди з проектом уряду депутати-ліберали виділяли два пункти, які потребували вдосконалення: 1) створення однієї судової палати парламентарі вважали недостатнім кроком; 2) судова палата повинна була розглядати позовні, а не тільки касаційні справи. Дискусії втратили свій сенс, коли 1879 р. до влади прийшов консервативний уряд Е. Таффе⁴.

¹ Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die einsetzung eines reichsgerichtes (R.G.BL. 143/1867) [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus : <http://www.dircost.unito.it/cs/docs/AUSTRIA%201867-III.htm> [15.08.2018].

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ *Нестерова О.* Отношение австрийских либералов к государственной бюрократии, реформам административного управления и

В умовах становлення конституційної монархії ключовим стало питання, щоб судді керувалися тільки правовими приписами, а не іншими мотивами. Під впливом правових концепцій модерної доби сформувалося уявлення про суддю як про неупереджену людину, котра стоїть поза боротьбою як особистих, так і групових інтересів й не підпадає під їхні впливи¹. Гарантування особистої незалежності суддів ґрунтувалося й на історичному досвіді Середньовіччя і Раннього модерного часу, коли їх вважали незалежними, однак насправді вони залежали від впливових осіб чи правителів². Натомість, незалежність судді у другій половині XIX ст. виходила з: 1) принципу поділу влад і запобігання втручання в роботу судів виконавчої чи законодавчої влади; 2) принципу незалежності судді від інших суддів та судових інстанцій³. Ані вищі судові інстанції, ані органи, яким суддя організаційно підзвітний, не мали права впливати на рішення судді. У випадку, коли певне рішення судді було змінено вищою судовою інстанцією, це не означало, що вища інстанція може впливати на переконання та погляди першого судді. Це лише означає, що існує два погляди і два рішення різних судових інстанцій, з яких рішення вищої інстанції має більшу вагу. Суддя, таким чином, не відповідає за своє рішення і ніхто не мав права притягнути його до

судебной системы Австро-Венгрии в 1860–1880 годы // Университет им. В. И. Вернадского. 2006. № 3(5). С. 60.

- ¹ Ławnikowic G. Spuścizna zaborcza a zagadnienie unifikacji postaw w debacie na temat pożądanego statusu trzeciej władzy [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66129/12_Grzegorz_Lawnikowicz.pdf [18.08.2018].
- ² Старосольський В. Держава і політичне право. Частина друга. Подєбради: Видання «Видавничого т-ва при Українській Господарській Академії», 1924. С. 141.
- ³ Ławnikowic G. Spuścizna zaborcza a zagadnienie unifikacji postaw w debacie na temat pożądanego statusu trzeciej władzy [Zasób elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66129/12_Grzegorz_Lawnikowicz.pdf [18.08.2018].

відповідальності; 3) принципу матеріального забезпечення судді. Якщо в період Середньовіччя та в добу абсолютистської монархії судові справи виступали основним джерелом доходів для суддів, то в другій половині XIX ст. базовою стала засада незалежного матеріального забезпечення суддів з боку держави¹.

Окремі повітові суди знову впроваджено 11 червня 1868 р., тоді ж ліквідовано т. зв. «змішані повітові уряди» (*gemischte Bezirksämter*)². Однак не кожен повітовий суд наділявся слідчими функціями. Як правило, 2–3 повітові суди делегували ці повноваження якомусь одному повітовому суду. В інтересах захисту казни створено спеціальну судову інституцію – вищий суд у справах державних доходів у Львові, а також 12 повітових судів у справах державних доходів (зокрема, у Бродах, Жешуві, Коломиї, Кракові, Львові, Новому Сончі, Перемишлі, Самборі, Станіславові, Сяноку, Тернополі)³. Загалом, починаючи з 1868 р., у Східній Галичині функціонувало 106, а на Буковині – 14 повітових судів⁴.

Отже, істотні зміни в судової Галичині припадають на другу половину XIX ст. У результаті судової реформи утворено одноособові повітові суди для розгляду дрібних цивільних і кримінальних справ, крайові (окружні) – для важливіших справ та апеляцій – від повітових судів, Вищі крайові – для апеляцій для окружних судів. Австрійське законодавство 1895–1896 рр. надало загальним судам нової структури, яка без істотних

¹ *Старосольський В.* Держава і політичне право. Частина друга. Подєбради: Видання «Видавничого т-ва при Українській Господарській Академії», 1924. С. 143–144.

² *Левицький К.* Про новий цивільний процес в Австрії. Студія критична // Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики. Львів. 1894. Рочник IV (За перший чвертьрік). С. 6.

³ Учреждения Западной Украины... С. 77.

⁴ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874.* Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1874. S. 97.

змін проіснувала до кінця монархії Габсбургів, а згодом функціонувала у Західноукраїнській Народній Республіці та Польській державі. Оскільки частина західноукраїнських земель – Галичина і Волинь – входила до складу II Речі Посполитої, то ця структура ще десять років функціонувала і на наших землях.

3.2. Правові засади утворення крайових судів у Галичині та їхня підсудність

Правовою основою функціонування австрійської судової системи із середини XIX ст. стали імператорські патенти від 1 вересня 1852 р. та 22 травня 1853 р., а також спільні розпорядження Міністерства юстиції й Міністерства внутрішніх справ від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. та 9 червня 1855 р. Реорганізація судової системи імперії спершу відбулася у Верхній та Нижній Австрії, Чехії, Штирії, Каринтії, Крайні, Гориці і Градиску, Істрії, Трієсті, Ворарльберзі, Моравії і Сілезії; у Галичині і Буковині зміни в судоустрої відбулися щойно 1855 р. на основі розпоряджень Міністерства юстиції від 29 червня 1855 р. і Міністерства внутрішніх справ від 4 липня 1855 р.¹. На нашу думку, основна причина такої затримки полягала в укорінених судових традиціях, неподоланих від часу входження Галичини до складу монархії Габсбургів, та нестачі матеріальних ресурсів. Це, зокрема, проявлялося у тривалому функціонуванні домініальних судів на місцях, коли представники адміністрації чинили суд.

Заходи австрійської влади щодо реформування судівництва у низці випадків були непослідовними. Зокрема, реорганізація судового устрою 1852 р. була спрямована на часткову відмову від

¹ *Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku... S. 71.*

ліберальних принципів і повернення до середньовічної системи судоустрою та судочинства¹. Варто відзначити, що практичне формування нової системи судів затягнулося у часі і минув не один рік, щоб вибудувати ефективну судову систему². Так, до 1855 р. функціонували: Цісарсько-королівський Апеляційний і кримінальний верховний суд у Львові (*K.k. Appellations- und Criminal-Obergericht in Lemberg*); земельні суди у Львові, Тарнові, Станіславові, Чернівцях; кримінальні суди (*Landgericht*) у Львові, Віснічі, Самборі, Станіславові, Жешуві, Чернівцях. Упродовж 1850–1853 рр. були засновані т. зв. повітові міські делегатські суди, які розглядали цивільні справи другорядного значення. Таких судів створено 218, однак з часом їхня кількість значно скоротилася. Ці суди не мали власного штату й обслуговувалися суддями інших судів та на їхній базі³. Законом від 1853 р. повітові суди було об'єднано з місцевими виконавчими органами влади і передбачено посаду окремого судового урядника. Доволі часто такими урядниками ставали колишні юстиціарії⁴.

Отже, відповідно до нового судового устрою Австрійської імперії 1855 р., суди поділялися на вищі крайові, крайові/окружні та повітові. У Галичині функціонували два Вищі крайові суди (*K.k. Ober-Landesgericht*) – у Львові (Східна Галичина) та Кракові (Західна Галичина). Власне навколо місця розташування Вищих крайових судів і створили два апеляційні судові округи у Галичині: Львівський та Краківський⁵.

¹ Терлюк І. Історія держави і права України (Доновітній час) : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2006. С. 346.

² Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 177.

³ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за редакцією І. Б. Усенка. Київ : Наукова думка, 2014. С. 274.

⁴ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami... S. 177.

⁵ Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856. Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerrei, 1856. S. 98.

Цісарсько-королівські крайові суди (*kaiserlich-koniglich Landesgericht*) у Галичині, відповідно до міністерського розпорядження, запрацювали з 29 вересня 1855 р. До категорії крайових судів належали *Landesgericht/Sąd krajowy* і *Kreisgericht/Sąd obwodowy*, котрих об'єднував чинник колегіальності і майже тотожної предметної компетенції. Хронологічно першими були створені крайові суди у Львові та Станіславові. Юрисдикція Крайового суду у Львові поширювалася на Львівський, Перемишльський, Самбірський, Золочівський, Бережанський та Жовківський судові округи, а Крайового суду у Станіславові – на Станіславівський, Стрийський, Коломийський, Тернопільський та Чортківський округи¹. Проте вже 1856 р. для Східної Галичини, де переважало українське населення, крім *Landesgericht* у Львові і *Kreisgericht* у Станіславові, почали діяти крайові суди у Перемишлі, Самборі, Тернополі, Золочеві. Ці суди виступали як суди першої інстанції в окремих цивільних і складних кримінальних справах². Підсудність у цивільних справах крайових судів залишалася такою ж, як і до 1855 р., зміни стосувалися лише кримінального судочинства.

На підставі імператорського патенту від 24 квітня 1854 р. створено Крайовий суд у Чернівцях (*Landesgericht in Czernowitz*), що об'єднав колишні кримінальний, міський, дворянський суди, а також Сучавський окружний (дистриктний) суд. Починаючи з 29 вересня 1855 р. суд виносив рішення у цивільних справах, а з 27 березня 1856 р. – й вироки у кримінальних справах. Крім того, цей суд мав право розглядати гірничі і торговельні спірні справи, був відповідальним за ведення публічних книг – «крайової табулі і поземельних книг»³.

¹ Handbuch der Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1855. Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1855. S. 208–220.

² Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856... S. 102–106.

³ Кайндль Р. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення / пер. з нім. В. Іванюка. Чернівці : Зелена Буковина, 2005. С. 145.

Крайовий суд у Чернівцях підпорядковувався безпосередньо Вищому крайовому суду у Львові. Його діяльність охоплювала два міста, десять містечок (Бояни, Кіцмань, Путила, Садагора, Серет, Становче, Сторожинець, Вашківці, Вижниця, Заставна), 199 сіл (на початку ХХ ст. – 197), або загалом 85 квадратних миль і 374 349 мешканців за переписом 1880 року¹.

Ключову роль у тому, де саме у Галичині створювали крайові суди, відігравали географічне розташування міста, кількість населення в навколишньому регіоні і наявність сполучення (доступних доріг). До уваги брали також колишній статус міста і суду, що діяв у ньому. Більше того, Галицький крайовий сейм наприкінці 1873 р. звертався до імператора з проханням збільшити кількість окружних судів у Галичині, створити їх у кожному центрі колишніх округів краю². Наслідки утворення в певному місті крайового чи окружного суду були доволі вагомими для його статусу в майбутньому. Водночас варто звернути увагу й на зростання кількості правників у такому місті (адвокатів, нотаріусів)³. Упродовж другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини; 7 – для Західної Галичини (на захід від річки Сян)⁴.

До юрисдикції Вищого крайового суду у Кракові відносилися крайові суди у Кракові, Тарнові, Новому Санчі, Ряшеві, а пізніше створені суди в Ясло, Вадовіцах⁵. Юрисдикція Крайового суду у Кракові спочатку поширювалася на місто

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901 Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1901. S. 80.

² Kotliński T. Sąd Obwodowy w Wadowicach... S. 28.

³ Ibid. S. 38.

⁴ Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. S. 177.

⁵ Gondek M. Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 248.

Краків, Краківський і Вадовіцький округи; окружного суду у Новому Санчі – на Сандецький та Яслицький округи; окружного суду у Жешуві – на Жешувський округ; окружного суду у Тарнові – на Тарновський і Бохенський округи (1860 р. останній долучено до Краківського округу)¹. Доречно звернути увагу на той факт, що існування крайового (окружного) суду в певному місці не тільки полегшувало населенню доступ до «державного виміру справедливості», але й автоматично сприяло зростанню ваги такого міста як адміністративного центру².

Інколи певний вплив на створення нового крайового суду справляв чинник прецеденту. Наприклад, громада західногалицького містечка Вадовіце й околиць, звертаючись у січні 1874 р. до Галицького крайового сейму у справі створення окружного суду, апелювала до планів утворення нового суду в Коломиї. Наводилися також інші паралелі – існування аж двох судів у сусідній Австрійській Сілезії. Ймовірно, такі звернення відігравали певну роль, особливо якщо зважати на прагнення Міністерства юстиції створити новий суд з центром у Бялій. Австрійський міністр юстиції 1879 р. видав розпорядження про створення окружного суду саме у Вадовіце³.

Як ми уже зазначали, з огляду на нестачу фінансів та тимчасового відходу від принципу розподілу влади на виконавчу і судову, функції судів нижчої інстанції аж до 1867 р. виконували місцеві органи державної влади. Після прийняття австрійської Конституції 1867 р., у якій було остаточно відокремлено судочинство від адміністрації, відбулися суттєві зміни у судовій системі. Так, станом на 1868 р. у Східній Галичині діяло 105, а на Буковині – 14 повітових судів (1910 р. – 107 і 17,

¹ *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 247.

² *Kotliński T.* Sąd Obwodowy w Wadowicach. Jego prezydenci i radcy (1882–1899) // *Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny*. 2015. Nr 18. S. 27.

³ *Ibid.* S. 30.

відповідно; 1914 р. – 107 і 18, відповідно)¹. З 1867 р. діяльність крайових та окружних судів поширювалася на повітові суди. Їхня кількість у віданні того чи іншого крайового (окружного) суду була неоднакова².

На межі XIX–XX ст. відбулося перетворення декількох повітових судів на окружні/крайові: 1 жовтня 1884 р. – в окружний було переведено повітовий суд у Бережанах, 1 вересня 1885 р. – у Сучаві, 1 вересня 1887 р. – у Сяноку, 1 листопада 1897 р. – у Стрию, 1 листопада 1911 р. – у Чорткові³. Переведення повітового суду у статус окружного було тривалим процесом. Зокрема, організація діяльності окружного суду у Вадовіцах, який підпорядковувався Вищому крайовому суду в Кракові, тривала понад чотири роки (1879–1882)⁴.

Важливе місце у поширенні у Східній Галичині австрійській судовій системі належало Крайовому суду у Львові, який був судом першої інстанції для міста Львова і для Львівського й Жовківського округів⁵. Наприкінці XIX ст. його підсудність поширювалася на 550 населених пунктів Східної Галичини (1875 р. – на 538) загальною площею 125,41 квадратних миль і 606 856 мешканців (1875 р. – 507 142 мешканців)⁶. Починаючи з 1867 р. підзвітними йому були 14, а з середини 1870-х років – 15 повітових судів, а саме у Белзі, Бібрці, Цішанові, Городку

¹ Учреждения Западной Украины... С. 77.

² *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce... S. 248.

³ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911.* Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1911. S. 80.

⁴ *Kotliński T.* Sąd Obwodowy w Wadowicach. Jego prezydenci i radcy (1882–1899) // *Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny.* 2015, Nr 18. S. 27.

⁵ *Handbuch des Statthaltereii-Gebietes in Galizien für das Jahr 1862.* Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerrei, 1862. S. 127.

⁶ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901.* Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1901. S. 71.

Ягайлонському, Янові, Куликові, Любачеві, Великих Мостах, Немирові, Раві Руській, Сокалі, Щирці, Угневі, Винниках, Жовкві¹. Перелічені повітові суди виникали у різний час, або ж підпадали під реорганізацію, наприклад, як у 1890-х роках повітовий суд у Винниках².

У Східній Галичині діяльність окружного суду у Перемишлі поширювалася на два судові округи – перемишльський (390 населених пунктів) і сяноцький (618 населених пунктів) із населенням 640 949 мешканців (станом на 1877 р.). Окружний суд у Станіславові поширювався на колишній Станіславівський судовий округ – 280 населених пунктів у Східній Галичині. Згідно з розпорядженням Міністерства юстиції Австрії від 4 липня 1856 р., цей суд мав право розглядати та вирішувати гірничі справи Станіславівського, Чортківського, Тернопільського, Золочівського і Бережанського округів Східної Галичини. Дещо меншим був округ юрисдикції створеного дещо пізніше окружного суду в Коломиї – 220 населених пунктів. Коломийському окружному суду, створеному 1876 р., підпорядковувалися 1 міський і 8 повітових судів у Гвіздці, Городенці, Косові, Кутах, Обертині, Печеніжині, Снятині і Заболотіві³. Підсудність окружного суду в Самборі поширювалася на Самбірський (874 населені пункти, але 344 гміни) і Стрийський судові округи (363 населені пункти). На території юрисдикції Самбірського окружного суду діяли один міський і 19 повітових судів. Діяльність окружного суду у Тернополі поширювалася на Тернопільський і Чортківський

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1907. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1907. S. 83.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 150 (Вищий крайовий суд, м. Львів), оп. 1а, спр. 90 (Справа про організацію Повітового суду у Винниках, 1894–1899), арк. 1–2.

³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1877. Lwów : Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1877. S. 88.

судові округи – усього 265 населених пунктів у першому і 267 у другому. Цьому окружному судові підпорядковувалися 1 міський суд і 16 повітових судів. Підсудність окружного суду в Золочеві включала Золочівський і Бережанський судові округи, що загалом об'єднувало 724 населені пункти Східної Галичини. У його підзвітності перебували один міський та 17 повітових судів¹.

Станом на 1868 р. підзвітними *Перемишльському* крайовому суду були 22 повітові суди, а саме: в Ярославі, Яворові, Краківці, Мостиськах, Нижанковичах, Радимно, Судовій Вишні, Синяві, Бірезі, Брошові, Буковську, Балігороді, Добромилі, Дубецьку, Дуклі, Кросно, Лутовіську, Ліску, Сяноку, Риманові, Нижніх Устриках, Жмігороді; *Самбірському* – 19 судів: у Борині, Дрогобичі, Комарно, Луці, Меденичах, Підбужі, Рудках, Старій Солі, Старому Місті, Турці, Болахові, Долині, Калущі, Миколаєві, Рожнятові, Сколе, Стрию, Войнові, Журавно; *Станіславському* – 18 судів: Богородчанах, Бучачі, Деятині, Галичі, Монастириську, Надвірній, Солотвино, Тлумачі, Тисмениці, Гвіздці, Городенці, Коломії, Кутах, Обертині, Печеніжині, Снятині, Заболотові; *Тернопільському* – 16 судів: Новому Селі, Микулинцях, Вишнівчику, Терехові, Грималові, Скалаті, Збаражі, Будзанові, Усечку, Гусятині, Язлівці, Заліщиках, Чорткові, Мельниці, Борщові, Копичинцях; *Золочівському* – 17: у Бродах, Буську, Глинянах, Кам'янці Струмиловій, Лопатині, Олеську, Радехові, Залужжі, Зборові, Бібрці, Бережанах, Бурштині, Ходорові, Козьовій, Підгайцях, Перемишлянах, Рогатині².

Кількість населення в округах діяльності крайових/окружних судів Галичини була різною. У Львівському судовому окрузі юрисдикція *Перемишльського* крайового

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1877... S. 71–96.

² Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1868. Lemberg : Aus der k. k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1868. S. 194–230.

суду поширювалася на власне Перемишльський (населення 243 447 осіб) та Сяноцький (населення 252 503 особи) округи; *Самбірського* – на Самбірський (273 000 осіб) і Стрийський округи (252 071 особа); *Станіславівського* – на Станіславівський (303 304 особи) і Коломийський (287 887 осіб); *Тернопільського* – на Тернопільський (247 367 осіб) і Чортківський (278 892 особи) округи; *Золочівського* – на Золочівський (278 117 осіб) і Бережанський (237 832 особи) округи¹.

У Краківському судовому окрузі юрисдикція *Тарновського* крайового суду поширювалася на власне Тарновський і Тучівський (населення 352 279 осіб) округи; *Ново-Сандецького* – на Ново-Сандецький, Грибовський і Ценжковицький (286 254 особи); *Жешувського* – на Жешувський, Соколівський, Тичинський, Ланцутський, Глогувський і Стржишовський (320 346 осіб)². Отже, бачимо, що в Західній Галичині – переважно польській, кількість крайових судів була меншою, ніж у Східній Галичині – переважно українській; утім за кількістю населення, що обслуговувалося крайовими судами, західно-галицькі округи були чисельнішими.

Після ухвалення нового австрійського Цивільно-процесуального кодексу 1895 р. було передбачено реорганізацію судівництва в державі³. Після набрання чинності новим Цивільно-процесуальним кодексом з 1 січня 1898 р. почалася реорганізація судоустрою в Королівстві Галичини і Володимирії з Великим Князівством Краківським. Попри зміни, судоустрій у державі частково базувався на попередніх законах – Законі від 14 вересня 1852 р., міністерському розпорядженні від 19 січня 1853 р., Законі від 20 квітня 1873 р., § 2 Закону від 11 червня 1868 р., Законі від 1 серпня 1895 р. (юрисдикційній нормі) й

¹ Handbuch des Statthaltereii-Gebietes in Galizien für das Jahr 1862. Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerrei, 1862. S. 136–143.

² Ibid. S. 162–167.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 3066 (Справа про організацію судових округів на території Галичини, 1896 р.), арк. 1–2.

Законі від 27 листопада 1896 р. (організаційній нормі)¹. Таким чином, станом на 1 листопада 1898 р. у Галичині і на Буковині функціонувало 105 звичайних і 12 повітових – колишніх міських делегованих судів, а на Буковині – 15 звичайних і 2 колишні міські делеговані повітові суди; 2 крайові (у Львові і Чернівцях); 10 окружних (Перемишль, Станіславів, Коломия, Самбір, Тернопіль, Золочів, Бережани, Сянок, Стрий, Сучава)². Станом на 1 січня 1907 р. кількість одноособових судів зросла: у Галичині стало 107, а на Буковині – 16 повітових судів³.

До підсудності Вищого крайового суду у Львові як апеляційної інстанції станом на 1899 р. належали такі суди: Крайовий суд у Львові для Львівського і Жовківського округів, окружні суди у Перемишлі (для Перемишльського округу), Станіславові (для Станіславівського округу), Коломиї (для Коломийського округу), у Самборі (для Самбірського округу), Тернополі (для Тернопільського і Чортківського округів), Золочеві (для Золочівського округу), Бережанах (для Бережанського округу), Сяноку (для Сяноцького округу), Стрию (для Стрийського округу); Крайовий суд у Чернівцях та окружний суд у Сучаві⁴.

Основними законодавчими документами, що регламентували діяльність і визначали підсудність крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини, були: Закон від 26 листопада 1852 р., Закон про суддівську владу від 20 грудня 1867 р., Закон про дисциплінарну відповідальність судових працівників від 21 травня 1868 р., Закон про здійснення судочин-

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1899. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1899. S. 49.

² Ibid. S. 49–50.

³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1907. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1907. S. 77.

⁴ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1899... S. 49–50.

ства і повноваження звичайних судів у цивільних справах від 1 серпня 1895 р. («юрисдикційна норма»), Закон про організацію судів від 27 листопада 1896 р., розпорядження австрійського міністра юстиції від 5 травня 1897 р., імператорське розпорядження про зміни в цивільному процесі від 1 червня 1914 р., а також численні міністерські інструкції¹.

Крайові суди в Галичині як суди першої інстанції розглядали:

- *цивільні справи* – подружні спори, опікунські справи, справи про визнання тих чи інших осіб померлими, про погашення боргових документів, про поновлення у правах, про усиновлення і про успадкування відповідно до заповіту;
- *кримінальні справи* – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності монарха або ж його родини. В останній третині ХІХ ст. ці справи розглядалися за участі присяжних, котрі визначали винуватість людини, а суддя встановлював міру покарання (з початку 1852 р. і до відновлення суду присяжних 1873 р. судді також виносили рішення про винуватість чи невинуватість)².

Крайовий суд мав право прийняти рішення про конфіскацію тих чи інших друкованих видань, що, на думку суддів, порушували чинне законодавство і мали антидержавну спрямованість. Подання на конфіскацію готували прокурори. Наприклад, 1873 р. розпорядженням прокуратури м. Станіславова конфісковано газети «Станіславівський кур'єр» і «Руська рада»; прокуратури Львова – журнали «Шутек» і «Страхопуд»;

¹ *Materniak-Pawłowska M. Zawód sędziego w Polsce w latach 1918–1939 // Czasopismo prawno-historyczne. 2011. Tom LXIII. Zeszyt 1. S. 68.*

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4042 (Лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового кримінально-процесуального кодексу, 1872 р.), арк. 9.

прокуратури Чернівців – «Буковинер цайтунг»¹. З відновленням суду присяжних справи про порушення урядових інструкцій щодо свободи преси підлягали їхній компетенції (до слова, питання преси сьогодні також перебувають у віданні крайових судів Австрії)².

У порядку апеляції крайові суди мали право розглядати усі цивільні та кримінальні справи, що розглядалися у повітових судах. Підсудність останніх визначалася нормами Закону від 11 червня 1868 р. і розпорядженням Міністерства юстиції від 11 серпня 1868 р.³ Крайові суди мали право переглядати рішення суду першої інстанції в межах поданих сторонами апеляційних вимог. На рішення крайового суду сторони мали право подати скаргу до Вищого крайового суду відповідного округу (Львівського чи Краківського)⁴.

В історико-правовій літературі іноді використовують конструкцію «компетенція суду» або «компетенція судів» тощо. Проте, як видається, це не зовсім коректно. На нашу думку, правильнішим є вживання терміна «підсудність». Як відомо, під підсудністю розуміють розмежування та визначення

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 156 (Вища державна прокуратура), оп. 1, спр. 106 (Розпорядження прокуратури м. Станіславова про конфіскацію газети «Кур'єр станіславовський», 1873 р.), арк. 1–2; спр. 107 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Шутек», 1873 р.), арк. 1–3; спр. 108 (Розпорядження прокуратури м. Чернівці про конфіскацію газети «Буковинер цайтунг», 1873 р.), арк. 1–5; спр. 111 (Розпорядження прокуратури м. Станіславова про конфіскацію журналу «Руська рада», 1873 р.), арк. 1–2; спр. 112 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Страхопуд», 1873 р.), арк. 1–4.

² *Okońska A.* Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii. Warszawa, 2017. S. 3.

³ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874.* Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1874. S. 97.

⁴ *Тищик Б., Бойко І.* Історія держави і права України: акад. курс : підручник. Київ : Ін Юре, 2015. С. 372.

повноважень судів щодо розгляду і вирішення спірних справ. Більшість науковців вважає, що визначити підсудність означає вказати суд, який має право розглядати конкретну справу.

Австрійське процесуальне право поділяло підсудність судів на дві категорії: 1) предметну (*ratione materiae, sachliche Zuständigkeit*) та 2) персонально-місцеву (*ratione personae vel loci, örtliche Zuständigkeit*). Предметна підсудність залежала від природи спірної справи та її предмета. Відтак: а) сторони процесу не могли на свій розсуд змінити предметну підсудність суду; б) та чи інша сторона мала право відмовитися виступати перед некомпетентним судом (*Incompetenz*); в) якщо обидві сторони раптом передавали справу на розгляд некомпетентного суду, то останній *ex officio* зобов'язувався відмовитися від розгляду, зважаючи на свою предметну підсудність¹. Персонально-місцева підсудність встановлювалася з огляду на особу, до якої позивалися, або на місце знаходження спірного предмета. Варто зазначити, що персонально-місцева підсудність вважалася не абсолютною, а відносною, бо залежала від попереднього визначення предметної підсудності суду. Непідсудний суд у предметному відношенні був таким і в персонально-місцевому аспекті; водночас не кожен суд, підсудний у предметному відношенні, міг бути таким у персонально-місцевому відношенні². Наприклад, при оспорюванні права власності на землю, що в умовах Галичини другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. було звичним явищем, справу мав право розглядати не кожний суд, а тільки той, в судовому окрузі якого розміщувався спірний маєток (скажімо, не Львівський, а Краківський). Коли ж мова йшла про позов кредитора щодо повернення грошового боргу, тоді

¹ *Левицький К.* Про неважність в новім процесі цивільнім. Львів : Накладом Наукового Товариства імени Шевченка, 1900. С. 14–15.

² *Яковлів А.* Цивільний процес : курс лекцій. Регенсбург ; Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1948. С. 10.

компетентним вважався той суд, в окрузі якого було місце постійного перебування боржника¹.

Австрійське цивільно-процесуальне законодавство взяло за основу територіальний принцип підсудності – «позивач підлягає суду відповідача». Таким чином, судовий позов підлягав підсудності того суду, в окрузі якого проживав відповідач або знаходилося його нерухоме майно (згідно з § 21 імператорського патенту від 9 серпня 1854 р. № 208)². Якщо ж позов подавався проти декількох осіб, то позивач володів правом обирати суд за місцем проживання когось одного з тих, до кого позивався. Якщо громадянин Австрії помер за кордоном, тоді спадкові справи провадив крайовий суд, до якого належав покійник перед смертю. Якщо ж це не можна було означити, то спадкові справи розглядав суд, де містилися маєтки покійного³.

Правовими актами, що визначали підсудність судів, виступали імператорські патенти від 20 листопада 1852 р. (цивільні справи) і від 29 липня 1853 р. (кримінальні справи). Зважаючи на предметну підсудність, розподіл справ поміж судами визначали за предметом й ціною позову (§ 76 Цивільно-процесуального кодексу 1895 р.)⁴. Зокрема, якщо предмет спору оцінювався незначною сумою, то така справа потрапляла на

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150 (Вищий крайовий суд, м. Львів), оп. 3, спр. 2905 (Рішення за позовом громади с. Кам'янка до релігійного фонду про порушення права власності на земельну ділянку (1865–1871 рр.), арк. 2.

² Praktyka cywilno-sądowa // Przegląd Sądowy i Administracyjny. 1888. Rok 13. S. 46.

³ Procedura cywilna i norma jurysdykcyjna wraz z ustawami wprowadzemi oraz pomniejszychmi ustawami procesowemi. Wydanie drugie przejrzane i uzupełniczne novelami austrjackimi i polskimi / Zestawił E. Wieliczkowski. Kolomyja : Z drukarni Wilhelma Braunera, 1925. S. 15–17.

⁴ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895 / Von G. Neumann. Wien : Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1898. S. 1205.

розгляд судів I інстанції, якщо ж ні – то на розгляд суду вищої інстанції. Зокрема, на розгляд крайових судів потрапляли справи, вартість предмета спору яких складала понад 1 тис. крон (§ 104)¹. Ціна предмета позову встановлювалася судом на підставі заяви позивача, підтвердженої доказами; якщо предметом позову виступали гроші, тоді ціна позову прирівнювалася до суми задекларованих грошей. У випадках, якщо предметом позову було право власності на нерухоме майно, то ціна позову визначалася відповідно до вартості цього майна, яку вказував позивач (якщо особа, до якої позивалися, заперечувала заявлену ціну і подавала свою, тоді суд встановлював ціну позову на основі озвученої найвищої ціни або на підставі оцінки конкретного нерухомого майна)². Австрійське цивільно-процесуальне законодавство визначало ціну нерухомого майна залежно від поземельних та чиншових податків³.

Без огляду на вартість предмета спору до компетенції крайових судів винятково належали: спори про недобровільне розірвання шлюбу, про визнання чи заперечення законного родинного зв'язку, спори, однією зі сторін яких виступали самі судді; спори, пов'язані з фідейкомісіями; всі спори між батьками і дітьми. Законодавство визначало, що якщо за місцем проживання подружжя відсутній крайовий суд, до якого можна позиватися, то можна звертатися до загального суду, а якщо відсутній і такий, то лише до крайового суду у Відні. Львівський і Краківський крайові суди володіли винятковою компетенцією розглядати справи про революційні виступи і це різнило їх від окружних судів Галичини⁴. Наприклад, з часу свого створення Крайовий суд у Львові розглянув десятки

¹ Commentar zu den Civilprozessgesetzen... S. 1246.

² Див., наприклад, ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1 б, спр. 32 (Справа про позов Урбанович Францишки до Юби Бартоша про повернення захопленої ділянки в с. Губищі), арк. 1–2.

³ Яковлів А. Цивільний процес... С. 25.

⁴ Судова влада в Україні: історичні витоки... С. 272.

справ, пов'язаних зі звинуваченнями у порушенні державного спокою під час революції «Весни народів».

Зважаючи на специфіку функцій крайових судів, зокрема ведення торговельного реєстру, у періодичних виданнях Галичини того часу знаходимо велику кількість оголошень про зміни власників того чи іншого підприємства. Так, в оголошенні Краківського крайового суду від 25 листопада 1887 р. (L.29842) зазначалася зміна власника кав'ярні Марії Диктарської (змінено і назву на «Кав'ярня Пйотра Пуржицького»); в оголошенні від 3 грудня 1887 р. (L.49364) Львівського крайового суду інформувалося, хто володіє правом підпису від імені фірми «Пропінація королівського міста Городка» (такими визнано учасників спілки Ейзика Рааба і Гедалію Шмелькаса); в оголошенні Львівського крайового суду від 10 грудня 1887 р. (L.50456) йшлося про зміни в наглядовій раді Крайового банку¹.

Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмета спору, розглядали спеціальні сенати крайових (окружних) судів за участі спеціальних засідателів (*asesorowie handlowi*)². Зауважимо, що лише колегіальні суди мали право розглядати торговельні справи. Їхня юрисдикція визначалася загальним законодавством у сфері судочинства, а також спеціальним законодавством, наприклад, Торговельним кодексом від 27 грудня 1862 р.³. Це зумовлювалося тим, що у практичному вирішенні спорів необхідні були знання з конкретної спеціальної галузі права, а також розуміння специфіки відносин у тій чи іншій сфері промисловості. Саме на такій основі постало, крім загального

¹ Ogłoszenia urzędowe // Przegląd Sądowy i Administracyjny. 1888. Rok 13. S. 78–80.

² Instrukcja dla sądów pierwszej i drugiej instancji (fragmenty) // Górak A., Latawiec K. Kancelaria organów w Galicji. Wybór źródeł. Lublin : Wydawn. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. S. 176–177.

³ Szymatyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874. Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1874. S. 97–98.

приватноправового судочинства, спеціальне судочинство – торговельне, векселеве, гірниче, промислове, морське, страхове тощо. Водночас із цією предметною спеціалізацією Австрійська монархія, яка перетворювалася на індустріальну державу, прагнула нівелювати в рамках приватного права місцевий партикуляризм. До того ж, для господарського зростання були невігідними територіальні різниці у правовому трактуванні спірних моментів¹.

Перший Кодекс австрійського вексельного права був затверджений 1763 р. і складався з 53-х статей. Чинність цього кодексу поширювалася на Галичину, де доти вексельні справи регулювалися звичаєвим правом². Після вдосконалення вексельного законодавства крайові/окружні суди в Галичині займалися питаннями протермінування векселів, причому окремі справи складалися з декількох, а то й кільканадцяти томів і розглядалися по декілька років. Здебільшого крайові суди Галичини займалися стягненнями збитків за протерміновані векселі³.

У Станіславові і Самборі 1852 р., а згодом і в Чернівцях було передбачено створення спеціальних гірничих сенатів. Спори про права в гірничій галузі у Львівському судовому окрузі мав право розглядати окружний суд у Самборі. Його підсудність з 1855 р. поширювалася на судові округи Перемишля, Станіславова, Стрия, Коломиї, Тернополя, Золочева, Бережан, Сянока, Львова і власне Самбора. Його предметна і територіальна підсудність була визначена розпорядженням Міністерства юстиції від 4 липня 1856 р. Юрисдикція окружного суду в Самборі станом на 1874 р. поширювалася на Самбірський,

¹ Старосольський В. Держава і політичне право. Частина друга... С. 258.

² Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. Львів, 1966. С. 58.

³ ЦДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 3, спр. 633 (Донесення повітових й окружних судів про рішення щодо стягнення збитків за протерміновані векселя, 1856 р.), Т. 1, арк. 1–20.

Сяноцький, Перемишльський, Львівський і жовківський округи; окружного суду у Станіславові – на станіславівський, Коломийський, Чортківський, Тернопільський, Золочівський і Бережанський округи¹. Гірничі справи на Буковині перебували у віданні Крайового суду у Чернівцях. При гірничих судах працювали оцінювачі гірських промислів, галантерейних товарів, столярних виробів тощо².

Утворення промислових судів, що розглядали справи, пов'язані зі спорами в промисловості, нормував спеціальний Закон від 1869 р. Промислові суди склалися з одного судді та засідателів (лавників), пропорційно обраних з-поміж промисловців і робітників. У Галичині 1896 р. створено три промислові суди – у Бельську, Кракові й Львові. Щоправда, Цісарсько-королівський промисловий суд у Львові реально почав функціонувати тільки з 1 лютого 1900 р. Апеляційною інстанцією для нього виступав Крайовий суд у Львові, котрий виносив рішення у складі трьох суддів і двох лавників³.

Варто зазначити, що депутати Галицького крайового сейму, зокрема професор права Станіслав Мадейський (1841–1910), 1883 р. виступили з ініціативою реформування законодавства в опікунських і спадкових справах⁴. Відповідне прохання, з урахуваннями пропозицій правничої комісії і, зокрема, референта Фрухтмана, було скеровано до Відня⁵. Галицький Крайовий виділ – виконавчий орган Крайового сейму – у листі на адресу Міністерства внутрішніх справ від 1883 р. наголошував: «На підставі § 19 крайового статуту закликаємо

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874... S. 124.

² Судова влада в Україні: історичні витоки... С. 273.

³ *Plaza* S. Historia prawa w Polsce. Część II... S. 178.

⁴ Repertorium czynności galicyjskiego sejmu krajowego od roku 1883 po rok 1889: Sześć sesji piątego periodu. Lwów, 1889. S. 29.

⁵ Repertorium czynności galicyjskiego sejmu krajowego od roku 1883 po rok 1889... S. 193–194.

уряд... врегулювати питання опікунства і спадщини, які б в першу чергу сприяли захистові неповнолітніх і здешевили процедуру набуття батьківства, рівно ж як закликаємо і переглянути законодавство у напрямку швидшого набуття спадщини»¹. Цей приклад свідчить про те, які спірні питання найбільше турбували депутатів Галицького крайового сейму і на основі численних звернень громадян потребували коригування: опікунство й спадщина – питання, що перебували у компетенції крайових судів.

Після ухвалення нового Цивільно-процесуального кодексу обсяг роботи крайових судів збільшився, оскільки ці суди стали апеляційними для справ, що розглядалися повітовими судами². До підсудності повітових судів належали дрібні цивільні справи, а також справи про порушення права власності. Натомість зменшився обсяг діяльності для Вищих крайових судів, бо третьою інстанцією в усіх цивільних справах став Найвищий судовий трибунал³.

Підсудність крайових судів поширювалася на цивільні та кримінальні справи, на які не поширювалася підсудність інших судів. Цивільні відділи розглядали справи про подружні, боргові, спадкові справи. Варто звернути увагу, що після ухвалення т.зв. «травневих законів» 1868 р. було скасовано церковний суд у подружніх справах і відбулося повернення до Цивільного кодексу 1811 року⁴. Водночас крайові суди

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке Намісництво, м. Львів), оп. 7, спр. 4306 (Лист Міністерству внутрішніх справ щодо постанови Крайового сейму про питання покращення судочинства й організації судів у цивільних справах, 1883 р.), арк. 1–13в.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1, спр. 2409 (Обіжники Вищого крайового суду, 1895 р.), арк. 3.

³ *Левицький К.* Про новий цивільний процес в Австрії. Студія критична // Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики. Львів. 1894. Рочник IV (За перший чвертьрік). С. 7.

⁴ *Grodziski S.* Porównawcza historia ustrojów państwowych... S. 274.

санкціонували відкриття нових повітових судів й адвокатських контор¹. Розгляд цивільних справ мав відбуватися: у першій інстанції – в повітових або ж крайових судах; в другій інстанції – в крайових (це коли у першій інстанції справа розглядалася в повітовому суді) і вищих крайових судах (коли в першій інстанції справа розглядалася у Крайовому суді)². Суд не мав права виходити за межі обвинувачення; це могло відбутися лише у випадку, коли прокурор висував нове звинувачення і на нього приставав підсудний³.

Кримінальні відділи мали право розглядати і вирішувати справи про порушення державних законів, грабежі, підпали, образи гідності монарха тощо. Кримінальні справи розглядалися за участі присяжних радних, котрі виносили вердикт, а суддя визначав міру покарання⁴. У кримінальних та політичних справах у випадках передбачення обвинуваченому ув'язнення терміном на п'ять років і більше, з 1869 р. вердикт виносили суди присяжних у кількості дванадцяти осіб. Після ухвалення Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. до компетенції судів присяжних віднесено розгляд таких питань: 1) антидержавні виступи і політичні злочини, за які передбачено покарання у вигляді старти або позбавлення волі терміном понад десять років; 2) злочини у сфері друку, за які передбачалось покарання не менше п'яти років⁵. Закон від 28 жовтня 1849 р. виділяв, крім державних, ще й політичні злочини. Такими трактувалися державна зрада, порушення

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 3694 (Листування з крайовими судами про відкриття судових і адвокатських закладів, 1861–1864 рр.), арк. 11–12.

² *Левицький К.* Про новий цивільний процес в Австрії... С. 9.

³ *Бойко І.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.)... С. 732.

⁴ *Materniak-Pawłowska M.* Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich... S. 135.

⁵ *Stebelski P.* Sądy przysięgłych i sądy ławnicze... S. 23.

публічного спокою, бунт, організація вуличних безладів, а також вчинення злочинів за допомогою друкованого слова. Починаючи з 1885 р. суди присяжних розглядали також використання вибухових матеріалів¹.

Отже, на останнє десятиліття XIX ст. припадає низка істотних змін у сфері судочинства і ведення процесу. Аналіз законодавчих змін у монархії Габсбургів у даний період дає право констатувати, що «панує в нас в Австрії горячковий рух законодавчий»². Закон від 1 серпня 1895 р. окреслив компетенцію судів у цивільних справах. Отже, трибунали першої інстанції розглядали спори про розлучення чи зневаження шлюбу, подружні конфлікти, конфлікти між батьками і дітьми. Крайові (окружні) суди розглядали цивільні справи, що не належали до компетенції повітових судів, виступаючи таким чином судами другої інстанції. Чергові зміни в організації адміністрації судів припадають на 1 січня 1898 р., коли набули чинності розпорядження Міністерства юстиції від 5 травня 1897 р., що стосувалися судів першої і другої інстанцій.

3.3. Правовий статус суддів та структура крайових судів у Галичині

Крайові суди діяли як колегіальні судові органи, а сама колегіальність вважалася вищим ступенем судочинства, що забезпечує безсторонність й об'єктивність. Цивільні справи крайові суди розглядали у кількості трьох, а кримінальні – чотирьох суддів. Авторитетний галицький правник Кость

¹ *Materniak-Pawłowska M. Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich... S. 136.*

² Перегляд законодавства Австрії в році 1894 // Часопись правнича. Для теорії і практики. Львів. 1894. Рочникъ IV (За третій і четвертий чверть). С. 203.

Левицький звертав увагу на подвійні стандарти, адже справи у повітовому суді розглядав один суддя, а в крайових – троє. Причину цього він вбачав, передусім, у тому, що «єсмо за убогі до обсади всіх судів повітових потрібними силами суддів до збірного (колегіального – І. К.) судоводства, а знов, з другого боку, заряд державний не може спромочись на потрібні фонди до значного побільшання видатків на судівництво»¹.

Важливим аспектом виступала правоздатність судів, під якою ми розуміємо умови, на підставі яких особистий склад суду вважався легітимним, здатним розглядати справи, які виносилися на його розгляд. Ці умови, як правило, передбачали три складові: 1) службову легітимацію суддів; 2) кількісний склад суду; 3) відношення суддів до сторін процесу і самої справи. Якщо розглянути детальніше, то передбачалося, що склад суду буде законним, якщо до нього входять судді, призначені у законний спосіб, відповідають певним фізичним якостям (не глухі, не сліпі) та правовим нормам (належна юридична освіта, службовий стаж, громадянство, дієздатність)². З огляду на кількість, суд вважався правоздатним, якщо він розглядав справу відповідно до передбачених норм, тобто, в нашому випадку – крайових судів, був колегіальним. І, зрештою, суд був легітимним, якщо суддя або судді не мали особистих відносин до справи або сторін справи, тобто не виступали заінтересованою стороною (родинні відносини, матеріальне зацікавлення тощо). За наявності факту заінтересованості у справі здійснювали відвід судді³.

Суддею Крайового суду мав право стати австрійський громадянин з юридичною освітою, який склав три теоретичні екзамени, передбачені розпорядженням Міністра визнань і освіти від 30 липня 1850 р. Це розпорядження значною

¹ *Левицький К.* Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична... С. 7.

² *Старосольський В.* Держава і політичне право. Частина друга... С. 140.

³ *Яковлів А.* Цивільний процес... С. 10.

мірою було підтверджене новим розпорядженням цього ж міністерства від 2 жовтня 1855 р. (в частині §§ 5 і 6). Однак § 7 передбачав, що суддею міг стати й той, хто не навчався в університеті, а на підставі спеціального дозволу міністра визнань і освіти¹. Зокрема, певними привілеями володіли колишні військовослужбовці, котрі відслужили в армії мінімум 12 років або ж отримали поранення під час бойових дій (цей пункт додатково врегульовано 1872 р.). Останнє регулювання процедури зайняття суддівських посад в Австро-Угорщині відбулося 20 квітня 1893 р. і передбачало не тільки теоретичні екзамени, але й практичний суддівський іспит².

Особовий склад колегіальних судових органів – крайових і окружних судів, а також кваліфікаційні вимоги до їхніх працівників було передбачено у міністерських рескриптах від 10 вересня і 18 жовтня 1853 р. Проте в умовах реформування австрійського судочинства відбулися певні зміни. Зокрема, ці зміни були передбачені розпорядженнями Міністерства юстиції спершу від 22 травня 1873 р., а згодом від 5 травня 1897 р. (кількість працівників канцелярії була врегульована окремо лише 1910 р.)³. Крім того, судді крайових судів, як, зрештою, і судді інших судів, підлягали періодичній оцінці професійної придатності. Для цього кваліфікаційною комісією Вищого крайового суду, в компетенції якого перебувало подання на призначення/переведення суддів, заповнювався т. зв. «кваліфікаційний табель» (*Tabela poglądowa kompetentów o posadę; Spis kwalifikacyi*). Він містив дев'ять визначальних питань, відповіді на які формували загальну оцінку судді. Серед

¹ Redzik A. Recenzja rozprawy doktorskiej: Jakub Kotliński // *Sądownictwo w Galicji Wschodniej w latach 1855–1914*. Lublin, 2015. S. 260 [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://www.kul.pl/files/983/mgr_jakub_kotliski/Recenzja_dra_hab._Adama_Redzika.pdf [20.08.2018].

² Ibid.

³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911... S. 91.

таких питань, зокрема, значилися: «Фахова підготовка (знання законів, необхідних для здійснення своїх повноважень)», «Здібності і вміння», «Старанність та сумлінність при виконанні обов'язків», «Знання мов», «Ефективність праці», «Поведінка», «Придатність до призначення на керівні посади» тощо¹.

В Австрії, а згодом і в Австро-Угорщині усталилася практика поділу службовців на 12 рангів – Rangklassen, від чого залежала платня та займана посада. Імператорський патент від 3 травня 1853 р. регулював внутрішню організацію і службові стосунки в судах, акцентуючи на потребі зайняття суддівських посад висококваліфікованими спеціалістами. Міністри внутрішніх справ і фінансів 3 червня 1854 р. видали спільні розпорядження, які визначали приналежність працівників крайових і повітових адміністрацій, у тім числі суддів, до V–XI рангів². Судові урядники до VI рангу призначалися імператором, від VII рангу – міністром юстиції. Це означало, що імператорська номінація стосувалася президентів, віцепрезидентів і суддів Вищих крайових та крайових судів (§ 7 імператорського патенту від 3 травня 1853 р.)³.

Персональний склад для колегіальних судів (крайових і вищих крайових) визначався міністерськими рескриптами від 10 вересня і 18 жовтня 1853 р., а для повітових – від 13 липня 1868 р. Наступні зміни відбулися внаслідок ухвалення Закону від 21 травня 1873 р. і міністерського рескрипту від 22 травня 1873 р.⁴ Кількість суддівських посад для крайових і окружних

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 344 (Списки кандидатів на посади суддів, 1917–1918), арк. 111.

² Tomczyk R. Pragmatyka służbowa ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa płacowo-emerytalnego w monarchii konstytucyjnej w Austrii... S. 160.

³ Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku... S. 72.

⁴ Szymatyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874. Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1874. S. 99.

судів на території округу Вищого крайового суду у Львові 1875 р. виглядала таким чином: президентів крайових судів V рангу – 2, віце-президентів крайових судів VI рангу – 1, президентів окружних судів VI рангу – 5, суддів крайових судів VII рангу – 85, ад'юнктів колегіальних судів (тут не розведено штат вищого крайового, крайових та окружних судів) – 67, директор крайової і міської табулі VIII рангу – 1, віце-директор крайової і міської табулі IX рангу – 1, начальник міської табулі IX рангу – 1, начальник крайової і міської табулі IX рангу – 1, табулярних ад'юнктів X рангу – 20, директор допоміжного відділу крайового суду у Львові – 1 (в інших крайових судах ця посада не була передбачена з огляду на меншу територію їхньої діяльності), помічників-ад'юнктів крайового суду у Львові IX рангу – 5, канцеляристів XI рангу при колегіальних судах – 85 (для порівняння, в повітових – 165), возних крайових судів – 36 (в окружних судах – 40 осіб)¹. Загалом кількісний склад осіб, задіяних до роботи у колегіальних і одноособових судах, у межах округу територіальної компетенції Вищого крайового суду у Львові становив: 987 урядників, з яких 655 суддів і помічників суддів, а решта – канцеляристи і допоміжний персонал².

Відповідно до австрійських нормативних вимог, крайові та окружні суди мали чітку структуру, що свідчила про її організаційно-правову будову. У Східній Галичині вони склалися з: президентів (V рангу), віце-президентів (VI рангу – в ситуації, коли округ конкретного суду був достатньо великим), суддів (станом на 1910 р. суддівський штат у Львівському окрузі становив 325 суддів, з яких 244 працювали при колегіальних, а 81 – при повітових судах), помічників (частина на платній основі, інша частина – на громадських засадах), ад'юнктів. При крайових судах функціонувала канцелярія, яка складалася з: директора (VIII рангу), старшого начальника канцелярії

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1875. Lwów: Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1875. S. 97–98.

² Ibid. S. 98.

(IX рангу), 12-ти старших канцеляристів, 10-ти начальників канцелярії для окружних судів (X рангу), трьох виконавчих урядників (X рангу; два при Крайовому суді у Львові і один при Крайовому суді у Чернівцях), 8-х асистентів (XI рангу; три у Львові, два у Чернівцях, по одному в Перемишлі, Станіславові і Тернополі), офіціалів (при колегіальних судах всього 33 особи), канцеляристів (XI рангу; 251 при колегіальних судах)¹.

Історико-правовий аналіз історичних джерельних матеріалів засвідчує чітку як для того часу структуру крайових (окружних) судів. Кількісний склад (чисельність штату) крайових судів у Східній Галичині залежав від розмірів округу й кількості населення у ньому. Крайові суди очолювали президенти. У більших судах були передбачені посади віце-президентів, які одночасно були керівниками кримінальних сенатів. У Крайовому суді Львова наприкінці XIX ст. впроваджено посаду II віце-президента. До колегії Крайового суду входили президент суду (голова) і президенти (керівники) сенатів².

Використовуючи порівняльно-правовий метод можна стверджувати, що Крайовий суд у Львові станом на 1887 р. був достатньо розвинутим і організованим, ніж в інших коронних краях Австро-Угорської імперії. Він складався з президента, віце-президента, 28-ми суддів-радників, 2-х секретарів, 21 ад'юнкта; директора і заступника директора крайової табулі, начальника міської табулі, 18-ти табулярних ад'юнктів; директора та 5-ти ад'юнктів допоміжного відділу (уряду), 29-ти канцеляристів; 9-ти судових лікарів, 2-х душпастирів; керівника в'язницями, 24-х тюремних наглядачів, 31 возного і 7-х їхніх помічників, виконавця покарань³. Для порівняння, Крайовий суд у

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911... S. 91.

² Кондратюк О. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.)... С. 9–10.

³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1887. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1887. S. 53.

Чернівцях складався з: президента, радника Вищого крайового суду, 8-ми суддів-радників крайового суду, 3-х секретарів, 8-ми ад'юнктів, 1 ад'юнкта *extra statum* (позаштатного) до закладення ґрунтових книг, 25-х аускультантів; директора та 2-х ад'юнктів канцелярії, начальника і 2-х ад'юнктів крайової табулі, секретаря, що вносив записи до ґрунтових книг, 8-ми канцеляристів; 1 старшого та 12-х звичайних тюремних наглядачів, 8-ми возних і 2-х їхніх помічників¹.

Крайовий суд у Львові мав чітку структуру і складався з цивільного відділу, кримінального відділу, трьох повітових судів, промислового суду. У підпорядкуванні крайових судів також перебували крайова табуля (управління ґрунтових книг), сенат у торговельних справах, судова канцелярія для ведення діловодства, відділ цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарна служба, відділ (сенат) у торгових справах². До роботи крайового суду періодично залучали оцінювачів майна і нерухомості, землемірів, геометрів, священників, психіатрів, перекладачів, хіміків, люстраторів, експертів у справах друку і видавництва, нотаріусів тощо³. Опрацьовані архівні матеріали дають підстави твердити про значну затребуваність висновків експертів із сільського господарства, адже земельних спорів у Галичині фіксували дуже багато⁴.

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1887. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1887. S. 91

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4306 (Лист Міністерству внутрішніх справ щодо постанови Крайового сейму про питання покращення судочинства й організації судів у цивільних справах, 1883 р.), арк. 7–9.

³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1911. S. 134–136.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 23, спр. 2275 (Список експертів по сільському господарству для округу Вищого крайового суду у Львові, 1914 р.), арк. 1–3.

Для розгляду складних кримінальних справ 1873 р. створено суди присяжних при крайових (окружних) судах. Суди присяжних не діяли на постійній основі, а збиралися один раз на два-три місяці¹; лише суд присяжних у Відні збирався частіше – щомісяця. Однак законодавство передбачало, що за потреби (велика кількість або важливість (резонанс) справ) суд мав право зібратися позачергово. Австрійське законодавство передбачало склад суду в кількості трьох суддів (для кримінальних справ – чотирьох) і дванадцять присяжних – нефахових правників². Склад суду присяжних творився так: 1) безпосередньо перед основним розглядом; 2) окремо для кожної справи; 3) дванадцять присяжних обирали з-поміж 36-ти кандидатів; 4) присяжний, як і суддя, не міг чинити правосуддя, якщо він був свідком, представником або родичем однієї зі сторін³. Все це мало забезпечити безсторонність і справедливість процесу.

Кандидатом у присяжні при крайових судах могла бути особа чоловічої статі віком не менше 30-ти років (але не старше 60-ти років), яка вміла читати і писати, сплачувала не менше 20 крон податків. Не могли бути присяжними: колись засуджені особи; ті, хто перебував під слідством, а також урядники, військові, вчителі народних шкіл, працівники пошти і залізниць⁴. За виконання функцій присяжного судді не передбачалася оплата і на практиці інтелігенція не була зацікавлена у роботі

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4042 (Лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового кримінально-процесуального кодексу, 1872 р.), арк. 7–9.

² *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II...* S. 177.

⁴ *Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawil przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. S. 656–657.*

⁴ *Materniak-Pawłowska M. Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w XIX wieku // Czasopismo prawno-historyczne. 2014. Tom LXVI. Zeszyt 1. S. 136.*

суду присяжних¹. Більше того, П. Стебельський відзначав, що «суди присяжних в Галичині не відповідали своєму завданню і на практиці виявилися недієвими»².

Після формулювання питань порядку денного розпочиналися дебати, після чого головуючий інформував, що основний розгляд справи закінчено, і приступав до оголошення свого висновку. Головуючий викладав суть справи, наводив докази, роз'яснював юридичну кваліфікацію. Після цього він ставив питання присяжним, які для обдумування вердикту виходили до нарадчої кімнати. Таємниця наради суворо забороняла покидати приміщення і зустрічатися зі сторонніми людьми. Приймаючи вердикт, присяжні підіймали руку: відповідь могла бути «так» або «ні»³. Вердикт вважали чинним, якщо його підтримало дві третини присяжних, а юридичного значення набував після оголошення в залі суду. Оголошення вердикту відбувалося в присутності всіх учасників процесу, крім підсудних (рішення останнім озвучував секретар). У вирокх крайових (окружних) судів викладали докази і визначали конкретне покарання, а у вердикті суду присяжних перелічували мотиви ухваленого рішення. На проголошений вирок крайового суду можна було подати апеляцію, а на вердикт суду присяжних – касаційну скаргу⁴.

Наприкінці ХІХ ст. суди присяжних в Австро-Угорщині знову опинилися в епіцентрі критики через низку суперечливих рішень – як з політичного, так і з юридичного погляду. Причиною слугували рішення, що стосувалися діяльності окремих газет

¹ Redzik A. Recenzja rozprawy doktorskiej: Jakub Kotliński. Sądownictwo w Galicji Wschodniej w latach 1855–1914. Lublin, 2015. S. 260 [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://www.kul.pl/files/983/mgr_jakub_kotliski/Recenzja_dra_hab._Adama_Redzika.pdf [20.08.2018].

² Stebelski P. Sądy przysięgłych i sądy ławnicze... S. 10.

³ ЦДДА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4042, арк. 20.

⁴ Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.)... С. 736–737.

і парламентарів. А 3 листопада 1892 р. австрійський міністр юстиції висловив своє незадоволення, стверджуючи, що суди присяжних при крайових/окружних судах не виправдали покладених на них очікувань¹.

Крайові суди також розглядали кримінальні справи з можливою санкцією понад п'ять років позбавлення волі, а також справи про недотримання законодавства про друк² (питання друку регулював спеціальний Закон від 17 грудня 1862 р.). Робота кримінальних сенатів крайових судів базувалася на основі кримінально-процесуального закону від 17 січня 1850 р. (*Die osterreichische Strafprozessordnung*), який передбачав відкритість, усність, скарговість процесу³. У монархії Габсбургів 1873 р. ухвалено новий Кримінально-процесуальний кодекс, впроваджений в дію з 1 січня 1874 р. У ньому встановлювалися принципи гласності, безпосередності процесу та вільної оцінки доказів суддями. На думку авторитетного правника Костя Левицького, після появи проекту Цивільно-процесуального кодексу 1876 р. варто «назвати судами крайовими всі суди окружні»⁴.

У середині 1870-х років цивільний відділ Крайового суду у Львові знаходився за адресою: м. Львів, вул. Театральна, 13 (до того з часу заснування – на вул. Дикастеріальній, 33, сьогодні вул. Шевська), кримінальний відділ – в адміністративному будинку на вул. Галицькій, 730 ¼⁵. Свою роботу суд розпочинав о 8.00 у будні дні; регламент окремо визначав терміни діяльності суду у святкові дні. Упродовж 1891–1895 рр. у Львові на вулиці

¹ *Stebelski P.* Sądy przysięgłych i sądy ławnicze... S. 12.

² Судова влада в Україні: історичні витoki... С. 270.

³ *Materniak-Pawłowska M.* Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich... S. 135.

⁴ *Левицький К.* Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична... С. 6.

⁵ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874...* S. 102.

Стефана Баторія, 1–3 (сьогодні вул. Князя Романа) за проектом Францишка Сковрона на місці костелу Св. Леонарда та монастиря кармелітів взутих було збудовано новий будинок для Крайового суду, над головним входом якого встановили алегоричну скульптурну групу «Правосуддя». Львів'яни називали її «Палацом справедливості»¹.

У перший рік функціонування Крайового суду у Львові його персональний склад виглядав так: президент – Ігнаш Клеєборн фон Гіртлер (*Girtler*), віце-президент – Карл Польберг (*Pohlberg*), судді – Міхаель Жарський, Франц Ксаверій Новаковський, Матіас Цьолкош, Міхаель Кшановський, Франц Вольський, Йоанн Осьцеславський, Міхаель Вержейський, Еразм Криштофович, Карл Брелун, Йозеф Фрей, Вінцент Філаус, Карл Ванек, Франц Келлер, Матіас Колясінський, Франц Ягерманн, Станіслав Стельцер, Антон Ортинський, Карл Лехманн, Петер Стечинський, Діоніс Ціпельовський, Ігнаш Каспарек, Томаш Озуревич, Емануель Зелецький, Йозеф Гутенмоус, Антон Шварц, Йозеф Дітріх, Франц Ланг, Антон Олпінський². Перелік усіх суддів подано заради того, щоб наочно зрозуміти національний склад Крайового суду у Львові.

Абсолютна більшість суддів у крайових судах Галичини була поляками. Суддя Степан Шухевич констатував: «Поляків-суддів була могутня більшість... Вправді суддів іменував Відень, але пропозиція робив д-р Тхоржніцкі»³. У даному випадку С. Шухевич згадує особу президента Вищого крайового суду у Львові Александра Тхоржніцького-Мнішека (обіймав цю посаду з 1895 р.), відомого своїми шовіністичними поглядами.

¹ Мельник І., Масик Р. Пам'ятники та меморіальні таблиці міста Львова. Львів : Апріорі, 2012. С. 170.

² Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856. Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1856. S. 100.

³ Шухевич С. Моє життя. Спогади. Лондон : Видання української видавничої спілки, 1991. С. 200.

Як приклад, 1906 р. з-поміж 1 150 суддів у Галичині працювало 727 католиків (як можемо розуміти, здебільшого поляків), 367 – греко-католиків (українців), 53 – юдеї, 3 – євангелісти¹.

У крайових/окружних судах на провінції ситуація була трохи кращою, однак теж не менш показовою. Наприклад, ось так виглядав персональний склад Крайового суду у Самборі 1856 р.: президент Август Сігель, судді – Франц Боронський, Антон Дзержинський, Теодор Рожейовський, Габріель Рігер, Людвіг Амброс фон Рехтенберг, Юліан Лаврівський, Олександр Семкович, Октав Петруський, Ігнатій Волос, Йоанн Літинський². Тут серед суддів бачимо українського правника і громадського діяча Юліана Лаврівського (1821–1873), котрий здобув юридичну освіту у Львівському університеті; впродовж 1848–1861 рр. мешкав у Самборі, де працював у міському крайовому/окружному суді (перша посада актуар). Від 1864 р. Ю. Лаврівський був радником Вищого крайового суду у Львові³.

У крайових/окружних судах Стрия, Самбора, Золочева та Львова працював Теофіл Бережницький (1836–1895) – депутат Галицького крайового сейму, член Крайової управи, один із лідерів українських народовців⁴. Спочатку у декількох повітових судах Галичини (Калуш, Куликів), а від 1894 р. – у Крайовому суді Львова працював випускник Львівського університету Микола Герасимович (1843–1917). Варто відзначити, що він був одним із небагатьох українців, хто досяг помітного кар'єрного

¹ Redzik A. Recenzja rozprawy doktorskiej: Jakub Kotliński. Sądownictwo w Galicji Wschodniej w latach 1855–1914. Lublin, 2015. S. 260 [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: https://www.kul.pl/files/983/mgr_jakub_kotliski/Recenzja_dra_hab_Adama_Redzika.pdf [20.08.2018].

² Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856... S. 103.

³ Мудрий М. Лаврівський Юліан // Енциклопедія Львова. Т. 4 / за ред. А. Козицького. Львів : Літопис, 2012. С. 12–13.

⁴ Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів : Тріада Плюс, 2010. С. 119.

росту в судовій сфері. Зокрема, він обіймав посаду начальника І секції місько-делегованого суду¹. Із Самбірським повітовим, а згодом крайовим судом пов'язана діяльність Михайла Качковського (1802–1872), котрий одним із перших з-поміж суддів почав вести документацію українською мовою². Відомим українським правником в Австрії був Василь Ковальський (1826–1911) – член редколегії «Вісника державних законів», а з 1851 р. – редактор цього видання у Відні. Наприкінці 1850-х він розпочав кар'єру судді: з 1858 р. – радник окружного суду у Перемишлі, з 1872 р. – радник Крайового суду у Львові³. Радником Станіславівського окружного суду працював український правник, депутат Галицького крайового сейму Богдан Криницький (пом. 1913). Із роботою в крайовому суді Чернівців упродовж 1859–1863 рр. пов'язана діяльність ще одного випускника юридичного факультету Львівського університету Лонгіна Рожанковського (1836–1917). Після цього він працював у повітових судах Городенки, Сокаля (начальник суду), Бродів, і, нарешті, 1881 р. став радником окружного суду у Золочеві⁴. Цісарсько-королівським радником крайового суду у Львові був ще один відомий український правник Олександр Менцинський, автор праць про заочність в австрійському цивільному процесі⁵.

У табл. 3.1 наведемо перелік керівників Крайового суду м. Львова упродовж 1855–1914 рр., у табл. 3.2 – перелік керівників Крайового суду м. Чернівці цього ж періоду. Таблиця 3.3 містить перелік президентів крайових/окружних судів у Львівському судовому окрузі упродовж 1856–1914 рр.

¹ Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму... С. 125.

² Там само. С. 137.

³ Там само. С. 139.

⁴ Там само. С. 174.

⁵ Менцинський О. Про заочність в австрійському процесі цивільному // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка. Львів. 1898. Рочникъ VIII. С. 1.

Таблиця 3.1

Керівники Крайового суду у Львові

Роки	Президент	I Віце-президент (водночас керівник кримінального сенату)	II Віце-президент
1855–1863	Ігнаш Клеєборн фон Гіртлер	Карл Польберг	Посада не передбачена
1864–1869	Йозеф Мохнацький	Карл Польберг (по 1868)	Посада не передбачена
1870–1874	Антоній Дзямський	Йозеф Емінович (по 1875 р.)	Посада не передбачена
1875	<i>Посада вакантна</i>	Йозеф Емінович	Посада не передбачена
1876–1880	Корнель Гарнавський	Йозеф П'ятковський	Посада не передбачена
1881–1895	Йозеф П'ятковський	Кароль Лілл (1880–1885) <i>Посада вакантна</i> (1886) Кароль Поглес (1887–1890) Людовік Бялоскурський- Гадбанк (1891–1896)	Посада не передбачена
1896–1910	Едвард Баух (<i>Ваич</i>)	Зигмунт Змінковський (1899– 1900) Станіслав Пржилуський (1901–1908) <i>Посада вакантна</i> (1909) Тадеуш Маліна (1910)	Корнель Антоній Зубрицький- В'єнава (1899–1908) Тадеуш Маліна (1909) Станіслав Мілашевський (1910)
1911–1912	Адолф Червінський	Станіслав Мілашевський (1911–1912)	Анджей Лорек (1911–1912)
1913–1914	Влодзімеж Зигмунт Лучкевич	Ян Кіліан (1913–1914)	Владислав Малачинський (1913– 1914)

Таблиця 3.2

Керівники Крайового суду у Чернівцях

Роки	Президент	Віце-президент
1855	Посада вакантна	Посада не передбачена
1862–1867	Франц Френдль	Посада не передбачена
1868–1871	Йозеф Шенк	Посада не передбачена
1872–1880	Мауріцій Ауффенберг	Посада не передбачена
1881	<i>Посада вакантна</i>	Посада не передбачена
1882–1891	Кароль Угле	Посада не передбачена
1893	Іполіт Мартинович	Посада не передбачена
1895–1899	Віктор Весели	Посада не передбачена Фрідріх Кугнен (1899–1900)
1901–1909	Каєтан Клар	Александр Артимович (1901–1909)
1910–1912	Александр Артимович	Посада вакантна (1910) Йозеф Крістель (1911–1912)
1913	<i>Посада вакантна</i>	
1914	Роберт Пієтс	Василь Якубович (1913–1914)

Таблиця 3.3

Президенти крайових/окружних судів
у Львівському судовому окрузі, 1856–1914 рр.¹

Крайовий суд (K.k. Kreisgericht)	Президент
1	2
Перемишль	Августін Смутни (1856–1874) Міхал Труш (1875–1882) <i>Посада вакантна</i> (1883) Адольф Прессен (1884–1890) <i>Посада вакантна</i> (1891) Ян Дилевський (1892–1895) <i>Посада вакантна</i> (1896) Франц Ксаверій Сплавський (1897–1908) Каєтан Хілінський (1909–1913) Антоній Вілецький (1914)

¹ Складено на основі шематизмів Королівства Галичини та Володимирії.

1	2
Самбір	Август Сігель (1856–1865) Йозеф Дітріх (1866–1883) <i>Посада вакантна</i> (1884) Густав Шенк (1885–1891) <i>Посада вакантна</i> (1892) Валері Баєвський (1893–1897) Адольф Саганек (1898) Амбросій Яновський (1899–1907) Адольф Червінський (1908) Марцелій Тустановський (1909–1910) Йозеф Голковський (1911–1914)
Станіславів	Франц Марек (1856–1861) <i>Посада вакантна</i> (1862) Йозеф Шенк (1863–1867) Адольф Косхіна (1868–1869) Томаш Озуревич (1870–1881) Ісидор Паславський (1882–1894) Марцін Хорземський (1895–1898) Едмунд Дунієвич (1899–1900) Адольф Саганек (1901–1910) Артур Ауліх (1911–1914)
Тернопіль	Антон П'єнтковський (1856–1857) <i>Посада вакантна</i> (1858) Йозеф Шенк (1859–1863) Франц Ілласієвич (1863–1874) <i>Посада вакантна</i> (1875) Луціан Криницький (1876–1897) Міхал Стефко (1898–1907) <i>Посада вакантна</i> (1908) Адольф Червінський (1909–1910) <i>Посада вакантна</i> (1911) Володимир Козицький (1912–1914)
Золочів	Фрідріх Кьорбер (1856–1864) Томаш Озуревич (1865–1869) <i>Посада вакантна</i> (1870) Януарій Позняк-Крживкович (1871–1874) <i>Посада вакантна</i> (1875) Ігнацій Зборовський (1876–1878) Кароль Поглес (1879–1886)

1	2
	<p>Ян Міхалчевський (1887–1891) <i>Посада вакантна</i> (1892) Август Шмідт (1893–1897) Станіслав Пржилуцький (1898) Марцін Хорземський (1899–1910) Євгеніуш Звіслоцький (1911–1914)</p>
Коломия	<p>Ян Рейнер (1877–1878) Владислав Пршісецький-Новіна (1879–1887) <i>Посада вакантна</i> (1888) Александр Тхожніцький-Мнішек (1889–1890) Модест П'ясецький (1891–1897) Фредерік Кунзек (1897–1903) Владислав Середовський (1904–1909) <i>Посада вакантна</i> (1910) Йоахім Лисяк (1911) Антоній Вілецький (1912–1913) Йозеф Оганович (1914)</p>
Бережани (функціонував з 1 жовтня 1884 р.)	<p>Віктор Рамський (1885–1899) Віллібальд Пруссінг (1899–1905) <i>Посада вакантна</i> (1907) Станіслав Мілашевський (1908–1909) Модест Каратніцький (1910–1914)</p>
Сянок (функціонував з 1 вересня 1887 р.)	<p>Францішек Зелеський (1888–1892) Міхал Стефко (1893–1897) Альфред Посуховський (1898) Адольф Саганек (1899–1900) Кастан Хилінський (1901–1908) Вікторин Маньковський (1909–1911) Станіслав Обертинський (1912–1914)</p>
Стрий (функціонував з 1 листопада 1897 р.)	<p>Адольф Гінце (1898–1906) <i>Посада вакантна</i> (1907) Марцелій Місінський (1908–1914)</p>
Чортків (функціонував з 1 листопада 1911 р.)	<p><i>Посада вакантна</i> (1912) Анджей Лорек (1913–1914)</p>

Із вищеподаних таблиць бачимо декілька випадків, коли президентів крайових/окружних судів переводили з одного до іншого суду в межах Львівського судового округу. Наприклад, Йозеф Шенк (*Schenk*) спочатку очолював окружний суд у Тернополі, потім – у Станіславові і Чернівцях, а впродовж 1873–1887 рр. був президентом Вищого крайового суду у Львові. Подібним чином і Александр Тхоржніцький-Мнішек упродовж двох років очолював Коломийський окружний суд, а протягом 1895–1912 рр. очолював Вищий крайовий суд. Адольф Червінський почергово працював у судах Самбора, Тернополя і Львова¹.

Кількість суддів у крайових/окружних судах Галичини була різною, що значною мірою залежало від величини округу, передусім чисельності населення. Так, станом на 1856 р. у Золочівському крайовому суді працювало 8 (одна посада була вакантною), Тернопільському і Перемишльському – 9, Станіславівському, Самбірському – 10 суддів². З часом структура судів вдосконалювалася й ускладнювалася. Наприклад, станом на 1877 р. до складу Золочівського окружного суду входили: президент, 10 суддів, секретар, 9 ад'юнктів, начальник допоміжної служби, 2 ад'юнкти канцелярії, 9 канцеляристів, 8 возних (судових слуг) і 3 їхні помічники, 1 старший і 12 звичайних тюремних наглядачів³. Якщо порівняти із ситуацією 1868 р., то побачимо кількісне зростання персонального штату окружного суду в Золочеві: на дві суддівські посади і на два ад'юнкти⁴. Інший приклад: до складу Перемишльського окружного суду входили: президент, 9 суддів, секретар,

¹ *Едер П.* Організація та діяльність Вищого крайового суду у Львові (1855–1918 рр.) Львів : Піраміда, 2016. С 139–141.

² *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856.* Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1856. S. 102–106.

³ *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1877...* S. 79.

⁴ *Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1868.* Lemberg : Aus der k. k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1868. S. 219.

7 ад'юнктів, 9 канцеляристів, 5 стажерів, 8 возних, 3 помічники-слуги, 1 старший і 12 звичайних тюремних наглядачів, 8 помічників тюремних наглядачів¹. Штат Станіславівського окружного суду складався з президента, 7 суддів, секретаря, 6 ад'юнктів, начальник допоміжної служби, ад'юнкта канцелярії, 6 канцеляристів, 2 стажерів, 1 старшого і 10 звичайних тюремних наглядачів, 6 возних, 2 помічники тюремних наглядачів². У Коломийському окружному суді станом на 1877 р. працювали: президент, 6 суддів, 6 ад'юнктів, начальник допоміжної служби, ад'юнкт канцелярії, 6 канцеляристів (на одного з них покладалася компетенція контролю над в'язницями), 4 возних та 2 їхні помічники, 8 тюремних наглядачів³. У Тернопільському окружному суді працювали: президент, 9 суддів, секретар, 8 ад'юнктів, начальник допоміжної служби, 2 ад'юнкти канцелярії, 9 канцеляристів, 8 возних і 2 їхні помічники, 1 старший і 12 звичайних тюремних наглядачів⁴.

У ХХ ст. структура крайових/окружних судів ще більше ускладнилася. Наприклад, станом на 1914 р. у Бережанському окружному суді працювали: президент (він же радник Двору); віце-президент; 2 радники, делеговані від Вищого крайового суду, і 11 радників, делегованих від Крайового суду; 5 повітових суддів, штатний суддя, директор канцелярії, начальник канцелярії, 3 укладачі ґрунтових книг, 2 старші офіціалісти, 10 канцелярських урядників, судовий підурядник, технік, 6 возних, 2 старші наглядачі за в'язнями і 7 звичайних наглядачів за ув'язненими⁵.

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1877. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1877. S. 71.

² Ibid. S. 85.

³ Ibid. S. 88.

⁴ Ibid. S. 95–96.

⁵ Ibid. S. 114.

Кількісно найбільшим був Крайовий суд у Львові. Наприклад, станом на 1862 р. його персональний штат складався з: президента, віце-президента, 29-х суддів, 6 судових секретарів, 18 судових ад'юнктів, директора канцелярії, 5 канцелярських ад'юнктів, 29 канцеляристів, 15 асистентів тощо¹. За півстоліття особовий склад суду зріс, про що свідчать дані 1910 р. Штатний розпис того часу виглядав таким чином: президент, 2 віце-президенти, 26 суддів-радників Вищого крайового суду, 46 суддів-радників Крайового суду, 21 повітовий суддя, 12 суддів, директор відділу ґрунтових книг, 13 укладачів ґрунтових книг².

Після врегулювання 1910 р. питання, пов'язаного з діяльністю і кваліфікаційними вимогами до працівників судової канцелярії і допоміжного персоналу, у штаті Крайового суду Львова значилися: 1 директор, 3 старші начальники, 2 виконавчі урядники, 3 асистенти, 36 старших офіціалів ІХ рангу, 23 урядники Х і ХІ рангів, 10 судових підурядників, 37 возних, 6 старших тюремних наглярів, 23 тюремні наглядачі. У відділі цивільно-судових депозитів працювали: начальник, контролер, касир, 2 офіціали, 3 асистенти, 2 практиканти, 2 возні³. При суді фіксуємо також лікарів (окремо психіатрів), хіміків, душпастирів, перекладачів (значаться перекладачі з таких мов, як іврит, угорська, російська, французька, італійська, англійська, чеська, хорватська, сербська, румунська)⁴.

Для порівняння кількісних даних із Крайовим судом у Львові наведемо показники Крайового суду у Чернівцях 1910 р. Отже, до цього суду входили: президент, віце-президент, 7 суддів-радників Вищого крайового суду, 29 суддів-радників крайового суду, 14 повітових суддів, тюремний управитель, контролер в'язниць, директор канцелярії VIII рангу, старший начальник

¹ Handbuch des Statthaltereii-Gebietes in Galizien für das Jahr 1862...S. 127.

² Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911... S. 98.

³ Ibid. S. 95.

⁴ Ibid. S. 98.

канцелярії IX рангу, виконавчий урядник X рангу, 2 асистенти канцелярії XI рангу, 7 осіб з ведення ґрунтових книг, 3 старші офіціали, 32 урядники канцелярії, 5 судових підурядників, 14 возних, 4 старші тюремні наглядачі, 18 тюремних наглядачів¹.

На секретарів Крайових судів та канцелярії при них покладався роль завідування канцелярськими справами, зокрема підготовки справи до розгляду та складання протоколів засідань. Крім того, канцелярія провадила щорічні реєстри, куди вносилися розглядувані справи. Зокрема, зазначали порядковий номер, ім'я й прізвище сторін, предмет справи, коли і де її розглядали раніше (якщо Крайовий суд виступав другою інстанцією). З метою полегшення пошуку потрібної справи у майбутньому до більшості реєстрів складали алфавітні покажчики. Тож головна особливість діловодства крайових судів полягала у тому, що документи відкладали не за діловодськими номерами, як це було в адміністративних закладах, а за питаннями. Кожна структурна частина мала власний шифр. Групи однорідних справ також позначали певним шифром².

Номенклатура реєстрів при крайових/окружних судах виглядала таким чином:

у *цивільних справах*: *A* – для спадкових; *Bc* – для апеляційних; *Cg* – для звичайних справ і справ подружніх; *St* – для мандатових; *Si* – для справ мирових судів; *Cw* – для векселевих справ і спорів; *E* – для виконавчих (екзекуційних); *F* – для фідейкомісій; *Hc* – для прохань про вирішення певних справ з боку інших судів; *L* – для продовження батьківської опіки; *Nc* – для інших справ, які не підходили під жодний інший реєстр; *P* – для опікунських (раніше заведених); *R* – для рекурсів; *S* – для конкурсних; *T* – для едиктальних справ³.

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911... S. 109.

² Учреждения Западной Украины... С. 85.

³ *Евин Ф.* Правотар. Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів про права руської мови враз з взорами судових подань, скарг,

у кримінальних справах: *Vl* – для відкликів; *Dl* – для оскаржень; *Hs* – для справ, вирішити які просить інший суд; *Ns* – для інших справ, які не підходять під решту реєстрів; *Pr* – для справ проти преси; *Vr* – для слідства у справах про злочини і провини, що велися окружними судами¹.

У крайових/окружних судах також велися реєстри («щоденники») іпотечних справ, президіальні реєстри, реєстри купецьких і промислових фірм. Усі акти, що надходили для запису в іпотечних книгах, реєструвалися у протоколах судових подань. Крім того, їх вписували у журнал іпотечних книг, який складався з таких рубрик, як: 1) порядковий номер і дата запису в протокол подання; 2) прізвища сторін і характер заяви; 3) характер земельних книг; 4) дата і короткий зміст судового рішення; 5) шифр земельної книги чи витяг з неї (том, сторінка); 6) прізвища осіб, котрим необхідно вручити рішення; 7) дата отримання рішення конкретним адресатом².

Варто звернути увагу, що до середини 1860-х років документи крайових судів у Галичині велися німецькою, а після децентралізації монархії Габсбургів – переважно польською мовами. З одного боку, це можна пояснити ухваленням Конституції 1867 р., яка передбачала, що «всі народи є рівноправними і кожний народ має право берегти і плекати свою народність і мову»³. Основний документ держави гарантував рівноправність вживання крайових мов у школі,

внесень, жалоб, грамот, векселів і пр. і подань у справах адміністраційних з приписами про штемпелів, вписові і переносні належності. Жовква : Накладом автора, 1909. С. 662–663.

¹ *Евин Ф.* Правотар. Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів... С. 663.

² Учреждения Западной Украины... С. 87.

³ *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, 1867.* Режим доступу: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18670004&seite=00000389&zoom=2> [18.08.2018].

адміністрації і публічному житті. Вищий крайовий суд у Львові в своєму розпорядженні, відповідно до конституційних норм, теж гарантував вживання крайових мов у судовому процесі¹. З іншого боку, зіштовхуємося з випадками порушень та обмежень прав української мови у судах Галичини. Наприкінці ХІХ ст. галицькі правники навіть складали взірці звернень зі скаргами на «не пошанування» української мови у крайових і повітових судах Галичини й Буковини².

У структурі крайових судів існували й виконавчі органи: возні (*woznyi*; судові пристави), судові ексекutori, посильні тощо. До їхніх обов'язків належало стеження за порядком під час судових засідань, допомога сторонам у виконанні судових рішень, вручення судових документів³. Початково возні належали до категорії службовців, яких призначав австрійський міністр юстиції, однак з 1859 р. засади їхнього призначення були змінені⁴. Більше того, 1910 р. категорію возних вилучили з групи державних урядників, хоча вони й надалі працювали при судах.

Постановою Міністерства юстиції від 29 червня 1855 р. на території діяльності Крайового суду у Львові створена Державна прокуратура (почала свою діяльність з вересня 1855 р.). Після змін у законодавстві при кожному крайовому суді була створена посада державного прокурора, а при Вищих крайових судах – генерального прокурора⁵. Створення

¹ Евин Ф. Правотар. Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів... С. 2.

² Там само. С. 5.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 87 (Розпорядження Вищого крайового суду про права і обов'язки возних, 1902 р.), арк. 1–6.

⁴ Malec D. Szkic z dziejów adwokatury galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku // Studia z dziejów państwa i prawa polskiego. Kraków–Lublin–Łódź, 2011. Nr. XIV. S. 175.

⁵ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 2972 (Справа про заснування посади прокурора з цивільних і кримінальних справ при судах Галичини, 1873 р.), арк. 2.

державної прокуратури (*Staatsanwaltschaft*) стало наслідком змін у кримінальному законодавстві, зокрема внаслідок відходу від інквізиційного процесу, коли суддя виступав не лише як власне суддя, але й як обвинувач¹.

За Законом від 10 липня 1850 р., тобто ще до судової реформи, функції прокуратури полягали у вершенні: 1) безпосереднього правосуддя у цивільних та кримінальних справах; 2) урядового керівництва юстицією і до поліпшення й правильного застосування законів взагалі². Згідно з імператорським патентом від 7 серпня 1850 р. Генеральний прокурор визначався «охоронцем єдності права і правильного застосування закону»³. Його безпосередньо призначав особисто імператор, тоді як державного прокурора при крайових судах – міністр юстиції. Зауважимо, що трапляються випадки, коли очільники крайових/окружних судів у Галичині у свій час обіймали посаду генеральних (старших) прокурорів або їхніх заступників. Наприклад, Альфред Гінце, котрий упродовж 1891–1893 рр. був заступником, а упродовж 1907–1913 рр. генеральним прокурором у Львові, очолював Стрийський окружний суд; ще один заступник прокурора Ян Кіліан у свій час був віце-президентом Крайового суду у Львові⁴.

В умовах змагального процесу прокурор виступав однієї зі сторін під час суду. Правові засади діяльності австрійських органів прокуратури визначав Закон від 31 грудня 1851 р., а

¹ Fasching M. Die historische und aktuelle Bedeutung des Geständnisses im Zivil- und Strafprozess... S. 125.

² Кондратюк О. До питання утворення і місця органів прокуратури Галичини в судовій системі Австро-Угорщини // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. Вип. 4. С. 21.

³ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaisertum Oesterreich. Jahrgang. 1852. S. 4.

⁴ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1913. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1913. S. 249.

структуру інституції – розпорядження міністра юстиції¹. До його компетенції належали: нагляд за попереднім слідством, подання пропозицій до суду, порушення справ у судовому порядку. Від імені держави прокуратура також вносила і підтримувала звинувачення у тих випадках, коли зачіпалися інтереси держави. Наприклад, аналіз архівних справ засвідчує, що прокуратура мала право відкрити справи щодо організаторів різних страйків, чинення опору поліції під час затримання, підпалу поміщицьких маєтків, ухиляння від призову до армії або ж дезертирства, образи монарха та державних службовців, наклепів, порушення закону про вибори, звинувачення у шахрайстві, підробки цінних паперів та грошей, зловживання службовим становищем тощо². На державну прокуратуру 1865 р. було покладено нагляд за в'язницями, а 1863 р. – за дисциплінарними проступками працівників суду. Це питання врегулювали 1872 р. (*Syndikatsverfahren*)³.

Територія, на яку поширювалася компетенція органів прокуратури, співпадала з кордонами відповідних судів. Державні прокурори працювали при крайових/окружних судах у Золочеві, Львові, Перемишлі, Самборі, Станіславові, Тернополі і Чернівцях; згодом були засновані державні прокуратури у Бережанах, Коломиї, Стрию, Сучаві, Сяноку, Чорткові⁴.

¹ Reichs-Gesets-Blatt für das Kaisertum Osterreich. Jahrgang. 1851. № 188. S. 188–189.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 2а, спр. 3 (Справа про підробку цінних паперів, 1901 р.), арк. 1.

³ *Dziadzio A.* Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867–1914)... S. 47.

⁴ Учреждения Западной Украины... С. 77.

Висновки до розділу 3

Рубіжним етапом державно-правової модернізації імперії Габсбургів стала революція 1848–1849 рр. Ухвалені того часу конституційні зміни закріпили розподіл влади на виконавчу, законодавчу і судову, гарантували окремі громадянські права, встановили порядок ухвалення законодавчих актів та визначили характер судочинства. Внаслідок прийняття низки законів упродовж 1850–1855 рр. відбулося формування нового судоустрою Австрійської держави, зокрема, і на території Галичини. Характерною особливістю цих змін стала відмова від домінального судочинства і поступова, а з 1867 р. – цілковита відмова від делегування судових функцій місцевим органам влади. Судоустрій набув триступеневого вигляду: повітові суди – крайові/окружні суди – вищі крайові суди. Закладена в середині ХІХ ст. система судочинства з невеликими змінами проіснувала в Галичині до завершення Першої світової війни.

Створення колегіальних судових органів у Галичині – крайових судів – базувалося на Законі від 14 вересня 1852 р. і припало на середину ХІХ ст. Станом на 1914 р. тут функціонувало 19 крайових і 12 окружних судів у Східній Галичині і на Буковині та 7 – у Західній Галичині. Починаючи з 1868 р. всі крайові суди, крім Львівського і Краківського, почали називати окружними, хоча їхня компетенція практично не змінилася. Крайові суди виступали трибуналами І інстанції для визначених округів, а також трибуналами ІІ інстанції (апеляційними) – для повітових судів в округах своєї компетенції. До юрисдикції крайових судів належали усі цивільні і кримінальні справи, які не входили до компетенції інших судів. У кримінальних справах (злочини у сфері політики та преси), де передбачалося тривале ув'язнення, при крайових судах функціонували суди присяжних.

Компетенція крайових судів у Галичині визначалася низкою законів, зокрема Законом від 14 вересня 1852 р.,

міністерських розпоряджень від 19 січня 1853 р., Закону від 11 червня 1868 р., Закону від 26 квітня 1873 р., Закону від 1 серпня 1895 р. (юрисдикційна норма), Закону від 27 листопада 1896 р. (організаційна норма), цивільно-процесуальних і кримінально-процесуальних кодексів.

Крайові суди як колегіальний орган склалися з трьох суддів для цивільних справ і чотирьох – для кримінальних. Ці суди очолювали президенти, а у великих судах (наприклад, у Львівському і Краківському) була передбачена посада віце-президента (згодом двох віце-президентів). Структурно крайові/окружні суди поділяли на цивільний та кримінальний відділи (сенати). Крім того, у їхньому складі функціонували крайова табуля, судова канцелярія, відділ цивільно-судових депозитів, в'язниці, відділ у торговельних справах тощо.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ

4.1. Характерні риси здійснення цивільного судочинства

У результаті формування нової судової системи Австрійської імперії у 1850-х роках колегіальними судами першої інстанції стали крайові суди (*Kreisgericht*), покликані розглядати, серед іншого, цивільні справи: питання спадщини, опіки, сімейних і торговельних спорів, боргових зобов'язань тощо¹. Цивільний судовий процес ґрунтувався на основі імператорського патенту від 1852 р., який визначав підсудність загальних судів щодо цивільних спорів та встановлював порядок здійснення судочинства. Судочинство у цивільних справах, окрім власне крайових судів, у першій інстанції здійснювали повітові (одноосібні) й окружні суди (у 1870-х роках фактично було усунуто різницю між окружними і крайовими судами і їх усіх стали називати «крайовими судами»)².

¹ Godlewski W. *Austryackie prawo procesowe cywilne. Podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki.* Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1900. S. 10.

² *Левицький К.* Про новий цивільний процес в Австрії. Студія критична // Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики. Львів. 1894. Рочникъ IV. С. 5.

У крайових судах Галичини судочинство у цивільних справах здійснювали сенати – в першій і другій інстанціях, котрі склалися із головуючого і двох звичайних суддів. Сенат мав право очолювати заступник президента крайового суду або й сам президент, залежно від його спеціалізації (подібно, як і в окружних судах)¹. Згідно з положеннями нового Цивільно-процесуального кодексу 1895 р. передбачалося, що рішення в цивільних справах у крайових судах ухвалюють колегіально три судді (для порівняння, у вищих крайових судах – п'ять)². Така колегіальність, на нашу думку, давала змогу ухвалювати справедливі рішення й, відповідно, уникати хибного трактування того чи іншого цивільного спору.

Як відомо, згідно з чинним законодавством України, цивільний процес – це встановлений порядок розгляду і вирішення цивільних справ, що здійснюється у вигляді відповідного судового провадження³. Водночас суддя Крайового суду у Львові Олександр Менцинський так характеризував цивільний процес в Австро-Угорщині: «Процес є боротьбою про право, в обороні котрого стоїть держава. Боротьбу ту ведуть сторони після певних приписів; та спільна акція сторін і судді в процесі знаходить свій остаточний вираз у вирозці»⁴.

Процесуальне законодавство Австрії, а згодом і Австро-Угорщини чітко визначало порядок розгляду цивільних справ у крайових (окружних) судах і передбачало один із найшвидших

¹ *Tabaszewski R.* Powstanie i organizacja c.k. Sądu obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855–1914 // *Rocznik Sądecki*. 2017. t. XLV. S. 103.

² *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895 / Von G. Neumann.* Wien : Manzschel Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1898. S. 1116–1118.

³ Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> [4.03.2019].

⁴ *Менцинський О.* Про заочність в австрійському процесі цивільному // *Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка.* Львів. 1898. Рочникъ VIII. С. 2–3.

шляхів розгляду справ у тодішній Європі, передусім у дріб'язкових справах. Сам процес складався з чотирьох стадій: 1) вручення копії позову відповідачеві й призначення дати явки сторін до суду; 2) явка сторін і відповідь відповідача на позов; 3) обмін судовими документами між сторонами для з'ясування суті справи; 4) засідання суду за участю сторін, перевірка доказів, підготовка й оголошення судового рішення¹.

Ініціативним актом судового процесу, згідно з австрійським законодавством, був позов, подання якого до Крайового суду започатковувало цивільний процес. Крайовий суд починав розгляд цивільних справ з ініціативи безпосередньо зацікавленої сторони, яка зобов'язувалася заявити свою вимогу перед судом, тобто подати письмовий позов². Подати його мав право кожен громадянин Австрії, а відтак Австро-Угорщини, який був упевненим, що його право певним чином порушене іншою особою³. Письмову заяву подавали у Крайовий суд у письмовій формі з обов'язковим фіксуванням у спеціальній судовій книзі⁴ (усний позов допускався лише у повітових судах, тобто у судах нижчої інстанції)⁵. З метою чіткого визначення суб'єктів цивільного процесу позов містив такі складові, як привід, предмет, основа й мета позову. Також у ньому перелічували статті, на яких ґрунтувалися вимоги позивача, перелік доказів на підтвердження обстоюваної позиції⁶.

¹ Яковлів А. Цивільний процес : курс лекцій. Регенсбург; Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1948. С. 48.

² Дністрянський С. Цивільне право. Відень: Накладом автора, 1919. С. 11.

³ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Teil 1. Wien : k. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1811. S. 7.

⁴ Siedlecki W. Zarys postępowania cywilnego. Warszawa : Państwowe wyd. naukowe, 1966. S. 70.

⁵ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 181; 192.

⁶ Левицький К. Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична... С. 111.

Судочинство починалося тоді, коли акт обвинувачення став правочинним, а закінчувалося винесенням вироку. Між цими двома актами слідували підготовчі дії Крайового суду, які відбувалися безпосередньо перед розглядом справи і були регламентовані австрійським законодавством. Важливою стадією судочинства була підготовка цивільної справи до розгляду в австрійських судах, однак викликала дискусії в галицьких юристів щодо того, коли закінчується вступна частина, а коли починається загальна¹.

Метою підготовчих дій, якими керував головуючий суддя, була підготовка до безпосереднього слухання справи й упорядкування доказової бази, щоб у максимально короткі терміни вирішити спір². Послідовність підготовчих дій передбачала: 1) визначення, чи справа підсудна крайовому суду; 2) встановлення складу суду, який розглядатиме справу; 3) визначення дня судового засідання; 4) забезпечення виклику усіх сторін і свідків до суду (інформування також прокурора і експертів, якщо потрібно). Свідків викликали на основі списку доказів, долучених до акта обвинувачення; 5) вирішення, за потреби, запобіжного заходу для обвинуваченого (хоча у цивільних справах це зрідка практикували, на відміну від кримінальних – *I. K.*). Іншими словами, під час підготовки справи до розгляду крайовий суд визначав характер спірних правовідносин, їхній зміст і відповідність чинному законодавству; уточнював обставини, що підлягали встановленню; визначав коло доказів і перелік осіб – учасників справи. Крім переліченого, суд мав право підготувати низку інших дрібних питань, необхідних для судового розгляду³.

¹ *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 252.

² *Godlewski W.* Ograniczenie zwłoki w procesie wedle nowej procedury cywilnej. Lwów : Z drukarni Władysława Lozinskiego, 1900. S. 713.

³ *Старосольський Ю.* Нарис карного процесу. Мюнхен, 1947. С. 76.

Згідно з чинним у другій половині XIX – початку XX ст. австрійським законодавством, під час розгляду цивільної справи вирішальну роль відігравав суддя, який керував усім судовим процесом, а не сторони¹. Головуючий суддя відкривав і припиняв дебати, надавав і позбавляв слова тих, хто порушував порядок у суді; забезпечував дотримання процедури вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їхніх процесуальних прав і обов'язків, проголошував ухвали та рішення суду².

Перша передбачена законодавством дія цивільного процесу полягала у розгляді позовного звернення головуючим, який перевіряв його на предмет відповідності до територіальної юрисдикції, чи володів позивач процесуальною правоздатністю, чи мав адвоката³. У випадку, якщо порушень не було зафіксовано, головуючий суддя доручав вручити копію позовного документа конкретному відповідачеві та призначав дату явки зазначених сторін до Крайового суду. У ситуації, коли під час перевірки виявлялися певні порушення, справу передавали на вирішення колегії суддів, яка була в праві запропонувати позивачеві виправити недоліки позовної заяви згідно з нормами чинного австрійського законодавства, або визнати позовне клопотання задовільним й призначити оптимальну дату явки сторін до суду⁴.

На підготовчому засіданні також підраховували суму судових витрат й ознайомлювали з нею сторони. Варто зазначити, що судовий розгляд могли припинити відразу ж на першому засіданні, але після того, як відповідач без будь-яких

¹ *Plaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków: W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. S. 141.*

² *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 462.*

³ *Левіцький К. Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична... С. 113.*

⁴ *Яковлів А. Цивільний процес : курс лекцій. Рененсбург; Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1948. С. 49.*

застережень погодився із позовною заявою супроти нього. Крім того, на такому засіданні позивач володів правом просити у суду дозволу змінити чи відкоригувати раніше заявлені позовні вимоги. Будь-які інші процесуальні дії на першому засіданні не допускалися¹.

Попередня підготовка була особливо важливою тоді, коли предметом справи виступали певні розрахунки (грошові, земельні), тобто справа вважалася апріорі складною. Зважаючи на завантаженість крайових судів Галичини, попередня підготовка судових документів була покликана прискорити процес загалом, що, на нашу думку, було виправданим кроком. Нерідко сторони процесу подавали до суду докази, які практично неможливо було перевірити лише за час судового засідання. Коли підготовче засідання відбувалося тільки з метою перевірки доказів, то головуючий у Крайовому суді ініціював заслуховування обох сторін процесу, щоб зважити докази, подані до справи². Однак зауважимо, що на підготовчому засіданні не могло відбуватися заслуховування сторін під присягою, це вже відбувалося безпосередньо на головному судовому засіданні³.

Попередній розгляд справи закінчувався складанням протоколу і перевіркою доказів, що підлягали судовому огляду в подальшому. Після письмових формальностей головуючий призначав дату основного судового засідання, враховуючи фактор часу задля повідомлення і прибуття як сторін, так і свідків у конкретній справі⁴. Сторонам або їхнім представникам

¹ *Бойко І.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів: Видавн. Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 722.

² *Левицький К.* Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична... С. 134.

³ *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895...* S. 581

⁴ *Тищик Б., Бойко І.* Історія держави і права України: академічний курс: підручник. Київ: Ін Юре, 2015. С. 368.

вручали судові повістки. У тих цивільних позовах, сторонами процесу в яких фігурували особи, позбавлені процесуальної правоздатності, повістку вручали їхнім законним представникам (наприклад, опікунам). Текст повістки повідомляв про позовні вимоги і дату, на яку потрібно було з'явитися до Крайового суду для дачі пояснень та відповідей на пред'явлені претензії¹.

Після того, як відповідач ставав учасником цивільного процесу, він отримував право використовувати всі передбачені законом засоби процесуального захисту. Він мав право: представити своє бачення стану справи і викласти зустрічні вимоги; надати наявні докази; спростовувати докази позивача². Крім цього, він володів правом вказувати на інших свідків у справі, вимагати їхнього допиту. Відповідач і позивач, що властиво для європейської правової традиції, володіли правом стежити за усіма процесуальними діями при розгляді справи і вимагати дотримання судом й іншими учасниками процесу законодавства³.

Розгляд цивільних справ у повітових судах Галичини відбувався подібним чином, як і в крайових. Проте окремі елементи процедури там були спрощені. Зокрема, не вимагалася наявність адвоката, у визначені дні сторони могли з'явитися до суду без запрошення і клопотати про розгляд справи⁴. За потреби сторонам, що не володіли мінімальними знаннями зі сфери юриспруденції, суд зобов'язувався надати компетентні поради, звісно, вказуючи, що незнання законів

¹ *Balasits A., Fierich F. X. Prawo procesowe cywilne. Część I. Rzecz o stronach i zastępcach. Kraków : W Drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1905. S. 96.*

² *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 452.*

³ *Васьковський Е. Курс гражданского процесса. Том I. Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия. Москва : Издание Бр. Башмаковых, 1913. С. 307.*

⁴ *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 825.*

не звільняє від відповідальності¹. Як нам видається, зважаючи на достатньо низький рівень освіченості галицьких селян, такі поради були дуже доречними.

Судовий розгляд у цивільних справах у крайових судах по суті починався з доповіді головуючого судді щодо предмета позову. Далі головуючий, або спеціально призначений суддя-доповідач, викладав суть справи й обставини злочину на основі наданих сторонами доказів. Як правило, доповідь відбувалася в усній формі, але якщо справа була складною, то головуючий мав право розпорядитися підготувати письмову доповідь. Після закінчення доповіді головуючого заслуховували аргументи сторін, які вступали в усні дебати². Свої вимоги, докази і заперечення сторони викладали у чіткій послідовності – спочатку позивач, а потім відповідач. Обидва могли наводити нові докази, не вказані раніше у змагальних документах аж до завершення дебатів³ (про них вони могли забути або спершу вважати за неважливі – *I. K.*). Але якщо позивач раптом надав нові докази у справі, позивач мав право клопотати про оголошення перерви у засіданні з метою ознайомитися з ними. Крайовий суд був зобов'язаний задовольнити це прохання, але тільки в тому випадку, якщо подані докази могли мати вагоме значення і теоретично могли вплинути на кінцевий результат. Якщо суд вбачав у поданні все нових і нових доказів свідоме затягування розгляду справи тією чи іншою стороною, він мав право її оштрафувати і припинити подання⁴.

¹ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 826.

² *Guziak K.* Adwokat w postępowaniu cywilnym w sprawach objętych przymusem adwokackiem na terenie b. zaboru austriackiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego: wybrane zagadnienia // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2010. Nr 13. S. 90.

³ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 471.

⁴ *Васьковський Е.* Курс гражданского процесса. Том I. Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия... С. 317.

Суддя був зобов'язаний надавати конкуруючим сторонам однакові можливості висловитися і захищати свої права під час процесу. У складних цивільних справах, де заявлялося декілька вимог чи йшлося про декілька предметів спору, крайовий суд був у праві вимагати, аби сторони давали свої пояснення окремо з кожної вимоги чи предмета. Вислухавши пояснення сторін процесу, суд встановлював порядок з'ясування обставин, на які сторони покликалися як на підставу своїх вимог і заперечень¹.

Важливим аспектом судового розгляду було протоколювання процесу. Протокол засідання, після складення відповідної присяги, вів секретар (писар-протоколіст). Український юрист, історик права і громадський діяч Андрій Яковлів (1872–1955) цілком правильно підкреслював: «Роля секретаря суду є досить поважною в цивільному процесі, надто в загальних та апеляційних судах та в стадії попередньої підготовки спірної справи»². Секретар зобов'язувався внести у протокол точно все те, що відбувалося на засіданні, одночасно вказавши: повну назву суду, імена суддів, своє ім'я, дату, час і місце засідання; імена сторін і їхніх представників (адвокатів), предмет спору; наведені докази; усі звернення сторін процесу, відхилені судом; внесені зміни; зізнання; відмову від певних складових позову; розпорядження й постанови суддів³. Протокол судового засідання, після ознайомлення з ним і погодження, підписували присутні на процесі судді та секретар.

Зауважимо, що судочинство, згідно з австрійським правом, мало здійснюватися у чітко визначені часові межі. Головуючий зобов'язувався наглядати, щоби не розтягувати розгляд справи

¹ Jurisdiktionsnorm und Civilprozessordnung vom Jahre 1895 samt Einführungsgesetzen: Textausgabe mit Hinweisen auf zugehörige Gesetze und Verordnungen und sonstigen Anmerkungen und einem. Abt. 1 / Herausgegeben von Edmund R. von Herzfeld. Leipzig : Ph. Reclam, 1895. S. 94.

² Яковлів А. Цивільний процес... С. 10.

³ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 501–502.

без потреби, хоч і мав право робити короткі перерви (для забезпечення нових доказів, технічних або інших важливих причин). Нараду для ухвалення вироку необхідно було проводити теж відразу після закінчення суду, не відкладаючи; проголошення вироку допускалося відкласти, але тільки на короткий час¹.

Підставу для винесення рішення у тій чи іншій справі давали докази, мета яких полягала у переконанні суддів про стан важливих обставин справи. При розгляді справи суддя послуговувався різними доказами: зізнанням свідків, експертів, самого обвинуваченого (особові докази), різними предметами (речові докази). Поміж доказами найважливішими вважалися покази свідків, особливо безпосередніх свідків, тобто тих, які бачили обставини вчинення злочину. Опосередковані свідки могли свідчити тільки про повідомлення інших осіб (наприклад, чув від когось про певний злочин – *І. К.*). Кожен свідок, який свідчив у суді, повинен був скласти присягу (не присягали тільки малолітні або ті, хто в силу закону не мав права присягати)². До особових доказів зараховувалися також свідчення і думка експертів, які своїми знаннями допомагали суддям зрозуміти доказовий матеріал чи досліджуване питання. Експерт зобов'язувався з'явитися на виклик суду і скласти присягу. Досить часто при розгляді цивільних справ суд запрошував фахівців для зачитування листів та різного роду записок³.

На основі даних за 1896 р. про особовий склад Крайового суду у Львові можемо говорити про таких експертів: судові лікарі (24 особи), психіатри (9 осіб), душпастирі (2 особи, як правило, римо-католицького і греко-католицького обрядів), перекладачі (12 осіб; фігурують перекладачі з таких мов, як французька, англійська, угорська, чеська, італійська, румунська,

¹ *Старосольський Ю.* Нарис карного процесу... С. 33.

² Там само. С. 37–38.

³ Там само. С. 41.

російська, ідиш), хіміки (7 осіб), оцінювачі майна (їх нараховуємо найбільше – 45 осіб, окремо для Львівського й Жовківського округів), судові мірники (8 осіб), оцінювачі нерухомості у Львові (28 осіб; у 1850-х роках таких експертів при суді не значилося)¹. Загалом можемо констатувати збільшення чисельності осіб, задіяних до роботи Крайового суду у Львові як експертів, бо, скажімо, 1873 р. їх було відповідно: судових лікарів – 10 осіб, перекладачів – 6 осіб, оцінювачів майна – 12 осіб, судових мірників – 7 осіб, а такого поняття, як оцінювачі нерухомості у Львові взагалі не значилося².

Станом на 1914 р., тобто напередодні Першої світової війни, Крайовий суд у Львові послуговувався послугами таких експертів, як лікарі (22 особи, один з яких значився як тюремний лікар, а один – як хірург), душпастирі (2 особи, відповідно римокатолицького обряду – делегував конвент Бернардинів, грекокатолицького обряду – о. Нестор Полянський), перекладачі (16 осіб; з ідишу, «єврейського жаргону», чеської, угорської, російської, французької, англійської, італійської, хорватської, сербської, румунської), хіміки (5 осіб), люстратори для ревізії зарплат в окрузі Крайового суду у Львові (8 осіб), мірники (18 осіб), оцінювачі майна (їхня кількість була великою – для кожного повіту свій штат), знавці з нерухомості для Львова та округу³.

Кількість експертів у менших крайових (окружних) судах відповідно, була меншою, а дехто з них мав вузьку спеціалізацію.

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1896. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1896. S. 54–55.

² Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1873. Lwów : Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1873. S. 100–101.

³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1914. S. 101–109.

Наприклад, у штаті такого суду у Самборі станом на 1881 р. числилися: лікарі (5 осіб), перекладач (1 особа), знавець цехових справ (1 особа), оцінювачі майна (їх було багато, причому для Стрийського округу окремо), знавець у справах будівництва (1 особа), знавець гірничих предметів (1 особа). Для порівняння, при Крайовому суді у Перемишлі в той час працювали: лікарі (2 особи), перекладачі (2 особи), а оцінювачів майна було декілька десятків¹.

Крайові суди у Галичині розглядали справи, предмет спору яких перевищував 1 000 австрійських крон, а також спори передбачені у § 51 Закону про судочинство і приналежність звичайних судів у цивільних справах 1895 р. (Цивільно-процесуального кодексу)². Незалежно від суми предмета спору, до юрисдикції крайових судів належали справи про: а) визнання (заперечення) кровних зв'язків; б) розлучення; в) подружні та родинні майнові конфлікти; г) фідеїкомісійні спори; д) земельні суперечки³. Через декілька років після утворення Крайового суду у Львові, а саме 1857 р., відбулася процедура передачі спірних майнових документів, які перебували з 1784 р. у місцевих шляхетських судах. Це, зокрема, усі цивільні справи шляхти, державної скарбниці, королівських

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1881. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1881. S. 60–61.

² Jurisdiktionsnorm und Civilprozessordnung vom Jahre 1895 samt Einführungsgesetzen: Textausgabe mit Hinweisen auf zugehörige Gesetze und Verordnungen und sonstigen Anmerkungen und einem. Abt. 1 / Herausgegeben von Edmund R. von Herzfeld. Leipzig : Ph. Reclam, 1895. S. 1171.

³ *Евин Ф.* Правотар. Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів про права руської мови враз з взорами судових подань, скарг, внесень, жалоб, грамот, векселів і пр. і подань у справах адміністраційних з приписами про штемпелеві, вписові і переносні належності. Жовква : Накладом автора, 1909. С. 238.

міст, духовенства, міщан, Крайової табулі (*Landtafel*)¹. Першим реєстратором табулі (*Landtafel-Registrator*) при Крайовому суді у Львові, котрий обіймав цю посаду декілька років поспіль, був Антон фон Фрейсесфельд². Заради впорядкування вже неактуальних записів було створено посаду архіваріуса, яку у 1860-х роках обіймав Андреас Сохацький. Загалом у перші роки в табулі при Крайовому суді було задіяно 11 осіб, а вже 1864 р. числилося 20 осіб (без урахування голови), офіси яких знаходилися не в одному місці, а були розкидані по різних локаціях Львова³.

У 1870-х роках Крайовий суд у Львові доклався до *впорядкування ґрунтових книг* і табулярного діловодства, заслугу в чому віддають його президентів Корнелію Тарнавському (1827–1879)⁴. Закон про ґрунтові книги був доповнений розпорядженням міністра юстиції від 12 січня 1872 р. з відповідною інструкцією щодо виконання закону. Після його ухвалення втратили силу §§ 1476 і 1469 Цивільного кодексу 1811 року⁵. Водночас імператорський патент від 23 травня 1883 р. про впорядкування кадастрового обліку ґрунтового податку регламентував засади проведення кадастрових операцій. Під загрозою судового покарання патент спонукав усіх, хто набув ту чи іншу земельну ділянку, обов'язково вписати її до ґрунтових книг. Первісну реєстрацію проводили місцеві чиновники, відповідальні за кадастр, а виправити ж записи у ґрунтових

¹ ЦДДА України у м. Львові, ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 1, спр. 978 (Протокол комісії для передачі спірних майнових документів за 1784–1856 рр. Крайовому суду у Львові), арк. 1–3.

² Hof und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856. Wien : Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1856. S. 101.

³ Handbuch des Statthaltereii-Gebietes in Galizien für das Jahr 1864. Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1864. S. 133.

⁴ Kotliński T. Zwierzchnicy sądownictwa galicyjskiego; przedmowa Stanisław Dąbrowski. Warszawa : Redakcja «Palestry», 2013. S. 58.

⁵ *Дністрянський С.* Табулярне засиджене. Львів : Б.в., 1910. С. 84–85.

книгах можна було лише за постановою Крайового суду¹.

До компетенції крайових судів також належало винесення рішень щодо розірвання шлюбу. У католиків така практика не була частою, бо навіть Цивільний кодекс 1811 р. наголошував, що розлучити подружжя може тільки Бог. Відтак, згідно із чинним законодавством, подружжя зобов'язувалося заявити причини розриву своєму парохіві (для євреїв – рабину). Коли останній їх не переконав у недоцільності розлучення, він випишував спеціальний документ, з яким подружжя зверталося до Крайового суду². Законодавство прописувало обставини, за яких суд мав право дати розлучення, навіть якщо котрась зі сторін не бажала розлучатися (наприклад, подружжя зрада чи побиття). Даючи розлучення, Крайовий суд піклувався про розподіл майна, передусім мирним полагодженням, а якщо не вдавалося укласти мирову угоду, то виносячи рішення на основі закону³.

Серед інших питань у сфері приватного права крайові суди Галичини розглядали питання доказу батьківства, припинення батьківської влади над дітьми, спори щодо приймання на виховання чужих дітей, призначення і звільнення опікунів, посідання майна. Розгляд справ, що стосувалися спорів навколо власності, також входив до компетенції крайових судів (речове право), як і питання про право застави, успадкування власності, сервітути, фідейкомісії (усне або письмове розпорядження останньої волі про передачу власності третій особі)⁴.

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 105 (Розпорядження Вищого крайового суду про порядок ведення земельних книг), арк. 1–27.

² *Дністрянський С. Цивільне право...* С. 36.

³ Там само. С. 41.

⁴ Легати та фідейкоміси [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/rum-pr/438-rim-privat/6127-6---.html> [3.03.2019].

Зважаючи на актуальну для тогочасної Галичини проблему сервітутів, серед архівних справ трапляються ті, які стосуються вирішення конфліктних ситуацій між власником (дідичем) і його представниками, з одного боку, й мешканцями громад, з іншого боку¹. Сервітути (лат. *servitus* – повинність, зобов'язання) – звичаєве, а згодом встановлене право користуватися (частково або спільно) чужою власністю. Найбільшого поширення в Австро-Угорщині набули земельні або ґрунтові сервітути, що полягали у праві власника земельної ділянки користуватися вигодами сусіднього земельного наділу. Головними земельними сервітутами визначалися: 1) право утримування на чужому ґрунті стежки, вигону худоби або переїзду; 2) черпання (забір) води; 3) випас худоби; 4) вирубка дерева, збирання сухого листя, жолудів та хмизу; 5) полювання, риболовля; 6) копання піску². Наприклад, до цієї когорти можна зачислити справи жителя с. Любича (Любича Королівська, нині в складі Люблінського воєводства Польщі) Андрія Бішка, обвинуваченого у діях проти місцевого лісничого (1877 р.)³.

Предметом позову у цивільних справах у крайових судах Галичини часто була вимога про визнання права на майно, підтвердження автентичності документа на майно⁴. Це пояснюється активним цивільним обігом у Галичині як одному з найбільших коронних країв. І саме справи щодо розв'язання майнових спорів, зокрема земельних і спадкових, складали

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 160 (Галицька крайова фінансова дирекція, м. Львів), оп. 5, спр. 313 (Скарги мешканців сс. Борині і Яблунова на утиски орендаторів), арк. 3–5.

² *Нарайвський Є.* Правовий poradnik. Популярний збірник карного, цивільного і адміністраційного права. Коломия: Рекорд, 1932. С. 218.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14458 (Справа Бішка Андрія, жителя с. Любича, обвинуваченого в діях, спрямованих проти лісничого, 1877), арк. 1–11.

⁴ *Тищик Б., Бойко І.* Історія держави і права України: академічний курс: підручник. Київ: Ін Юре, 2015. С. 366.

значну частку з-поміж усіх цивільних проваджень у крайових судах¹. Відповідно до чинного законодавства, володіння землею мало бути добросовісним; передбачалося, що ніхто не може посягати на володіння іншим чином, як згідно з судовим рішенням (незалежно від обґрунтованості претензій).

Право власності в австрійському праві визначалося у дусі пріоритету підпорядкованості речі (§ 354)². Коли ж граничні межі між двома земельними ділянками з якихось причин були втрачені (пошкоджені), що спричинило неможливість встановити чітку межу, або її визнавали спірною, тоді кожен із сусідів отримував право звертатися до суду. На практиці частіше траплялися випадки зі спростуванням меж. У таких випадках обов'язково запрошували власників сусідніх земельних ділянок (при тому повідомляли, що межа буде встановлена незалежно від того, чи вони прийдуть, чи проігнорують запрошення), «авторизованого геометра», «мужів довіри» і «надінженера» як представника влади³. Власне до вирішення таких справ крайові суди залучали мірників, про яких згадувалося вище. У випадку порушення процедури купівлі-продажу земельну ділянку судовим рішенням могли повернути її першому власнику (приклад повернення Марії Новаторській земельної ділянки в с. Унятичі, проданої у вересні 1857 р. Юркові Соломці)⁴.

У розгляді окремих цивільних справ у крайових судах брав участь прокурор (Staatsanwalt), завдання якого полягало

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 4, Т. 1, спр. 2430 (Справа про проведення аграрної реформи в Галичині, 1876–1877 рр.), арк. 32, 47.

² Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Teil 1–3. Wien : k. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1811. S. 26.

³ Вь справъ доповнення книгъ ґрунтовихъ // Часопись правнича. Львовъ. 1891. Рочникъ III. Чис. 1–6. С. 87.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150 (Вищий крайовий суд, м. Львів), оп. 1 б, спр. 13 (Справа про повернення Новаторській Марії земельної ділянки в с. Унятичі проданої Соломці Юрку), арк. 6.

у нагляді за правомірним застосуванням законів¹. Прокурор виступав представником державної влади, і навіть коли репрезентував інтереси окремої фізичної особи, він захищав публічні інтереси поряд з приватними². Посаду державного прокурора при крайових судах у Галичині було запроваджено у середині XIX ст., вона існувала аж до завершення Першої світової війни. Проте ознайомлення з архівними матеріалами того часу дає підстави твердити, що роль прокурора у розгляді цивільних справ у крайових судах була суттєво меншою, ніж у кримінальних справах.

Серед тих цивільних справ у крайових судах, до розгляду яких залучали прокурорів, були справи малолітніх осіб, визначення легальності народження. Прокурор також володів правом подавати позов щодо анулювання шлюбу, якщо він був укладений заради набуття австрійського громадянства чи привласнення маєтків. Якщо ж обидві сторони подружжя погодили всі деталі щодо розірвання шлюбу, то суд безперешкодно давав дозвіл «на розлуку від стола й ложка»³. Неодмінно прокурор брав участь у судовому засіданні, коли однією зі сторін у процесі виступала Австрійська (Австро-Угорська) держава. Тож можемо констатувати, що прокурор діяв у крайових судах як представник держави з метою захисту державних інтересів.

В умовах, коли справа на основі судового розгляду і верифікації доказів вважалася вирішеною, Крайовий суд виносив своє рішення⁴. Рішення вважалося остаточним, коли були задоволені всі домагання позову, або ж частковим – коли

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 146, оп. 4, спр. 2972 (Справа про заснування посади прокурора з цивільних і кримінальних справ при судах Галичини, 1873–1907 рр.), арк. 23.

² Лемик Р. Завдання і форми участі прокурора в цивільному процесі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. Вип. 54. С. 233.

³ Дністрянський С. Цивільне право... С. 36.

⁴ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 745.

була задоволена лише частина домагань¹. Судові рішення вважалися найважливішим актом завершення розгляду спірної цивільної справи. Своїм рішенням суд повинен був розв'язати усі спірні питання, висунуті у справі, за винятком тих, щодо яких уже були оголошені раніше відповідні рішення, або ті, які скеровувалися в окреме судове провадження. Зміст рішення суду повинен був відповідати позовному домаганням і судді не мали права присудити того, що від них не вимагалось (як виняток, Крайовий суд мав право присудити сплату аліментів, хоча цього могла не вимагати позивачка)².

Рішення у цивільній справі мали право винести тільки ті судді, котрі брали участь у засіданні. Якщо до винесення рішення відбувалася зміна головуючого чи когось із суддів (наприклад, погіршився стан здоров'я – *I. K.*), тоді усні дебати, згідно з Цивільним процесуальним кодексом 1895 р., необхідно було повторити перед новим складом суду на основі позову, наданих доказів і протоколу попереднього засідання³.

Прийняття рішення суддями у цивільній справі відбувалися таємно у нарадчій кімнаті шляхом голосування. Доступ до нарадчої кімнати стороннім особам був заборонений. Принцип гласності не поширювався на цю стадію судочинства. Під час перебування в нарадчій кімнаті судді не мали права розглядати інші судові справи і розголошувати особливості обговорення та ухвалення рішення⁴.

Під час колегіального обговорення попереднього рішення щодо конкретної спірної справи головуючий звертав увагу на предмет позову, давав юридичну оцінку відповідям на запитання, оцінював докази, усні дебати, доводи, аргументи. Рішення у справі судді ухвалювали більшістю голосів, а кожен

¹ *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895...* S. 764.

² *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Teil 3...* S. 27.

³ *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895...* S. 791.

⁴ *Godlewski W. Austrjackie prawo procesowe cywilne...* S. 77.

присутній суддя мав право подати у письмовій формі свою окрему думку, яка не завжди збігалася з думкою більшості¹. Відповідно до австрійського Цивільного процесуального кодексу 1895 р., під час ухвалення рішення у цивільній справі суд вирішував питання: чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення; якими доказами вони підтверджувалися; чи були інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мали значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; які правовідносини сторін впливали зі встановлених обставин у даній справі; яка правова норма підлягала застосуванню до цих цивільних правовідносин; чи потрібно було додатковий позов задовольнити або в позові відмовити; як розподілити між сторонами судові витрати; чи були підстави допустити негайне виконання судового рішення; чи були підстави для скасування заходів забезпечення позову тощо².

Виявлені архівні матеріали і судова практика засвідчують, що судові рішення складалося з трьох частин: 1) зазначення догагання і покриття коштів на процес; 2) змісту процесу; 3) обґрунтування рішення з посиланням на доказову базу (§ 417)³. Якщо у якійсь частині судового рішення була виявлена певна неточність, то кожна зі сторін володіла правом упродовж восьми днів з часу оголошення рішення запропонувати відповідні уточнення (§ 424)⁴. Очевидні писарські чи арифметичні неточності суд виправляв без додаткового процесу, натомість змістовне доповнення могло бути ухваленим на основі нового усного розгляду з тими ж сторонами процесу (§ 423)⁵.

¹ Яковлів А. Цивільний процес... С. 53.

² Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> [14.03.2019].

³ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 795–796.

⁴ Ibid. S. 807–808.

⁵ Ibid. S. 807.

Відповідно до австрійського Цивільного процесуального кодексу 1895 р., рішення вважалося законним з моменту його оприлюднення у присутності обох сторін. У рішенні важливу роль відігравали наведені сторонами докази¹. Якщо обидві сторони були присутніми при оголошенні рішення, то копія рішення надавалася їм лише у тому випадку, якщо вони цього вимагали; в усіх інших випадках копія рішення надавалася сторонам згідно з розпорядженням судді (§ 452)². При оголошенні рішення сторони отримували попередження, що рішення може бути оскаржене лише на основі пунктів 1–7 § 447, і це попередження повинно було містити також письмовий виклад рішення³.

Під час прийняття рішення у цивільній справі судді брали до уваги всі представлені сторонами докази, подані в усній чи письмовій формі. Враховуючи принцип змагальності, суд не мав права доповнювати зібраний сторонами фактичний матеріал, а зобов'язаний був розглянути подані докази та дати їм правову оцінку. Водночас, згідно з принципом диспозитивності, суд не мав права присуджувати того, чого позивач не вимагав у позовній заяві⁴. Підготовлене рішення складалося з двох частин: короткої (резолюції) і повної (власне рішення). Рішення готував головуючий на засіданні, після чого його підписували судді, котрі брали участь у розгляді справи. Після цього рішення оголошувалося головуючим у присутності сторін та інших зацікавлених осіб. Якщо справа вважалася складною і потребувала більше часу для обмірковування, то суд мав право відкласти оголошення рішення на інший день. Рішення в остаточній редакції містило коротке резюме позовної

¹ *Левицький К.* Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична... С. 146.

² *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895...* S. 851.

³ *Ibid.* S. 841–842.

⁴ *Васьковський Е.* Курс гражданского процесса. Том I. Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия... С. 367.

заяви, вимог позивача й заперечень відповідача, доказів та їхню правову оцінку, аргументацію думки, до якої прийшов суд, та посилання на відповідні норми австрійського цивільного законодавства¹.

Австрійський Цивільно-процесуальний кодекс 1895 р. встановлював 14 днів на виконання судового рішення, відштовхуючись від дати набуття його чинності². Зазначимо, що подібний термін виконання рішень був встановлений у цивільно-процесуальному праві інших європейських країн. Рішення, на яке не було вчасно подано апеляції, ставало правосильним³. Судові рішення, що набрали законної сили, вважалися обов'язковими як для фізичних і юридичних осіб, так і для всіх органів державної влади у Галичині.

Отже, згідно з австрійським законодавством, розгляд цивільних справ у крайових судах Галичини відбувся у декілька послідовних процесуальних етапів. Попри велику увагу до підготовчого засідання, розгляд справи у залі суду був основною стадією цивільного процесу, під час якого справа розглядалася по суті. Розгляд цивільних справ у крайових судах Галичини відбувся згідно з законодавчо встановленою послідовністю: після подання і прийняття позову відбувалося підготовче засідання, а вже потім справу розглядали по суті. Розгляд цивільної справи по суті передбачав ознайомлення учасників процесу зі змістом справи, аналіз поданих доказів, проведення дебатів. Тільки після цього суд виносив остаточне рішення. Згідно з визначеною юрисдикцією, крайові суди розглядали справи, пов'язані з порушеннями зобов'язального чи речового права, а у випадку Галичини значну частину таких розглядів становило вирішення майнових спорів.

¹ Яковлів А. Цивільний процес... С. 53.

² *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895...* S. 780.

³ *Ibid.* S. 782–785.

4.2. Особливості кримінального провадження

Суспільним завданням права, з-поміж іншого, виступає накладення на людину обов'язків, які обмежують її вільну діяльність в разі, коли вона переступає дозволене законом (кримінальне право)¹. Кримінальне право поділяється на матеріальне і формальне. Перше визначає, які людські вчинки заборонені законом під загрозою покарання (тобто є злочинами), і його головне завдання полягає в охороні та захисті суспільства від злочинних посягань. Звичайне кримінальне право залишалось б неефективним, якби не існувало механізму його реалізації, що забезпечує кримінальний процес. Кримінальний процес, таким чином, виступає формою для матерії (матеріального права) і називається формальним правом². Якщо вести мову про австрійське кримінальне право, то його розмежував на власне кримінальне (матеріальне) і кримінально-процесуальне (процесуальне) право Кримінально-процесуальний кодекс 1853 р.³.

Структура кримінального судочинства була наступною: 1) повітові суди засідали в одноособовому складі і займалися, здебільшого, підготовчою роботою – збиранням матеріалів по справі; 2) крайові суди виконували слідчі функції, а також вирішували справи по суті; 3) суди присяжних розглядали справи про політичні виступи і повстання; 4) касаційний трибунал у Відні⁴. Водночас у структурі суду того чи іншого

¹ *Budziński S.* O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i Galicyi Austryackiej. Warszawa : W drukarni S. Orgelbranda Synów, 1883. S. XVII.

² *Старосольський Ю.* Нарис карного процесу... С. 2.

³ *Галабурда І.* Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX століть) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2018. Випуск 66. С. 62.

⁴ *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 253.

рівня теж були свої особливості. Як уже йшлося у попередньому розділі, Крайовий суд складався з таких частин, як президія, цивільний і кримінальний сенати. Останній, зважаючи на його важливість, зазвичай, очолював президент суду, зрідка – віцепрезидент. Наприклад, кримінальний сенат свого часу очолював віцепрезидент Крайового суду у Львові Йозеф Емінович (1807–1879)¹. Це, напевне, можна пояснити його тривалим досвідом роботи у Вищому крайовому суді та численними відзнаками (Орден Леопольда, звання радник двору тощо). Характерно, що саме йому в заслугу ставлять впровадження у кримінальний процес Галичини судів присяжних².

У своїй роботі крайові суди, як суди загальної юрисдикції, застосовували Кримінальний кодекс 1852 р. і Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р.³. Вони розглядали такі види злочинів, як злочини проти держави, державних органів влади, проти особи, особистої безпеки й свободи людини, проти честі і гідності людини, приватної власності, лихварства, нечесної конкуренції та проти моралі тощо⁴. Впровадження у життя кримінальної процедури від 29 липня 1853 р. хоч і сприяло бюрократичному формалізму, все ж дозволило чіткіше визначити складові кримінального процесу. Додатково регламентувало діяльність кримінальних судів розпорядження Міністерства юстиції від 16 червня 1854 р.

Відповідно до цих правових нововведень, слідчі судді, прокурори і головуючі на судових засіданнях були змушені

¹ *Kotliński T. Zwierzchnicy sądownictwa galicyjskiego; przedmowa Stanisław Dąbrowski. Warszawa : Redakcja «Palestry», 2013. S. 56.*

² *Kotliński T. Zwierzchnicy sądownictwa galicyjskiego... S. 57.*

³ *Худоба Н. Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 року та його застосування на території Галичини // Форум права. 2009. № 2. С. 418.*

⁴ *Бойко І. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 76.*

багато уваги приділяти вступному слідству, на якому відбувався збір доказів¹. Вступне слідство набуло особливої уваги й тривало надто довго. Це надавало кодексові контраверсійного характеру. Зокрема, професор Львівського університету Петро Стебельський слушно зазначав про те, що «Кримінальна процедура 1853 р. не звертала особливої ваги на головне судове засідання, яке перетворилося на звичайну формальність, репродукуючи результати отримані під час слідства; вона переклала вагу всього судового розгляду на стадію вступного слідства»².

На початку 1861 р. міністр юстиції Австрії отримав дозвіл від імператора розпочати роботу над новим, досконалішим Кримінальним кодексом. Відповідальним за розробку проекту документа був призначений професор Віденського університету Юліус Гласер. Представлення нового кодексу 1867 р. співпало з переглядом всієї системи судоустрою в Габсбурзькій імперії. У той час постали загальні суди для кримінальних і цивільних справ, а з 1869 р. при крайових судах утворено суди присяжних, покликані розглядати злочини, за які передбачалося ув'язнення на термін понад п'ять років³.

Суди присяжних при крайових судах, створені заради дотримання більшої об'єктивності, склалися з трибуналу і лави присяжних, загалом із 12-ти осіб. Ці суди засідали у справах, які стосувалися: 1) політичних повстань і державної зради (збурення публічного спокою, зловживання урядовою владою); 2) розповсюдження антидержавних друкованих

¹ Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku // Edukacja humanistyczna. Szczecin. 2013. Nr. 1 (28). S. 73.

² Stebelski P. Komentarz do austriackiego postępowania karnego. Lwów, 1901. S. 160–161.

³ Materniak-Pawłowska M. Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w XIX wieku // Czasopismo prawno-historyczne. 2014. Tom LXVI. Zeszyt 1. S. 135.

матеріалів; 3) тяжких злочинів (грабіж, згвалтування, образа релігії, заподіяння тілесних ушкоджень, шахрайство, крадіжки, мародерство)¹. Загалом суди присяжних мали право розглядати 25 категорій злочинів. Наприкінці XIX ст. галицькі юристи, зокрема професор Едмунд Кржимуський, критикували професійність судів присяжних і рекомендували перейти до змішаних кримінальних судів – частково призначуваних професіоналів і виборних засідателів. Згідно із Законом від 23 травня 1873 р., присяжними могли бути особи, яким виповнилося 30 років, котрі вміли писати і читати, щонайменше рік проживали у конкретному населеному пункті, платили податки або ж були адвокатами, нотаріусами, вчителями середніх чи вищих шкіл².

Новий австрійський Кримінально-процесуальний кодекс, який впровадив змішаний процес, затверджено 1873 р. Вступне слідство відбувалося відповідно до інквізиційних засад і його провадив слідчий суддя. Без підготовчих заходів не мав права відбутися жоден кримінальний процес. Головний розгляд – усний і публічний, базований на доказовій теорії – під час судового засідання відбувався згідно з засадами позовного процесу. Проте основна увага приділялася підготовчому етапові; стадія судового розгляду (головна «розправа») була лише формальним, остаточним обговоренням (*Schlussverhandlung*)³.

Загалом Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. передбачав такі стадії кримінального процесу: порушення кримінальної справи, дізнання зі складанням обвинувального

¹ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27 maja 1852 r. Z późniejszemi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza. Kraków : Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. S. 7.

² *Tomczyk R.* Proces karny w monarchii Habsburskiej... S. 76.

³ *Галабурда Т.* Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX століть) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2018. Вип. 66. С. 62.

висновку, підготовка до процесу, судове засідання, встановлення виду покарання для обвинуваченого, винесення вироку, оскарження вироку (подання апеляції на вирок Крайового суду, а на вирок суду присяжних – касаційну скаргу)¹.

Право вносити цивільний позов у кримінальному процесі до крайових судів мав тільки потерпілий або особи, які можуть виступати замість потерпілого. Той, проти кого велося зізнання чи слідство, називався підозрюваним, і лише від часу внесення акта обвинувачення, тобто конкретизації представлених йому закидів, він ставав обвинуваченим². У процесі обвинувачений повинен володіти фізичною і розумовою здібністю; у випадку смерті обвинуваченого, засвідчення психічної хвороби справу закривали. Його процесуальна здатність обмежувалася, якщо він був неповнолітнім або мав фізичні вади (був німим, глухим; це визначали судові лікарі, які рахувалися при Крайовому суді). За таких умов йому призначали представника його інтересів.

Згідно із засадою усності й безпосередності, суддя Крайового суду, який розглядав справу, використовував усно-особистий допит, оскільки вважалося, що суддя повинен отримувати матеріал «з перших рук». Все судочинство (допити підсудного й свідків, заслуховування інформації експертів) відбувалося усно перед судом. Засада усності й безпосередності вимагала безперервної присутності під час розгляду справи всіх суддів, прокурора й обвинуваченого. Обвинуваченого можна було тимчасово видалити із зали суду тільки в тому випадку, коли він системно порушував порядок або його присутність заважала поясненням співобвинуваченого чи зізнанням свідків. Після повернення до зали суду обвинуваченому обов'язково повідомляли все, що йому пред'явлено у час його відсутності. Тільки при розгляді дрібних справ

¹ Худоба Н. Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 року та його застосування на території Галичини // Форум права. 2009. № 2. С. 420.

² Старосольський Ю. Нарис карного процесу... С. 25.

обвинувачений мав право бути відсутнім на засіданні суду¹.

В умовах, коли одна зі сторін процесу вдалася до образи чи погроз на адресу судді чи судового працівника, суд володів правом оштрафувати винуватця до 100 крон (адвоката навіть більше – до 200 крон). Осіб, які не приймали рішення суду, заради дотримання закону і збереження суспільного порядку могли заарештувати на термін до трьох діб. Якщо ж протиправні дії вчиняв адвокат, то Крайовий суд мав право позбавити його права представляти свого підзахисного на суді і рекомендувати підозрюваному знайти собі іншого захисника². Згодом ці протиправні дії адвоката ставали предметом розгляду дисциплінарної ради при Крайовому суді.

Завдяки йосифінським реформам в імперії Габсбургів відбулася відмова від інквізиційного процесу й впроваджене прилюдне (публічне) судочинство. Тільки підготовча робота залишалася й надалі не публічною, але, на нашу думку, це цілком виправдано, оскільки дозволяло спокійно і без стороннього тиску підготувати необхідні докази до справи. Від учасників процесу (суддів, обвинувачів, адвокатів) вимагали сумлінності, знаючи, що за їхніми діями стежить суспільство. Прилюдне судочинство підсилювало довіру до судочинства. Вирок оголошували завжди публічно, навіть якщо розгляд справи відбувався за зачиненими дверима³.

Судове засідання становило основну стадію кримінального судочинства. Під час судового процесу відбувалося змагання сторін, доведення чи спростування доказів і, нарешті, винесення вироку. Принцип публічності якнайбільше стосувався головного судового засідання. Це означало, що на суді може бути присутній кожен, якщо він не загрожував порядкові судочинства (і не йшлося про військову чи іншу державну таємницю)⁴. Перебіг

¹ Старосольський Ю. Нарис карного процесу... С. 32.

² Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 494.

³ Старосольський Ю. Нарис карного процесу... С. 34.

⁴ Там само. С. 80.

судового засідання обов'язково фіксували у протоколі, зокрема такі важливі елементи процесу, як докази, зізнання свідків і експертів. Протокол вів судовий писар, обов'язково присутній на судовому засіданні. Засідання вів головуючий суддя (той, якому доручив це робити президент Крайового суду), завданням якого було у стислі часові рамки провести розгляд справи, забезпечити належний порядок під час засідання. Він дозволяв сторонам ставити питання, відхиляти питання, які не вважав за невідповідні з правової точки зору, виступати зі заявами. У важливих питаннях, на зразок вирішення щодо внесків сторін, головуючий не вирішував самостійно, а радився із складом суду¹.

Права сторін у процесі вважалися рівними, вони могли однаково брати участь у судовому засіданні, підтверджувати чи спростовувати подані докази. При закритті справи обидві сторони – обвинувач і обвинувачений – мали право слова. Останнє слово в суді належало завжди обвинуваченому і такий порядок, на думку В. Старосольського, мав в основі психологічний мотив – дати змогу обвинуваченому завжди відповісти на закиди, визнати чи не визнати свою вину у вчиненні злочину й справити враження на суддів². Такий елемент є частиною права обвинуваченого на захист і сьогодні.

Підставою для вирішення справи був тільки матеріал, зібраний під час судового процесу. Рішенням суду виступав вирок, який необхідно розглядати як процесуальну мету судочинства. Зазвичай вирок або виправдовував підсудного, або визнавав його винним і визначав відповідне покарання. Проголошений вирок вважався юридично законним, до його оголошення вирок вважався проектом. Тільки шляхом оскарження і вирішення справи вищою судовою інстанцією можна було досягти зміни вироку³.

¹ Старосольський Ю. Нарис карного процесу... С. 81.

² Там само. С. 82.

³ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału

Крім вироку, Крайовий суд мав право видавати ухвали або постанови, які відрізнялися від вироку своєю правовою основою. Ухвалу суд мав право видавати під час самого судочинства, а не на завершення процесу. Її могли видавати привселюдно, але закон не вимагав проголошення ухвали. На відміну від вироку, суд мав право неодноразово змінювати ухвали. Ухвалу суду можна було оскаржити до вищого суду скаргю. Іншими словами, ухвала – це кожне інше від вироку рішення суду й інше від порядкових рішень – наказів. В чинному українському законодавстві підставами винесення судом ухвал (постанов) є: встановлені у справі факти порушення закону; виявлені причини й умови, що сприяли вчиненню злочину; встановлені порушення прав громадян та інші порушення закону, допущені під час провадження дізнання, досудового слідства тощо¹. Накази ж мав право видавати суд або головуючий суддя в порядку ведення справи. Накази могли стосуватися визначення терміну, надсилання повідомлення, відкликання свідка, видалення із зали суду обвинуваченого. Тобто це було порядкове рішення².

В австрійському кримінальному процесі предмет доказів становили усі важливі обставини. Обвинувач мав довести вину обвинуваченого, а не навпаки. У разі сумнівності доказів спрацьовував принцип «in dubio pro reo» – тобто, в разі сумніву, чинити на користь обвинуваченого. Якщо не було прямих доказів, інколи важливе значення мав індіційний доказ – посередній доказ таких обставин, що за допомогою логічного обмірковування набували статусу важливих доказів. Загальновідомі факти у суді під час процесу не потрібно було доводити³.

najwyższego. Część pierwsza. Kraków : Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. S. XVII–XVIII.

¹ Практика винесення судами окремих ухвал (постанов) у кримінальних справах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022700-07> [1.03.2019].

² Старосольський Ю. Нарис карного процесу... С. 35.

³ Там само. С. 36.

У розгляді кримінальних справ велику роль відігравали покази свідків і думка фахових експертів. За свої експертні висновки знавці отримували певну плату. У деяких випадках експертиза знавців була обов'язковою (як наприклад – встановлення причини смерті, з'ясування фізичного чи психічного стану здоров'я). За потреби прослухати глухих (німих) чи осіб, що не знають мови, якою ведеться процес, суд запрошував відповідних спеціалістів¹. Як ми уже зазначали, при крайових судах були відповідні експерти, яких, за потреби, залучали для надання фахової консультації.

Традиційно важливим доказом вважалося зізнання у вчиненому злочині обвинуваченого. Обвинуваченого допитували, як правило, на початку процесу, після зачитування акту обвинувачення. Однак він мав право давати пояснення після представлення кожного нового доказу. Якщо між зізнанням обвинуваченого і свідків виникали розбіжності, суддя мав право влаштувати очну зустріч, вислухати їхні зізнання. Якщо і після того виникали сумніви, суддя мав на власний розсуд вирішити, хто правий, а хто свідчить неправдиво. Таку особу могли притягнути до відповідальності перед судом (приклад – справа Хаї Кацбахової, 1872 р. перед Крайовим судом у Львові)².

Речові докази – це будь-які предмети навколишнього світу, що своїм існуванням, будовою, складом чи іншими предметами або часом чи місцем можуть дати пояснення важливих для справи обставин. Це, передусім, предмети злочину («*corpus delicti*») – знаряддя злому, вбивства, тіло вбитого, сліди крові на

¹ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami s. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza. Kraków : Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. S. X.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14197 (Справа Кацбахової Хаї, жительки с. Ульянів, обвинуваченої у неправдивому свідченні на суді, 1872), арк. 15–18.

одязі підозрюваного тощо. До речових доказів у кримінальних справах також належав огляд місця злочину – доказових матеріалів, яких не можна було показати у залі суду. Сюди належали розтин тіла (якщо існувала підозра в насильницькій смерті, зокрема отруєння). Після проведення дослідження експерти склали свій звіт, який був важливим доказом на процесі¹.

За потреби у домі підозрюваного проводили обшук (домашній або особистий) і вилучення речей, які могли слугувати доказами у справі. Підозрюваний мав бути присутнім при обшуку, який на вимогу суду проводила поліція. Як правило, обшук дозволяли проводити тільки вдень і тільки за великої необхідності – вночі (якщо приміщення було відкрите вночі, як-от готель, то дозволялося і вночі). Предмети, знайдені при обшуку, що становили доказ вини, підлягали конфіскації. Коли ж підозрюваний відмовлявся віддати ту чи іншу річ, яку розглядали як потенційний доказ у справі, її дозволялося відібрати силою. Вилучені листи мав право читати прокурор або суддя, але не поліція, представники якої опечатували листи і передавали їх до суду².

Виконуючи своє безпосереднє завдання – переслідувати і судити правопорушників, Крайовий суд був змушений інколи вживати запобіжні заходи, які перешкоджали підозрюваному ухилятися від судових чи прокурорських дій та перешкоджати здійсненню правосуддя. До таких заходів належали тимчасове ув'язнення (арешт), заборона виїзду, особиста і майнова порука, застава, поліцейний нагляд тощо³.

¹ Krauza K. Reformy austriackiej procedury karnej w dobie Wiosny Ludów // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego. 2013. No 16. S. 239–240.

² Старосольський Ю. Нарис карного процесу... С. 42.

³ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszemi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza. Kraków : Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. S. XV.

Слідчий арешт можна було застосовувати у випадках, коли підозрюваному загрожувала кара смерті, ув'язнення на термін понад 10 років. Без вступного слідства арешт застосовували у випадку спеціального подання прокурора, який, однак, можна було оскаржити¹. Підставами для арешту підозрюваного були затримання «на гарячому», доведення факту про спробу втечі від переслідування поліцією, намагання чинити тиск на правосуддя. Зауважимо, що питання слідчого арешту, прописаного у Кримінальному кодексі 27 травня 1852 р., не було чітко врегульоване і, наприклад, існували розбіжності: чи враховувати його як покарання, чи ні. Щойно 20 липня 1912 р. на законодавчому рівні вдалося врегулювати це питання, як тимчасовий і слідчий арешт перед оголошенням вироку в першій інстанції були замінені грошовим покаранням².

Австрійський Кримінальний процесуальний кодекс 1853 р. поділяв розслідування на два етапи: етап підготовчого (попереднього) розслідування та деталізованого розслідування. На першому етапі суд перевіряв, чи вчинений акт можна кваліфікувати злочином. У випадку, коли зібрані докази давали підстави кваліфікувати вчинену дію злочином, попереднє розслідування завершувалося й ініціювався другий етап розслідування – деталізований³.

Завдання судді у кримінальних справах полягало у розгляді та вирішенні питання згідно з чинним законодавством, встановлюючи при тому винуватість (невинуватість) підозрюваного (або ж і вжити інших заходів, передбачених законом). Суддя був покликаний вирішити підсудну йому

¹ *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 252.

² *Tomczyk R.* Proces karny w monarchii Habsburskiej... S. 73.

³ *Krauza K.* Reformy austriackiej procedury karnej w dobie Wiosny Ludów // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. 2013. No 16. S. 240.

справу з правового і фактичного становища, тобто він тлумачив зміст норм закону і надавав тому чи іншому факту правову оцінку. Суддя у своїй діяльності керувався своїм розумінням закону, однак мав діяти тільки в рамках закону – «немає злочину ні кари без закону»¹.

Кримінально-процесуальний кодекс 1853 р. передбачав існування такого органу, як прокуратура, яка була головним органом нагляду і оскарження в австрійському кримінальному процесі. Згідно з §§ 29–36 Закону про кримінальний процес відділи прокуратури існували при Крайовому і окружних судах, при Вищому крайовому суді – Надпрокуратура. Завдання прокурора полягало у винесенні обвинувачення перед судом і нагляді за виконанням справедливого покарання². Функції прокурора були деталізовані внаслідок реформи судоустрою й ухвалення нового Кримінально-процесуального кодексу, наслідком чого стало впровадження посади державного прокурора³.

У кримінальних справах, в яких підозрюваному загрожувала смертна кара або тюремне ув'язнення на понад п'ять років, Крайовий суд засідав у кількості п'яти суддів, один з яких виконував функції головуючого. В його обов'язки також входила координація розслідування, видача відповідних постанов, вирішення спорів, що виникали між слідчим суддею і прокурором, а також винесення судових рішень про завершення розслідування⁴.

Крайовий суд у Львові виступав судом у справах антидержавних виступів і повстань у Львівському окрузі. Загалом крайові суди у Галичині розглядали *політичні справи*, кількість яких наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

¹ Старосольський Ю. Нарис карного процесу... С. 15.

² Там само. С. 21.

³ Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej... S. 75.

⁴ Krauza K. Reformy austriackiej procedury karnej w dobie Wiosny Ludów // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego. 2013. No 16. S. 241.

помітно зросла¹. Декілька справ стосувалося представників галицького русофільства (москвофільства). Наприклад, 1914 р. в Крайовому суді Львова відбувся показовий процес над русофілом Семеном Бендасюком, котрого звинувачували у державній зраді. Москвофілів австрійська влада розглядала, і не завжди безпідставно, російською агентурою. Загалом підсудних було декілька (Максим Сандович, Ігнатій Гудима, Василь Колдра), а попереднє слідство тривало близько двох років. В обвинувальному акті йшлося: «В проміжку часу з 1909 року по березень 1912 року вони у Львові і в інших місцях, таємно, за взаємною згодою, почасти як призвідники або підбурювачі, почасти як безпосередні учасники зробили за допомогою підбурювання, а перші троє також за допомогою шпигунства такі дії, які були спрямовані до відторгнення Галичини або її частини від... території Австрійської імперії»². Однак судова тяганина закінчилася тим, що суд присяжних виправдав підсудних русофілів.

Низка справ була пов'язана з «головним злочином» – образою честі і гідності імператора та його сім'ї. Про це йшлося у сьомому розділі *Кримінального кодексу Австрії* (ККА) 1852 р. (*Siebentes Hauptstück. Von den Verbrechen des Hochverrathes, der Beleidigung der Majestät und der Mitglieder des kaiserlichen Hauses, und der Störung der öffentlichen Ruhe*)³. Ст. 63 ККА гласила: «Кожен, хто порушує повагу до імператора особистою образою або публічною... богохульствує або знущається, друкуючи,

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1, спр. 61 (Книга протоколів засідань сесій Крайового суду в політичних питаннях від 1 січня по 31 грудня 1857), арк. 2–3.

² Макарчук В. Галицькі москвофіли та австрійський суд: досвід конституційної монархії // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 837. С. 478.

³ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami s. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 57.

повідомляючи або поширюючи зображення, що ображають імператора, буде покараний ув'язненням у підземелля на термін від одного до п'яти років»¹. Що ж до сім'ї імператора, то ст. 64 передбачала: «Якщо такі дії або правопорушення здійснюються проти інших членів імперської сім'ї, вони караються як злочини з позбавленням волі на строк від одного до п'яти років, якщо це не є тяжким злочином»².

Як приклади таких справ, розглянутих Крайовим судом у Львові, назвемо справи Августа Патковського (образа членів сім'ї імператора, 1858 р.), Анни Грімман та Тимофія Паляниці (образа монархії, 1867–1868 рр.), жительки с. Кривче Марії Мікулової (публічна образа імператора, 1902–1903 рр.)³. Як правило, всі обвинувачені отримували найсуворіші вирокі за цей злочин.

Поруч зі справами про образу монархії, імператора та його сім'ї, трапляються справи, в яких йдеться про образу державних чиновників. Наприклад, випадок публічної образи австрійського чиновника з боку Андрія Хмелиновича, жителя Рави-Руської (1891 р.), або ж випадок публічної образи вїйта мешканцем с. Немирів Тимофієм Веприком (1892 р.)⁴. Образа державних службовців вважалася злочином.

¹ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszemi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami s. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 61.

² Ibid.

³ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 11911 (Справа про звинувачення Патковського Августа в образі членів сім'ї імператора, 1858 р.), арк. 1–2; Там само, спр. 13985 (Справа Грімман Анни та Паляниці Тимофія, обвинувачених в образі монархії, 1867–1868), арк. 19–21; Там само, спр. 21060 (Справа Мікулової Марії, жительки с. Кривче, обвинуваченої в публічній образі імператора, 1902–1903), арк. 52–53.

⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 16400 (Справа Хмелиновича Андрія, жителя с. Рава-Руська, обвинуваченого у публічній образі чиновника, 1891 р.), арк. 1–9; Там само, спр. 16532 (Справа Веприка Тимофія, обвинуваченого в публічній образі вїйта, 1892), арк. 15–16.

Так, ст. 312 ККА (*Beleidigung der öffentlichen Beamten, Diener, Wachen, Eisenbahn-Angestellten*) зазначала: «Будь-яка словесна образа осіб, перелічених у ст. 68, якщо вони беруть участь у виконанні мандату магістрату або виконують свої обов'язки, карається...»¹. У згаданій вище ст. 68 до державних службовців зараховували, зокрема, суддів, працівників магістрату, послів до парламенту чи крайових зборів (тобто депутатів), лісничих і навіть контролерів на залізниці².

Помітну частку кримінальних справ, розглянутих Крайовим судом у Львові, становлять справи, пов'язані з опором поліцейським при виконанні ними своїх службових обов'язків: справи жителів Львова Едварда Грубецького (1869–1870 рр.) і Людвіга Розвадовського (1871–1872 рр.), м. Городка Михайла Бещада (1911 р.)³. Зазначимо також, що кількість розглянутих Крайовим судом у Львові справ, пов'язаних з опором поліції, суттєво зросла на початку ХХ ст. (тут знаходимо справи на жителів не тільки Львова, але й Золочева, Жовкви та інших тодішніх галицьких повітових містечок).

Крім опору поліції, крайові суди розглядали чимало справ, пов'язаних з опором представникам місцевої влади. До таких можемо віднести справи жителів с. Передмістя Миколи Яремуса (1910 р.), с. Вороцева Олексія Чіха (1910 р.)⁴. Менше

¹ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszych ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami s. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 65.

² Ibid.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 13998 (Справа Грубецького Едварда, жителя м. Львова, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1869–1870), арк. 1–6; Там само, спр. 14163 (Справа Розвадовського Людвіга, жителя м. Львова, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1871–1872), арк. 34–37; Там само, спр. 25392 (Справа Бещада Михайла, жителя м. Городка, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1911), арк. 1–3.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 24983 (Справа Яремуса Миколи, жителя с. Передмістя, обвинуваченого в опорі представникам

представлені в архіві справи, що стосуються опору судовим виконавцям, що, очевидно, свідчить усе-таки про існування поваги до австрійського імператорського суду як такого: справа жительки с. Передмістя Марії Борейко (1910–1911 рр.)¹.

Величезний масив архівних документів становлять справи, присвячені крадіжкам. Ст. 185 чинного Кримінального кодексу України трактує крадіжку як «таємне викрадення чужого майна»². Подібним чином трактувався цей злочин і в період перебування Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини. Дрібна крадіжка, збитки від якої не були великими, трактувалася як адміністративне правопорушення, тоді як за крадіжку зі значними збитками передбачалося кримінальне покарання³. У досліджуваній період фіксуємо: крадіжки зерна (справа Олександра Зенбковського, жителя с. Острів, 1894 р.)⁴; крадіжки дорогоцінностей (справи Арона Рубінштейна та інших жителів Львова, 1910 р.)⁵; і навіть крадіжки алкогольних напоїв (справа жителя м. Львова Михайла Галущинського, 1910 р.)⁶.

влади, 1910), арк. 30–32; Там само, спр. 24988 (Справа Чіха Олексія, жителя с. Вориців, обвинуваченого в опорі війту, 1910), арк. 25–28.

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 24982 (Справа Борейко Марії, жительки с. Передмістя, обвинуваченої в опорі судовому виконавцю, 1910–1911), арк. 23–26.

² Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [27.03.2019].

³ *Budziński S.* O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i Galicyi Austryackiej. Warszawa : W drukarni S. Orgelbranda Synów, 1883. S. 153–154.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1, спр. 17206 (Справа Зенбковського Олександра, жителя с. Острів, обвинуваченого у крадіжці зерна, 1894), арк. 101–105.

⁵ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 25225 (Справа Рубінштейна Арона та інших жителів м. Львова, обвинувачених у крадіжці дорогоцінностей, 1910), арк. 122–124.

⁶ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 25230 (Справа Галущинського Михайла, жителя м. Львова, обвинуваченого у крадіжці спиртних напоїв, 1910), арк. 40.

Посягання на право приватної власності у формі підпалу (*Brandlegung*) суворо каралося австрійським законодавством, оскільки такі дії передбачали умисність. Ст. 167 зазначала: «... а) якщо виникла пожежа і таким чином загинула людина... або якщо вогонь викликав значні руйнування, передбачається покарання – смерть»¹. Якщо злочинець неодноразово підпалював той самий об'єкт, або різні об'єкти, що спричинило значну шкоду, його також чекала смертна кара. У випадку, коли злочинець вчиняв пожежу більше одного разу, але кожного разу без успіху, його карали пожиттєвим ув'язненням. Якщо вогонь спалахнув, але не супроводжувався жодною з обставин, згаданих вище, злочинця ув'язнювали на термін від 10-ти до 20-ти років. Коли ж вогонь не спалахнув, але підпал був здійснений вночі або в такому місці, де він легко поширювався, або в умовах, коли людське життя одночасно піддавалося очевидній небезпеці, злочинця карали ув'язненням на термін від 5-ти до 10-ти років. Якщо ж підпал був здійснений удень і без особливої небезпеки, а пожежу вдалося швидко загасити, злочинцю загрозувало ув'язнення від 1-го до 5-ти років².

У Галичині в період другої половини ХІХ – на початку ХХ ст. підпали траплялися часто, що, як правило, було пов'язано із майновими суперечками. Крайові суди були покликані розглядати такі справи, що вони й робили. Прикладом може слугувати справа жительки с. Вербіж Параскевії Когут (1872 р.), яку обвинувачували у здійсненні підпалів³.

Досліджено значний масив розглянутих Крайовим судом у Львові справ, пов'язаних із фальшуванням (піддробкою) грошей.

¹ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 114.

² Ibid S. 114–115.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14195 (Справа Когут Параскевії, жительки с. Вербіж, обвинуваченої у підпалі, 1872), арк. 1–5.

Згідно з австрійським Кримінальним кодексом 1852 р. (ст. 118–120), покарання за цей злочин вимірювалося ув'язненням на термін від 5-ти до 10-ти років; якщо завдано великої шкоди – від 10-ти до 20-ти років; якщо завдано незначної шкоди, то покарання становило від 1-го до 5-ти років¹. Серед засуджених Крайовим судом у Львові за цей злочин переважають місцеві євреї. Прикладом можуть бути справи Адольфа Каца та Ісаака Елянда (спроба підробки грошей 1883 р.), Самуеля Гана (також підробка векселів, 1900 р.), студента Львівського університету Оскара Мера (1908–1909 рр.)².

Крім підробки грошей, крайові суди розглядали справи, що стосувалися фальшування державних документів. Пункт «е» ст. 320 ККА визначає: «якщо хтось вносить в лист повідомлення неправдиве ім'я, вказує на помилкове положення, неправильне працевлаштування або інші помилкові обставини в поліцію або будь-який інший державний чи місцевий орган влади, за винятком кримінального розслідування, для якого існують спеціальні правові положення, спотворення інформації про його чи її ім'я, місце народження, статус або іншим способом, що може ввести в оману громадський нагляд. Неважливо, чи викликає він тим самим неточності в паспортах або інших документах, виданих органами влади, або... неправильно дає будь-яку інформацію про його особу... карається арештом на термін від 3-х днів до 1 місяця»³. Якщо розслідування виявляло,

¹ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszemi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami s. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 93–94.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 15293 (Справа Кац Адольфа та Елянда Ісаака, обвинувачених у спробі підробки грошей, 1883), арк. 1–13; Там само, спр. 19495 (Справа Гана Самуеля, обвинуваченого у підробці векселів, 1900), арк. 137; Там само, спр. 24178 (Справа студента університету у Львові Мера Оскара та ін., обвинувачених у підробці грошей), арк. 45.

³ Strafgesetz 1852 (Österreich) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sbg.ac.at/ssk/bgbl/Strafgesetz%201852-wiki.pdf> [1.04.2019].

що правопорушник мав на меті ввести в оману владу, то покарання ставало суворішим¹. Прикладом справ, які свого часу розглядав Крайовий суд у Львові, можуть бути справи Якуба Рейнголда з м. Перемишль (1897 р.), який підробив військове посвідчення (у нинішньому розумінні військовий квиток)².

Дотичними до фальшування грошей і документів, які розглядали крайові суди, були справи про лихварство. Лихварство (*Wucher*) – це надання грошей у борг з умовою сплати відсотків при погашенні боргу. Галичину називали класичним краєм лихварства. У середині XIX ст., коли зайшла мова про свободу лихварства, австрійський уряд розіслав 1856 р. усім вищим крайовим судам розпорядження про збір думок з боку судів про патент 1803 р., який регулював цю проблему. Крайовий суд у Львові відповів, що «використання кредитором злиднів, недосвідченості і легковажності боржника – справа така ж аморальна й шкідлива, як шахрайське користування з чужої помилки... відразу до лихварства корениться глибоко в свідомості народу...»³. Попри це, Закон від 14 червня 1868 р. проголошував свободу процентної норми і лихварства, після чого лихварі почали діяти цілком відкрито і намагалися через суди відсудити відсотки у своїх позичальників.

Незважаючи на існування спеціального закону, лихварі намагалися у своїх діях оминати його. Відтак, починаючи з 1870-х кількість судових справ проти них зростає. Упродовж 1880–1887 рр. в Австро-Угорщині за лихварство засудили

¹ *Budziński S.* O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i Galicyi Austryackiej. Warszawa : W drukarni S. Orgelbranda Synów, 1883. S. 191.

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 18289 (Справа Рейнголда Якуба, жителя м. Перемишля, обвинуваченого у підробці військового документа, 1897), арк. 1–3.

³ Лихварство в Галичині [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http : //lib.if.ua/franko/ 1308914243.html](http://lib.if.ua/franko/1308914243.html) [4.04.2019].

441 особу, з яких 192 (у тім числі 168 євреїв) у Галичині, що становить близько 40 %. Цікаво, що 129 лихварів, засуджених в Галичині, не вмiли ні читати, ні писати. Із тих, хто був засуджений в Австро-Угорщині, 24 отримали покарання більше ніж 3 місяці (у Галичині – 13), 72 – від 1-го до 3-х місяців (у Галичині – 44), від 8-ми днів до 1 місяця – 157 (у Галичині – 79), грошове покарання (в державі загалом) – 46 (у Галичині – 39)¹. Як приклад розглянутих справ Крайовим судом у Львові, а вони могли тягнутися і декілька років, можемо згадати справи львів'ян Антонія Бранда (1866–1868 рр.) й Ітлі Шпінер (1881 р.), жителя с. Угнів Йохвата Бабата (1894 р.)².

Що актуально в нинішніх українських реаліях, з хабарництвом намагалися боротися в Австро-Угорщині. Хабарництво – це одержання службовою особою, а також давання їй хабара (матеріальне стимулювання) з метою одержання певної неправомірної вигоди протизаконним чином. Варто звернути увагу, що справи про хабарництво знаходимо, здебільшого, на початку ХХ ст. Зокрема, це справа мешканця Львова Вінценти Кислінга (1907 р.)³.

В архіві знаходимо багато кримінальних справ щодо нанесення тілесних ушкоджень. Тілесне ушкодження – це дія, в результаті якої завдано шкоди здоров'ю людини. Ступінь завданих тілесних ушкоджень для суду визначає спеціальний експерт (як правило, кваліфікований лікар). Чинний ККУ

¹ Лихварство в Галичині [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http : //lib.if.ua/franko/ 1308914243.html](http://lib.if.ua/franko/1308914243.html) [4.04.2019].

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 13971 (Справа Бранда Антонія та інших, обвинувачених у лихварстві, 1866–1868), арк. 116–119; Там само, спр. 15183 (Справа Шпінер Ітлі, жителя Львова, обвинуваченого у лихварстві, 1881), арк. 11–15; Там само, спр. 17178 (Справа Бабата Йохвата, жителя Угнева, обвинуваченого у лихварстві, 1894), арк. 39–40.

³ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 23749 (Справа Кислінга Вінценти, жителя м. Львова, обвинуваченого у хабарництві, 1907), арк. 56.

передбачає три види тілесних ушкоджень: легкі, середньої тяжкості і тяжкі (ст. 121–122, 125)¹. Останні кваліфікуються як небезпечні для життя, спричиняють втрату будь-якого органу або розладнання його функцій тощо. Вкрай небезпечними в австрійському праві, як і сьогодні в українському, вважалися ушкодження, що загрожують життю людини і можуть призвести до її смерті. Про це, зокрема, йшлося у ст. 152 австрійського Кримінального кодексу 1852 р. («*Verbrechen der schweren körperlichen Beschädigung*»)².

Серед розглянутих справ, що стосуються тілесних ушкоджень, знаходимо, зокрема, ті, в яких йдеться про побиття батьків (справи Василя Ширия, жителя с. Жовтанці, 1876 р.)³; побиття власних дітей (справа Марини Дідушко, жительки с. Камінобрід, 1880 р.); побиття незнайомих людей (справа Давида і Лейби Соннештайнів, жителів м. Чорткова, 1886 р.)⁴.

Окрему категорію справ, розглянутих крайовими судами у Галичині, зокрема у Львові, складають справи про обвинувачення у вбивствах. На основі розглянутих архівних справ можемо виокремити ті, які стосувалися навмисного і ненавмисного вбивств.

Ненавмисне вбивство – те, що в чинному сьогодні Кримінальному кодексі України трактується як «вбивство з

¹ Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [27.03.2019].

² Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami s. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 108.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14352 (Справа Ширия Василя, жителя с. Жовтанці, обвинуваченого у побитті батьків, 1876), арк. 1–6.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14974 (Справа Дідушко Марини, жительки с. Камінобрід, обвинуваченої у побитті своєї дитини, 1880), арк. 1–6; Там само, спр. 15619 (Справа Соннештайна Давида і Соннештайна Лейби, жителів м. Чорткова, обвинувачених у побитті жінки, 1886 р.), арк. 1–2.

необережності»¹, загалом мало чим відрізнялося від вбивства, вчиненого умисно (результат однаковий – смерть). Подібне звинувачення означало лише, що особа, яка вчинила цей злочин, є менш суспільно небезпечною, ніж та, яка свідомо його вчинила. На кваліфікацію злочину це серйозного впливу не мало, але було важливим для оцінки рівня небезпеки з боку того, хто таке вбивство скоїв. Ненавмисне вбивство могло бути вчинене як з необережності, так і через надмірну (злочинну) самовпевненість. За такого трактування брали до уваги, що підозрюваний не допускав настання смерті чи не передбачив можливих летальних наслідків. Кримінальна відповідальність за співучасть у вчиненні ненавмисного вбивства не передбачалася.

Навмисне вбивство – це протиправне заподіяння смерті іншій людині, насильницьке позбавлення життя. В австрійському праві вбивство вважалося найважчим злочином². Ст. 134 австрійського Кримінального кодексу 1852 р. зазначала: «Той, хто діє таким чином проти людини, що вона вмирає, той винний у вбивстві», а ст. 136 визначала покарання «Кожне вбивство, що було вчинене, має бути покаране смертю як у випадку безпосереднього вбивці, так і особи, яка наказала йому зробити це...»³. Співучасники, які не брали активної участі у позбавленні життя особи, могли отримати від 5-ти до 20-ти років ув'язнення, залежно від пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин під час вчинення злочину. Як приклади таких справ, можемо згадати розгляд справи Григорія Вергуна

¹ Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [27.03.2019].

² *Budziński S.* O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i Galicyi Austryackiej. Warszawa : W drukarni S. Orgelbranda Synów, 1883. S. 16.

³ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszemi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 100–101.

зі с. Черляни (1901 р.)¹. Як не дивно, чимало трапляється справ, пов'язаних із вбивством своїх рідних: дружин (часто через ревності), батьків, малолітніх дітей. Прикладом можуть слугувати справи жителя м. Сокаля Кирила Лесика, котрий убив свою дружину (1901–1902 рр.)².

В останній чверті XIX ст. Крайовий суд у Львові розглянув декілька гучних справ, які стосувалися звинувачень у вбивстві прийомних дітей. Так, 1880 р. розглядалася справа жительки с. Сокільники Францішки Кашуби, котру підозрювали у вбивстві трьох дітей віком від 1,5 до 3 років. Упродовж тижня усі діти раптово померли, що дало підстави сусідам підозрювати Ф. Кашубу у навмисному вбивстві. У своїх свідченнях на судовому засіданні вони твердили, що горе-матір морила дітей голодом, замикала на цілий день самих вдома. Однак довести безпосереднє вбивство з боку матері суд не зміг, оскільки експертиза встановила першопричину смертей – запалення легенів³. Десять років по тому Крайовий суд у Львові розглядав ще одну резонансну справу – звинувачення у вбивстві мешканкою с. Велике Поле Параньки Максимішин двох прийомних дітей. Вона на той час була заміжньою і мала двох власних дітей. Авторитетний галицький адвокат підозрюваної, Степан Федак, домогся скорочення покарання до 15-ти років ув'язнення з одноразовою темницею і постом кожного місяця⁴. Обидві справи, з юридичної точки зору,

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 20644 (Справа Вергуна Григорія, жителя с. Черляни, обвинуваченого у навмисному вбивстві, 1901), арк. 1–2.

² ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 20655 (Справа Лесика Кирила, жителя м. Сокаля, обвинуваченого у вбивстві своєї жінки, 1901–1902), арк. 219–222.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 14965 (Справа Кашуби Францішки, обвинуваченої у ненавмисному вбивстві дітей, 1880), арк. 36–38.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 16150 (Справа Максимішин Параньки, обвинуваченої у дітовбивстві, 1890), арк. 1–4.

можна кваліфікувати як ненавмисне вбивство. Варто також погодитися з дослідницею Іванною Черчович, що резонанс тих справ спонукав до суспільної дискусії про недоліки передання сиріт на виховання в інші родини¹.

Крайові суди у Галичині розглядали також справи, що стосувалися спроб вбивства, що в праві тлумачиться як замах на злочин. Замах на злочин – це вчинення дій з прямим умислом, спрямованих на здійснення злочину, невдала спроба посягання на об'єкт (незакінчений злочин). Причини недоведення злочину до кінця могли бути різними: вбивця не встиг завдати смертельного удару жертві; жертва опиралася; злочинця затримали на гарячому. Незакінчений замах на злочин, як правило, називають перерваним. Це траплялося у випадках затримання злодія, коли він тільки проник у житло, але не встиг здійснити крадіжки. Прикладом таких справ є розгляд Крайовим судом у Львові справ про спроби вбивства.

Окремо австрійський Кримінальний кодекс 1852 р. торкався дітовбивства при народженні². Ст. 139 передбачала: «Для матері, яка вбиває свою дитину під час народження, або яка гине внаслідок умисного недопущення допомоги, необхідної при народженні, застосовується пожиттєве ув'язнення (якщо дитина народжена в шлюбі). Якщо дитина була незаконно народженою, у випадку її смерті матір карається від 10 до 20-ти років, але якщо дитина померла від бездіяльності і ненадання необхідної допомоги, то 5–10 років позбавлення волі»³. Серед подібних справ, розглянутих Крайовим судом

¹ Czerczowycz I. Realizacja zawodowa kobiet końca XIX – początku XX w. na przykładzie społeczeństwa ukraińskiego w Galicji // Przegląd nauk historycznych. 2014. R. XIII. Nr 2. S. 159.

² Budziński S. O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i Galicyi Austryackiej. Warszawa : W drukarni S. Orgelbranda Synów, 1883. S. 31.

³ Powszachna ustawa karna austriacka z dnia 27. maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza... S. 102–103.

у Львові, знаходимо, зокрема, справу жительки м. Городка Ганни Андрущишин, обвинуваченої у дітовбивстві (1897 р.), мешканки м. Сокаля Варвари Сенюк, звинуваченої у вбивстві власної дочки (1901 р.)¹.

Вироки, оголошені крайовими судами у Галичині, могли бути різними – від вкрай суворих до м'яких. Основними покараннями були: смертна кара, позбавлення волі, арешт, штраф, догана. Смертну кару, переважно через повішання (зрідка через розстріл), застосовували до вбивць. Найвищу міру покарання не застосовували до осіб, яким не виповнилося 20-ти років. Існувала також можливість виправдання – «*absolution ab instantia*» – звільнення від покарання за відсутністю доказів².

Позбавлення волі поділялося на звичайне і тяжке (суворе) й прямо залежало від вчиненого злочину. Відмінність між звичайним і тяжким ув'язненням полягала в тому, що останнє посилювали більш несприятливими умовами перебування у тюрмі (піст, тверде ліжко, одиночна камера, темниця)³. Кримінальний кодекс 1852 р. передбачав низку додаткових покарань на зразок конфіскації майна, заборони проживати у певній місцевості, поліцейський нагляд, примусові роботи на благо держави або конкретної громади⁴. Загалом, на думку професора І. Й. Бойка, розвиток інституту покарання у галузі кримінального права в Австрії відбувався з урахуванням нових

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 2, спр. 18156 (Справа Андрущишин Ганни, жительки м. Городка, обвинуваченої у дітовбивстві, 1897), арк. 1–41; Там само, спр. 20645 (Справа Сенюк Варвари, жительки м. Сокаля, обвинуваченої у вбивстві своєї дочки, 1901), арк. 121–123.

² *Галабурда Т.* Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX століть) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2018. Випуск 66. С. 62.

³ *Бойко І.* Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Випуск 59. С. 76.

⁴ *Strafgesetz 1852 (Österreich)* [Elektronische ressource]. Zugviffs modus: <https://www.sbg.ac.at/ssk/bgbl/Strafgesetz%201852-wiki.pdf> [1.04.2019].

соціально-економічних і політичних умов і був спрямований у бік лібералізації покарань¹.

Отже, загальна мета судочинства у кримінальних справах полягала у тому, щоб встановити винуватість чи безвинність підозрюваного, а в разі встановлення вини – присудити покарання. У кримінальних справах, коли обвинуваченому загрожувала смертна кара або ув'язнення на тривалий термін, крайові суди у Галичині засідали у складі п'яти осіб (один водночас виконував функції головуючого). Особливістю розгляду кримінальних справ була присутність адвоката, який виражав інтереси підозрюваного. Кваліфікація розглянутих Крайовим судом у Галичині кримінальних справ була доволі розширеною – від вбивств й образи імператора до крадіжок і підпалів чужого майна.

4.3. Контролююча функція та порядок розгляду апеляцій

Загальні контролюючі функції в судовій системі виконували Вищі крайові суди (у Львові і Кракові), проте й на крайові суди покладался обмежений контроль у сфері судівництва; ці суди видавали розпорядження, інструкції, директиви про права й обов'язки службовців суду та пов'язаних з ними осіб (адвокатів, нотаріусів)². Функція контролю полягала у контролюванні діяльності складових частин суду і дотичних до нього інституцій. Наприклад, адвокатура і нотаріат тривалий час розглядалися в австрійському праві як автономні, але усе-таки частини єдиного суду.

¹ Бойко І. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Випуск 59. С. 78.

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 151, оп. 1а, спр. 4 (Розпорядження, інструкції, директиви про права та обов'язки службовців судів, 1863), арк. 47–49.

Нотаріат в імперії Габсбургів був запроваджений згідно з імператорським патентом від 29 вересня 1850 р. і трактувався «невід’ємним елементом судового порядку»¹. Через чотири роки було врегульовано процедуру складання іспитів кандидатів у нотаріуси, котрі повинні були ще й практикуватися при судах. Крайовий суд давав оцінку кандидатові на посаду нотаріуса і надсилав своє обґрунтування до Міністерства юстиції, після чого вже відбувалося формальне затвердження на посаді. Присягу ж він складав перед Вищим крайовим судом у Львові.

Згідно з виданим новим нотаріальним порядком 1855 р. (в Галичині чинний з 1859 р.), нотаріуси мали право засвідчувати спадкування, випадки смерті, давати оцінки у спірних справах про майно. Нове нотаріальне положення, впроваджене 1871 р. передбачало засвідчення угод. Нотаріуси могли посвідчувати шлюбні договори, договори купівлі-продажу, обміну, ренти, позики, боргові зобов’язання тощо.

У дисциплінарному відношенні нотаріуси підпорядковувалися нотаріальній палаті при крайових судах, судовим органам I та II інстанцій, а вищий нагляд за їх діяльністю здійснював міністр юстиції². У випадку порушення нотаріусами законодавства і вчинення дій, які суперечили їхній честі й гідності звання (посвідчення недостовірних документів), їх притягали до судової відповідальності. Прикладом може слугувати багаторічний розгляд справи нотаріуса Альфреда Орського у Львові, якого підозрювали у порушенні чинного законодавства³.

¹ Долинська М. Нотаріат і нотаріальне законодавство на західно-українських землях за часів Австро-Угорщини (на прикладі Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р.) // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. №3. С. 86.

² Там само. С. 91.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 7 (Справа про службову діяльність нотаріуса Орського Альфреда, 1874–1907), арк. 1–208.

Нотаріусу, який вчинив правопорушення, крайовий суд мав право оголосити зауваження, догану або накласти на нього грошове стягнення. Погашення цих дисциплінарних стягнень відбувалося лише після трьох років бездоганної з юридичної точки зору роботи. Якщо ж проступок нотаріуса був достатньо серйозним, то суд II інстанції (в нашому випадку Крайовий суд), порушував проти нього дисциплінарне провадження¹. У разі визнання його провини, нотаріусу загрожувало дисциплінарне стягнення, а саме – письмова догана, штраф у розмірі до 500 крон, призупинення повноважень на термін до одного року. Інколи суд мав право водночас і оштрафувати, і відсторонити нотаріуса від роботи².

Таблиця 4.1

Президенти Нотаріальної палати при Крайовому суді у Львові*

1874–1891	Шмельовський Юліан	1899–1904	Францішек Піщек
1892	<i>Вакантна посада</i>	1905–1912	Віктор Кроковський
1893–1897	Ясінський Александр	1913	<i>Вакантна посада</i>
1898	<i>Вакантна посада</i>	1914	Броніслав Нартовський

* Складено на основі шематизмів Королівства Галичини і Володимирії за 1874–1914 рр.

Нотаріальні палати станом на 1886 р. існували при більших крайових (окружних) судах Галичини, наприклад, у Львові та Перемишлі. У менших судах (Самбір, Станіславів, Коломия, Тернопіль, Золочів, Бережани) вони просто значилися як

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 215 (Протоколи засідань дисциплінарної комісії про розгляд справ службовців суду, звинувачених в порушенні службового закону, 1898), арк. 31–33.

² Долинська М. Нотаріат і нотаріальне законодавство на західноукраїнських землях за часів Австро-Угорщини (на прикладі Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р.) // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. № 3. С. 91.

«нотаріуси цілого округу при суді»¹. Їхня кількість була різною і коливалася в межах кільканадцяти осіб.

Подібним чином крайові суди здійснювали контролюючу діяльність над діяльністю адвокатів, покликаних надавати кваліфіковану юридичну допомогу й захищати права потребуючих осіб у судах. Львівська Палата адвокатів була заснована 1862 р. Починаючи з 1870-х років кількість адвокатів у Галичині помітно зростає: 1868 р. у Львівському окрузі їх було 112 осіб, 1870 р. – 154, а 1874 р. – 168 осіб і т. д.². Відповідно виникла необхідність контролювати добросовісність роботи адвокатів.

Таблиця 4.2

Президенти Палати адвокатів при Крайовому суді у Львові*

1874–1880	Міхал Гноїнський	1892–1897	Ян Чайковський
1881–1886	Марцелій Мадейський	1898–1903	Емануель Роїнський
1887	<i>Вакантна посада</i>	1904–1911	Генріх Макс
1888–1891	Мауріцій Кабат	1912–1914	Тобіаш Ашкіназі

* Складено на основі шематизмів Королівства Галичини і Володимирії за 1874–1914 рр.

У крайових судах інтереси сторін під час апеляції були покликані захищати адвокати. Підготовка адвоката до захисту інтересів свого клієнта передбачала обов'язкове вивчення матеріалів справи, збір і підготовку необхідних доказів, знання законодавства, спілкування із підзахисним, вироблення тактики захисту під час засідання. Під час дебатів адвокат мав право ставити навідні питання і просити уточнень, якщо та

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1886. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1886. S. 68.

² Гловацький І. Заснування та правовий статус адвокатських палат у Галичині в другій половині XIX ст. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsv/02_2008/08giypxs.pdf [8.04.2019].

чи інша вимога або ж доказ були незрозумілими. Захист повинен був відповідати процесуальним принципам, зокрема: спиратися на застосування матеріального і процесуального законодавства; підтверджуватися матеріалами справи й наявними доказами; спрямовуватися на захист законних прав та інтересів підзахисного¹.

У компетенції крайових судів у Галичині перебував контроль над ситуацією у в'язницях підзвітного округу, хоча загальний контроль здійснював Вищий крайовий суд у Львові. Уповноважені особи суду періодично перевіряли і складали відповідні акти перевірки². Такі уповноважені обов'язково були при кожному крайовому/окружному суді. Кількість тюремних наглядачів коливалася залежно від округу. При Крайовому суді у Львові, як правило, працювало 24 особи, не рахуючи їхніх помічників і ката³.

Крайові суди інколи розглядали питання, пов'язані із врегулюванням питань про відпустки судових працівників. Зауважимо, що право про відпустки у ХІХ ст. тільки набувало своєї ваги, хоча вже тоді відпустка розглядалася як відпочинок, обчислений у календарних днях і наданий працівникам зі збереженням місця праці та заробітної плати. Однак траплялися на практиці випадки, коли доводилося у судовому порядку врегульовувати ситуацію із непризначенням відпустки суддям або призначенням її формально. Це впливало зі значного завантаження судів. Прикладом може бути справа про надання відпусток судді Карлу Ваняку, яку розглядали дуже довго – упродовж 1857–1872 років⁴.

¹ Гловацький І. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939). Львів : Тріада Плюс, 2003. С. 205.

² ЦДДА України у м. Львові, ф. 151, оп. 1а, спр. 2 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1861), арк. 25–27; Там само, спр 31 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1895), арк 1–26.

³ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1875. Lwów : Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1875. S. 101.

⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 1 (Справа про надання відпусток судовому раднику Ваняку Карлу, 1857–1872), арк. 55–60.

Таблиця 4.3

Уповноважені Крайового суду у Львові з перевірки в'язниць,
1873–1914 рр.*

1873– 1888	Домінік Магновський	1899–1906	Посада вакантна (запроваджено посаду заступника, функції якого виконував Ф. Шнейберг)
1889	Міхал Пршбишовський	1907	в.о. Ісидор Мельник
1890–1893	Домінік Магновський	1908–1911	Посада вакантна (функції виконував контролер Міхал Мейер)
1894–1898	Францішек Шнейберг	1911–1914	Гвідо Панек

* Складено на основі шематизмів Королівства Галичини і Володимирії за 1873–1914 рр.

При Крайовому суді у Львові функціонувала Дисциплінарна рада, яка розглядала порушення законодавства з боку суддів, нотаріусів та адвокатів округу. Станом на 1896 р. вона складалася із кільканадцяти осіб (суддів і прокурорів округу)¹. До її компетенції належав розгляд дисциплінарних справ, унаслідок чого причетних до порушення закону притягали до дисциплінарної відповідальності (*Disziplinarische Verantwortlichkeit*). Таких порушень могло траплятися чимало: одні виражалися у діях, інші – у службовій бездіяльності, вчинені умисно чи з необережності. Крайові суди, відповідно, відігравали роль дисциплінарних судів для суддів, судових службовців, возних, адвокатів, нотаріусів і тюремних охоронців свого округу. Справи ж суддів крайових (окружних) судів натомість розглядав Вищий крайовий суд у Львові.

¹ Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1896. Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1896. S. 57.

Керівники Дисциплінарної ради при Крайовому суді у Львові*

1874	Марцелій Тарнавецький	1889	Владислав Лісовський
1875–1877	Гноїнський Міхал	1890–1891	Ян Чайковський
1878–1880	Марцелій Тарнавецький	1892–1906	Адам Горват
1881–1882	Корнель Гофман	1907–1912	Антоній Дзідзілевич
1883–1888	Ян Чайковський	1913–1914	Влодзімеж Годлевський

* Складено на основі шематизмів Королівства Галичини і Володимирії за 1856–1914 рр.

Отже, Дисциплінарна рада при Крайовому суді у Львові займалася справами про обвинувачення суддів, нотаріусів, судових і тюремних службовців у зловживаннях владою, службовим становищем, у порушенні порядку судочинства і нехтуванні судовою дисципліною, невірному винесенні рішень. З-поміж обвинувачень суддів повітових судів Львівського округу найбільше справ стосувалося недоброчесного відношення до своїх обов'язків, невиходу на роботу у робочий час, порушення субординації і службової дисципліни, фальсифікації документів (найчастіше це стосувалося нотаріусів округу), грубого поведіння, п'янства, аморальної поведінки, хабарництва, незабезпечення належного контролю за в'язниками (більше того, використання праці ув'язнених на свою користь). Цікавими також видаються справи про стягнення із суддів тих чи інших грошових заборгованостей¹.

Теоретично крайові суди мали б наглядати за дотриманням мовних прав громадян під час розгляду справ, але ігнорували цю функцію, від чого найбільше порушувалися права українців Галичини. Мова процесу повинна була бути зрозумілою для його учасників: всі заяви, пояснення, зізнання, складені невідомою якійсь зі сторін мовою, необхідно було перекласти

¹ ЦДДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 36 (Рішення про стягнення заборгованості з службовців суду, 1897), арк. 1–22.

на зрозумілу сторонам мову (якщо вони не розуміють державної мови, в нашому випадку – німецької). Мовні права національних меншин в Австрії та Австро-Угорщині під час судового процесу гарантувала стаття 19 Закону про судочинство 1867 р.¹. Однак з використанням української мови у судах Галичини виникали серйозні проблеми, про які у своїх спогадах зазначав суддя Степан Шухевич: «Незвичайно важною ділянкою в нашому життї була справа нашої мови в судах. Після приписів засадничого закону всі крайові мови були рівно управлені. До крайових мов у Східній Галичині належали українська, німецька і польська мова, і всі три мови мали мати рівні права. Найліпшим доказом цього є такий факт: всі друки (формуляри) для всіх судів Австрії друкувалися у в'язничній друкарні в Штапи. Цілков природно, нарівні з іншими мовами друковано там також друки на протоколи розправ, протоколи нарад суду, вироку, постанови, візування, повідомлення і т. і. в чисто українській мові і фонетично правильно. На жаль, число замовлених друків йшло від пана д-ра Тхоржницького*, і воно для нас маліло, а з часом цілком зникало. Німецька мова не входила тут в гру, бо німців було мало і вони залюбки послуговувалися польською мовою. Тут йшла боротьба тільки за українську мову»². Крім контролюючої функції, на крайові суди покладался обов'язок приймати апеляції на рішення судів І інстанції, тобто повітових судів (головно у цивільних справах)³. Після створення крайових судів у Галичині тільки 18 лютого 1860 р. імператорським патентом, а згодом розпорядженнями

¹ Państwowa ustawa zasadnicza z d. 21 grudnia 1867, dz. u. p. Nr. 144 (o władzy sędziowskiej) // Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawil przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. S. 650.

² Шухевич С. Моє життя. Спогади. Лондон : Видання української видавничої спілки, 1991. С. 200.

³ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 867.

Міністерства юстиції від 2 березня і 12 липня 1860 р. врегульовано процедуру подання апеляцій. Наступна зміна відбулася вже після 23 липня 1871 року¹.

Після ухвалення Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. крайові суди стали апеляційними інстанціями для вироків повітових судів. Передбачалися три форми оскарження рішень: апеляція (спосіб оскарження рішень у цивільних справах перших інстанцій), касація (спосіб оскарження рішень у цивільних справах других інстанцій) та рекурс (спосіб оскарження судових ухвал у цивільних справах)². Окружні (крайові) суди у Галичині були апеляційними інстанціями для повітових судів, тоді як для крайових судів апеляційною інстанцією слугував Вищий крайовий суд у Львові (тобто другою інстанцією). Важливо відзначити, що законодавство передбачало, що у цивільних справах для повітових судів другою інстанцією вважався Крайовий суд, а не Вищий крайовий суд у Львові як у кримінальних справах³.

Сенат I Вищого крайового суду у Львові розглядав апеляції на вирок і рішення Крайового суду у Львові; апеляції і звернення щодо вироків та ухвал усіх судів Галичини у цивільних справах, у яких зацікавленою стороною спору виступала держава, край або повіт (інші, відповідно до наданої компетенції, розглядав той чи інший Крайовий суд⁴. Сенат II Вищого крайового суду у Львові розглядав апеляції на рішення у цивільних справах окружних судів у Самборі, Стрию, Сяноку, Тернополі і Чорткові; сенат III – апеляції на рішення Крайового суду у Чернівцях і окружного суду в Сучаві; сенат IV – апеляції на рішення окружних судів у містах

¹ *Tomczyk R.* Proces karny w monarchii Habsburskiej... S. 73.

² *Левицький К.* Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична... С. 149.

³ *Procedura cywilna i norma jurysdykcyjna wraz z ustawami wprowadzemi oraz pomniejszych ustawami procesowemi...* S. 25–26.

⁴ ЦДДА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 13, арк. 1.

Бережани, Золочів, Коломия, Перемишль, а також Станіславів¹.

Загалом Крайовий суд як апеляційна інстанція перевіряв рішення суду першої інстанції у межах апеляційних вимог сторони, що зверталася. Розгляд по апеляції не проводився з тих рішень, які, відповідно до закону, не підлягали оскарженню взагалі, або тих, які набули законної сили, чи закінчився термін позовної давності². Провадження в судах другої інстанції було аналогічним провадженню у судах першої інстанції, крім винятків, передбачених окремими статтями Кодексу. Важливо зазначити, що при апеляції інтереси сторін повинні були обов'язково представляти адвокати. Коли ж сторона не могла собі дозволити найняти адвоката, його призначав безпосередньо Крайовий суд своїм рішенням³. Відповідне положення було побіжно прописане ще в Адвокатській ординації 1868 р.⁴, проте в австрійському цивільно-процесуальному праві адвокатський примус, як такий, був відсутнім (*Anwaltsprozess*)⁵.

Строк апеляційного оскарження в австрійському цивільному судочинстві складав 14 днів з моменту отримання сторонами процесу письмових примірників судового рішення, а в дріб'язкових справах – з дня оголошення судового рішення в залі суду⁶. Сторони мали право подавати апеляцію в Крайовий суд шляхом внесення адвокатом апеляційного клопотання в суді першої інстанції, який розглядав конкретну справу⁷. Як

¹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 13, арк. 1зв.–3.

² Думич Х. Структура, основні положення та оцінка австрійського цивільного процесуального кодексу 1895 р. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 125.

³ ЦДІА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 163 (Рішення про призначення судових захисників, 1912 р.), арк. 1–4.

⁴ Do ustawy adwokackiej z 6 lipca 1868 r. // Prawnik. Lwów. 1874. Rok V. 23 wresień. S. 315–316.

⁵ Madeyski S. Projekt do ustawy o postępowaniu sumarycznym // Przegląd sądowy i administracyjny. 1889. S. 331.

⁶ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 871.

⁷ ЦДІА України у м. Львові, ф. 150, оп. 1а, спр. 2 (Листування з окружними та повітовими судами), арк. 21.

свідчить аналіз архівних справ, у судовому окрузі крайових судів, де проживало менше двох адвокатів, сторона мала право вносити апеляційний лист самостійно. У випадку недотримання термінів апеляційного оскарження суд мав право відмовити в апеляційному зверненні¹. Судовий працівник Крайового суду, який складав протокол внесення апеляційного листа, повинен був простежити, щоб позивач належно вказав підстави оскарження. Також суддя повинен був попередити сторону про правові наслідки подання нею апеляційного листа. Подання апеляційного клопотання призупиняло дію рішення суду першої інстанції та його виконання до моменту вирішення справи в апеляційному порядку².

Відповідно до австрійського Цивільного процесуального кодексу 1895 р., законними підставами подання апеляції на рішення суду були такі: справу розглядав суддя, який не мав права її розглядати; розгляд відбувався з порушенням засад цивільно-процесуального права; рішення не можна застосувати до конкретного цивільного випадку; сторони були обмежені або безпідставно усунуті від процесу; сторона не мала законного представника; суд розглядав невластиву йому справу; незаконно обмежено гласність процесу; сторона запропонувала судові першої інстанції власний нарис протоколу; рішення є суперечливим і хибним з правової точки зору тощо³.

Крайовий суд розглядав апеляційну справу на закритому засіданні без розгляду (передусім у випадках очевидних процесуальних хиб), або призначаючи окремий розгляд, запрошуючи на нього обидві сторони і за потреби свідків.

¹ *Plaža S.* Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami... S. 141.

² *Guziak K.* Adwokat w postępowaniu cywilnym w sprawach objętych przymusem adwokackim na terenie b. zaboru austriackiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego: wybrane zagadnienia // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego.* 2010. Nr 13. S. 91.

³ *Евин Ф.* Правотар. Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів... С. 286.

Відтак він повертав її на новий розгляд до суду першої інстанції, який розглядав цю справу попередньо¹. Однак апеляційний суд мав право скерувати справу на новий розгляд до іншого суду.

Крайовий суд мав право подання про апеляцію з формальних причин відхилити, якщо: справа була непідвідомча даному суду апеляційної інстанції; були порушені терміни подання апеляції; апеляцію подавала особа, котра не виступала стороною цивільної справи; в апеляційному листі не було вказано рішення, яке підлягало оскарженню, або ж не було зазначено чіткої апеляційної вимоги і правових підстав її обґрунтування; в апеляції була вимога визнати судовий розгляд або рішення першої інстанції недійсними; якщо суддя під час ознайомлення зі справою дійшов висновку, що судовий розгляд або судові рішення першої інстанції можуть бути визнані недійсними, хоча апелянт про це не заявляв². Водночас сторони мали право відмовитися від апеляційного розгляду і подати відповідну письмову заяву (§ 492)³. Крім того, якщо одна зі сторін не з'явилася на апеляційний розгляд, суд мав право розглянути і вирішити справу (§ 491)⁴. Апеляційне рішення обов'язково видавалося у письмовій формі.

Отже, на крайові суди у Галичині покладалася функція контролю, а фактично – внутрішнього контролю над діяльністю самого суду і установ, які діяли при ньому (Адвокатська палата, Нотаріальна палата). Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів в окрузі відповідальності суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролююча функція була безпосередньо пов'язана з дисциплінарною діяльністю крайових судів. Ще однієї

¹ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 900.

² *Левицький К.* Про новости в поступованю відкличнім // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка. Львів. 1899. Рочникъ IX. С. 3–4.

³ Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895... S. 929–930.

⁴ *Ibid.* S. 928.

важливою складовою діяльності крайових судів була роль апеляційних інстанцій для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних таким органом був Вищий крайовий суд).

Висновки до розділу 4

Отже, крайові суди в Галичині упродовж другої половини XIX – початку XX ст., згідно із визначеною правовою компетенцією, колегіально розглядали цивільні (у першій і другій інстанціях), кримінальні (у першій інстанції) та апеляційні справи. Крім цього, вони займалися веденням дисциплінарних справ щодо службовців суду, нотаріату й адвокатури; здійснювали обмежену контролюючу діяльність (головним контролюючим органом безпосередньо в окрузі був Вищий крайовий суд). Ці функції виконувала Дисциплінарна рада, яка діяла при Крайовому суді у Львові, тоді як у менших судах відповідного рівня таких рад не було.

У своїй діяльності крайові (окружні) суди в Галичині спиралися на Цивільний кодекс 1811 р., Цивільний процесуальний кодекс 1895 р. (при розгляді *цивільних справ*); Кримінальний кодекс 1852 р., Кримінальні процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр. (при розгляді *кримінальних справ*), а також на імператорські патенти, розпорядження та інструкції Вищого крайового суду у Львові та Міністерства юстиції Австрії.

Судочинство у крайових судах Галичини розпочиналося з подачі позову, у якому вказувалася вимога, стисло викладали обставини, на яких ґрунтувалася вимога позивача, а також наводили докази, якими збирався скористатися позивач. Згідно із визначеною юрисдикцією, предметом позову часто ставали вимоги про визнання прав на майно чи визнання у судовому порядку автентичності документа, який посвідчував

право на майно. Позов вважали прийнятним до судового розгляду від часу надання відповідачеві копії позовної заяви. У крайових судах Галичини часто розглядали цивільні позови, пов'язані зі спорами навколо земельних питань, зокрема щодо недотримання права власності, суперечки стосовно успадкованого майна, про встановлення опіки над дітьми, розлучення, спори щодо спадщини, сервітутні суперечки. Загалом на основі досліджених джерел вдалося встановити тенденцію до зростання кількості цивільних справ у Східній Галичині, пов'язаних із захистом майнових інтересів.

У компетенції крайових судів перебували справи, пов'язані з заподіянням тілесних ушкоджень, спробами вбивства, вбивства (у тім числі дітовбивства), крадіжками, підпалами, фальшуванням документів, цінних паперів, грошей, образою честі та гідності імперських чиновників, опором поліції і т. д. Так звані політичні справи і справи, що стосувалися державної зради, розглядали суди присяжних.

Розгляд кримінальних справ на засіданнях крайових судів у Галичині відбувався публічно. Проте було передбачено випадки, коли такий розгляд припинявся, зокрема, у випадках, коли це суперечило нормам моралі, суспільного порядку або якщо існували підстави вважати, що присутність сторонніх осіб може ускладнювати розгляд справи. Крім того, на прохання однієї зі сторін Крайовий суд мав право заборонити публічний розгляд справи, якщо для її вирішення потребувалося з'ясувати інтимні деталі. Проте оголошення судового вироку відбувалося обов'язково публічно. На основі усного розгляду і перевірки доказів Крайовий суд виносив й оголошував вирок, у якому наводили мотиваційну частину та перелік розглянутих доказів. Рішення суду у цивільних справах могли оголошувати навіть за відсутності однієї зі сторін процесу. Письмову копію рішення обов'язково надавали позивачу і відповідачу.

При розгляді цивільних і кримінальних справ значну увагу приділяли підготовчому засіданню (особливо, коли йшлося

про складні обрахунки). Отож основне судове засідання часто виглядало як формальність (переважно у цивільних справах, але не в кримінальних). В обох випадках крайові суди залучали до розгляду кваліфікованих експертів (лікарів, оцінювачів майна, хіміків, перекладачів), висновки яких слугували важливим доказом.

Крайові суди, як суди другої інстанції, розглядали апеляції у цивільних справах на рішення судів першої інстанції – повітових судів. При розгляді кримінальних справ вони відігравали роль судів першої інстанції і апеляції на їхні рішення потрібно було подавати до Вищого крайового суду у Львові, який був головним апеляційним судом для Східної Галичини. Процедура подання і розгляду апеляцій була аналогічною до тієї, яку практикували в усіх судах загальної юрисдикції.

ВИСНОВКИ

Історико-правовий аналіз правових засад організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.) дає підставу дійти таких узагальнюючих висновків:

1. Здійснено теоретичне узагальнення історико-правового досвіду організації і діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.). Дослідження цієї важливої наукової проблеми дало змогу обґрунтувати авторське концептуальне бачення головної тенденції розвитку в Галичині наприкінці XVIII – середини XIX ст. австрійської судової влади та європейських правових традицій. Саме наприкінці XVIII ст. в руслі реалізації австрійської політики освіченого абсолютизму сформовано суд як важливий державно-правовий інститут, характерний для романо-германської правової сім'ї. Суд, як головний орган судочинства, став об'єктивно необхідним компонентом механізму охорони і захисту прав та інтересів людини у досліджуваний період.

2. Конкретизовано, що наприкінці XVIII – у середині XIX ст. під впливом політичних та соціально-економічних трансформацій австрійська правова система та судочинство зазнали кардинальних змін у напрямі централізації, систематизації, лібералізації судового процесу й поступового відокремлення суду від адміністрації. Ці зміни були спрямовані на створення ефективного механізму абсолютистської держави. Впроваджувані зміни ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, філософсько-правових ідей справедливості й суспільної користі. Для Галичини це також означало відмову від пережитків середньовіччя, зокрема, доміняльного і станового принципу судочинства.

3. Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини формувалися двома етапами: після буржуазно-демократичної революції (1850–1867 рр.) та після прийняття останньої австрійської Конституції (1867–1918 рр.), що зумовлювалося виявленими під час дослідження закономірностями їхньої діяльності. Нормативно-правовими актами, якими керувалися у своїй роботі крайові суди у Галичині, були: Цивільний кодекс 1811 р., Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., Кримінальний кодекс 1852 р., Кримінальні процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр., імператорське «Положення про суди» 1849 р. та імператорські патенти (від 29 вересня 1850 р., грудня 1851 р., 1 вересня і 26 листопада 1852 р., 3 і 22 травня 1853 р., 29 вересня 1855 р.), Конституції 1849 і 1867 рр., Основні закони від 21 грудня 1867 р., 11 червня 1868 р., 20 квітня 1873 р., 1 серпня 1895 р., 27 листопада 1896 р., розпорядження Міністерства юстиції (від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р., 9 червня і 29 червня 1855 р.) та Міністерства внутрішніх справ Австрії (від 24 квітня 1854 р., 4 липня 1855 р.), інструкції Вищого крайового суду у Львові.

4. Створення крайових судів у Галичині стало результатом політичних змін та реформування судової системи Австрійської імперії внаслідок революції 1848–1849 рр. Правові основи нового австрійського судоустрою, який з невеликими змінами діяв до завершення Першої світової війни, були закладені в імператорському «Положенні про суди» 1849 р. Саме тоді впроваджено уніфіковану триступеневу організацію судоустрою: повітові одноосібні, крайові/окружні колегіальні і вищі крайові суди. Крім того, етапними моментами в історії судоустрою в імперії Габсбургів можна вважати ухвалення в Австрії Конституції 1867 р. з подальшим відокремленням судочинства від адміністрації та запровадження з 1873 р. при крайових судах судів присяжних, що значно демократизувало австрійську державно-правову систему.

5. У середині 1850-х років на території Галичини і Буковини створено дев'ять крайових судів. Встановлено, що унаслідок законодавчих змін 1853 р. назва «крайовий» збереглася лише за судами у Львові і Кракові, інші називали «окружними», хоча, зважаючи на їхню предметну підсудність, їх практично ототожнювали. Реально ж крайові суди розпочали свою роботу з 29 вересня 1855 р. У зв'язку з інтенсивним розвитком, насамперед соціально-економічних відносин у Галичині, особливо після революції та скасування кріпосного права, активізувалися торгівля, цивільний обіг, укладали багато цивільно-правових договорів тощо. Водночас виникали цивільно-правові та інші суперечки, що викликало необхідність створити у коронному краї Галичини і Володимирії додатково крайові суди. У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 діяло у Східній Галичині і на Буковині, 7 – у Західній Галичині.

6. Крайові (окружні) суди були судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді кримінальних та цивільних справ, вартість предмета спору яких сягала понад 1 тис. крон. Крайові суди в Галичині як суди першої інстанції розглядали: цивільні справи (сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами); кримінальні справи – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмета спору, розглядали спеціальні сенати лише декількох крайових/окружних судів у Галичині. У провадженні крайових судів у Галичині переважали цивільні справи, пов'язані з майновими і земельними суперечками, а серед кримінальних – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, заподіяння тілесних ушкоджень.

7. Крайові суди у Галичини діяли як колегіальні судові органи й розглядали цивільні справи у кількості трьох, а кримінальні – чотирьох суддів. Суддею Крайового суду могла бути особа з юридичною освітою, яка склала відповідні фахові екзамени. Крайові (окружні) суди склалися з президентів, віце-президента (або віце-президентів), суддів, помічників, ад'юнктів. У керівництві крайовими судами у Галичині абсолютно переважали судді польської національності. Як допоміжний орган при крайових судах функціонували канцелярії, у штаті яких числилися директор, старший начальник канцелярії, канцеляристи, виконавчі урядники, асистенти, офіціали. Крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи), внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля, сенат у торговельних справах, судова канцелярія для ведення діловодства, відділ цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарно-медична служба.

8. Встановлено, що розгляд цивільних справ крайовими судами у Галичині був повільним, складним та характеризувався надто високим судовим митом, що робило його недоступним для більшості населення Галичини. Показано, що кримінальний процес мав у низці випадків суперечливий характер, що було пов'язано з ліберальністю австрійського кримінального законодавства. На прикладі встановлених фактів виявлено, що саме політичні чинники привели до репресивних функцій кримінального процесу.

9. З'ясовано, що на крайові суди у Галичині покладали функцію фактично внутрішнього контролю над діяльністю самого суду і установ, які діяли при ньому – Адвокатської палати, Нотаріальної палати. Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів в окрузі юрисдикції суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролюючу функцію безпосередньо пов'язували з дисциплінарною діяльністю крайових судів.

Ще однією важливою функцією крайових судів у Галичині був апеляційний розгляд для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних справ таким органом був Вищий крайовий суд).

10. Упродовж діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) спостерігалася тенденція до обмеження принципу незалежності суддів, що проявлялося, зокрема, під час формування суддівського корпусу крайових судів у Галичині, важливим критерієм якого була політична благонадійність. Характерною рисою австрійського судоустрою і судочинства була незахищеність українців та інших національних меншин, які перебували під владою Австрії та Австро-Угорщини. Це позначалося також на об'єктивності апеляційного розгляду цивільних та кримінальних справ крайових судів у Галичині. Встановлено, що в керівному складі крайових судів у Галичині права українських суддів були обмежені.

11. Дослідження правових засад організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) засвідчують наявність певного позитивного досвіду, який можна використати у реформуванні чинного законодавства України про судочинство. Досвід функціонування крайових судів у Галичині в складі Австро-Угорщини переконує в необхідності своєчасно реагувати на суспільні виклики і приводити судоустрій у відповідність з потребами. У результаті політико-правових змін середини XIX – другої половини XIX ст. громадянам Австро-Угорщини гарантували конституційне право на судовий захист. У своїй діяльності судді крайових судів у Галичині керувалися законом і намагалися вирішувати спори на основі чинного австрійського законодавства. За будь-які зловживання службовим становищем карали, що засвідчують опрацьовані архівні матеріали.

Для удосконалення і підвищення ефективності українського судочинства рекомендовано:

- 1) розробити новий порядок кадрового відбору суддів на конкурсній основі, який забезпечить кваліфікаційне оці-

- нювання суддів за однаковими прозорими критеріями, та передбачити регулярну оцінку професійної діяльності суддів, закріплення у законодавстві принципу підвищення професійного рівня суддів як основного критерію для просування судді у професійній кар'єрі;
- 2) запровадити механізми досягнення єдності судової практики шляхом використання дослідницько-аналітичних можливостей вищих спеціалізованих судів, посилення ролі Верховного Суду України, забезпечення їхньої тісної співпраці з науковими установами (Національною академією правових наук України, провідними вищими юридичними навчальними закладами);
 - 3) розробити механізми контролю за доброчесністю (зокрема, надання суддями та членами родини суддів розширених декларацій про майновий стан, доходи та видатки), запровадити пропорційні санкції за неподання або подання неповної чи недостовірної декларації (у тому числі через ефективну систему заходів щодо судді, якого підозрюють у корупційних діях), чітке нормативне регулювання інституту функціонального імунітету судді;
 - 4) удосконалити порядок розподілу справ між судами завдяки створенню у майбутньому мирового суду на рівні першої інстанції: саме туди необхідно передавати на розгляд і вирішення цивільні та кримінальні справи за дрібним позовом, що значно зменшить навантаження на новостворені окружні суди, а тяжкі кримінальні справи передавати в окружні суди для розгляду з участю присяжних засідателів, де професійний суддя здійснюватиме нагляд за судовим процесом, дотриманням сторонами процесу порядку і призначення покарання, що зніме корупційну складову в судах;
 - 5) для апеляційних та касаційних інстанцій встановити чітке розмежування щодо розгляду справ у апеляційних

та касаційних інстанціях; законодавчо встановити наступне: якщо ціна позову цивільної справи до 50-ти прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді рішення суду першої інстанції має бути остаточним і оскарженню в апеляційному суді не підлягатиме; якщо ціна позову становитиме від 50-ти до 100 прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді цивільну справу можна оскаржити в апеляційній інстанції та її рішення буде остаточним (це значно розвантажить роботу апеляційної і касаційної інстанцій);

- 6) з метою запобігання зловживанню необхідно конкретизувати і дотримуватися розумного строку розгляду справи в апеляційних судах України та забезпечити рівні права учасників судового розгляду на апеляційне (як і касаційне) оскарження на основі загальнодозвільного методу правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Архівні матеріали

Центральний державний історичний архів України у місті Львові

1. Фонд 52 Магістрат м. Львова
опис 1
справа 92
(Копіарій заяв, судових рішень, скарг та ін. документів розглянутих Львівським апеляційним судом, 1781–1782).
2. Фонд 52 Магістрат м. Львова
опис 1
справа 978 (Протокол комісії для передачі спірних майнових документів за 1784–1856 рр. Крайовому суду у Львові).
3. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів
опис 1
справа 37 (Лист канцлеру Кауніцу про впровадження у Галичині законодавства із судоустрою і судочинства, 1773).
4. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів
опис 1
справа 38 (Листи надвірному канцлеру з питань судочинства і розгляду судових справ й майнових спорів з додатком листів приватних осіб, 1773–1774).
5. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів
опис 1
справа 42 (Проект організаційного устрою і структури губернаторства та формуляри, 1773 р.).
6. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів
опис 1
справа 147 (Доповідь імператору й розпорядження про впровадження нового положення з діловодства, 1784).
7. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів
опис 1
справа 184 (Переписка з окружним управлінням, судовими органами та ін. з питань розгляду майнових суперечок, ведення судових процесів, 1784–1793).

8. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів
опис 1
справа 2088 (Листування з Міністерством поліції про скаргу представників шляхти на судові органи в зв'язку з застосуванням катувань під час судового слідства, 1799).
9. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 2
справа 6 (Доповідна записка канцлера про план адміністративної, державної і суспільно-політичної відбудови Галичини, 1773 р.).
10. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 4, Т. 1
справа 2430 (Справа про проведення аграрної реформи в Галичині, 1876–1877 рр.).
11. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 4
справа 2972 (Справа про заснування посади прокурора з цивільних і кримінальних справ при судах Галичини, 1873–1907 рр.).
12. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 4
справа 3066 (Справа про організацію судових округів на території Галичини, 1896 р.).
13. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 7
справа 2740 (Листування, 1848 р.).
14. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 7
справа 2988 (Лист Міністерства внутрішніх справ з додатком Конституції для Галичини, 1850 р.).
15. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 7
справа 3694 (Листування з крайовими судами про відкриття судових і адвокатських закладів, 1861–1864 рр.).
16. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 7
справа 4042 (Лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового Кримінально-процесуального кодексу, 1872 р.).

17. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 7
справа 4306 (Лист Міністерству внутрішніх справ щодо постанови Крайового сейму про питання покращення судочинства й організації судів у цивільних справах, 1883 р.).
18. Фонд 146 Галицьке намісництво, м. Львів;
опис 23
справа 2275 (Список експертів по сільському господарству для округу Вищого крайового суду у Львові, 1914 р.).
19. Фонд 149 Шляхетський суд, м. Львів;
опис 1
справа 134 (Іспити на посаду службовців суду).
20. Фонд 150 Вищий крайовий суд, м. Львів;
опис 1
справа 8 (Розпорядження, інструкції і роз'яснення вищих судових органів з питання скасування тортур в тюрмах, 1776–1782).
21. Фонд 150 Вищий крайовий суд, м. Львів;
опис 1
справа 40 (Розпорядження, інструкції та пояснення вищих судових установ про порядок ведення судових засідань), 1784–1813 рр.
22. Фонд 150 Вищий крайовий суд, м. Львів;
опис 1
справа 2409 (Обіжники Вищого крайового суду, 1895 р.).
23. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 2 (Листування з окружними та повітовими судами).
24. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 13 (Структура Вищого крайового суду із вказанням компетенції відділів).
25. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 90 (Справа про організацію Повітового суду у Винниках, 1894–1899), арк. 1–2.
26. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 344 (Списки кандидатів на посади суддів, 1917–1918).
27. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1б

- спр. 13 (Справа про повернення Новаторській Марії земельної ділянки в с. Унятичі, проданої Соломці Юрку).
28. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1б
спр. 32 (Справа про позов Урбанович Францишки до Юби Бартоша про повернення захопленої ділянки в с. Губищі).
29. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 2а
спр. 3 (Справа про підробку цінних паперів, 1901 р.).
30. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 3
спр. 633 (Донесення повітових й окружних судів про рішення щодо стягнення збитків за протерміновані векселі, 1856 р.), Т. 1.
31. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 3
спр. 2905 (Рішення за позовом громади с. Кам'янка до релігійного фонду про порушення права власності на земельну ділянку (1865–1871 рр.)).
32. Ф. 151 Апеляційний суд у Львові
оп. 1а
спр. 2 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1861).
33. Ф. 151 Апеляційний суд у Львові
оп. 1а
спр. 4 (Розпорядження, інструкції, директиви про права та обов'язки службовців судів, 1863).
34. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1
спр. 61 (Книга протоколів засідань сесій Крайового суду в політичних питаннях від 1 січня по 31 грудня 1857).
35. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 1 (Справа про надання відпусток судовому раднику Ваняку Карлу, 1857–1872).
36. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 7 (Справа про службову діяльність нотаріуса Орського Альфреда, 1874–1907).
37. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр 31 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1895).

38. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 36 (Рішення про стягнення заборгованості і службовців суду, 1897).
39. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 87 (Розпорядження Вищого крайового суду про права і обов'язки возних, 1902 р.).
40. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 105 (Розпорядження Вищого крайового суду про порядок ведення земельних книг).
41. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 163 (Рішення про призначення судових захисників, 1912 р.).
42. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
спр. 215 (Протоколи засідань дисциплінарної комісії про розгляд справ службовців суду, звинувачених в порушенні службового закону, 1898).
43. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 11911 (Справа про звинувачення Патковського Августа в образі членів сім'ї імператора, 1858 р.).
44. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 13971 (Справа Бранда Антонія та інших, обвинувачених у лихварстві, 1866–1868).
45. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 13985 (Справа Гріманн Анни та Паляниці Тимофія, обвинувачених в образі монархії, 1867–1868).
46. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 13998 (Справа Грубецького Едварда, жителя м. Львова, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1869–1870).
47. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 14163 (Справа Розвадовського Людвіга, жителя м. Львова, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1871–1872).

48. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 14195 (Справа Когут Парасковії, жительки с. Вербіж, обвинуваченої у підпалі, 1872).
49. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 14197 (Справа Кацбахової Хаї, жительки с. Ульянів, обвинуваченої у неправдивому свідченні на суді, 1872).
50. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 14352 (Справа Ширия Василя, жителя с. Жовтанці, обвинуваченого у побитті батьків, 1876).
51. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 14458 (Справа Бішка Андрія, жителя с. Любича, обвинуваченого в діях, спрямованих проти лісничого, 1877).
52. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 14965 (Справа Кашуби Францішки, обвинуваченої у ненавмисному вбивстві дітей, 1880).
53. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 14974 (Справа Дідушко Марини, жительки с. Камінобрід, обвинуваченої у побитті своєї дитини, 1880).
54. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 15183 (Справа Шпінер Іглі, жителя Львова, обвинуваченого у лихварстві, 1881).
55. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 15293 (Справа Кац Адольфа та Елянда Ісаака, обвинувачених у спробі підробки грошей, 1883).
56. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 15619 (Справа Соннештайна Давида і Соннештайна Лейби, жителів м. Чорткова, обвинувачених у побитті жінки, 1886 р.).
57. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 16150 (Справа Максимішин Параньки, обвинуваченої у дітовбивстві, 1890).

58. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 16400 (Справа Хмелиновича Андрія, жителя с. Рава-Руська, обвинуваченого у публічній образі чиновника, 1891 р.).
59. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 16532 (Справа Веприка Тимофія, обвинуваченого в публічній образі вїйта, 1892).
60. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 17178 (Справа Бабата Йохвата, жителя Угнева, обвинуваченого у лихварствї, 1894).
61. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 17206 (Справа Зенбковського Олександра, жителя с. Острїв, обвинуваченого у крадіжці зерна, 1894).
62. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 18156 (Справа Андрущишин Ганни, жительки м. Городка, обвинуваченої у дітовбивствї, 1897).
63. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 18289 (Справа Рейнголда Якуба, жителя м. Перемишля, обвинуваченого у підробці вїйськового документа, 1897).
64. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 19495 (Справа Гана Самуеля, обвинуваченого у підробці векселїв, 1900).
65. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 20644 (Справа Вергуна Григорія, жителя с. Черляни, обвинуваченого у навмисному вбивствї, 1901).
66. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 20645 (Справа Сенюк Варвари, жительки м. Сокаля, обвинуваченої у вбивствї своєї дочки, 1901).
67. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 20655 (Справа Лесика Кирила, жителя м. Сокаля, обвинуваченого у вбивствї своєї жїнки, 1901–1902).

68. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 21060 (Справа Мікулов Марії, жительки с. Кривче, обвинуваченої в публічній образі імператора, 1902–1903).
69. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 23749 (Справа Кислінга Вінценти, жителя м. Львова, обвинуваченого у хабарництві, 1907).
70. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 24178 (Справа студента університету у Львові Мера Оскара та ін., обвинувачених у підробці грошей).
71. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 24982 (Справа Борейко Марії, жительки с. Передмістя, обвинуваченої в опорі судовому виконавцю, 1910–1911).
72. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 24983 (Справа Яремуса Миколи, жителя с. Передмістя, обвинуваченого в опорі представникам влади, 1910).
73. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 24988 (Справа Чіха Олексія, жителя с. Вориців, обвинуваченого в опорі війту, 1910).
74. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 25225 (Справа Рубінштейна Арона та інших жителів м. Львова, обвинувачених у крадіжці дорогоцінностей, 1910).
75. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 25230 (Справа Галуцинського Михайла, жителя м. Львова, обвинуваченого у крадіжці спиртних напоїв, 1910).
76. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
спр. 25392 (Справа Бещада Михайла, жителя м. Городка, обвинуваченого в опорі поліцейському, 1911).
77. Ф. 156 Вища державна прокуратура
оп. 1
спр. 106 (Розпорядження прокуратури м. Станіслава про конфіскацію газети «Кур'єр станіславовський», 1873 р.).

78. Ф. 156 Вища державна прокуратура
оп. 1
спр. 107 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Шутек», 1873 р.).
79. Ф. 156 Вища державна прокуратура
оп. 1
спр. 108 (Розпорядження прокуратури м. Чернівці про конфіскацію газети «Буковинер цайтунг», 1873 р.).
80. Ф. 156 Вища державна прокуратура
оп. 1
спр. 111 (Розпорядження прокуратури м. Станіславова про конфіскацію журналу «Руська рада», 1873 р.).
81. Ф. 156 Вища державна прокуратура
оп. 1
спр. 112 (Розпорядження прокуратури м. Львова про конфіскацію журналу «Страхопуд», 1873 р.).
82. Ф. 160 Галицька крайова фінансова дирекція, м. Львів
оп. 5
спр. 313 (Скарги мешканців сс. Борині і Яблунева на утиски орендаторів).
83. Ф. 166 Крайова табуля
оп. 1
спр. 5644 (Патент австрійської імператриці Марії Терезії про організацію Крайової табулі для Галичини).
84. Ф. 166 Крайова табуля
оп. 1
спр. 5649 (Положення про стягнення плати за складання і внесення актів в табулярні книги та видачу табулярних приписів).
85. Ф. 181 Графи Лянцкоронські
оп. 2
спр. 643 (Інструкції про порядок судочинства при розгляді апеляцій, розлучень, видані Надвірною канцелярією, м. Відень, 1800–1811 рр.).
86. Ф. 309 Наукове товариство ім. Т. Шевченка
оп. 1
спр. 2510 (Закон про цивільне право, підписаний цісарем Францом Йосифом I, 1849 р.).
87. Ф. 309
оп. 1

спр. 2517 (Книга загальних обивательських законів для всіх країв, успадкованих Австрійською монархією, 1862 р.).

II. Нормативні матеріали ***Нормативно-правові акти***

88. Австрійський устав громадянського судопроизводства 1895 года в сопоставлении съ нашимъ уставом / сост. Тур Н. А. – Санкт-Петербург. : Перетербургъ, 1896. – 226 с.
89. Австрійський статут цивільного судочинства 1895 р. (витяги) // Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В. Д. Гончаренка. – Київ : Ін Юре, 2000. – Т.1. – С. 445–461.
90. Въ справъ доповнення книгъ ґрунтовихъ // Часопись правнича. – Львовъ. – 1891. – Рочникъ III. – Чис. 1–6.
91. Головна Руська Рада (1848–1851 : протоколи засідань і книга кореспонденції / за ред. О. Турія; упорядн. У. Кришталович та І. Сварник. – Львів : Інститут Історії Церкви УКУ, 2002. – 304 с.
92. Кримінальний кодекс України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [27.03.2019].
93. Перегляд законодавства Австрії в році 1894 // Часопись правнича. Для теорії і практики. – Львів. – 1894. – Рочникъ IV (За третій і четвертий чверть). – С. 201–203.
94. Практика винесення судами окремих ухвал (постанов) у кримінальних справах. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022700-07> [1.03.2019].
95. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посібник / упоряд. А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривонос, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. – Київ : Юрінком Інтел, 2003. – 656 с.
96. Цивільний кодекс Галичини / пер. з нім. Мар'яна Мартинюка, Олени Павлишинець. – Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека, 2017. – 272 с.
97. Цивільний процесуальний кодекс України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> [4.03.2019].
98. Allerhöchstes Cabinetsschreiben Seiner Majestät des Kaisers vom 31. Dezember 1851. – Zugriffs modus : <http://alex.onb.ac.at/cgicontent/alex?aid=rgb&datum=1852&page=114&size=45> [21.08.2018].
99. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. – Teil 1–3. – Wien : k. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1811. – 760 s.

100. Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895 / Von G. Neumann. – Wien : Manzschke Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1898. – 1323 s.
101. Constitutio Criminalis Theresiana. – Regimen accessum : <https://archive.org/details/ConstitutioCriminalisTheresiana-1768> [10.11.2018].
102. Continuatio edictorum et mandatorum universalium in Regnis Galiciae et Lodomeriae [1796] emanatorum. – Leopoli : Typis Josephi Piller, 1797. – 115 p.
103. Cyrkularz. Oznaczający jurysdykcja między cywilnym i militarnym duchowieństwem, 10 października 1808 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1808 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1808. – S. 151–155.
104. Cyrkularz. Przepis, jak z proźbami o uchylenie i wymarzenie Prenotacyi z ksiąg gruntowych lub tabularnych względem stemplu postępować należy // Continuuacya wyroków y rozkazów powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Królewstwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1816 wypadłych. – Leopoli : Typis Josephi Piller, 1817. – S. 138–139.
105. Decernitur iustatio iudeorum // Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. – S. 16–17.
106. Do ustawy adwokackiej z 6 lipca 1868 r. // Prawnik. – Lwów. – 1874. – Rok V. – 23 wresień. – S. 315–316.
107. Galicja od pierwszego rozbioru do Wiosny Ludów. 1772–1848 / przygot. Oprac. M. Tyrowicz. – Kraków; Wrocław : Wyd-wo Zakł. Ossolińskich, 1956. – 335 s.
108. Gesetz vom 11. Hornung (Februar) 1873 über die Staatsanwaltschaft. – Zugriffs modus : <http://www.lexfind.ch/dt/ah/44400/2/12241v0004.pdf> [10.12.2014].
109. Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizey-Uibertretungen (Strafgesetzbuch), vom 3. September 1803. – Zugriffs modus : <http://www.e-archiv.li/textDetail.aspx?etID=44764> [2.11.2018].
110. Informacya. Nowy Codex judicialis w niektórych sprawach ante jannuarium 1784 ma bydź zażywany, 1 marca 1784 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. – S. 56–57.

111. Instrukcja w sprawie przejęcia władzy. Wyciąg z Instrukcji Nadwornej 1772 r. // *Galicja od pierwszego rozbioru do Wiosny Ludów. 1772–1848 / przygot. Oprac. M. Tyrowicz. – Kraków ; Wrocław : Wyd-wo Zakł. Ossolińskich, 1956. – S. 91–92.*
112. Jurisdiktionsnorm und Civilprozessordnung vom Jahre 1895 samt Einführungsgesetzen: Textausgabe mit Hinweisen auf zugehörige Gesetze und Verordnungen und sonstigen Anmerkungen und einem. – Abt. 1 / Herausgegeben von Edmund R. von Herzfeld. – Leipzig : Ph. Reclam, 1895. – 483 s.
113. *Justitiae administratio praecipitur. Requiritur informatio de forma judiciorum, non nulla observanda iudicibus praescribuntur, 20 octobris 1772 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. – S. 7–8.*
114. Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte. – Zugriffs modus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=r gb&datum=1849&page=301> [21.08.2018].
115. Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich enthalten. – Zugriffs modus : <http://www.verfassungen.de/at/at-18/verfassung49-i.htm> [10.12.2014].
116. Kodeks postępowania karnego z dnia 23 maja 1873 r. // *Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w razie państwa reprezentowanych. Rok 1873. – Wiedeń, 1873. – S. 400–501.*
117. Kodeks prawa politycznego czyli austryackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawił przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. – Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. – 1069 s.
118. Kodeks prawa politycznego czyli austryackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawił przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. – Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. – 1070 s.
119. Materiały do historii sądownictwa (zapiski z 1613 r. i 1765 r.). Archiwum Komisji Prawniczej. Wyd. S. Kutrzeba. – Kraków, 1909. – T. VIII, cz. 2.
120. *Occupantur Regna Galliciae et Lodomeriae // Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. – S. 1–2.*
121. Ogłoszenia urzędowe // *Przegląd Sądowy i Administracyjny. – 1888. – Rok 13.*

122. Pamiętniki urzędników galicyjskich / Przygot. I. Homola, B. Łopuszański. – Kraków : Wyd-wo Literackie, 1978. – 450 s.
123. Państwowa ustawa zasadnicza z d. 21 grudnia 1867, dz. u. p. Nr. 144 (o władzy sędziowskiej) // Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawili przełożyli i opracował Dr. St. Starzyński. – Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. – S. 650–655.
124. Pillersdorfsche Verfassung Allerhöchstes Patent vom 25. April 1848 Verfassungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates. Zugriffs modus : https://www.jku.at/fileadmin/gruppen/142/pillersdorfsche_Verfassung.pdf [1.08.2018].
125. Porządek domowy dla C. k. Zakładu karnego dla mężczyzn we Lwowie i Stanisławowie. – Lwów : Z drukarni Szczęsnego Bednarskiego, 1897. – 19 s.
126. Powszechna ustawa karna austriacka z dnia 27 maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c. k. Trybunału najwyższego. Część pierwsza. – Kraków : Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. – 162 s.
127. Powszechny dziennik praw państwa i rządu dla cesarstwa austriackiego. – 1850. – T. II. – § 237.
128. Praktyka cywilno-sądowa // Przegląd Sądowy i Administracyjny. – 1888. – Rok 13.
129. Procedura cywilna i norma jurysdykcyjna wraz z ustawami wprowadzonymi oraz pomniejszymi ustawami procesowymi. Wydanie drugie przejrzane i uzupełnione nowelami austriackimi i polskimi / zestawili E. Wieliczkowski. – Kolomyja : Z drukarni Wilhelma Braunera, 1925. – S. 15–17.
130. Przepisuje porządek sądów tribunalskich, 15 junii 1774 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium. A die 23 Mensis juni Anno 1773 initae possessionis promulgata. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1774. – S. 86.
131. Reichs-Gesets-Blatt für das Kaisertum Oesterreich. – Jahrgang. – 1851.
132. Reichs-Gesets-Blatt für das Kaisertum Oesterreich. – Jahrgang. – 1852.
133. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, 1867. – Zugriffs modus : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&datum=18670004&seite=00000389&zoom=2> [18.08.2018].
134. Repertorium czynności galicyjskiego sejmu krajowego od roku 1883 po rok 1889: Sześć sesji piątego periodu. – Lwów, 1889. – 217 s.

135. Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. – Zugriffs modus : <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000006> [15.08.2018].
136. Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 über die einsetzung eines reichsgerichtes (R.G.BL. 143/1867). – Zugriffs modus : <http://www.dircost.unito.it/cs/docs/AUSTRIA%201867-III.htm> [15.08.2018].
137. Statuitor supremum iudicium Gubernatoriale. // Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. – S. 31–32.
138. Strafgesetz 1852 (Österreich). – Zugriffs modus : <https://www.sbg.ac.at/ssk/bgbl/Strafgesetz%201852-wiki.pdf> [1.04.2019].
139. Supplement. Do Przepisu sądowego tu w Kraju dnia 15 Czerwca 1774 względem Swiadkow obwieszczonego, 10 sierpnia 1781 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emantium. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. – S. 38.
140. Supprimuntur antiquae Officia // Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 11 Septembr. 1772 initae possessionis promulgata. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1773. – S. 5–6.
141. Ustawa z 15 listopada 1867, d. u. p. № 131 // Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawiał przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. – Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. – S. 656–670.
142. 21. Ustawa z dnia 1 sierpnia 1895 o postępowaniu sądowym w cywilnych sprawach spornych (Procedura cywilna) // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych. Rok 1895. – Wiedeń, 1895. – S. 365–457.
143. Ustawa z dnia 23 maja 1873, d. u. p. № 120, o czasowym zawieszaniu sądów przysięgłych // Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawiał przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. – Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. – S. 656–657.
144. Texte zur österreichischen Verfassungs-Geschichte. Von der Pragmatischen Sanktion zur Bundesverfassung (1713–1966). – Wien, Geyer-Edition, 1970. – 375 s.

145. Uniwersał wolnego religii exercitium pozwolenia i faworowdla przuchodniowych cudzoziemskich rekzdzielnikow i rolnych, 7 wresnia 1781 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. – S. 76.
146. Uniwersał. Do iakiey Jurisdykcyi Sprawy należeć mają, 9 kwietnia 1784 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. – S. 73–76.
147. Uniwersał. Iż żadne Suppliki do Najwyższych Ces. Krol. Sądow bez podpisu Nadwornego Agenta podawane bydz nie powinni, 30 marca 1781 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. – S. 15–16.
148. Uniwersał. Uciśnienia poddaństwa okreslaicy 5 stycznia 1781 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. – S. 5.
149. Uniwersał. Względem zniesienia niewolniczego poddaństwa, 5 kwietnia 1782 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1782 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1782. – S. 55.
150. Uniwersał. Zażalenia i spory poddanych naprzeciw ich zwierchności (jak takie poszukiwac maja) obwieszczający, 1 wresnia 1781 // Continuatio edictorum, mandatorum et universalium Regnis Galiciae et Lodomeriae. A die 1 januarii ad ultimam decembris anno 1781 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. – S. 58–64.
151. Uniwersał. Zwierchności w uciemężnieniu poddanych za officialistów swoich odpowiedziec maja, 5 stycznia 1784 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. – S. 4.
152. Uniwersał. Zażalenia i spory poddanych naprzeciw ich zwierchności (jak takie poszukiwac maja) obwieszczicy // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1781. – S. 58.

153. Uniwersał. Zwierchności w uciemężnieniu poddanych za officialistów swoich odpowiedziec maja, 5 stycznia 1784 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum. – Leopoli : Typis Viduae Josephae Piller, 1784. – S. 4.
154. Wir Franz Joseph der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich; König von Hungarn und Böhmen... [Elektronische Ressurce]. – : <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/1848/content/pageview/2237019> [23.08.2018].
155. Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. – Tom I. – Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. – 288 s.
156. Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. – Tom II. – Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. – 482 s.
157. Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. – Tom VII. – Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860. – 403 s.
158. Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarow. – Tom VIII. – Petersburg : Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1860. – 590 s.
159. Zbiór reskryptów c.k. Ministerstwa sprawiedliwości i okólników Prezydyum c. k. wyższego Sądu krajowego we Lwowie, wydanych od roku 1897 do końca lutego 1899. – Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1899. – 417 s.

Шематизми та щорічники

160. Almanach royal de Gallicie et de Lodomerie pour L'Année 1776. – Leopol : Chez Antonie Piller, 1776. – 206 s.
161. Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1868. – Lemberg : Aus der k. k. galiz. Aerarial-Staats-Druckerei, 1868. – 1094 s.
162. Galizisches Provinzial-Handbuch für das Jahr 1869. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerarial-Staats-Druckerei, 1869. – 814 s.
163. Handbuch der Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1855. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerarial-Staats-Druckerrei, 1855.
164. Handbuch der Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1856. – Lemberg : Piller, 1856. – 328 s.
165. Handbuch der Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1859. – Lemberg : Piller, 1859. – 650 s.

166. Handbuch des Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1862. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1862.
167. Handbuch des Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1864. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1864. – 645 s.
168. Hof und Staats-Handbuch des Kaiserthums Österreich für das Jahr 1856. – Wien : Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1856. – 556 s.
169. Provinzial-Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1850. – Lemberg : Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerei, 1850.
170. Schematismus czyli imiona y nazwiska wszystkich dignitarzow y urzędnikow i c. k. a mości w Królestwach Galicyi y Lodmeryi zostających, tudzież czeskiey y austriackiey nadworney kancelaryi oraz y naywyższego tribunafu sędow nadwornych na rok 1780. – Lwów : U Antoniego Pillera, c.k. Gub. Typogr., 1780. – 136 s.
171. Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien Für das Jahr 1828. – Lemberg : Peter Piller, 1828. – 514 s.
172. Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien 1789 [Elektronische Ressource]. – Lemberg, 1789. – Zugriffsmodus : http://www.mtg-malopolska.org.pl/images/skany/schematyzmy/schematismus_1789/schematismus_1789.djvu [30.11.2014].
173. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1870. – Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1870. – 925 s.
174. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1871. – Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1871. – 743 s.
175. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1872. – Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1872. – 763 s.
176. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1873. – Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1873. – 780 s.
177. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1874. – Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1874. – 830 s.
178. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1875. – Lwów : Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1875. – 837 s.

179. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1877. – Lwów : Z drukarni A. J. O. Rogosza, 1877. – 828 s.
180. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1879. – Lwów : Z drukarni „Dziennika Polskiego”, 1879. – 817 s.
181. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1880. – Lwów : Z drukarni E. Winiarza, 1880. – 832 s.
182. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1881. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1881. – 851 s.
183. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1884. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1884. – 837 s.
184. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1886. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1886. – 852 s.
185. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1887. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1887. – 854 s.
186. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1892. – Lwów : Z drukarni Władysława Jozińskiego, 1892. – 995 s.
187. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1895. – Lwów : Z drukarni Władysława Jozińskiego, 1895. – 1024 s.
188. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1896. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1896. – 1040 s.
189. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1899. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1899. – 1135 s.
190. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1900. – Lwów : Z drukarni Władysława Jozińskiego, 1900. – 1148 s.
191. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1901. – Lwów : Z drukarni Władysława Jozińskiego, 1901. – 1161 s.

192. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1903. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1903. – 1276 s.
193. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1907. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1907. – 1342 s.
194. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1911. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1911. – 1546 s.
195. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1913. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1913. – 1734 s.
196. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1914. – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1914. – 1769 s.

III. Періодичні видання

197. Gazeta Lwowska. – Lwów, 1897. – № 75.
198. Gazeta Lwowska. – Lwów, 1911. – № 252.
199. Kurjer Lwowski. – Lwów, 1889. – Rok VII. – № 2.
200. Kurjer Lwowski. – Lwów, 1895. – Rok XIII. – № 32.
201. Kurjer Lwowski. – Lwów, 1897. – Rok XIV. – № 306.
202. Kurjer Lwowski. – Lwów, 1901. – Rok XVIII. – № 172.
203. Kurjer Lwowski. – Lwów, 1909. – Rok XXVI. – № 591.
204. Prawnik. – R. II. – 1871.
205. Prawnik. – R. III. – 1872.
206. Prawnik. – R. IV. – 1873.
207. Przegląd sądowy i administracyjny. – 1888. – R. XIII. – Tryb dostępu : [https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/results?action=AdvancedSearchAction&type=-3&val1=GroupTitle:Przeg1%C4%85d+S%C4%85dowy+i+Administracyjny+%5C\(1876%5C-1891%5C\)](https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/results?action=AdvancedSearchAction&type=-3&val1=GroupTitle:Przeg1%C4%85d+S%C4%85dowy+i+Administracyjny+%5C(1876%5C-1891%5C))
208. Przegląd prawa i administracji. – Lwów. – 1896. – № XXI.

IV. Спеціальна література

209. Андрусяк І. П. Початок боротьби за гендерну рівність у Галичині (політичні процеси Івана Франка та товаришів) / Андрусяк І. П. // Судова влада в Україні і світі: історія, сучасність, перспективи розвитку : матеріали XXV Міжнар. іст.-прав. конф. (Саки, 16–18 верес. 2011 р.) / ред. кол. І. Б. Усенко (гол.), Є. В. Ромінський,

- Л. П. Парчева та ін. – Київ ; Сімферополь : СМД, 2011. – Ч. 1. – С. 417–421.
210. Андрусак Т. Г. Судді-українці Австро-Угорської імперії та їх внесок у розвиток української правової думки / Андрусак Т. Г. // Судова влада в Україні і світі: історія, сучасність, перспективи розвитку : матеріали XXV Міжнар. іст.-прав. конф. (Саки, 16–18 верес. 2011 р.) / ред. кол. І. Б. Усенко (гол.), Є. В. Ромінський, Л. П. Парчева та ін. – Київ ; Сімферополь : СМД, 2011. – Ч. 1. – С. 112–119.
211. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини / В. С. Кульчицький, І. Й. Бойко, І. Ю. Настасяк, О. І. Мікула. – Львів, 2002. – 88 с.
212. Бедрій М. Мова судочинства на території Галичини у складі Австро-Угорщини / М. Бедрій // *Vivat justitia!* – Львів, 2006. – Вип. 5. – С. 30–36.
213. Білостоцький С. Підсудність кримінальних справ у Львові у XVI–XVIII ст. / Білостоцький С. // *Історико-правовий часопис*. – 2016. – № 1(7). – С. 16–22.
214. Білостоцький С. Провадження в кримінальних справах у Львівському лавничому суді XVI–XVIII століть / Білостоцький С. // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. – 1999. – Вип. 33. – С. 80–85.
215. Божко В. М. Правове регулювання оплати праці в Україні впродовж другої половини XIX століття. / В. М. Божко. // *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. – 2010. – № 1. – С. 12–18.
216. Бойко І. Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині: деякі дискусійні питання / Бойко І. // *Часопис Київського університету права*. – 2015. – Вип. 3. – С. 8–11
217. Бойко І. Вплив державної політики Австрійської монархії на соціально-економічний розвиток у Галичині (друга половина XVIII –XIX століть) / Бойко І. // *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. – 2018. – Вип. 66. – С. 42–57.
218. Бойко І. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918) : навч. посібник / Бойко І. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 312 с.
219. Бойко І. Здійснення правосуддя у вірменських поселеннях на території Поділля (XIV–XVIII ст.) / Бойко І. // *Право України*. – 2003. – № 3. – С. 141–145.

220. *Бойко І.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Бойко І. – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 904 с.
221. *Бойко І.* Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) / Бойко І. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – Випуск 59. – С. 71–79.
222. *Бойко І. Й.* Органи влади і право в Галичині у складі Польського королівства (1349–1569 рр.) : монографія / Бойко І. // – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 628 с.
223. *Бойко І.* Правове регулювання цивільних відносин в Україні (ІХ – ХХ ст.) : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / Бойко І. – Київ : Атіка, 2013. – 348 с.
224. *Бойко І.* Правове регулювання цивільних відносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) / Бойко І. // Вісник Львівського національного університету. Серія юридична. – 2013. – Вип. 57. – С. 88–96.
225. *Бойко І.* Участь професора Освальда Бальцера у вирішенні міжнародного спору про «Морське око» 1902 р. / Бойко І. // Історико-правова реальність у глобальному і регіональному вимірах : матеріали ХХVІІ Міжнар. іст.-прав. конф. (Євпаторія, 21–23 верес. 2012 р.) / ред. кол.: І. Б. Усенко (гол.). – Київ ; Сімферополь : Доля, 2012. – Ч. 1. – С. 152–157.
226. *Бойчук А. Ю.* Вплив західноукраїнських адвокатів на становлення судочинства в Галичині другої половини ХІХ – початку ХХ століття / Бойчук А. Ю. // Судова влада в Україні і світі: історія, сучасність, перспективи розвитку : матеріали ХХV Міжнар. іст.-прав. конф. (Саки, 16–18 верес. 2011 р.). – Київ ; Сімферополь : СМД, 2011. – С. 295–301.
227. *Бойко І. Й.* Методологія і методи дослідження історії держави і права України / Бойко І. Й. // Методологія в праві : монографія / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.] ; за заг. ред. І. Безклубого. – Київ : Грамота, 2017. – С. 66–73.
228. *Васьковський Е.* Курс гражданского процесса. Том I. Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия / Васьковський Е. – Москва : Издание Бр. Башмаковых, 1913. – 572 с.
229. *Висоцький В. М.* Становлення та розвиток законодавства про політичні партії в Україні / Висоцький В. М. // Науковий вісник

- Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – Вип. 2. – С. 68–78.
230. *Воцелка К.* История Австрии. Культура, общество, политика / Воцелка К. ; пер. с нем. – Москва : Весь мир, 2007. – 512 с.
231. *Гаврецька М. Й.* Правове регулювання статусу української мови у школах Східної Галичини в другій половині XIX століття. / Гаврецька М. Й. // Наукова спадщина професора В. С. Кульчицького (1919–2009) і сучасність : матеріали XXIV Міжнар. іст.-прав. конф. (Львів, 28 квіт. – 1 трав. 2011 р.). – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені І. Франка, 2011. – С. 482–486.
232. *Галабурда Т.* Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX століть) / Галабурда Т. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2018. – Вип. 66. – С. 58–66.
233. *Ганкевич Л.* Чи усунути суди присяглих? / Ганкевич Л. // Життя і право. – 1932. – Ч. 1. – С. 24–29.
234. *Гловацький І.* Заснування та правовий статус адвокатських палат у Галичині в другій половині XIX ст. / Гловацький І. – Режим доступу : http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2008/08giyprxs.pdf [8.04.2019].
235. *Гловацький І.* Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921– 1939) / Гловацький І. – Львів : Тріада Плюс, 2003. – 348 с.
236. *Горбачевський А.* Галицьке судівництво і справа його реформи / Горбачевський А. // Часопись правнича. – 1889. – Т. 1. – № 1–4. – С. 46–53.
237. *Гриб Н.* Австрійська конституція 1849 р. : особливості її прийняття, структура та основні положення / Гриб Н. // Часопись Київського університету права. – 2011. – Вип. 4. – С. 83–86.
238. *Гриценко І.* Вступне слово / Гриценко І. // Методологія в праві : монографія / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.] ; за загальною редакцією І. Безклубого. – Київ : Грамота, 2017. – С. 66–73.
239. *Гужва А.* Рецепція Римського права у Цивільному кодексі Східної Галичини 1797 р. / Гужва А. // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 72–75.
240. *Дністрянський С.* Права руської мови у Львівському університеті / Дністрянський С. – Варшава, 1905. – 38 с.
241. *Дністрянський С.* Табулярне засиджене / Дністрянський С. – Львів : Б.в., 1910. – С. 100 с.

242. *Дністрянський С.* Цивільне право / Дністрянський С. – Відень : Накладом автора, 1919. – 1063 с.
243. *Долинська М.* Нотаріат і нотаріальне законодавство на західноукраїнських землях за часів Австро-Угорщини (на прикладі Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р. / Долинська М. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2014. – № 3. – С. 85–99.
244. *Думич Х.* Соціально-політичні і правові передумови кодифікації австрійського цивільно-процесуального законодавства у ХІХ ст. / Думич Х. // Часопис цивілістики. – 2016. Вип. 20. – С. 180–187.
245. *Думич Х.* Структура, основні положення та оцінка австрійського цивільного процесуального кодексу 1895 р. / Думич Х. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2015. – Вип. 61. – С. 118–126.
246. *Евин Ф.* Правотар. Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів про права руської мови wraz з взорами судових подань, скарг, внесень, жалоб, грамот, векселів і пр. і подань у справах адміністраційних з приписами про штемпелеві, вписові і переносні належності / Евин Ф. – Жовква : Накладом автора, 1909. – 936 с.
247. *Едер П.* До питання про передумови створення Вищого крайового суду у Львові в складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) / Едер П. // Митна справа : наук.-анал. журн. – 2014. – № 3 (93). – С. 36–41.
248. *Едер П.* Організація, структура і компетенція Вищого крайового суду у Львові (1855–1918 рр.) / Едер П. // Право України : юридичний журнал – 2015. – № 4. – С. 164–172.
249. *Едер П.* Організація та діяльність Вищого крайового суду у Львові (1855–1918 рр.) / Едер П. – Львів : Піраміда, 2016. – 236 с.
250. *Едер П.* Особливості співпраці органів прокуратури з Вищим крайовим судом у Львові (1855–1918 рр.) / Едер П. // Публічне право : наук.-практ. юрид. журн. – 2015. – Вип. 1 (17). – С. 246–252.
251. *Едер П.* Порядок та особливості вирішення кримінальних справ Вищим крайовим судом у Львові (1855–1918 рр.) / Едер П. // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2015 – № 2(2). – С. 33–39.

252. *Едер П.* Особливості вирішення цивільних справ Вищим крайовим судом у Львові (1855–1918 рр.) / *Едер П.* // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – Вип. 32. – С. 20–25.
253. *Едер П.* Особливості створення Вищого крайового суду у Львові у складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) / *Едер П.* // Часопис Київського університету права. – 2014. – Вип. 3. – С. 34–39.
254. *Едер П.* Система австрійських судових органів у Галичині та їхня діяльність щодо захисту прав і свобод людини за австрійськими конституціями (1849 і 1918 рр.) / *Едер П.* // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2014. – Вип. 6 – 2. – С. 24–27.
255. *Едер П.* Структура та керівництво Вищого крайового суду у Львові (1855–1918 рр.) / *Едер П.* // Часопис Київського університету права. – 2014. – Вип. 4. – С. 46–51.
256. *Зайчук О. В.* Теорія держави і права / *О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко.* – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
257. *Захарченко П. П.* Історія держави і права України : підручник / *П. П. Захарченко.* – Київ : Атіка, 2004. – 368 с.
258. *Заярнюк А.* Ідіоми емансипації. «Визвольні» проекти і галицьке село у середині XIX століття / *Заярнюк А.* – Київ : Критика, 2007. – 336 с.
259. *Здерковський М.* Права руської мови в ц.к. судах та державних прокуратурах / *Здерковський М.* – Львів, 1909. – 38 с.
260. Історія держави і права України : підручник / *В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін.* ; за ред. *В. Д. Гончаренка.* – Харків : Право, 2013. – 704 с.
261. Історія держави і права України : підручник / за ред. *А. С. Чайковського.* – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 510 с.
262. Історія держави і права України / *В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, Б. Й. Тищик.* – Львів : Світ, 1996. – 296 с.
263. Історія держави і права України : підручник / за ред. *А. С. Чайковського.* – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
264. Історія держави і права України : підручник / *О. М. Головка, В. А. Греченко, О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, С. Ю. Обрусна, В. Є Кириченко та ін.* ; за заг. ред. д-ра. юрид. наук *О. М. Бандурки* ; передмова *О. М. Бандурки.* – Харків : Майдан, 2018. 640 с.

265. *Кайндль Р.* Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення / Кайндль Р. ; пер. з нім. В. Іванюка. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – 300 с.
266. *Кобилецький М.* Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.) : історико-правове дослідження / Кобилецький М. М. – Львів : ПАІС, 2008. – 406 с.
267. *Ковальчук І.* Організація судової влади у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918) / Ковальчук І. // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – Вип. 5. – С. 203–208.
268. *Козицький А.* Кримінальний світ старого Львова. / Козицький А., Білостоцький С. – Львів : Афіша, 2001. – 230 с.
269. *Кондратюк О. В.* Судова система та судочинство у Галичині в складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Кондратюк Олександр Володимирович. – Львів, 2006. – 206 с.
270. *Кондратюк О. В.* Організація судових органів у Галичині за австрійською конституцією 1867 р. / Кондратюк О. В. // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 1. – С. 310–318.
271. *Кондратюк О. В.* Повітові та спеціальні суди в Галичині у складі Австро-Угорщини / Кондратюк О. В. // Вісник Львівського юридичного інституту. – Вип. 1.– Львів, 2005. – С. 283–294.
272. *Кондратюк О. В.* Вищий крайовий суд в Галичині в складі Австро-Угорщини / Кондратюк О. В. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. (Львів, 3–4 лют. 2005 р.). – Львів : юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2005. – С. 93–95.
273. *Кондратюк О. В.* Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : автореф. дис. канд. юрид. наук. 12.00.01 / Кондратюк О. В. // Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2006. – 23 с.
274. *Кондратюк О. В.* Правове регулювання судочинства в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) / Кондратюк О. В. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2009. – № 2. – Режим доступу : http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/02_2009/09kovata.pdf [27.10.2018].

275. Кондратюк О. До питання утворення і місця органів прокуратури Галичини в судовій системі Австро-Угорщини / Кондратюк О. В. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – Вип. 4. – С. 20–24.
276. Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. / Кульчицький В. – Львів, 1966. – 66 с.
277. Кульчицький В. С. Історія держави і права України / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – Київ, 2001. – 319 с.
278. Кульчицький В. С. Суд, прокуратура та адвокатура в Галичині у складі Австро-Угорщини / В. С. Кульчицький, І. Бойко // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. – 2001. – Вип. 125. – С. 22–24.
279. Кульчицький В. Система судових органів Галичини у складі Австро-Угорщини / Кульчицький В. // Право України. – 2001. – № 11. – С. 137–139.
280. Кульчицький В. С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування / Кульчицький В. // Проблеми правознавства. – 1971. – Вип. 19. – С. 46–47.
281. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – Київ : Ін Юре, 2007. – 624 с.
282. Кульчицький В. С. Органи державного управління Галичиною за Конституцією 1867 р. / Кульчицький В. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 1966. – Вип. 8. – С. 32–38.
283. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців (1848–1914): на підставі споминів / К. Левицький. – Львів : Друк. оо. Василіан у Жовкві, 1926. – 736 с.
284. Левицький К. Про права руської мови / К. Левицький. – Львів : Тов. ім. Т. Шевченка, 1896. – 33 с.
285. Левицький К. Про неважність в новім процесі цивільнім / Левицький К. – Львів : Накладом Наукового Товариства імені Шевченка, 1900. – 46 с.
286. Левицький К. Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична / Левицький К. // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка. – Львів. – 1896. – Рочникъ VI. – С. 105–179.
287. Левицький К. Про новий цивільний процес в Австрії. Студія критична / Левицький К. // Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики. – Львів. – 1894. – Рочникъ IV. – С. 1–26.

288. *Левицький К.* Про новости в поступованю відкличнім / Левицький К. // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка Левицький К. – Львів. – 1899. – Рочникъ IX. – С. 1–13.
289. Легати та фідеїкоміси. – Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/rum-pr/438-rim-privat/6127-6>. // html [3.03.2019].
290. *Лемик Р.* Завдання і форми участі прокурора в цивільному процесі. / Лемик Р. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2011. – Вип. 54. – С. 232–238.
291. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. /Лисяк-Рудницький І. – Київ : Основи, 1994. – Т. 1. – 554 с.
292. Лихварство в Галичині. – Режим доступу : <http://lib.if.ua/franko/1308914243.html> [4.04.2019].
293. *Макарчук В.* Галицькі москвофіли та австрійський суд : досвід конституційної монархії / Макарчук В. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 474–481.
294. *Макарчук В. С.* Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. / Макарчук В. С. – Вид. 6-те, доп. – Київ : Атіка, 2009. – 624 с.
295. *Меламед В.* Період важких випробувань (XVII–XVIII ст.) // Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed3.htm> [27.11.2018].
296. *Мельник І.* Пам'ятники та меморіальні таблиці міста Львова / Мельник І., Масик Р. – Львів : Априорі, 2012. – 211 с.
297. *Мельничук Н.* Передумови земельних реформ в Австрійській монархії за Марії Терезії та Йосифа II та їх поширення у Галичині / Мельничук Н. // Часопись Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 53–59.
298. *Менцинський О.* Про заочність в австрійському процесі цивільному / Менцинський О. // Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософичної Наукового товариства імені Шевченка. – Львів. – 1898. – Рочникъ VIII. – С. 1–97.
299. Методы изучения историко-правовых явлений : учебное пособие / М. Н. Настюк, М. В. Костицкий, П. Ф. Гураль, Б. И. Тищик. – Львов : ЛГУ, 1986. – 80 с.
300. *Моряк-Протопопова Х.* Правовий статус та повноваження Галицького намісництва (1849–1918 рр.) / Моряк-Протопопова Х. // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 2011. – Вип. 52. – С. 96–103.

301. *Моряк-Протопопова Х.* Утворення, структура і діяльність Галицького намісництва / Моряк-Протопопова Х. // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 2007. – Вип. 43. – С. 67–72.
302. *Моряк-Протопопова Х.* Становлення у Галичині органів місцевої влади і самоврядування у 1772–1918 роках / Моряк-Протопопова Х. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2017. – Вип. 64. – С. 64–78.
303. *Мудрий М.* Лаврівський Юліан / Мудрий М. // Енциклопедія Львова / за ред. А. Козицького. – Львів : Літопис, 2012. – Т. 4. – 816 с.
304. *Нараївський Є.* Правовий poradник. Популярний збірник карного, цивільного і адміністративного права / Нараївський Є. – Коломия : Рекорд, 1932. – 830 с.
305. *Настасяк І.* Історико-правовий аналіз входження Галичини до складу Австрійської імперії / Настасяк І. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2003. – Вип. 38. – С. 87–91.
306. *Нестерова О.* Отношение австрийских либералов к государственной бюрократии, реформам административного управления и судебной системы Австро-Венгрии в 1860–1880 годы / Нестерова О. // Университет им. В. И. Вернадского. – 2006. – № 3(5). – С. 57–62.
307. *Никифорак М. В.* Державний лад і право на Буковині в 1774–1918 рр. / Никифорак М. В. – Чернівці : Рута, 2000. – 280 с.
308. *Никифорак М. В.* Державний лад і право на Буковині в 1774–1918 рр. : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Никифорак Михайло Васильович. – Київ, 2004. – 420 с.
309. *Никифорак М. В.* З історії кодифікації австрійського цивільного та цивільно-процесуального права / Никифорак М. В. // Науковий вісник Чернів. ун-ту : зб. наук. праць. Сер.: Правознавство. – 2002. – Вип. 81. – С. 18.
310. *Никифорак М. В.* Крайовому суду Буковини – 200 років / Никифорак М. В. // Судово-правова реформа в Україні: проблеми та перспективи : матеріали Міжнародної наук.-прак. конф., присвяченої 200-річчю Крайового суду Буковини (Чернівці, 26–28 трав. 2004 р.). – Чернівці, 2004. – 328 с.
311. *Никифорак М. В.* Судоустрій на Буковині у 1774–1918 рр. / Никифорак М. В. // Вісник Чернівецького університету. Правознавство. – 2000. – Вип. 100. – С. 32–34.
312. *Никифорак М. В.* Адвокатура на Буковині в період її входження до Австрії / Никифорак М. В. // Науковий вісник Чернівецького

- університету. Серія «Правознавство». – 1997. – Вип. 14. – С. 73–83.
313. *Огоновський О.* Систем австрійського права приватного. Т. 1. Науки загальні і право річеве / *Огоновський О.* // – Львів : З друкарні НТШ, 1897. – 337 с.
314. *Окіншевич Л.* Вступ до науки про право і державу / *Окіншевич Л.* – Мюнхен : Український Вільний Університет, 1987. – 223 с.
315. *Онщенко Н. М.* Про методологію наукового знання (деякі узагальнені міркування щодо теорії держави і права) / *Онщенко Н. М.* // *Методологія в праві : монографія* / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.] ; за заг. ред. І. Безклубого. – Київ : Грамота, 2017. – С. 74–89.
316. *Осечинський В.* Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / *Осечинський В.* – Львів : Кн.-журн. вид-во, 1954. – 389 с.
317. *Панич Н. Ю.* Передумови створення Вищої державної прокуратури та її діяльність у Галичині (185–1918 рр.) / *Панич Н. Ю.* // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* – 2007. – Вип. 3. – С. 124–132.
318. *Панич Н. Ю.* Правове регулювання організації та діяльності органів прокуратури в Галичині (1849–1918 рр.) / *Панич Н. Ю.* // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* – 2007. – Вип. 2. – С. 44–53.
319. *Панич Н. Ю.* Участь органів прокуратури у судових процесах проти свободи преси в Галичині (1849–1918 рр.) / *Панич Н. Ю.* // *Вісник Львівського університету. Сер. юрид.* – 2007. – Вип. 45. – С. 69–76.
320. *Панич Н. Ю.* Участь у справах приватного обвинувачення органів прокуратури в Галичині (1849–1918 рр.) / *Панич Н. Ю.* // *Університетські наукові записки.* – 2008. – Вип. 3. – С. 26–30.
321. *Пархоменко Н. М.* Сучасні засади методології правознавства / *Пархоменко Н. М.* // *Методологія в праві : монографія* / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.] ; за заг. ред. І. Безклубого. – Київ : Грамота, 2017. – С. 89–111.
322. *Петрів Р.* Право Австрії та Східної Галичини (70-ті роки XVIII – 70-ті роки XIX ст.) / *Петрів Р.* // *Право України.* – 2000. – № 6. – С. 117–118.
323. *Петрів Р.* Адміністративно-територіальний поділ і місцеві

- органи управління Східної Галичини (70-ті роки XVIII ст. – 70-ті роки XIX ст.) / Петрів Р. // Право України. – 2000. – № 9. – С. 114–115.
324. *Старосольський В.* Держава і політичне право. Частина друга. – Подєбради : Видання «Видавничого т-ва при Українській Господарській Академії», 1924. – 465 с.
325. *Старосольський Ю.* Нарис карного процесу / Старосольський Ю. – Мюнхен, 1947. – 133 с.
326. *Стебельський П.* Австрійський процес карний. Коментар / Петро Стебельський // Часопись правнича. – Львів, 1900. – Рочникъ X. – С. 1–70.
327. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. – Київ : Наукова думка, 2014. – 504 с.
328. Судово-адміністративні установи // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Путівник / відповідальний редактор Д. Пельц ; загальна редакція І. Сварник. – Львів–Київ, 2001. – С. 62–63.
329. *Тейлор А. Дж.* Габсбурзька монархія 1809–1918 / Тейлор А. Дж. ; пер. з англ. – Львів : ВНТЛ–Класика, 2002. – 268 с.
330. *Терлюк І.* Австрійсько-імперське конституційне законодавство як джерело права забезпечення особистих прав і свобод громадян на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття / Терлюк І. // Життя і право. – 2004. – № 8. – С. 17–20.
331. *Терлюк І.* Вітчизняне кримінальне право : основні етапи та напрямки розвитку від Середньовіччя до Нового часу / Терлюк І. // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. – 2004. – № 2. – С. 160–163.
332. *Терлюк І.* Історія держави і права України (Доновітній час) : навчальний посібник / Терлюк І. – Київ : Атіка, 2006. – 400 с.
333. *Тищик Б. Й.* Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. – 1918 р.) : навч. посібник / Тищик Б. Й. – Львів : юрид. ф-т ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 80 с.
334. *Тищик Б. Й.* Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст. – 1918 р.) : навч. посіб. / Тищик Б. Й. – Львів : Світ, 2013. – 752 с.
335. *Тищик Б. Й.* Кость Левицький – видатний Галицький державно-політичний та громадський діяч / Тищик Б. Й. // Вісник

- Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2012. – Вип. 56. – С. 147–158.
336. *Тищик Б. Й.* Освальд Мар'ян Бальцер як науковець, керівник кафедри, педагог / Тищик Б. Й. // Актуальні проблеми історії держави і права країн Центрально-Східної Європи (присвячено 150-річчю Освальда Бальцера) : матеріали Міжнар. наук. конф., (Львів, 24–25 квіт. 2009 р.) – Львів : юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2009. – С.100–104.
337. *Тищик Б. Й.* Польща: історія державності та права (X ст. – початок ХХІ ст.) / Тищик Б. Й – Львів : Світ, 2012. – 512 с.
338. *Тищик Б. Й.* Становлення та розвиток органів судочинства у Галичині (X–XX ст.) / Тищик Б. Й. // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 2011. – Вип. 52. – С. 110–119.
339. *Тищик Б. Й.* Історія держави і права України : академічний курс : підручник / Тищик Б. Й., Бойко І. Й. – Київ : Ін Юре, 2015. – 808 с.
340. Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском Советском Социалистическом Государстве. Справочник. – Львов : Издательство Львовского государственного университета, 1955. – 180 с.
341. *Франко І.* Вибрані твори / Іван Франко. – Київ : Ін Юре, 2006. – С. 936–1045.
342. *Худоба Н.* Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. : історико-правове дослідження / Худоба Н. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ХVІ регіон. наук.-практ. конф. (8–9 лютого 2010 р.). – Львів : юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. – С. 96–96.
343. *Худоба Н.* Загальна характеристика австрійського діловодства в адміністративних установах Галичини (1772–1918 рр.) / Худоба Н. // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 2011. – Вип. 54. – С. 97–104.
344. *Худоба Н.* Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 року та його застосування на території Галичини / Худоба Н. // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 417–422.
345. *Цьольнер Е.* Історія Австрії / Цьольнер Е. ; пер. з нім. Роман Дубасевич, Христина Назаркевич, Анатолій Онишко, Наталія Іваничук. – Львів : Літопис, 2001. – 712 с.
346. *Чорновол І.* 199 депутатів Галицького сейму / Чорновол І. – Львів : Тріада Плюс, 2010. – 228 с.

347. Шуп'яна М. Кримінальний кодекс 1786 р. – перший кодифікований акт у галузі кримінального права Австрії / Шуп'яна М. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVIII регіон. наук.-практ. конф. (Львів, 26–27 січ. 2012 р.). – Львів : юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2012. – С. 116–117.
348. Шуп'яна М. Суб'єкт злочину та проступку за Австрійським Кримінальним кодексом 1852 року / Шуп'яна М. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. – 2012. – Вип. 20. – Частина 1. – Том 4. – С. 101–103.
349. Шуп'яна М. Поняття та види злочинів за Австрійським кримінальним кодексом 1852 р. / Шуп'яна М. // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 74–77.
350. Шухевич С. Мое життя. Спогади / Шухевич С. – Лондон : Видання української видавничої спілки, 1991. – 619 с.
351. Шутко Н. Структура, джерела та основні положення Цивільного кодексу Західної Галичини 1797 року / Шутко Н. // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – Вип. 2. – С. 62–66.
352. Яковлів А. Цивільний процес : курс лекцій / Яковлів А. – Регенсбург; Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1948. – 79 с.
353. Ясінська Л. Нотаріат в Галичині за австрійським Положенням 1871 р. / Ясінська Л. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2003. – Випуск 38. – С. 112–118.
354. Ясінська Л. Особливості підбору працівників нотаріату в Галичині у складі Австро-Угорщини та Польщі (1859–1939 рр.) / Ясінська Л. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XV регіональної науково-практичної конференції (4–5 лютого 2009 р.). – Львів : юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – С. 105–107.
355. Ясінська Л. Становлення та функціонування органів нотаріального самоврядування (історико-правовий аспект) / Л. Ясінська // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 2011. – Вип. 53. – С. 93–100.
356. Balasits A. Prawo procesowe cywilne. Część I. Rzecz o stronach i zastępcach / Balasits A., Fierich F. X. – Kraków : W Drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1905. – 199 s.
357. Balt H. Österreichische Rechtsgeschichte unter Einflub sozial / Balt H. – Graz, 1986. – 316 s.

358. *Balzer O.* Geneza Trybunału Koronnego: studium z dziejów sądownictwa polskiego w XVI wieku. Wyd. 2/Balzer O. – Warszawa: Muzeum Historii Polski, 2009. – 383 s.
359. *Balzer O.* Historia stroju Austrii w zarysie / Balzer O. – Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1908. – 512 s.
360. *Barwiński E.* Pierwsze podziały administracyjne Galicji, Ziemia Czerweńska / Barwiński E. – Lwów, 1935. – 189 s.
361. *Bereze S.* Właściwość sądu w sprawach o nieruchomości pomiędzy włościanami / Bereze S. // *Gazeta sądowa.* – Warszawa, 1886. – Rok XIV. – № 42. – S. 667–671.
362. *Bobrzyński M.* Dzieje Polski w zarysie / Bobrzyński M. – Warszawa, 1879. – 427 s.
363. *Bonusiak A.* Galicja w 1848 roku. Demografia, działalność polityczna i społeczna, gospodarka i kultura / Bonusiak A. – Rzeszów, 1999. – 178 s.
364. *Brauneder W.* Juristen in Österreich 1200–1980 / Brauneder W. – Wien, 1987. – 301 s.
365. *Brawer A.* Galizien. Wie es an Österreich kam. Eine historisch-statistische studie über die inneren Verhältnisse des Landes in Jahre 1772 / Brawer A. – Leipzig : G. Freutag, 1910. – 107 s.
366. *Budziński S.* O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskiem i Galicji Austryackiej / Budziński S. O. – Warszawa : W drukarni S. Orgelbranda Synów, 1883. – 353 s.
367. *Bujak Fr.* Galicja / Bujak Fr. – Lwów ; Warszawa, 1908. – T. 1. – 520 s.
368. *Czerczowycz I.* Realizacja zawodowa kobiet końca XIX – początku XX w. na przykładzie społeczeństwa ukraińskiego w Galicji // *Przegląd nauk historycznych.* – 2014. – R. XIII. – Nr 2. – S. 147–161.
369. *Das österreichische Bundesverfassungsrecht.* / L. Werner, H. Klecatsky (Hrsg.). – Wien : ÖJZ, 1961. – 360 s.
370. *Degen R.* Selekcja, brakowanie i początki nadzoru nad nimi w Galicji do wybuchu pierwszej wojny światowej / Degen R. // *Archiwa – Kancelarie – Zbiory.* – Toruń. – 2011. – № 2 (4). – S. 116–124.
371. *Dubanowicz E.* Prawno-państwowe stanowisko Królestwa Galicji i innych krajów przedlitawskich / Dubanowicz E. – Lwów, 1916. – 154 s.
372. *Dziadzio A.* Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867–1914). Władza–Obywatel–Prawo / Dziadzio A. – Kraków : Księgarnia Akademicka, 2001. – 312 s.
373. *Dziędzielewicz A.* Kwestye stanu adwokackiego w przeszlej procedurze cywilnej / Dziędzielewicz A. // *Przegląd prawa i administracji* – Warszawa, 1895. – S. 473–486.

374. *Dziędzielewicz A.* O trybunale administracyjnym / *Dziędzielewicz A.* // Prawnik. – Lwów, 1905. – Rok VIII. – № 4. – S. 26–42.
375. *Fasching M.* Die historische und aktuelle Bedeutung des Geständnisses im Zivil- und Strafprozess. Dissertation angestrebter akademischer Grad Doktorin der Rechtswissenschaften (Dr. iur.) / *Fasching M.* – Wien, 2013. – 285 s.
376. *Finkel L.* Historia monarchii Austriacko-Węgierskiej / *Finkel L.* // Historia monarchii Austriacko-Węgierskiej oraz wiadomości polityczne i społeczne. Wydanie czwarte / *L. Finkel, S. Głąbinski.* – Lwów, 1915. – 190 s.
377. *Finkel L.* Memoriał Antoniego Hr. Pergena, pierwszego gubernatora Galicji o stanie kraju (z roku 1773) / *Finkel L.* – Lwów, 1900. – 32 s.
378. Gesetz vom 11. Hornung (Februar) 1873 über die Staatsanwaltschaft. – Zugriffs modus : <http://www.lexfind.ch/dtah/44400/2/12241v0004.pdf> [10.12.2014].
379. *Głąbinski S.* Wiadomości polityczne i społeczne // Historia monarchii Austriacko-Węgierskiej oraz wiadomości polityczne i społeczne / *Finkel L., Głąbinski S.* – Wyd. 4. – Lwów, 1915. – 84 s.
380. *Godlewski W.* Reforma procesowa. Procedura cywilna / *Godlewski W.* // Gazeta sądowa. – Warszawa, 1897. – Rok XXV. – № 10. – S. 155–156.
381. *Godlewski W.* Austriackie prawo procesowe cywilne. Podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki / *Godlewski W.* – Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1900. – 516 s.
382. *Godlewski W.* Ograniczenie zwłoki w procesie wedle nowej procedury cywilnej / *Godlewski W.* – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1900. – S. 713–722.
383. *Gondek M.* Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich / *Gondek M.* // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. – T. 16. – S. 245–266.
384. *Górac A.* Kancelaria organów w Galicji. Wybór źródeł / *Górac A., Latawiec K.* – Lublin : Wydawn. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. – 238 s.
385. *Grodziski S.* Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848 / *Grodziski S.* – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk, 1971. – 303 s.
386. *Grodziski S.* Porównawcza historia ustrojów państwowych / *Grodziski S.* – Kraków : Universitas, 1998. – 364 s.

387. *Groicki B.* Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej / *Groicki B.* – Warszawa : Wyd. K. Koranyi, 1953. – 259 s.
388. *Grossman H.* Rozległość Galicji po zajęciu jej przez Austrię / *Grossman H.* // *Kwartalnik Historyczny.* – 1911. – T. 25. – S. 118–141.
389. *Grzybowski K.* Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii. / *Grzybowski K.* – Kraków ; Wrocław ; Warszawa : Wyd-wo PAN, 1959. – 322 s.
390. *Guziak K.* Adwokat w postępowaniu cywilnym w sprawach objętych przymusem adwokackim na terenie b. zaboru austriackiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego : wybrane zagadnienia / *Guziak K.* // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego.* – 2010. – Nr. 13. – S. 87–105.
391. *Herausgededen von D. K. Y.* Probevera. Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege in den Österreichischen Erbstaaten / *Herausgededen von D. K. Y.* – Wien, 1815. – 336 S.
392. *Hillbricht K.* O języku Sądowym w Galicji / *Hillbricht K.* // *Prawnik.* – Lwów, 1871. – Rok II. – № 30. – S. 125–128.
393. *Huber A.* Österreichische Reichsgeschichte: Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechts / *Huber A.* – Prag ; Wien : F. Tempsky; Leipzig: G. Freytag, 1895. – 372 s.
394. *Jaworski I.* Zarys Powszechnej historii ustrojów państwowych i prawa / *Jaworski I.* – Wrocław : Nakładem sekcji wydawniczej koła prawników Wrocławskiego Uniwersytetu, 1947. – 218 s.
395. *Kalinka W.* Galicja i Kraków pod panowaniem austriackim / *Kalinka W.* – Kraków, 1898. – 146 s.
396. *Karolczak K.* Arystokraci galicyjscy wobec wypadków 1848 r. / *Karolczak K.* // *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji.* Zbiór studiów pod redakcją W. Wica. – Kraków : Wydawnictwo Naukowe AP, 1999. – S. 48–59.
397. *Klunker L.* Die gesetzliche Unterthans-Verfassung in Galizien / *Klunker L.* – Lwów, 1846. – T. 3. – 684 s.
398. *Kotliński T.* Sąd Obwodowy w Wadowicach. Jego prezydenci i radcy (1882–1899) / *Kotliński T.* // *Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny.* – 2015. – Nr 18. – S. 26–41.
399. *Kotliński T.* Zwierzchnicy sądownictwa galicyjskiego / *Kotliński T.* ; przedmowa Stanisław Dąbrowski. – Warszawa : Redakcja «Palestry», 2013. – 160 s.

400. *Kotliński T. J.* Aleksander Mniszek Tchorznicki (1851–1916) [Zasob Elektroniczny] / Tomasz J. Kotliński. – Tryb dostępu : <http://www.cracovia-leopolis.pl/index.php?pokaz=art&id=2214> [5.11.2018].
401. *Krauzka K.* Reformy austriackiej procedury karnej w dobie Wiosny Ludów / Krauzka K. // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. – 2013. – No 16. – S. 225–243.
402. *Kublicki T.* Źródła prawa hipotecznego na ziemiach polskich w okresie zaborów 1772–1918. Cz. I. Okres do połowy XIX wieku / Kublicki T. // *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. – 2007. – No 10. – S. 188–196.
403. *Kutrzeba S.* Sądy grodzkie i ziemskie w wiekach średnich / Kutrzeba S. – Kraków : Akademii Umiejętności w Krakowie, 1901. – 386 s.
404. *Kutrzeba S.* Historia ustroju Polski w zarysie / Kutrzeba S. – Lwów, 1917. – T. 4. – 293 s.
405. *Ławnikowic G.* Spuścizna zaborcza a zagadnienie unifikacji postaw w debacie na temat pożądanego statusu trzeciej władzy / Ławnikowic G. – Tryb dostępu: http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66129/12_Grzegorz_Lawnikowicz.pdf [18.08.2018].
406. *Lipinski E.* Kwestya językowa w Austrii / Lipinski E. – Warszawa, 1883. – 435 s.
407. *Louis J.* Powód do unieważnienia rozprawy przez sąd przysięgłych odbytey / Louis J. // *Prawnik*. – Lwów, 1872. – Rok III. – S. 101–104.
408. *Lutostański K.* Z badań nad pierwiastkiem prywatnym i publicznym w procesie cywilnym / Lutostański K. Z. – Warszawa : Druk Nosakowskiego, 1907. – 93 s.
409. *Łozinski B.* Galicyjski sejm stanowy (1817–1845) / Łozinski B. – Lwów : Nakł. księgarni H. Altenberga, 1905. – 142 s.
410. *Łoziński B.* Z historii Stanów Galicyjskich. Szkice z historii Galicji w XIX wieku / Łoziński B. Z. – Lwów, 1913. – 436 s.
411. *Maciejewski T.* Historia administracji i myśli administracyjnej. Czasy nowożytne i współczesne (XVI–XX w.) / Maciejewski T. – Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2013. – 392 s.
412. *Maciejowski A.* Dwa rodzaje naszych sądów powiatowych / Maciejowski A. // *Prawnik*. – Lwów, 1870. – Rok I. – N 5. – S. 19–20.
413. *Madeyski S.* Projekt do ustawy o postępowaniu sumarycznym / Madeyski S. // *Przegląd sądowy i administracyjny*. – 1889. – S. 321–331.

414. *Malec D.* Szkic z dziejów adwokatury galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku / Malec D. // *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego.* – Kraków–Lublin–Łódź, 2011. – Nr. XIV. – S. 199–213.
415. *Mark R. A.* Galizien unter Österreichischer Herrschaft. Verwaltung – Kirche – Bevölkerung / Rudolf A. Mark. – Marburg : Herder-Institut, 1994. – 125 S.
416. *Materniak-Pawłowska M.* Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w XIX wieku / Materniak-Pawłowska M. // *Czasopismo prawno-historyczne.* – 2014. – Tom LXVI. – Zeszyt 1. – S. 121–148.
417. *Materniak-Pawłowska M.* Zawód sędziego w Polsce w latach 1918–1939 / Materniak-Pawłowska M. // *Czasopismo prawno-historyczne.* – 2011. – Tom LXIII. – Zeszyt 1. – S. 63–110.
418. *Medyński A.* Ilustrowany przewodnik po cmentarzu Jyczakowskim [Zasob elektroniczny] / Aleksander Medyński. – Tryb dostępu : <http://www.lwow.home.pl/lycz.html> [10.12.2018].
419. *Moniuszko A.* Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.). Zarys wykładu z wyborem źródeł / Moniuszko A. – Warszawa : Campidoglio, 2017. – 192 s.
420. *Moras M.* Ordynacja karnoprocesowa Józefa II na tle przemian procesu inkwizycyjnego w monarchii habsburskiej w XVIII wieku / Moras M. // *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego.* – 2011. – No 14. – S. 97–113.
421. *Niezgoda Z.* Organizacja i kancelaria dominiów w Galicji i szczątki ich akt w Archiwum Państwowym w Krakowie / Niezgoda Z. // *Archeion.* – 1958. – T. 28. – S. 32–47.
422. *Okońska A.* Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii / Okońska A. – Warszawa 2017. – 44 s.
423. *Pannenkowa I.* Walka Galicji z centralizmem wiedeńskim / Pannenkowa I. – Lwów, 1918. – S. 95–100.
424. *Pieracki J.* Kwestja językowa w sądach i prokuratoriach wschodniogalicyskich / Pieracki J. – Lwów, 1911. – 192 s.
425. *Płaza S.* Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami / Płaza S. – Kraków : W-wo «Księgarnia Akademicka», 1993. – 208 s.
426. *Raban C.* O trybunale administracyjnym / Raban C. O. // *Prawnik.* – Lwów, 1873. – Rok IV.– № 20. – S. 87–88.
427. *Redzik A.* Recenzja rozprawy doktorskiej / Redzik A. Jakub Kotliński, *Sądownictwo w Galicji Wschodniej w latach 1855–1914.* – Lublin 2015. S. 260. – Tryb dostępu : https://www.kul.pl/files/983/mgr_jakub_kotliski/Recenzja_dra_hab_Adama_Redzika.pdf [20.08.2018].

428. *Rosenblatt J.* O sądzie ławników / *Rosenblatt J.* // Przegląd sądowy i administracyjny. – Lwów, 1879. – R. IV. – № 7. – S. 51–53.
429. Sądownictwo przedrozbiorowe. – Tryb dostępu : <http://www.law.uj.edu.pl/~khpp/site/images/adm/Image/Materialy%20z%20cwiczen%20.pdf> [23.12.2014].
430. *Schnur-Pełowski S.* Cudzoziemcy w Galicji (1787–1814) / *Schnur-Pełowski S.* – Kraków, 1898. – 294 s.
431. *Schnúr-Pełowski S.* Z przeszłości Galicji (1772–1862) / *Schnur-Pełowski S.* – Lwów : *Jakubowski&Zadurowicz*, 1895. – 627 s.
432. *Schnur-Pepiowski S.* Galicjana. 1778–1810 / *Schnur-Pełowski S.* – Lwów, 1896. – 165 s.
433. *Schunborn J.* O reformach w trybunale najwyższym / *Schunborn J.* // *Prawnik.* – Lwów, 1872. – Rok III. – N 40. – S. 157–158.
434. *Schussler L.* Sądy polubowne dawne i tegoczesne / *Schunborn J.* // *Prawnik.* – Lwów, 1879. – Rok X. – N 19–20. – S. 145–146.
435. *Schwendenwein H.* Österreichisches Staatskirchenrecht / *Schwendenwein H.* // – Essen, 1992. – 220 s.
436. *Siedlecki W.* Zarys postępowania cywilnego / *Siedlecki W.* – Warszawa : Państwowe wyd. naukowe, 1966. – 582 s.
437. *Ślusarczyk A.* Historia sądownictwa w Muszynie / *Ślusarczyk A.* – Tryb dostępu: <http://www.almanachmuszyni.pl/spisy/2000/HISTORIA%20SADOWNICTWA.pdf>. [25.11.2018].
438. *Starzyński St.* Historia ustroju Polski porozbiorowej / *Starzyński St.* – Lwów : Nakładem Towarzystwa «Biblioteka Słuchaczy Prawa U. J. K.», 1931. – S. 38–44.
439. *Stebelski P.* Komentarz do Austriackiego postpowania karnego / *Stebelski P.* – Lwów : *Gubrynowicz i Schmidt*, 1901. – 754 s.
440. *Stebelski P.* Sądy przysięgłych i sądy ławnicze / *Stebelski P.* – Lwów, 1910. – 28 s.
441. *Ströhmer M.* Carolina (Constitutio Criminalis Carolina, CCC). Die Peinliche Halsgerichtsordnung Kaiser Karls V. im Kontext der frühneuzeitlichen Hexenprozesse / *Ströhmer M.* – Zugriffs modus : https://www.historicum.net/themen/hexenforschung/lexikon/sachbegriffe/art/Carolina_Const/html/artikel/1586/ca/9334b35039/ [12.11.2018].
442. *Studnicki W.* Memorial gubernatora Urmenyi z r. 1804 / *Studnicki W.* // *Kwartalnik Historyczny.* – 1904. – T. 18. – S. 6–292.
443. *Szabo F.* Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753–1780 / *Szabo F.* – New York : Cambridge University Press, 1994. – 380 p.

444. *Tabaszewski R.* Powstanie i organizacja c.k. Sądu obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855–1914 / *Tabaszewski R.* // *Rocznik Sądecki.* – 2017. – t. XLV. – S. 93–120.
445. *Till E.* O naukowem przygotowaniu kandydatów sędziowskich / *Till E.* // *Przegląd prawa i administracji.* – Lwów, 1905.– R. XXX. – S. 81–110.
446. *Till E.* Wykład nauk ogólnych prawa prywatnego austriackiego / *Till E.* – Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1892. – 504 s.
447. *Till E.* Wykład prawa rzeczowego austriackiego. / *Till E.* – Lwów : Nakładem Księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1888. – 302 s.
448. *Tokaż W.* Galicja w początkach ery Jozefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783 / *Tokaż W.* – Kraków, 1909. – 56 s.
449. *Tomczyk R.* Pragmatyka służbowa ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa płacowo-emerytalnego w monarchii konstytucyjnej w Austrii przed dużą nowelizacją w 1914 roku / *Tomczyk R.* // *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria prawnicza.* – Rzeszów. – 2013. – Zeszyt 77. – S. 155–182.
450. *Tomczyk R.* Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku / *Tomczyk R.* // *Edukacja humanistyczna.* – Szczecin. – 2013. – Nr. 1(28). S. 67–79.
451. *Tyrowicz M.* Galicja od pierwszego rozbioru do wiosny ludów, 1772–1849 / *Tyrowicz M.* – Kraków ; Wrocław, 1956. – 335 s.
452. *Uman D.* Das Österreichische Civilprozessrecht / *Uman D.* – Prag ; Wien ; Leipzig, 1900. – 301 s.
453. *Uruszczak W.* Zasady ustrojowe na ziemiach polskich w okresie zaborów. Od suwerenności monarchy do suwerenności narodu. Przyczynek do historii administracji w XIX w. / *Uruszczak W.* – Tryb dostępu : http://tcn.pwszta.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/02_uruszczak.pdf [25.11.2018].
454. *Wawel-Louis J.* Początkowie sądownictwo austriackie w Galicji (1772–1784) / *Wawel-Louis J.* – Lwów : Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1897. – 416 s.
455. *Weinfeld J.* Ugoda austriacko-węgierska / *Weinfeld J.* – Lwów, 1908. – 88 s.
456. *Wiesiołowski M.* Rys statystyczno-geograficzny Galicji austriackiej / *Wiesiołowski M.* – Poznań, 1842. – 112 s.
457. *Winiarski B.* Ustrój polityczny ziem polskich w wieku XIX / *Winiarski B.* – Poznań, 1923. – 115 s.

458. *Winiarski B.* Ustrój prawno-polityczny Galicji / *Winiarski B.* – Warszawa, 1915. – 111 s.
459. *Wollstein G.* Märzrevolution und Liberalisierung / *Wollstein G.* // – Zugriffs modus: <http://www.bpb.de/izpb/9875/maerzrevolution-und-liberalisierung> [30.07.2018].
460. *Zajac E.* Obywatele Honorowi Królewskiego Wolnego Miasta Sanoka / *Zajac E.* – Sanok : Miejska Biblioteka Publiczna im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku, 2002. – S. 35–48.
461. *Zamorski K.* Transformacja demograficzna w Galicji na tle przemian ludnościowych innych obszarów Europy środkowej w drugiej połowie XIX i na początku XX w. / *Zamorski K.* – Kraków : Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1991. – 163 s.

БІБЛІОГРАФІЯ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ МОНОГРАФІЇ

1. **Ковальчук І. В.** Організація, структура та компетенція крайових судів у Галичині / Ковальчук І. В. // Вісник Львівського університету. Серія юрид. – Львів, 2017. – Вип. 65. – С. 30–39.
2. **Ковальчук І. В.** Організаційно-правові засади діяльності крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1855–1918 рр.) / Ковальчук І. В. // Часопис Київського університету права. – Київ, 2018. – № 2. – С. 80–87.
3. **Ковальчук І. В.** Організація судової влади у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) / Ковальчук І. В. // Підприємництво, господарство і право. – Київ, 2018. – № 5. – С. 203–208.
4. **Ковальчук І. В.** Досвід діяльності австрійських крайових судів у Галичині для утворення окружних судів Західноукраїнської Народної Республіки / Ковальчук І. В. // Вісник Львівського університету. Серія юрид. – Львів, 2018. – Вип. 67. – С. 37–46.
5. **Ковальчук І. В.** Соціально-політичні передумови реформування судової влади в Австрійській імперії та її поширення у Галичині (II пол. XVIII – сер. XIX ст.) / Ковальчук І. В. // Історико-правовий часопис. – Луцьк, 2019. – № 1(13). – С. 115–120.
6. **Ковальчук И. В.** Социально-политические и правовые предпосылки образования краевых судов в Галиции в составе Австрии и Австро-Венгрии / Ковальчук И. В. // Jurnalul juridic national: teorie si practica : научно-практический журнал. – Кишинёв, 2018. – № 6 (34). – С. 19–24.
7. **Ковальчук І. В.** Організація і діяльність крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.) / Ковальчук І. В. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXIII Звітної науково-практичної конференції : матеріали XXIII Звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2017 р., м. Львів). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. – Ч. 1. – С. 73–75.
8. **Ковальчук І. В.** Роль історичних знань про діяльність крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1849–

- 1918 рр.) для становлення правосвідомості суддів України / Ковальчук І. В. // Актуальні проблеми викладання історико-правових дисциплін у системі вищої юридичної освіти України і зарубіжних країн : матеріали всеукраїнської наукової конференції (19 жовтня 2017 р., м. Львів). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. – Вип. 1. – С. 149–154.
9. **Ковальчук І. В.** Роль Галичини у державотворчих процесах Австрії та Австро-Угорщини (1772–1818 рр.) / Ковальчук І. В. // Наукові проблеми державотворення України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7–8 листопада 2017 р., м. Вінниця). – Вінниця : ВНТУ, 2017.
 10. **Ковальчук І. В.** Використання історичного досвіду діяльності австрійських крайових судів у Галичині для створення окружних судів Західноукраїнської народної республіки / Ковальчук І. В. // Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення (до 100-річчя проголошення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (31 жовтня – 1 листопада 2018 р., м. Львів). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. – Вип. 2.
 11. **Ковальчук І. В.** Місце і роль крайових судів у австрійській судовій системі / Ковальчук І. В. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXV Звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2019 р., м. Львів). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. – С. 54–58.
 12. **Ковальчук І. В.** Крайові суди в австрійській судовій системі та їхня діяльність у Галичині (1849–1918 рр.) / Ковальчук І. В. // Пам'ятки права як відображення історичних процесів культури і суспільства: до 500-річчя Реформації» (14 вересня 2017 р., с. Колочава) : матеріали XXXVII Міжнародної історико-правової конференції. – Колочава : МАП, 2017. – С. 277–284.
 13. **Ковальчук І. В.** Вплив європейських традицій на організацію австрійської судової влади у Галичині (1772–1918 рр.). / Ковальчук І. В. // Західні і східні традиції та впливи в історії права, держави і юридичної думки : матеріали XXXVIII Міжнародної історико-правової конференції (1–3 червня 2018 р. м. Вінниця). – Вінниця : МАП, 2018. – С. 273–281.
 14. **Ковальчук І. В.** Реформування австрійської судової системи та її поширення у Галичині у першій пол. XIX ст. / Ковальчук І. В. // Місцеве управління та місцеве самоврядування в історії права :

- матеріали XXXVIX Міжнародної історико-правової конференції, держави та юридичної думки (1–3 листопада 2018 р., м. Львів). – Львів : МАП, 2018. – С. 254–261.
15. **Ковальчук І. В.** Історико-правові аспекти здійснення судочинства у Галичині (II пол. XVIII – поч. XIX ст.) / Ковальчук І. В. // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали XVIII Міжнародної студентсько-аспірантської конференції, (18–19 квітня 2019 р., м. Львів). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. – С. 32–34.
 16. **Ковальчук І. В.** Особливості формування та функціонування австрійської судової системи у Галичині (1772–1848 рр.) / Ковальчук І. В. // Матеріали XXXX Міжнародної історико-правової конференції (1–2 червня 2019 р., м. Умань). – Умань : МАП, 2020.
 17. **Ковальчук І. В.** (у співавторстві). Держава і право Румунії // Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / Бойко І.Й., Тищик Б. Й., Кольбенко А. В. та ін. ; за заг. ред. проф. Б. Й. Тищика та проф. І. Й. Бойка ; вступ І. Й. Бойка. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – С. 520–527.
 18. **Ковальчук І. В.** (у співавторстві). Держава і право Ізраїлю. // Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / Бойко І.Й., Тищик Б. Й., Кольбенко А. В. та ін. ; за заг. ред. проф. Б. Й. Тищика та проф. І. Й. Бойка ; вступ І. Й. Бойка. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – С. 554–564.

Ковальчук І. В. Крайові суди у Галичині (1850–1918) : історико-правові аспекти.

У монографії на підставі аналізу чинних на території Галичини у досліджуваній період нормативно-правових актів, наукової літератури, архівних документів та інших писемних джерел комплексно досліджено правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.).

Здійснено теоретичне узагальнення історичного досвіду організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). Дослідження цієї важливої наукової проблеми дало змогу обґрунтувати авторське концептуальне бачення головної тенденції розвитку в Галичині наприкінці XVIII – у середині XIX ст. австрійської судової влади та європейських правових традицій. Саме наприкінці XVIII ст. в руслі реалізації австрійської політики освіченого абсолютизму сформовано суд як важливий державно-правовий інститут, характерний для романо-германської правової сім'ї. Суд як головний орган судочинства став об'єктивно необхідним компонентом механізму охорони і захисту прав та інтересів людини у досліджуваній період.

Наголошено, що наприкінці XVIII – у середині XIX ст. під впливом політичних та соціально-економічних трансформацій австрійська правова система та судочинство зазнали кардинальних змін у напрямі централізації, систематизації, лібералізації судового процесу й поступового відокремлення суду від адміністрації. Впроваджені зміни, спрямовані на створення ефективного механізму абсолютистської держави, ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, філософсько-правових ідеях справедливості й суспільної користі. Для Галичини це також означало відмову від пережитків середньовіччя, зокрема, домініального і станового принципу судочинства.

З'ясовано, що створення крайових судів у Галичині стало результатом політичних змін та реформування судової системи Австрійської імперії внаслідок революції 1848–1849 рр. Основи нового австрійського судоустрою, який з невеликими змінами діяв до завершення Першої світової війни, були закладені в імператорському «Положенні про суди» 1849 р. Саме тоді впроваджено уніфіковану триступеневу організацію судоустрою: повітові одноосібні, крайові (окружні) колегіальні та вищі крайові суди. Крім того, етапними моментами в історії судоустрою в імперії Габсбургів можна вважати ухвалення австрійської Конституції 1867 р. з подальшим відокремленням судочинства від адміністрації та запровадження з 1873 р. при крайових судах судів присяжних, що значно демократизувало австрійську державно-правову систему.

Конкретизовано, що у середині 1850-х років на території Галичини і Буковини було створено дев'ять крайових судів. Діяльність з розгляду справ по суті крайові суди у Галичині розпочали з 29 вересня 1855 р. Унаслідок змін 1853–1855 рр. назва «крайовий» збереглася лише за судами у Львові та Кракові; інші називали «окружними», хоча, зважаючи на їхню предметну компетенцію, їх ототожнювали. У зв'язку з інтенсивним розвитком,

насамперед соціально-економічних відносин у Галичині, особливо після революції та скасування кріпосного права, активізувалася торгівля, цивільний обіг, укладали багато цивільно-правових договорів тощо. Водночас виникали цивільно-правові та інші суперечки, що викликало необхідність створити у коронному краї Галичини і Володимирії додатково крайові суди. До початку ХХ ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини, 7 – для Західної Галичини.

Встановлено, що крайові (окружні) суди відігравали роль суддів другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої інстанції у визначеному окрузі – при розгляді кримінальних та цивільних справ, вартість предмета спору яких складала понад 1 тис. крон. Крайові суди в Галичині як суди першої інстанції розглядали: цивільні справи – сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами; кримінальні справи – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмета спору, розглядали спеціальні сенати лише декількох крайових (окружних) судів у Галичині. У провадженні крайових судів у Галичині переважали цивільні справи, пов'язані з майновими і земельними суперечками, а серед кримінальних – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, заповідання тілесних ушкоджень.

Показано, що крайові суди у Галичині діяли як колегіальні судові органи й розглядали цивільні справи у кількості трьох, а кримінальні – чотирьох суддів. Суддею Крайового суду могла бути особа з юридичною освітою, яка склала відповідні фахові екзамени. Крайові (окружні) суди склалися з президентів, віце-президента (або віце-президентів), суддів, помічників, ад'юнктів. У керівництві крайовими судами у Галичині абсолютно переважали судді польської національності. Як допоміжний орган при крайових судах функціонували канцелярії, у штаті яких числилися директор, старший начальник канцелярії, канцеляристи, виконавчі урядники, асистенти, офіціали. Крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи), внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля, сенат у торговельних справах, судова канцелярія для ведення діловодства, відділ цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарно-медична служба.

З'ясовано, що діяльність крайових судів у Галичині спрямовувалася на забезпечення правопорядку і дотримання законності. Свідченням цього стали контроль за функціонуванням в'язниць в окрузі їхньої відповідальності, існування при крайових судах відділень державної прокуратури, адвокатських палат і нотаріату.

Досліджено, що на крайові суди у Галичині покладалася функція контролю, а фактично – внутрішнього контролю над діяльністю самого суду й установ, які діяли при ньому (Адвокатська палата, Нотаріальна палата). Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів в окрузі відповідальності суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролююча функція була безпосередньо пов'язана

з дисциплінарною діяльністю крайових судів. Ще однією важливою функцією крайових судів у Галичині був апеляційний розгляд для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних судів таким органом був Вищий крайовий суд у Львові).

Розкрито, що упродовж діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) спостерігалася тенденція до обмеження принципу незалежності суддів, що знайшло закріплення в австрійському законодавстві. Це виявлялося, зокрема, при формуванні суддівського корпусу крайових судів у Галичині (важливим критерієм якого була політична благонадійність), призначенні та переведенні суддів на інше місце роботи (або на пенсію), у так званих чистках суддівських кадрів. Встановлено, що до керівного складу крайових судів у Галичині суддів українського походження не допускали. Порушувалося право українців захищати свої права рідною мовою під час судового розгляду.

Ключові слова: крайові суди, судова система, суд, судді, цивільне судочинство, кримінальне провадження, апеляції, Австрійська імперія, Австро-Угорська імперія, Галичина.

Kovalchuk I. V. Regional courts in Galicia (1850–1918): historical and legal aspects.

In the monograph, on the basis of the analysis of legal acts in force on the territory of Galicia during the research period, scientific literature, archival documents and other written sources, the legal foundations of the organization and activity of regional courts in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1850–1918) are comprehensively researched.

The monograph provides a theoretical generalization of the historical experience of the organization and activity of regional courts in Galicia as part of Austria and Austria-Hungary (1850–1918). The study of this important scientific problem provided an opportunity to substantiate the author's conceptual vision of the main development trend in Galicia at the end of the 18th - mid-19th centuries. Austrian judiciary and European legal traditions. It was at the end of the 18th century in the course of the implementation of the Austrian policy of enlightened absolutism, the court was formed as an important state-legal institution, which is characteristic of the Romano-Germanic legal family. The court, as the main judicial body, became an objectively necessary component of the mechanism of protection and protection of human rights and interests in the period under study.

It is emphasized that at the end of the 18th – the middle of the 19th centuries. under the influence of political and socio-economic transformations, the Austrian legal system and judiciary underwent fundamental changes in the direction of centralization, systematization, liberalization of the judicial process and gradual separation of the court from the administration. These changes were aimed at creating an effective mechanism of the absolutist state. The implemented changes were based on enlightened concepts of natural law, philosophical and legal ideas of justice and public benefit. For Halychyna, this also meant the rejection of the remnants of the Middle Ages, in particular, the dominion and state principle of the judiciary.

It was found out that the creation of regional courts in Galicia was the result of political changes and the reform of the judicial system of the Austrian Empire as a result of the revolution of 1848–1849. The foundations of the new Austrian judicial system, which operated with minor changes until the end of the First World War, were laid in the imperial «Regulations on courts» in 1849. It was then that a unified three-level organization of the judicial system was implemented: district single-person, regional (district) collegial and higher regional courts. In addition, the adoption of the Austrian Constitution in 1867 with the subsequent separation of the judiciary from the administration and the introduction of jury trials in regional courts in 1873 can be considered milestones in the history of the judiciary in the Habsburg Empire, which significantly democratized the Austrian legal system.

It was specified that in the mid-1850s, nine regional courts were established on the territory of Galicia and Bukovyna. Regional courts in Halychyna began hearing cases on the merits on September 29, 1855. As a result of the changes of 1853–1855, the name «regional» remained only for the courts in Lviv and Krakow; others came to be called «district», but given their subject competence, they were identified. In connection with the intensive development, first of all, of socio-economic relations in Galicia, especially after the revolution and abolition of serfdom, trade, civil circulation became more active, many civil-law contracts were concluded, etc. However, civil and other disputes arose at the same time, which made it necessary to create additional regional courts in the Crown Region of Galicia and Volodymyr. Until the beginning of the 20th century. the number of regional courts in Galicia increased to 19: 12 for Eastern Galicia and Bukovyna and 7 for Western Galicia.

It was established that regional (district) courts acted as courts of second instance for appeals against decisions of district courts and courts of first instance in a specified district when considering criminal and civil cases, the value of the subject matter of which was more than 1,000 crowns. Regional courts in Galicia, as courts of first instance, considered: civil cases - family disputes, guardianship cases, cases of renewal of rights, adoption, inheritance according to wills; criminal cases - cases of violation of state laws, anti-government activities, organization of illegal associations, murder, robbery, arson, cases of insulting the honor and dignity of the emperor or his family. Disputes of a mining, trade and promissory note nature, regardless of the price of the subject of the dispute, were considered by special senates of only a few regional (district) courts in Galicia. In the proceedings of regional courts in Galicia, civil cases related to property and land disputes prevailed, and among criminal cases – cases of political crimes, theft, forgery of money and documents, causing bodily harm.

It is shown that regional courts in Galicia acted as collegial judicial bodies and tried civil cases with three judges, and criminal cases with four judges. The judge of the regional court could be a person with a legal education who passed the relevant professional exams. Regional (district) courts consisted of presidents, vice-presidents (or vice-presidents), judges, assistants, adjuncts. Judges of Polish nationality absolutely prevailed in the management of regional courts in Galicia. Offices functioned as an auxiliary body at the regional courts, whose staff included the director, senior head of the office, clerks, executive officials, assistants, and officials. Regional courts were divided into civil and criminal senates (departments), internal district courts, and an industrial court. The regional courts were also responsible for the regional tabula, the senate for commercial affairs, the court office for keeping records, the department of civil-judicial deposits, the management of prisons, and the sanitary and medical service.

It was found that the activity of the regional courts in Galicia was aimed at ensuring law and order and compliance with the law. Evidence of this was the control over the functioning of prisons in the district of their responsibility, the existence of state prosecutor's offices, bar chambers, and notaries at regional courts.

It has been investigated that regional courts in Galicia were entrusted with the function of control, and in fact, internal control over the activities of the court itself and the institutions operating under it (Bar Chamber, Notary Chamber). An important element of control was supervision over the state of detention of prisoners in the district of responsibility of the court. In the case of Eastern Galicia, these are Lviv and one Stanislaviv prison. The controlling function was directly related to the disciplinary activity of regional courts. Another important function of regional courts in Galicia was appellate review for courts of first instance in civil cases (for criminal cases, such a body was the Higher Regional Court in Lviv).

It was revealed that during the activity of regional courts in Galicia (1850-1918) there was a tendency to limit the principle of independence of judges, which was enshrined in Austrian legislation. This was manifested, in particular, during the formation of the judicial corps of regional courts in Galicia, an important criterion of which was political benevolence, the appointment and transfer of judges to another place of work (or retirement), the so-called purges of judicial personnel. It was established that judges of Ukrainian origin were not admitted to the leadership of regional courts in Galicia. The rights of Ukrainians to defend their rights in their native language during court proceedings were violated.

Keywords: regional courts, judicial system, court, judges, civil proceedings, criminal proceedings, appeals, Austrian Empire, Austro-Hungarian Empire, Galicia.

Наукове видання

КОВАЛЬЧУК Іван Васильович

**КРАЙОВІ СУДИ У ГАЛИЧИНІ
(1850–1918):
ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Монографія

Редактор *Олена Гук*
Комп'ютерний набір *Людмила Суворова*
Обкладинка *Василя Рогана*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 17,7. Тираж 300 пр.

Видавець та виготовлювач:
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.